

T.C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
EKONOMİ HUKUKU ANA BİLİM DALI

**KURUMSAL YÖNETİMDE BAĞIMSIZ
DENETİMİN ROLÜ VE HUKUKİ ESASLARI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DİLAN DURMUŞ

**GAZİANTEP
OCAK 2019**

T.C.
GAZIANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
EKONOMİ HUKUKU ANA BİLİM DALI

**KURUMSAL YÖNETİMDE BAĞIMSIZ
DENETİMİN ROLÜ VE HUKUKİ ESASLARI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DİLAN DURMUŞ

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Emine KOBAN

GAZIANTEP
OCAK 2019

T.C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
EKONOMİ HUKUKU ANA BİLİM DALI

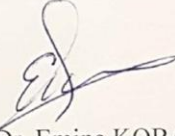
Kurumsal Yönetimde Bağımsız Denetimin Rolü ve Hukuki Esasları
Dilan DURMUŞ

Tez Savunma Tarihi: 23.01.2019

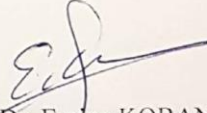
Sosyal Bilimler Enstitüsü Onayı

Doç. Dr. Zekiye ANTAKYALIOĞLU
SBE Müdürü

Bu tezin Yüksek Lisans tezi olarak gerekli şartları sağladığını onaylarım.

Prof. Dr. Emine KOBAN
Enstitü ABD Başkanı

Bu tez tarafımca (tarafımızca) okunmuş, kapsamı ve niteliği açısından bir Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Emine KOBAN
Tez Danışmanı

Bu tez tarafımızca okunmuş, kapsam ve niteliği açısından bir Yüksek Lisans tezi olarak oybirliği/ oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

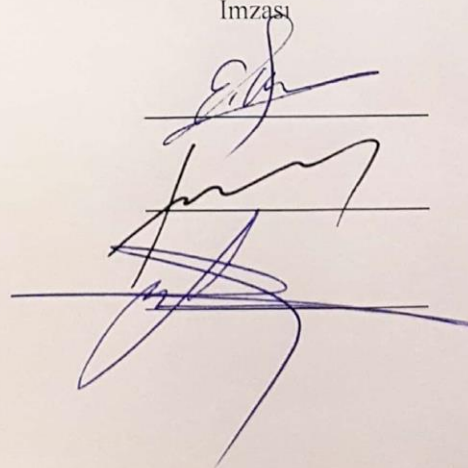
Jüri Üyeleri:
(Unvanı, Adı ve SOYADI)

Prof. Dr. Emine KOBAN

Dr. Öğr. Üyesi Tayfun ERCAN

Dr. Öğr. Üyesi Selminaz ADIGÜZEL

İmzası

ETİK BEYAN

Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Dilan DURMUŞ

ÖZ

Kurumsal Yönetimde Bağımsız Denetimin Rolü ve Hukuki Esasları

DURMUŞ, Dilan

Yüksek Lisans Tezi, Ekonomi Hukuku ABD

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Emine KOBAN

Ocak 2019, 195 Sayfa

Bu yüksek lisans tezi çalışmasının amacı kurumsal yönetimin gelişimi sürecinde bağımsız denetimin rolünü açıklarken bağımsız denetimin kurumsal yönetimdeki yerini hukuki çerçevede esaslarını belirlemektir.

Birinci bölümde, kurumsal yönetim ve bağımsız denetim kavramları, tarihi ve teorik perspektiften incelenmiş ve sonuç olarak, kurumsal yönetim, hukuki uygulamalar farklılığı nedeniyle değişiklik arz ettiği görülmektedir. Bununla birlikte, bağımsız denetim kavramının, kurumsal yönetimde caydırıcı, bilgilendirici, koruyucu ve ekonomik fonksiyonları olduğu belirlenmiştir.

İkinci bölümde, kurumsal yönetimde bağımsız denetimin rolü muhasebe ve finansal raporlamadaki hile unsurları, şirket yönetimi ve denetimi yönünden risk ve denetim süreçlerinin ve denetim sözleşmesinin hukuki ilişkisi ve etik kuralları açıklanmış ve dünyada uygulanma düzeyi hakkında bilgilendirmeler yapılmıştır. Bu bölümde, teorik ve hukuki olarak olması gereken denetim davranışlarının uygulanmaması durumunda oluşacak hukuki sonuçları ifade eden 6362 Sayılı Sermaye Piyasası Kanunu'nda ve Sarbanes-Oxley Yasası gibi diğer Amerikan yasalarında düzenlenmiş suçlara yönelik cezalar ve bağımsız denetçilerin bu suçlardaki yeri ve denetçilerin de denetimle ilgili konularda işleyebilecekleri suçlar ve yargılama yolları incelenmiştir. Bu inceleme, hem Türk hukukunda hem Amerikan Hukuku hem de uluslararası standartlar kapsamında yapılmıştır ve büyük oranda benzerlik göstermektedir. Bunun nedeni uluslararası standartların ülke hukuk sistemlerinde bu alanda yeknesaklık kazandırmış olmasıdır.

Üçüncü bölümde, önceki bölümlerde elde edilen teorik ve hukuki bilgilerin pekiştirilmesi amacıyla, dünyadan; Enron, Parmalat ve Royal Ahold olayları ile Türkiye'den Uzan Holding ve Pamukbank olayları, muhasebe ve finansal raporlama standartları, şirket yönetim kurulu ve bağımsız denetçi faktörleri açısından ayrı ayrı incelenmiştir. Sonuç olarak, hukuki sistem farklılıklarının hukuki düzenlemeler öncesi

olaylarda Şirket yöneticilerinin, bağımsız denetçilerin hileli işlemlere yönelik yaklaşımlarının farklılık göstermediği ancak aile Şirketi ya da profesyonel CEO'lar tarafından yönetilmesi konularında farklılık gösterdiği ortaya konulmuştur.

Sonuç olarak, kurumsal yönetimde bağımsız denetim, hem iş yapma süreçlerinin finansal sonuçlarına yönelik olarak güvenilir bilgi verilmesine olanak sağlarken, hileli işlemlerin de ortaya çıkarılması ve adli sürecin başlatılması yönünde etkisi olmasıyla birlikte, kamu yararını, ülke ve dünya ekonomilerini uzun vadede koruma imkanı sunması gibi çok daha geniş yelpazede hizmet sunmaktadır. Bu nedenle bağımsız denetim, kurumsal yönetimde ayrılmaz bir parçadır.

Anahtar kelimeler: Kurumsal yönetim, bağımsız denetim

ABSTRACT

The Role of Independent Auditing in Corporate Governance and Legal Principles

DURMUŞ, Dilan

Master Thesis, Department Of Economic Law

Supervisor: Prof. Dr. Emine KOBAN

January 2019, 195 pages

The purpose of this master thesis study is to define the role of independent audit in corporate governance in the legal framework while explaining the role of independent audit in the process of corporate governance development.

In the first chapter, corporate governance and audit concepts, historical and theoretical perspective and examined the results, corporate governance, legal applications, it is seen that vary due to differences. However, the concept of an independent audit, in corporate governance, deterrent, informative, and it was determined that protecting economic functions.

In the second chapter, the role of independent auditing in corporate governance, the fraud in accounting and financial reporting, the legal relationship between the risk and audit processes and the audit contract in terms of company management and auditing, and the ethical rules of this legal relationship are explained and the level of application of ethical rules in the world has been informed. In this section, in the Capital Markets Law no. 6362 which expresses the legal consequences to be occurred in case of not having the theoretical and legal audit behaviors, and the penalties for the crimes regulated in other American laws such as Sarbanes-Oxley Act and the place of the independent auditors in these crimes and the auditors in the matters related to audit the crimes they can commit and the ways of trial. This review is conducted both in Turkish law and in the framework of American law and international standards and is largely similar. This is because international standards have provided uniformity in this area in the country's legal systems.

In the third chapter, in order to reinforce the theoretical and legal knowledge obtained in the previous sections, Enron, Parmalat and Royal Ahold incidents with Uzan Holding and events Pamuk from Turkey, accounting and financial reporting standards, the company board of directors and independent auditors in terms of factors

were examined separately.. As a result, it was revealed that the differences of legal system differences in the pre-legal regulations were not different between the company managers and the independent auditors' approach to fraudulent transactions, but were managed by the family business or professional CEOs.

As a result, independent auditing in corporate governance enables reliable information for the financial results of the business processes, as well as the ability to protect the public interest, the country and the world economies in the long term, as well as the impact of fraudulent transactions and the initiation of the judicial process. offers a wider range of services. Therefore, independent audit is an integral part of corporate governance.

Keywords: Corporate governance, independent audit.

ÖNSÖZ

Bu yüksek lisans tezinde kurumsal yönetimde bağımsız denetimin rolünü açıklanarak bağımsız denetimin, yatırımcı korunması, hile ve yolsuzlukların önlenmesi, borsa düzeninin ve güvenliğinin tesisi ve işletmelerin sürekliliğinin, kurumsal güvenilirliğin sağlanması ve korunması konularında ne kadar önemli bir rol oynadığı dikkatinize sunulmuştur.

Yazımı gerçekleştiren bu yüksek lisans teziyle, bağımsız denetimin kurumsal yönetim üzerindeki olumlu etkilerin artırılması açısından yapılacak nice akademik ve hukuki anlamda çalışmaların gerçekleştirilmesi ile birlikte bağımsız denetçilerin kendi görev ve sorumluluk alanları konusunda farkındalık yaratması anlamında yol gösterici olacağı düşünülmektedir. Bu nedenle, bu yüksek lisans tezini akademik literatüre dahil etmekten mutluluk duymaktayım.

Son olarak, tezin yazımı sırasında geçirdiğim zorlu süreçte bana olan inancını ve yardımlarını esirgemeyen tez danışmanım sayın Prof. Dr. Emine Koban'a ve çalışmalarım sırasında bana sağladıkları imkanlar ve gösterdikleri sabır nedeniyle aileme teşekkürlerimi sunarım.

23/01/2019

Dilan DURMUŞ

İÇİNDEKİLER

ETİK BEYAN.....	i
ÖZ.....	iii
ABSTRACT.....	v
ÖNSÖZ.....	vii
İÇİNDEKİLER.....	ix
TABLolar LİSTESİ.....	xiii
ŞEKİLLER TABLOSU.....	xv
KISALTMALAR.....	xvii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KURUMSAL YÖNETİM VE BAĞIMSIZ DENETİM

I. KURUMSAL YÖNETİM KAVRAMI VE YAKLAŞIMLAR.....	3
A. Kurumsal Yönetimin Ortaya Çıkışı.....	8
1. Tarihi Süreçte Kurumsal Yönetim Anlayışı.....	8
2. Ekonomik Gelişmelerin Kurumsal Yönetime Etkisi.....	17
B. Geleneksel Yönetim ve Kurumsal Yönetim Ayrımı.....	18
C. Kurumsal Yönetim Mekanizmaları.....	20
1. Kaynaklar Açısından Kurumsal Yönetim Mekanizmaları.....	20
a. Dahili Kurumsal Yönetim Mekanizmaları.....	20
b. Harici Kurumsal Yönetim Mekanizmaları.....	24
2. Uygulama Sistematiği Açısından Kurumsal Yönetim Mekanizmaları.....	28
a. Anglo-Sakson Kurumsal Yönetim Mekanizması.....	29
b. Kıta Avrupası Kurumsal Yönetim Mekanizması.....	31
D. Kurumsal Yönetim İlkeleri.....	33
E. Türkiye’de Kurumsal Yönetim Anlayışının Dünyadaki Gelişmeler Çerçevesinde Değerlendirilmesi.....	35
II. BAĞIMSIZ DENETİM KAVRAMI.....	36
A. Bağımsız Denetimin Tarihi Gelişimi.....	38
B. Bağımsız Denetimin Fonksiyonları.....	44
C. Bağımsız Denetime İhtiyaç Duyulma Nedenleri.....	45

İKİNCİ BÖLÜM

KURUMSAL YÖNETİMDE BAĞIMSIZ DENETİMİN ROLÜ

I. KURUMSAL YÖNETİMDE BAĞIMSIZ DENETİMİN ROLÜNÜN İNCELENMESİ ve HUKUKİ DAYANAKLARI.....	47
A. Muhasebe ve Finansal Raporlama Açısından Kurumsal Yönetimde Bağımsız Denetimin Rolü	47
1. Muhasebe ve Finansal Raporlamanın Tanımı	47
2. Muhasebe ve Finansal Raporlamanın Özellikleri, Faydası, Amaçları ve Kapsamı.....	48
a. Anlaşılabilir Olma	50
b. Uyumlu Olma	51
c. Güvenilirlik	51
d. Karşılaştırılabilirlik	51
e. Zamanında Sunulabilirlik	51
3. Finansal Tabloların ve Muhasebe Kayıtlarının Güvenilirliği ile Hesap Verilebilirlik ve Şeffaflık Kavramları İlişkisi	52
4. Kurumsal Yönetimin Muhasebe ve Finansal Raporlamadaki Rolü ve Hile Olgusu	53
5. Finansal Tabloların Hazırlanmasında ve Bağımsız Denetiminde Sorumluluk	54
a. Hile Olgusu ve Unsurları.....	56
b. Muhasebe ve Finansal Tablo Hileleri ve Hile Yapma Nedenleri.....	58
c. Muhasebe ve Finansal Raporlama Hilelerinin Amaçları ve Kazanımları.....	67
d. Finansal Raporlama Hileleri Sonrası Oluşan Refah Transferi	68
e. Finansal Raporlama Hilelerine Yönelik Bağımsız Denetçilerin Rolü ve Sorumlulukları.....	69
B. Şirket Yönetimi ve Denetimi Açısından Kurumsal Yönetimde Bağımsız Denetimin Rolü	74
1. Bağımsız Denetim Şirketi ve Yönetim Kurulu Arasındaki Hukuki İlişki	74
a. Bağımsız Denetim Sürecinde Bağımsız Denetçi ve Şirket Yönetimi İlişkisi	76
i. Denetçinin Seçilmesi	77
ii. Planlama Safhası	82
iii. Uygulama Safhası.....	86
iv. Raporlama Safhası.....	89
b. Sözleşmeye Dayalı Olarak Yönetim Kurulu ve Bağımsız Denetçi İlişkisi....	94
i. Sözleşmenin Tarafları, Şekli Şartları ve Kabulü	94
ii. Denetçi ve Denetim Kuruluşlarının Denetim Sözleşmesinden Doğan Sorumlulukları.....	95
(1) Türk Hukuku'nda Denetçinin Denetim Sözleşmesinden Doğan Sorumlulukları	96
(2) Amerikan Hukuku'nda Denetçinin Denetim Sözleşmesinden Doğan Sorumlulukları	99
iii. Yönetim Kurulunun Denetim Sözleşmesine İlişkin Sorumlulukları.....	100
(1) Türk Hukuku'nda Yönetim Kurulunun Sorumlulukları	100
(2) Amerikan Hukuku'nda Yönetim Kurulunun Denetim Sözleşmesinden Doğan Sorumluluğu.....	102
iv. Bağımsız Denetim Sözleşmesinin Sona Ermesi.....	103

c. Yönetim Kurulu Yapısı ve Ülke Mevzuatına Göre İlişki	105
2. Kurumsal Şirket Yönetiminde Risk Türleri ve Denetim Riski Olgusu ile İlişkisi	106
C. Etik Kurallar Açısından Kurumsal Yönetimde Bağımsız Denetimin Rolü.....	108
1. Muhasebe ve Finansal Raporların Denetiminde Etik Standartlar.....	108
a. Etik Kuralların Genel Uygulaması.....	108
b. Dünyada Etik Kuralların Uygulanma Düzeyi.....	110
2. Bağımsız Denetçinin Bağımsızlığının Meslek Etiğindeki Yeri.....	111
3. Etik Olmayan Durumlar İçin Alınması Gereken Önlemler	114
II. TÜRKİYE VE AMERİKA HUKUK SİSTEMLERİ İTİBARIYLA SERMAYE PİYASASI SUÇLARI VE CEZAI YAPTIRIMLAR.....	115
A. Türk Hukuku'nda Sermaye Piyasası Suçları	116
1. Bilgi Suistimali	116
2. Piyasa Dolandırıcılığı	117
3. Güveni Kötüye Kullanma ve Sahtecilik	120
4. Bilgi ve Belge Vermeme, Denetimin Engellenmesi	124
5. Defterler, Muhasebe Kayıtları, Finansal Tablo ve Raporlarda Usulsüzlük... ..	126
6. Sır Saklama Yükümlülüğü.....	127
7. Yazılı Başvuru ve Özel Soruşturma Usulleri ve Yargılama Yeri.....	127
B. Amerika Sermaye Piyasası Suçları	128
1. İçeriden Öğrenenlerin Ticareti ve Bilgi Suistimali.....	128
2. Sahtecilik ve Dolandırıcılık	130
3. Kayıt Tutmaya İlişkin İhlaller.....	131
4. Whistleblower (Bilgi İfşacısı) Koruması.....	133

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KURUMSAL YÖNETİMDE BAĞIMSIZ DENETİMİN ROLÜNE İLİŞKİN ÖRNEK OLAY ÇALIŞMASI

I. ÇALIŞMANIN KAPSAMI VE YÖNTEMİ	137
II. DÜNYADA YAŞANAN ŞİRKET MUHASEBESİ OLAYLARI	138
A. Enron Olayı (ABD).....	138
1. Enron Olayının Gelişimi	138
2. Enron Olayının Gerçekleşmesine Etki Eden Faktörler	142
a. Finansal Raporlama ve Muhasebe Standartları Faktörü	142
b. Şirket Yönetim Kurulu Faktörü	143
c. Bağımsız Denetim Faktörü	144
B. Parmalat Olayı (İtalya)	144
1. Parmalat Olayının Gelişimi	145
2. Parmalat Olayının Gerçekleşmesine Etki Eden Faktörler	147
a. Finansal Raporlama ve Muhasebe Standartları Faktörü	147
b. Şirket Yönetim Kurulu Faktörü	147
c. Bağımsız Denetim Faktörü	148

C. Royal Ahold Olayı (Hollanda)	149
1. Royal Ahold Olayının Gelişimi.....	149
2. Royal Ahold Olayının Gerçekleşmesine Etki Eden Faktörler	150
a. Finansal Raporlama ve Muhasebe Standartları Faktörü.....	150
b. Şirket Yönetim Kurulu Faktörü.....	151
c. Bağımsız Denetim Faktörü.....	151
III. TÜRKİYE’DE YAŞANAN ŞİRKET MUHASEBESİ OLAYLARI.....	151
A. Uzan Holding	151
1. Uzan Holding Olayının Gelişimi.....	152
2. Uzan Holding Olayının Gerçekleşmesine Etki Eden Faktörler	156
a. Finansal Raporlama ve Muhasebe Standartları Faktörü.....	156
b. Şirket Yönetim Kurulu Faktörü.....	156
c. Bağımsız Denetim Faktörü.....	157
B. Pamukbank.....	158
1. Pamukbank Olayının Gelişimi	158
2. Pamukbank Olayının Gerçekleşmesine Etki Eden Faktörler	161
a. Finansal Raporlama ve Muhasebe Standartları Faktörü.....	161
b. Şirket Yönetim Kurulu Faktörü.....	161
c. Bağımsız Denetim Faktörü.....	161
IV. ÖRNEK OLAY ÇALIŞMASINA İLİŞKİN SONUÇLAR	162
DEĞERLENDİRME VE SONUÇ	165
KAYNAKÇA	169

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1: İşletmelerde Mülkiyet ve Sermaye Yapısının Sahip-Vekil İlişkisi Açısından Sınıflandırılması	7
Tablo 2: Kurumsal Yönetimin Kriterlere Göre Geleneksel Yönetimle Karşılaştırılması	19
Tablo 3: Anglo-Sakson ve Kıta Avrupası Sistemlerinin Karşılaştırılması.....	33
Tablo 4: Bağımsız Denetimin Tarihi Gelişimi	39
Tablo 5: Finansal Bilgi Kullanıcılarının Bilgiyi Kullanım Düzeyi	58
Tablo 6: Yaratıcı Muhasebe Uygulamaları Sonucu Gerçekleşen Şirket İflasları.....	61
Tablo 7: Yaratıcı Muhasebenin Uygulanabildiği Konular ve Uygulandığı Muhasebe Gelenekleri	62
Tablo 8: Muhasebe Manipülasyonlarının Amaçları ve Kazanımları	68
Tablo 9: Finansal Tablo Manipülasyonlarının Refah Etkileri	69
Tablo 10: Aldatıcı Finansal Raporlamanın Tasdikinden Doğan Sorumlulukta Denetçinin Suçlanma Durumlarına İlişkin Argümanlar.....	73
Tablo 11: Bağımsız Denetim Süreci.....	76
Tablo 12: Denetim Raporunda Olumlu Görüş Dışında Görüş Bildirilmesi	92

ŞEKİLLER TABLOSU

Şekil 1: Kurumsal Yönetimde Paydaşlar.....	5
Şekil 2: Finansal Raporlamanın Kullanıcı Kapsamı	49
Şekil 3: Bağımsız Denetim, Yönetim ve İç Denetim İlişkisi ve Bağımsız Denetimin Rolü	55

KISALTMALAR

- AAA : Amerikan Muhasebe Birliği
AICPA: Amerikan Sertifikalı Muhasebeci Mali Müşavirler Enstitüsü
ADR : Amerikan Depozitosu Makbuzu
BDDK :Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu
BDS : Bağımsız Denetim Standartları
BİST : Borsa İstanbul
CEO :İcra Kurulu Başkanı
CFR : Federal Kayıt Komitesi
DOJ : Birleşik Devletler Adalet Bakanlığı
EDP : Elektronik Veri İşleme Ortamı
FASB : Financial Accounting Standarts Board
FEI : Finansal Yönetim Enstitüsü
GSYİH: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
IASB : Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu
IIA : Institute of Internal Auditors, İç Denetçiler Enstitüsü
IESBA: Uluslararası Muhasebe Etik Standartları Kurulu
IFAC : Uluslararası Muhasebeciler Federasyonu
ISA : Uluslararası Denetim Standartları
İMKB : İstanbul Menkul Kıymetler Borsası
KGK : Türkiye Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurulu
MÖHUK: Milletlerarası Özel Hukuku
NAA : Ulusal Muhasebeciler Birliği
OECD : Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
OPEC : Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü
PCAOB: Amerikan Kamu Şirketleri Muhasebe Gözetim Kurulu
QC : Kalite Kontrol Standartları
RG : Resmi Gazete
SEC : Menkul Kıymetler ve Takas Komisyonu
SPK : Sermaye Piyasası Kurulu
Ser.PK: Sermaye Piyasası Kanunu
TCK : Türk Ceza Kanunu
TCMB: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası

TEDAŞ: Türkiye Elektrik Dağıtım Anonim Şirketi

TEK :Türkiye Elektrik Kurumu

TETAŞ: Türkiye Elektrik Ticaret Anonim Şirketi

TFRS : Türkiye Finansal Raporlama Standartları

TKY : Toplam Kalite Yönetimi

TMS : Türkiye Muhasebe Standartları

TMSF : Türkiye Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu

TTK : Türk Ticaret Kanunu

TÜFE : Tüketici Fiyat Endeksi

UFRS : Uluslararası Finansal Raporlama

USC : ABD Yasası

XKURY: BİST Kurumsal Yönetim İndeksi

GİRİŞ

Geçmişten bu yana kurumsal yönetimin gelişim süreci incelendiğinde, yönetim, mülkiyet, sahiplik ve denetim kavramlarının birbirinden ayrılarak geliştiği görülmektedir. Bunun sebebi, şirketlere yatırım yapan kişi ve kuruluşların, şirketlerin büyümesi ve belki de ülke sınırlarını aşmasından kaynaklanmaktadır. Bu durum, aynı zaman da yönetimde bir takım aksaklıklar meydana getireceğinden yönetimin profesyonel kişilere bırakılması yoluyla bir takım temsil maliyetlerine katlanılmıştır. Profesyonel yöneticilere primler, şirkete ait bono ve hisse senetleri gibi teşvikler verilmiştir. Bu teşviklerin temel amacı yöneticilerin şirketi daha çok sahiplenmelerini ve işlerini daha iyi yapmalarını sağlamaktır. Ancak verilen yetkiler ve maaşın yanındaki ek teşvikler yöneticileri kişisel çıkarlara daha sıkı bir şekilde bağlanmasını da sağlayabilir; örneğin şirket yöneticileri, şirket satışlarını arttırmış gibi göstermek için yapılan muhasebe hileleri suretiyle primlerini arttırabilirler ya da ellerindeki hisse senetlerinin değerini yükseltmek ve yükseldikten sonra satıp kar etmek ya da üçüncü kişilerin yararına çeşitli muhasebe hileleri yapıp piyasa manipülasyonları gerçekleştirmeye yönlendirebilmektedir. Tam aksine bir örnek de verilecek olursa; daha az vergi ödemek ya da satışları az beyan edip hissedarlara kar dağıtımını yapılmamasını sağlamak da birer muhasebe hilesidir. Bu şekilde yaşanan muhasebe skandalları kurumsal yönetim tarihinde mevcuttur ve her zaman kamu zararına neden olup ve ekonomilere zarar vermiştir. Bu durum ise yapılan araştırmanın sorunsalını oluşturmaktadır.

Yönetim ve sahipliğin birbirinden ayrılması nedeniyle menfaat sahipleri arasında çeşitli çıkar çatışmaları meydana gelmiş ve halen denetim fonksiyonu yöneticilerin elinde olduğundan kurumsal yönetim aksak bir şekilde işlemeye devam etmiştir. Bu yüzden kurumsal yönetimlerde bir takım yönetim aksaklıkları ve çeşitli muhasebe hileleri devam etmiştir. Enron, Parmalat ve Royal Ahold gibi büyük şirketlerde bağımsız denetim faaliyeti yürütülüyor olmasına rağmen, bağımsız denetim mekanizmasında tarafsızlık, dürüst çalışma unsurlarının olmaması ve bağımsız denetçilerin görevlerini etkin şekilde yerine getirememeleri nedeniyle denetim mekanizmasının halen güvenilmez yöneticilerin elinde olduğu görülmüştür. Buna yönelik olarak devletlerin kendi çalışmalarından oluşan raporlar ile OECD'nin

dünyaya tanıttığı “Kurumsal Yönetim İlkeleri” ve uluslararası denetim standartları ve uluslararası muhasebe ve finansal raporlama standartlarının yanında etik ve kalite kontrol standartlarını dünyaya tanıtan IFAC gibi kuruluşlar tarafından, kurumsal yönetimin içerisine bağımsız denetimin etkin bir şekilde çalışmasını sağlayan denetim, kurumsal yönetim ve risklerin erken saptanması komitelerinin kurulması önerilmiş ve bu şekilde yöneticilere ve bağımsız denetçilere sorumluluklar yüklenmiştir. Bu sorumluluklar ise standartları kabul eden ülkelerde çeşitli sermaye piyasası suçlarına ve ticaret hukuk kurallarına dayalı olarak yaptırımlara tabi tutulacak yasalar çıkarılmıştır. Tezin kapsamında yapılan araştırmanın amacı, denetçiler ve şirket yönetimi arasındaki hukuki ilişkiyi belirleyen sözleşme, denetim süreci ve yönetimlerin bulunduğu bölgenin hukuk sistemine göre işleyen hukuki ilişki farklılıkları ile yönetim kurulu yapılarının ve risk faktörlerinin bağımsız denetim sürecini ve bağımsız denetçileri nasıl etkileyeceğini hukuki esaslarıyla belirlemektir.

Bu amaca dayalı olarak tez konusunun araştırma yöntemi, nitel bir araştırma yöntemi olan literatür araştırması yoluyla denetçiler ve yöneticiler arasındaki ilişkilerin hukuk sistemlerine ve yönetim sistemlerine göre farklılıkları olup olmadığını görebilmek önemli görülmüştür. Kurumsal yönetim mekanizmalarının uygulama sistematiğine dayalı olarak, Anglo-Sakson ve Kıta Avrupası kurumsal yönetim mekanizmaları olarak ikiye ayrıldığı araştırma sonucu keşfedildiğinden, Anglo-Sakson hukuk sistemine dahil olan ABD ve Kıta Avrupası hukuk sistemine dahil olan Türkiye yasaları ele alınmıştır. Üçüncü bölümde ise hem dünyadan hem de Türkiye’deki yaşanan muhasebe olaylarından elde edilen bulgulara dayanarak kurumsal yönetimde bağımsız denetimin rolü desteklenmiştir.

Araştırmanın sınırını oluşturan faktörlere bağımsız denetimin ve kurumsal yönetimin hem ticaret hukukunda hem de kamu hukukunda yapılan literatür çalışmasının sonucunda ulaşılmıştır. Bu nedenle hem Ticaret Hukuku hem de kamu hukuku araştırması yapmak zaman kısıtı nedeniyle mümkün olmayacağından Ticaret Hukuku kapsamında kurumsal yönetimle bağımsız denetim ele alınmıştır. Tez çalışmasının son bölümünde yer alan örnek olay çalışmasına ilişkin temel sınırlılık ise gerekli dava kayıtlarına ulaşılamaması olduğundan devletin kamuoyuna paylaştığı raporlar, akademik makaleler ile gazete yazılarından elde edilen sonuçlara yönelik analiz yapılmıştır. Bununla birlikte halen davaları görülen şirketlerin var olması sebebiyle olayda yer alan denetçilerin ve denetim kuruluşların adına yer verilmemiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KURUMSAL YÖNETİM VE BAĞIMSIZ DENETİM

Bu bölümde kurumsal yönetim kavramı ve tarihi anlamda şirket yönetim şekillerinin değişimi ile birlikte, denetime olan ihtiyaçlardaki değişime dikkat çekilmiştir. Bununla birlikte kurumsal yönetim konusunda dünyada ve Türkiye’de hukuki anlamdaki gelişimi ortaya konulmakta ve kurumsal yönetimin dinamikleri hakkında teorik bilgiler verilerek, bağımsız denetim kavramının tarihi boyutta gelişimi ile birlikte kurumsal yönetime başta şeffaflık ve hesap verilebilirlik anlamında olmak üzere caydırıcı, bilgilendirici, koruyucu ve ekonomik anlamda rolüne dikkat çekilmiştir.

I. KURUMSAL YÖNETİM KAVRAMI VE YAKLAŞIMLAR

Kurumsal yönetim, diğer adıyla kurumsal yönetişim, İngilizce’de “corporate governance” kelimesinden çevrilerek Türkçe’imize kazandırılmış bir kavramdır. Kavramsal tanım olarak kurumsal yönetim, 1990’ların başından itibaren hükümetler, akademik çevreler tarafından genel kabul görmüş bir yönetim felsefesi haline gelmekle birlikte, Dünya Bankası ve Birleşmiş Milletler tarafından governance kelimesi sözlükte yer almayan bir kelime olsa da “iyi devlet yönetimi” olarak kullanılmaya başlanmıştır. Daha sonraları 1998’de OECD’nin girişimiyle, kurumsal yönetim kavramının şirket yönetimi için de kullanılmasıyla “corporate governance” olarak literatüre kazandırılmış bir kavram olmuştur.¹

Kurumsal yönetim kavramının genel kabul görmüş tek tip bir tanımı ve modeli bulunmamaktadır². Kavramsal olarak bir şirketin hissedarlarını, çalışanlarını ele alan dar bir tanımdan daha fazlasını kapsadığına dair bulgulara literatür taramaları sonucu

¹ AKTAN, Can, Kurumsal Şirket Yönetimi, Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi, Cilt 5, Sayı 1(Online) (<http://dergipark.gov.tr/download/article-file/333088>) Erişim tar.22.01.2017

² OECD’nin 2004’te Kurumsal Yönetim Prensipleri hakkında yayınladığı raporda, kurumsal yönetimin prensiplerinin değişik hukuki, ekonomik ve kültürel ve hukuki koşullara uyum sağlama ihtiyacından dolayı her yeni değişiklikte prensiplerin yenilenmesi ihtiyacının da doğduğunu anlatmıştır. Bu durum bize Kurumsal Yönetim’in dinamik ve ekonomik, hukuki bölge koşullarına göre uyum sağlayan bir kavram olduğunu göstermektedir.

ulaşmak mümkündür. Çünkü küreselleşmenin yaygınlaşıp, finansal sermayenin likit hale geldiği günümüzde daha fazla mali kaynağa ihtiyaç duyulması ve şirketlerin daha çok büyümelerini arttırmaları nedeniyle, şirketlerin sadece faaliyetlerinin bulunduğu ekonomik bölgedeki menfaat sahiplerine değil, sınır ötesi menfaat sahiplerine karşı da sorumlulukları artmıştır. Bu sebeple şirketler hem hukukun üstünlüğüne uygun bir yönetim anlayışına hem de kurum içi kurallara ihtiyaç duymuşlardır.

Kurumsal yönetim kavramı yukarıda açıklanan nedenlerden dolayı dar ve geniş anlamda kurumsal yönetim olarak iki ayrı durumda incelenir.

Dar anlamda kurumsal yönetim konusunda yapılan ilk çalışma olan Millstein kurumsal yönetimi, işletme yönetiminde kar elde etme ve pay sahiplerine dağıtma amacını taşıyan geleneksel yönetimin yanında hissedarların, yöneticilerin ve diğer menfaat sahiplerinin haklarının da önemsendiği bir yönetim anlayışı olduğunu ifade eder. OECD'nin yaptığı tanıma göre,

“Kurumsal yönetim, bir şirketin yönetimi, yönetim kurulu, hissedarları ve diğer menfaat sahipleri arasındaki bir dizi ilişkiyi kapsar. Kurumsal Yönetim, makroekonomik politikalarından, ürün ve faktör piyasalarındaki rekabet düzeyine kadar firmaların faaliyetlerini biçimlendiren bir dizi unsurdan oluşan daha geniş bir ekonomik çerçevenin içinde yer almaktadır. Kurumsal yönetimin çerçevesi, aynı zamanda yasal, düzenleyici ve kurumsal faktörlere dayanır.”³

Geniş anlamda kurumsal yönetim Can Aktan⁴'in tanımına göre, iyi bir şirket yönetimi için gerekli formel ve informel kurulların bütünü anlamına gelmektedir. Yani, kurumsal yönetim şirketin sadece iç(çalışanlar, yöneticiler ve hissedarlar) ve dış (bağımsız denetim) dinamiklerine yönelik hakların belirlenmesi ve korunması için hukuki çerçeve oluşturmak anlamına gelmemekte, diğer bir bakış açısıyla diğer yönetim stratejilerinin de(stratejik yönetim, sinerjik yönetim, toplam kalite yönetimi, insan kaynakları yönetimi..vs) birlikte uygulanmasıyla informel kural olarak şirket kültürünün de kurumsal yönetim çerçevesinin içinde yer aldığı söylenebilir.

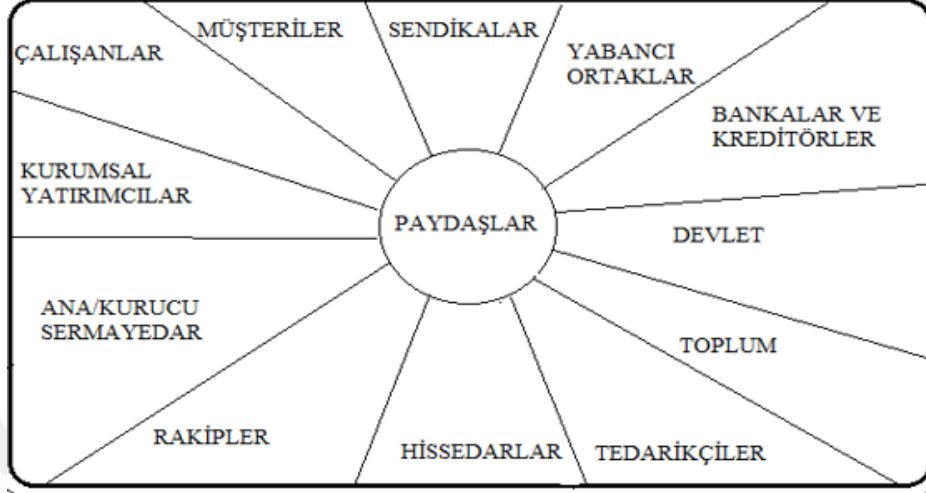
Kurumsal yönetim anlayışında önemli kavramlardan birisi menfaat sahipleridir. Menfaat sahipleri, şirketin olumlu veya olumsuz faaliyetlerinden doğrudan veya dolaylı olarak etkilenen kişi/kuruluşlardır. Menfaat sahipleri Şekil.1’de görüleceği gibi şirketin ana sahip ve yöneticileri, rakipler, hissedarlar, tedarikçiler,

³ OECD,Principles of Corporate Governance,2004
<https://www.oecd.org/corporate/ca/corporategovernanceprinciples/31557724.pdf> (10.04.2017)

⁴ AKTAN, Can, Kurumsal Şirket Yönetimi, 2013, Erişim tar: 22.01.2017

toplum, devlet, bankalar veya kredtörler, yabancı ortaklar, sendikalar, müşteriler, çalışanlar, kurumsal yatırımcılardan oluşmaktadır.

Şekil 1: Kurumsal Yönetimde Paydaşlar

Kaynak: AKTAN, Can, Kurumsal Şirket Yönetimi, 2013

Kurumsal yönetim anlayışına ilişkin olmak üzere literatürde, menfaat sahiplerinin korunması hakkında değişik yaklaşımlar mevcuttur. Yaygın olarak çalışmalar hissedarlar üzerinde yoğunlaşmıştır. Özellikle kurumsal yönetimde La Porta ve diğerleri (1999), Shleifer ve Vishny(1997) gibi akademisyenlerin büyük bir çoğunluğu çalışmalarında, Berle ve Means'in 1932 yılında yayınladıkları "Modern Corporation and Private Property" adlı kitabından yola çıkmaktadırlar. Bu kitapta Berle ve Means ABD'deki modern şirket yapılarında sermayenin küçük hissedarlar arasında dağıldığını, ancak yönetimin ve kontrolün profesyonel yöneticilerin elinde olduğu belirtilmiştir. Bu kitap yayımlandıktan yirmi yıl sonrasına kadar hakim görüş, modern şirketlerin, hissedarlara hesap verme yükümlülüğü olmayan profesyonel yöneticilerin yönetimine bırakılması yönündedir.⁵ Ancak 1990'larda tecrübe edilen muhasebe skandallarında profesyonel yöneticilerin menfaat sahiplerine hesap verme yükümlülüğünün olmamasının ciddi sorunlara yol açması, diğer taraftan bu şirketlerin dış denetimini gerçekleştiren bağımsız denetim kuruluşlarının yöneticilerinin kar odaklı çıkarlarının doğru ve güvenilir muhasebe raporlamalarının oluşmasında engel teşkil etmesi, kurumsal bağımsız denetim şirketlerine olan ihtiyacı da ortaya

⁵ MANİSALI, G., TAŞTAN, B., SEÇKİN, S.S, KIR, C., Kurumsal Yönetim SPK Lisanslama Sınavları Çalışma Kitapları, 2017

çıkarmıştır. Böylece hissedarlar ve diğer menfaat sahiplerinin haklarının gözetilmesi de daha sağlıklı olabilecektir.

Kurumsal yönetim hakkında ilk çalışmaları başlatan Berle ve Means (1932) kurumsal yönetimi hissedar haklarının korunması ve hissedar hakları ile birlikte diğer menfaat sahiplerinin haklarının da gözetilmesi olarak iki ayrı yaklaşımla ele almışlardır.⁶

Yatırımcıların haklarının korunması ve şirketlerin mülkiyet yoğunlukları konusunda kurumsal sistem çalışması yapmış Shleifer ve Vishny, iki tür kurumsal yönetim yaklaşımı olduğunu belirtmişlerdir. *Birinci yaklaşım*, yatırımcı haklarının şirket yöneticileri tarafından gasp edilmesinin *hukuk yoluyla* önlenmesini içermektedir. İktisat teorisi bu durumu yöneticilerin işletme sahipleri olduğunda kişisel çıkarlarla kar maksimizasyonunun ön plana çıktığını öne sürmektedir. Sahiplik ve kontrol işlevleri birbirinden ayrılmaya başladığında ise yöneticinin çıkarları, şirket kaynaklarının uygunsuz kullanımı sonucunu doğuracaktır. Böyle bir durum ileride incelenecek olan Anglo-Sakson sisteme ait başlıca bir sorundur. Bu söz konusu ülkelerde dağılmış mülkiyet sisteminden dolayı bu tür şirketlerin yönetiminde bu hissedarlar adına yetkilendirilmiş profesyonel yöneticiler mevcuttur.⁷ Bu duruma göre şirketlerin sahiplik ve mülkiyet ilişkisi Tablo 1'deki gibi incelenebilir. Tablo 1'e göre işletme sahibi şahıs işletmesi kurarak yönetim ve koordinasyonu tek elden yürütmektedir ve diğer yandan işletmeye bir vekil atayarak yönetim ve koordinasyonu sağlayan sahip, bu defa asıl sahip ile vekil arasında çıkar çatışması ve bilgide şeffaflığın kaybolması sorunları ile karşı karşıya kalabilmektedir. Sermaye şirketi olarak faaliyet gösteren aile işletmesinde ise sermaye yapısı aile içinde sınırlı ve yer yer de olmak üzere azınlık hissedar grubu vardır. Böyle bir işletmede azınlık ve çoğunluk arasında çıkar çatışması olması ve azınlık hissedarların hak kaybına uğraması söz konusu olabilmektedir.

⁶ Bkz. BERLE Adolf ,GARDİNER C. Means, The Modern Corporation and Private Property,Transaction Publishers, 1991.

⁷ HERGÜNER, Ümit, YAVEROĞLU, Levent, Nedir bu Kurumsal Yönetim?, 2006 (http://www.tkyd.org/files/downloads/faaliyet_alanlari/yayinlarimiz/tkyd_yayinlari/nedir_bu_kurumsal_yonetim.pdf) Erişim tar. 21.01.2017

Tablo 1: İşletmelerde Mülkiyet ve Sermaye Yapısının Sahip-Vekil İlişkisi Açısından Sınıflandırılması

	SAHİP	VEKİL
MÜLKİYET VE SERMAYE YAPISI Sermaye Şirketi - Şahıs İşletmesi	GELENEKSEL KÜÇÜK İŞLETME Gerçek şahıs işletmeleri örnek verilebilir. Bunlar bir girişimci ile yönetilen işletmelerdir.	GELENEKSEL KÜÇÜK İŞLETME Gerçek şahsın işletmesini bir vekil tayin ederek yönettiği işletmelerdir.
	GELENEKSEL KÜÇÜK AİLE ŞİRKETLERİ Şirket kurucu aile tarafından yönetilmekte ve sermaye genellikle aile içinde korunmaktadır. Azınlık hisseler vardır.	MODERN ÇOK ORTAKLI ŞİRKETLER Şirket yönetim kurulunun tayin ettiği bir CEO'nun yönetimine bırakılmıştır. Sermaye yapısı küçük oranda hisselerle ortaklık sağlanmıştır.

Kaynak: AKTAN, Can, Kurumsal Şirket Yönetimi, 2013 Erişim tar.21.01.2017

Tablo.1'e göre şahıs işletmelerinden modern çok ortaklı şirketlere dönüşüm sağlandıkça denetim ve mülkiyet olgularının birbirinden ayrıldığı görülmektedir. Yani geleneksel işletmelerde bulunan sahip-vekil ilişkisi ortadan kalkarak modern şirketlerdeki icradan sorumlu müdür ve yönetim kurulu organları oluştuğundan sadece büyük hissedarların ve şirket kurucularının çıkarları değil, azınlık hissedarların da çıkarları korunmuş olur⁸. Ancak uygulama ve tecrübe edilen muhasebe skandalları gösteriyor ki modern çok ortaklı şirketlerde dahi ana kurucu ortaklar ve büyük hissedarlar kendi çıkarlarını gözetmek için diğer hissedarların çıkarlarını göz ardı ederek işlem yapabilmektedir. Bu sebeple kurumsal yönetim olgusu içerisinde bağımsız denetimin etkinliğinin ve hukuki anlamda temelinin güçlendirilmesi, birinci yaklaşımda söylendiği gibi hukuksal yolla hem hissedarların çıkarlarını etkileyen hem de potansiyel yatırımcıların önünü kesen hatta yanlış yatırım kararları almalarına neden olan işlemlerin önüne geçilmesinin sağlanması başlıca gerekliliktir. İkinci yaklaşım ise hakim ortağın ağırlıklı olarak şirketin faaliyetlerinde söz sahibi olduğu bir kurumsal yönetim uygulamasıdır. Anglo-Sakson uygulamasındaki gibi kurumsal yönetim sistemlerinde dağılmış mülkiyetten ziyade büyük hissedarlar ve azınlıkta kalan hissedarların yönetime dahil olduğu bir yönetim kurulu yapısından söz edilir. Böyle bir uygulama Kıta Avrupası uygulamasında yaygın görülen bir kurumsal

⁸ AKTAN, Can, Kurumsal Şirket Yönetimi,2013. Erişim tar.21.01.2017

yönetim yaklaşımıdır. Anglo-Sakson uygulaması ile karşılaştırıldığında Kıta-Avrupası'nda kurum içi denetim olanağı daha da artmaktadır. Ancak bu yaklaşımın dezavantajı, büyük ortakların küçük ortakların aleyhine iş yapma olasılığının yüksek olmasıdır. Böyle bir sisteme sahip ülkelerde azınlık haklarına daha çok önem veren ve koruyan hukuki sistemin sağlanması ekonomik sistemin işleyişine katkı sağlayacaktır. Kurumsal yönetimin çıkış noktası bu iki yaklaşımın getirdiği sonuçlardan meydana gelmekle birlikte bir çok sebebin de içinde olduğunu göz önünde bulundurmak gereklidir.

A. Kurumsal Yönetimin Ortaya Çıkışı

Kurumsal yönetimin ortaya çıkışında hissedarlar ve yöneticiler arasındaki çıkar çatışmalarının oluşması başlıca neden olarak ön plana çıkmaktadır. Bu bölümde bahsedildiği gibi Anglo-Sakson ve Kıta Avrupası tipi yönetim sistemlerinde çeşitli yapısal sorunlar bulunmaktadır. Anglo-Sakson yönetim sisteminde küçük hissedar ve yetkilendirilmiş yöneticiler bir risk oluştururken, diğer yandan Kıta Avrupası sisteminde büyük hissedarların yönetimde güç kazanarak küçük hissedarların yönetimde söz sahibi olmasının önüne geçmesinden dolayı, çeşitli yönetim sorunları ortaya çıkarmaktadır. Ancak kurumsal yönetim olgusunun ortaya çıkmasındaki tek sebep olarak mülkiyet ve sahiplik unsurları gösterilemez. İkinci olarak ortaya çıkış noktası mülkiyet ve sahipliğin ayrışmasından doğan *denetim ve kontrol mekanizması sorunudur*. Bu sebeple yönetim kurulu ve menfaat sahipleri arasındaki ilişkilerin düzenlenmesi için kurumsal yönetim uygulamalarına ve buna uygun hukuki düzenlemelere ihtiyaç vardır. Diğer yandan kurumsal yönetimin ortaya çıkışına neden olan diğer sebepler, küreselleşme, uluslararası sermaye hareketliliği, hisse senedi alımlarının artışı, teknoloji, tarihi gelişmeler ve ekonomik değişimler gösterilebilir.

1. Tarihi Süreçte Kurumsal Yönetim Anlayışı

Kurumsal yönetim uygulamalarının günümüzde önem kazanması öncesinde 1900'lü yılların ilk yarısında yaşanan ve 1917'li yıllarda Bolşevik İhtilali ile başlayan Doğu-Batı bloğu arasındaki soğuk ve sıcak savaş ile başladığı söylenebilir.⁹ Bu süreç

⁹ KARPUZOĞLU, Ebru, Kurumsal Yönetişimde Yönetim Kurulu, Hayat Yayıncılık İstanbul, 2010, s.52-62

içerisinde dünyadaki yönetim uygulamaları, ekonomi, pazar koşulları, teknoloji, siyasi politikalar, değişen yasal ortam ve toplumsal değişimler gibi faktörler yoluyla gelişime uğramıştır. Bu gelişmeler öncelikle 1900-1950 yıllarında temellendirilmiştir. Birinci Dünya Savaşı sonrası meydana gelen Büyük Buhran öncesi Amerika Birleşik Devletleri hükümetinin şirketlere ve ekonomiye devlet müdahalesini reddeden bir politika gütmesi, hem reel hem de finansal piyasalarda denetimsizliğin baş göstermesi, piyasalarda az sayıda şirketin ekonominin yüzde %50'sini oluşturması, küresel piyasada altına karşılık para basımının durması ve altın cinsinden borçların ülkeler tarafından ödenememesi, bu sebeple şirketlerin ve bankaların batması şeklindeki olaylar sonrasında 1929'da borsanın çökmesi ile başlayan kriz, daha sonraları ekonomiye müdahale ve devlet denetimlerinin artırılması ile etkileri hafifletilmeye çalışılsa da 1930'lu yılların sonlarına kadar devam etmiştir. Böyle bir dönemin yönetim şekli *bilimsel yönetim yaklaşımı (Taylorizm)*¹⁰,ydı. Bu yönetim teorisinin öncüsü Frederick Taylor adında Amerikalı bir mühendisin 1911 yılında yayınladığı *Bilimsel Yönetim'in İlkeleri (The Principles of Scientific Management)* adlı eser yönetim ile ilgili ilk teori kitabı olarak kabul edilmektedir. Bu kitabın içeriğinde kaynakların nasıl daha verimli kullanılabileceği sorusuna cevap niteliğinde tespitler ortaya atılmıştır. Söz konusu teoriyle bir organizasyonda teknik iş standartlarının uzmanlar tarafından oluşturulması, personelin bilimsel olarak eğitilmesi, teknolojiden yararlanılması, personelin tek bir işi yapması ve yoğunlaşması ve yöneticilerin yapılacak işleri yönetmesi öngörülmüştür. Personelin yapacağı işi daha verimli yapması için nasıl güdüleneceği konusunda fikirler ortaya atılmıştır. Bu çerçevede yönetim işbirliği, fonksiyonel denetim, personel seçimi ve bilimsel iş analizi ilkelerine bağlı kalınarak yönetim ve işçi koordinasyonunun sağlanması, bilimsel ilkelerle yapılacak işin hesaplanarak yapılması, toplamda verimliliğin maksimum düzeye çıkartılması amaçlanmıştır. Ancak bu yönetim yaklaşımında Taylor'un işçilere bakış açısı mekanik bir yaklaşımdan ibaretti. İşçilerin sosyal ve psikolojik durumları ihmal edildi ve daha fazla maaş ikramiyesi verilerek iş verimin arttırılabileceği düşünüldü.¹¹ Yönetici için uygun olanın işçiye uygun olmayabileceği hususu göz ardı edildi. Bu sebeplerle bu yönetim yaklaşımı, merkezîyetçi ve çevresel etkilerden uzak birey varsayımlarıyla yönetilen işletmeler; çıkar çatışmaları, verimsizlik ve

¹⁰ Bu başlıkta bahsedilecek yönetim biçimleri için bkz.Aktan, 2004

¹¹ (<http://www.canaktan.org/yonetim/yonetim-teorileri/taylor.htm>) Erişim tar: 24.01.2017

sürdürülebilirlikten uzak, uzun vadede karlı olmayan ve belki de ölü yatırım olmaya aday şirketler meydana getirmiştir. Taylor'un teorisinde teknolojinin de yer aldığı da göz önüne alınırsa, 1911 ile 1930 yılları için teknolojinin ve mühendisliğin yeni bir alan olduğu görülmektedir. Teknolojiye bağımlı bu teoride uzmanlaşmanın sağlanabilmesi ve işçi eğitiminin uzmanlar tarafından yapılabilmesi için bir 20 yıl daha bir neslin mühendis olarak yetiştirilmesi gerekmektedir. Diğer taraftan hiyerarşik yönetim sistemi mevcut olan bu teoride uzmanlaşmaya yer verilemeyecek kadar katı görüşlere sahip dönemin şirket yöneticileri bulunmaktadır. Kurumsal yönetim yaklaşımında bu tip bir yönetim ağına karşı çıkmıştır. Yönetimde her bir alt birime mutlaka bir söz hakkı tanınmıştır. Oysa Taylorizm'de bütün yönetim, denetim ve söz hakkı yöneticilerde toplanmıştır.¹² Diğer yandan mali süreçler ve bu süreçlerin denetimi göz ardı edilmiştir. Bu teori ortaya atıldıktan sonraki diğer yönetim teorilerinin devamında gelişen Weber'in "*Bürokratik Yönetim Modeli*" günümüz büyük şirketlerinde kullanılmaya devam ediliyor olsa da modelin nesnel, kuralcı, yetki hiyerarşisi (yetki devri), iletişimde kopukluk, yapılan işlerin sorumluluğunun ve yaptırımlarının üst kademede toplanması ve aynı işin yapılmasının getirdiği bir rahvet duygusu çalışma verimliliğini düşürmektedir.¹³ Ayrıca bu dönemin yönetim teorilerinde hala denetim mekanizması yönetimin elindedir ve finansal denetimden hala söz edilememektedir. Kısa vadeli hedefler ve işletme işleyişi üzerine teoriler yürütülmüştür. Bu yönetim yaklaşımlarına "*Klasik Yönetim Teorileri*" denir.

Neoklasik Yönetim Teorileri'nde ise Klasik Teori'ye göre daha çok insan kaynaklarına yönelim görülmektedir. Özellikle 1950 ile 1960 yılları arasında organizasyon yapıları daha büyük ve daha karmaşık hale gelince insan faktörü daha önemli hale gelmiştir. İnsan ihtiyaçlarının karşılanması, insan motivasyonunun gerekliliği ön plana çıktı. Diğer yandan yönetsel süreçlerin içerisinde şirketlerin dış çevre koşulları¹⁴ ile teknolojinin önemine dayanan yönetim yaklaşımları gelişti. Bu sebeple sorumluluk ve hesap verme yükümlülükleri ile beraber organizasyonların

¹² ASUNAKUTLU, Tuncer, Klasik ve Neoklasik Dönemde Örgütsel Güvenin Karşılaştırılması Üzerine Bir Deneme, Muğla Üniversitesi SBE Dergisi, Sayı:5, Güz 2001,s.5.

¹³ ERYILMAZ, Bilal, Bürokrasi ve Siyaset, Devletten Etkin Yönetime,5. Baskı, Alfa Yayınları,2013,s.80

¹⁴ Rekabet, müşteriler, tedarikçiler, bankalar, denetçiler, devlet vb.

gelişmesi ve yönetim hakkının devri konuları güçlendi¹⁵. Yönetim hakkının devri ise çeşitli organizasyonel yapılanmaları ve mali denetimi beraberinde getirdi. Bunların sonucunda ise kurumsal şirket yönetiminin temel sorunu olan vekalet ve temsil ile denetim sorunları ortaya çıktı. Bu sorunlar ortaya gruplar arası çıkar çatışmalarını getirdi; yöneticiler ve hissedarlar arasında çatışma, kontrol edici hissedarlar ve azınlık hissedarlar arasında çatışma ve yarar sağlayanlar ile yöneticiler arasında çatışmalar¹⁶. Bu tür çatışmalar 1990'lı yıllarda ortaya çıkan hukuk sistemleri ile hissedar korunması yaklaşımı benimsenerek çözülmeye çalışılmıştır.

1970 yıllarında 1973 OPEC petrol krizi, üretim ve örgütsel yönetim konularında köklü değişiklikler meydana getirdi. Şöyle ki; Ford markası 1929'dan 1973'e kadar kitle üretim araçları ile üretim yapıyordu ve araç parçalarının monte edilme işlemini bilmeyen bir işçi bile bu işlemi makine yardımıyla yapabiliyordu. Yani saatlerce mekanik şekilde aynı işlemi yapan işçiler mevcuttu. Ford otomobil şirketi bu şekilde yüksek karlarla getiri sağladı. 1973'te OPEC ülkelerinin petrol ambargosu sonucunda üretim ve yönetim dengeleri oldukça değişti. Otomobil kullanıcılarının daha az yakıt tüketimi yapan hızlı arabalar tercih etmelerinden sonra Japon markaları piyasada yerlerini aldılar. Japon araba markalarının izledikleri üretim ve yönetim yaklaşımlarında bundan sonraki yıllarda karşımıza çıkacak Kurumsal Yönetim'in bir parçası haline gelecek *toplam kalite yönetimi* ve *yalın üretim* olguları ortaya çıkmıştır. Toplam kalite yönetiminin büyük organizasyonlara getirdiği en önemli kolaylık, tasarımdan dağıtım ve pazarlamaya kadar bir kişi ve bir birim atıl bırakılmaksızın, hataya neden olacak kaynakların ortadan kaldırılması suretiyle sürekli üretimi geliştirme yaklaşımı ile kuruluşun belirli bir kuralla ve kültürle yönetilmesini sağlama olanağı vermesidir¹⁷. Bu yönetim yaklaşımına karşılık yalın üretim olgusu toplam kalite yönetiminin tamamlayıcısı niteliğindedir. Buna göre yalın üretim, JİT yani "*just in time*" tam zamanında kavramı ile açıklanabilir; üretim hattı akarken daha önce stoklanmış parçalar varsa işçiler onu kullanacak, stoklanmış parça yoksa ya da hattın hızına yetişemeyen işçi mevcutsa üretim bandının ihtiyacı kadar emek miktarı

¹⁵ AKIN, Adnan, Mülkiyet Sahipliğinden Kaynaklanan Yönetim Hakkının Devri Açısından Post-Modern Yönetimsel Kontrol Yaklaşımları ve Stratejileri, Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı:22, Ocak-Haziran 2004, ss.131.

¹⁶ KULA, Veysel, Kurumsal Yönetim: Hissedarların Korunması Uygulamaları ve Türkiye Örneği, Papatya Yayınları, İstanbul, 2006, s. 13

¹⁷ (<http://www.beratbir.com/wp-content/uploads/2013/07/%C3%87A%C4%9EDA%C5%9E-Y%C3%96NET%C4%B0M-TEKN%C4%B0KLER%C4%B0-sunum.pdf>), Erişim tar: 24.04.2017.

eklenmesi suretiyle üretim bandı içerisindeki optimal üretim kalitesi sağlanmaya çalışılır.¹⁸ Böylece ölü zaman, emek fazlası ve israf gibi olumsuz faktörlerin önüne geçilmeye çalışılmıştır. Böyle bir yönetim biçimi, kurumsal yönetim sistemlerinde uygulaması oldukça kolay ve tepe yönetimi, finansal yönetimi sekteye uğratmayacak biçimdedir. Diğer taraftan emeği basite indirgeyerek uzmanlık gerektiren işlemleri en aza düşürmek amaçlanarak, üretim maliyetinin de düşürülmesine olanak sağlanmıştır. Bununla birlikte Toplam Kalite Yönetimi ve yalın üretim, takım çalışmasını ve klasik yönetim anlayışındaki gibi aynı işin yapılmasının getirdiği rehabetin bertaraf edilip emeğin akışkanlığının sağlanmasına olanak vermesi ve üretimde biçimsellikten ziyade kaliteyi ön plana çıkarması, kurumun dış faktörlerinin dikkatini çekmesi nedenleriyle tercih edilir durumda bir yönetim ve üretim biçimidir.

TKY ile kurumsal yönetime zemin hazırlanırken ABD ve İngiltere’de artan şirketleşme, satın alma ve birleşme olaylarının hızla artması nedeni ile yönetimde iyileşmeye gidilme isteği uyandırmıştır. Hisse devri sonucu yatırımcıların hisselerinin değerinde oluşan değişimler yatırımcıların haklarının korunması sonucunu da doğurmuştur. Böyle bir durumda kurumsallaşma stratejik bir önem arz etmektedir. Diğer taraftan artan sermaye hareketleri, bilgi akışının her yere eşit olarak dağılmaması sorunu, dünya genelindeki elektrik, telefon, gaz, petrol gibi temel kaynakların özelleştirilmeleri, mega şirket birleşmeleri 1980’lerde ciddi oranda artmıştır ve bu artışların en önemli sebebi, yatırım bankalarının şirket birleşmelerinde sağladıkları danışmanlık hizmetlerinden aldıkları hatırı sayılır ücretlerdir¹⁹. Bu dönemlerde büyük kurumsal şirketlerde birleşme, satın alma, konsolidasyon ve varlıkların satın alınması gibi işlemler genellikle saldırgan, spekülative beklentiler taşıyan özellikler göstermektedir. Örneğin ünlü Kıbrıslı Türk iş adamı Asil Nadir’in büyük Japon firması Sansui’yi satın alması olayı sahibi olduğu Polly Peck’in saygınlığını spekülative şekilde arttırmıştır²⁰. Hatta İngiltere merkezli olan Polly Peck ve birkaç şirketin yaşattığı skandal dalgalarından sonra İngiltere Hükümeti’nin topladığı ve Adrian Cadbury’nin

¹⁸ PARKER, Mike, LAUGHTER, Jane S, Choosing Sides. Unions and the Team Concept, South End Press, Boston, 1988.

¹⁹ EYCEYURT, Tuğba, SERÇEMELİ, Murat, Şirket Birleşme ve Satın almalarının Hisse Senedi Fiyatına Etkisi, Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 27, Sayı:1, 2013, s.163-164 (<http://e-dergi.atauni.edu.tr/atauniiibd/article/view/1025007948>) Erişim tar:10.09.2017

²⁰ NEVZAT, Bilge N. Türkuaz’a Dönüş: Anılardan Asil Nadir Gerçeği, Emre Matbaası, İstanbul, 1996. Aktaran SAYDAM, Serdar Polly Peck’in Satın Alınması, 2012, (<http://ekoavrasya.net/duyuru.aspx?did=92&Pid=10&Lang=TR>) Erişim tar: 11.09.2017

başkanlık ettiği heyetin hazırladığı Cadbury Raporu(1992) olarak anılan raporda kurumsal yönetimin standartlarını iyileştirmek ve finansal raporlama ile denetime duyulan güveni arttırmaya yönelik önerilerin haklılığını ortaya koymaktadır. Zira en çarpıcı örnek olarak ortaya koyduğumuz Polly Peck şirketinin şeffaflığını ve güvenilirliğini azaltıcı eylemlerde bulunması, borsada spekülatif işlemler yapılması ve siyasi yapıların giriştiği eylemler, en önemlisi de şirketin yönetiminin önce bir ailede sonra tek bir kişide toplanması ve çıkar çatışmaları, kurumsal yapı içerisinde çalışanların bilgi paylaşımı yapabileceği psikolojik bir ortamın olmayışı, hatalı finansal yönetimin yapılması ve denetim zafiyeti gibi nedenler Polly Peck'in iflasında önemli rol oynamıştır²¹.

1990'larda da özellikle kurumsal yönetim yapılarında CEO'ların işten çıkarılma olayları (Ör: IBM,Kodak, Honeywell) medyada geniş bir yankı uyandırmıştır. 1994'te Güney Afrika'da Afrika'nın ilk Kurumsal Yönetim kodu olan King Raporu yayınlanmıştır. Bu kod, Cadbury Raporu'ndan sonra etkin denetimin gerekliliğini, yönetim kurulları ve şirketin iç dinamiklerine uygun davranış standartları önerilerini getirmiştir. Bu öneriler sadece şirketin bünyesi ile ilgili olarak fayda sağlamayacak, dahası şirketi etkileyen çevresel aktörlerin davranışlarını da kapsayacak bir yaklaşım ortaya koymuştur²². 1995'te ise İngiliz Endüstrisi Konfederasyonu (CBI), Richard Greenbury'nin başkanlığında şirket yöneticilerinin aldıkları ücretler konusunda uygulanması gereken en iyi kodu hazırladı²³. Bu konu bağlamında kod, Kurumsal Yönetim'in evrensel ilkelerinden olan sorumluluk, tam açıklama, hesap verebilirlik kavramlarını ülkesel bazda ilk gündeme getiren kod olma özelliğine sahiptir.

1997 Doğu Asya Krizi'nde özel sektörün Japon Kalkınma Modeli'ni uygulayan Tayland, Singapur, Malezya, Endonezya, Filipinler, kriz gelinceye kadar yabancı sermayenin büyük çoğunluğunun bu ülkelere gelmesini ve devlet destekli finansal uygulamaların ülkelerdeki GSYİH'nın yüzde 8 gibi rekor rakamlara yükselmesini sağlamıştır. Ancak bu krizin oluşmasındaki temel faktörler şirketlerin, bankaların ve devletlerin büyüme planlarında göz ardı edilmiştir. Bu faktörler şöyle sıralanmaktadır;

- Finansal pozisyonların kur riski ile karşı karşıya kalması

²¹ SAYDAM, Polly Peck'in Satın Alınması, 2012, Erişim tar: 11.09.2017.

²²Bkz Report of The King I. http://www.ecgi.org/codes/documents/king_i_sa.pdf Erişim tar:18.09.2017

²³ Bkz. Report of the Greenbury http://www.ecgi.org/codes/documents/greenbury_less_recommendations.pdf Erişim tar: 19.09.2017.

- Risk iştahının kontrol edilmemesi,
- Denetim sisteminde ve Kurumsal Yönetim mekanizmasında iyileştirmeye gidilmemesi
- Devletle özel sektör ilişkilerinde arpıklık,

temelde etkin olan faktörlerdir.

1997’de gerçekleşmiş bu kriz bizlere kurumsal yönetimin hem ticari hayatın refahı hem de şirketlerin hesap verilebilirlik konusundaki katkılarını önemli hale getirir²⁴. Diğer yandan finansal pozisyonların değerlendirilmemiş olması ve denetimde zaafiyet gibi problemler, bağımsız denetim olgusunun kurumsal yönetimin ihtiyacı olan dış enstrüman görevini görmesi de kurumsal yönetimde bağımsız denetimin vazgeçilmez bir rol üstlendiği anlamına gelir. Bu sebeple 1998’de Cadbury ve Greenbury raporlarının tekrar gözden geçirilmesi konusu gündeme gelmiştir ve Ronnie Hampel’in başkanlığında kurulan komitenin raporu yayımlanmıştır. Hampel Raporu olarak adlandırılan bu raporun amacı, ek olarak Kurumsal Yönetim’de yöneticilerin, hissedarların, denetçilerin rollerini göstermektir²⁵. Söz konusu raporda Cadbury ve Greenbury raporlarının mercek altına alınıp yeni kurumsal yönetim standartları için zemin oluşturmakla birlikte büyük ve küçük sermayeli şirketlerin kurumsal yönetim standartları konusunda ayrıma gidilip gidilmeyeceğine dair tartışmalar da mevcuttur.

1999 yılında kurumsal yönetim standartları konusunda OECD gibi uluslararası bir kuruluşun ilk uluslararası Kurumsal Yönetim standartlarını gündeme getirmesi, dünya üzerinde birçok ülkenin şaibeli şirket iflaslarının, finansal kesim krizlerinin meydana getirdiği ekonomik sıkıntılara bir çözüm olarak kurumsal şirket yönetiminin ortaya konulduğunun tartışmasız bir göstergesidir. OECD’nin Kurumsal Yönetim hakkında yayımladığı rapor; kurumsal yönetimin dört ana ilkesi olan adalet/eşitlik, sosyal sorumluluk, şeffaflık, hesap verilebilirlik unsurlarının tüm dünya için geçerliliği olan ancak bağlayıcılığı olmayan bir ereve oluşturmuştur.

2000’li yıllarda ise kurumsal yönetimde muhasebe ve denetim alanının önemi üzerine gelişmeler oldu. şöyle ki; 1990’lı yıllarda Worldcom, Enron gibi büyük

²⁴ HAMPEL, Ronnie The Committee on Corporate Governance, Final Report, p:1, United Kingdom, 1998 (<http://www.ecgi.org/codes/documents/hampel.pdf>) Erişim tar: 21.09.2017.

²⁵ HAMPEL, The Committee on Corporate Governance, 1998. Erişim tar: 26.09.2017

şirketler kuruldukları zamandan itibaren bir çok yatırımcının ilgisini çekmiştir. Özellikle 1998'den 2000'e kadar olan dönemde Enron'un brüt gelirleri 31 milyar dolardan 100 milyar doları aştı ve Fortune 500'ün piyasa değerine göre bu artış onu yedinci büyük şirket haline getirmiştir²⁶. Ancak Ekim 2001'de söz konusu şirket Wall Street'e 1,2 milyon dolarlık özkaynak ve 544 milyon kazanç açıklayarak şok yarattı. Medyada yapılan açıklamada ücret ve defter değer düşüklüğünün Enron'un finans sorumlusunun kontrol ettiği ortaklıklarla yapılan işlemlerden kaynaklandığı ileri sürülünce yatırımcı güvenini kaybetti²⁷. Bir ay sonra, Enron, ilgili taraf ortaklıklarıyla gerçekleştirilen işlemlerin Enron'a son beş yıldaki kazançlarını arttırmasına ve şarta bağlı borçların bilançosunun milyarlarca doların üzerinde kalmasına izin verdiğini kabul ettiğinde çöktü²⁸. Bu finansal skandalda bir de büyük bağımsız denetim şirketi olan Arthur Andersen vardı. Genel Kabul Görmüş Muhasebe İlkeleri'ne uyumluluğu onaylanmış finansal tabloya sahip bir kurumun böylesi bir finansal skandalın başrolünde olması, kurumsal şirketlerde bağımsız denetimin bağımsız değil, kurumsal yönetimde içselleşmiş bir unsur olmasından ve kurumsal yöneticilerin kendi çıkarlarını gözeterek finansal işlem yapmalarından ileri gelmiştir. Kurumsal yönetim içerisinde şeffaflık, hesap verme, adalet ve sosyal sorumluluk kavramları ile yatırımcının korunması ve şirketin iç mevzuatının gerekliliğinin bu sebepten dolayı bağlayıcılığı olan kanunlarla temelinin sağlamaştırılmasına gerek görülmüştür. ABD hükümeti, yatırımcının korunması ve finansal raporlama kontrollerinin iyileştirilmesi için 2002 yılında Sarbanes-Oxley Yasası'nı yürürlüğe sokmuştur. Bu yasanın hazırladığı zeminle denetim şirketlerini denetleyen Amerikan Kamu Gözetim Kurulu (PCAOB) kuruldu. Atılan bu adım sayesinde dünyanın bir çok yerinde kamu gözetimi, muhasebe ve denetim kurumları kurulmuştur²⁹. Bu kurumların temel amacı, yatırımcılara doğru ve güvenilir finansal bilgiyi sağlamak için denetim raporlarının hazırlanmasına ilişkin esasların hukuki zeminde uygulanmasını bağımsız şekilde sağlamaktır.

²⁶ O'CONNOR, Marleen, The Enron Board: The Perils Of Groupthink, University of Cincinnati Law Review, Vol: 71, 2003. p: 1233

²⁷ EICHENWALD, Kurt Deal at Enron Game Insiders Fast Fortunes, N.Y Times 2002, Akt. O'CONNOR, Marleen, The Enron Board: The Perils of Groupthink, 2003, s.1233

²⁸ O'CONNOR, Marleen, The Enron Board: The Perils of Groupthink, 2003,s.1234.

²⁹ ODABAŞI, Cahit ve Ergen, Hasan, Bağımsız Denetimde Kamu Gözetimi ve Skandallar, Muhasebe ve Denetim Dünyası (e-dergi), 2016 Erişim tar: 11.10.2017

20. yüzyılın sonu ve 21. yüzyılın başlarında meydana gelen Türkiye, Arjantin ve Asya ülkeleri krizleri gibi bir çok ülke ekonomisinin, küresel finansal istikrarı sağlamak konusundaki kaygıları artırmıştır³⁰. Finansal göstergelerin kurumların güvenilirliğini anlamakta yeterli olmayacağı anlaşılmıştır. Menfaat sahipleri için yönetim kalitesinin finansal göstergeler dışındaki unsurlara (şirketin yönetim yapısı, ortaklığın işleyişi pay ve diğer menfaat sahiplerinin hakları) da bağlı olması sebebiyle yeni bir gösterge çeşidinin gerekliliği meydana gelmiştir. Bu göstergeye kurumsal yönetim derecesi denilmektedir. Birçok ülkenin sermaye piyasalarını denetleyici ve düzenleyici kuruluşları, derecelendirme kuruluşlarının dört temel ilke üzerinden kurumsal olarak yönetilen ve özellikle borsaya kote olmuş şirketlerin derecelendirilmelerini uygun görmüştür. Kurumsal yönetim derecelendirmesi genel olarak 10 puan üzerinden değerlendirilmekte olup, en yüksek kurumsal yönetim derecesine sahip olan şirket en iyi kurumsal yönetim işleyişine sahip olan şirket sayılmaktadır. Bu şekilde kurumsal yönetimle yönetilen şirketler menfaat sahiplerine iç işleyişleri hakkında bilgiler verebilecek ve güvenilirliklerini sağlayacaklardır. Ancak belirtilmelidir ki bu derecelendirme sisteminde kriterler ve metodoloji bazında ortak bir görüş sağlanamadığından, kurumsal yönetim derecelendirmesinin farklı derecelendirme kuruluşlarında farklı kurumsal yönetim notları çıkarabilme olasılığı artmaktadır ki uluslararası alanda kabul görmüş 5 farklı kurumsal yönetim derecelendirme metodolojisi bulunmaktadır³¹. Lakin ülkemizde 2003 yılının Temmuz ayında 2499 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu'nun görev ve yetkiler başlıklı 22. maddesinin 1. fıkrasının (n) bendinde “*sermaye piyasası kurumlarının ve sermaye piyasası araçlarının derecelendirilmesini düzenlemek ve denetlemek*” ibaresinin verdiği yetkiyle 2003 yılının Aralık ayında Seri:VIII No:40 Sermaye Piyasasında Derecelendirme Faaliyeti ve Derecelendirme Kuruluşlarına İlişkin Tebliğ³²'de tüm ilkelere uyum ile pay sahipleri, kamuyu aydınlatma ve şeffaflık, menfaat sahipleri, yönetim kurulu, ana bölümleri itibariyle ayrı ayrı 1 ile 10 arasında derecelendirme kriteri şeklinde yasallaştırılmıştır.

³⁰ KILIÇ, Y ve BENLİGİRAY, Kurumsal Yönetim ve Derecelendirme Süreci, Denetişim 2016, 60-73, Erişim tar:15.10.2017

³¹Bkz. SANDIKÇIOĞLU, A., Kurumsal Yönetim Derecelendirmesi, Yeterlilik Etüdü, SPK Ortaklıklar Finansmanı Dairesi, 2005, Erişim tar:18.10.2017

³² 04.12.2003 tarih ve 25306 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu tebliğden sonra 2007/26850 sayılı RG'de Seri: VIII No:51'in yayımlanmasıyla yürürlükten kaldırılmıştır.

2000’li yıllarda kurumsal yönetim üzerinde yapılan diğer bir çalışma ise kurumsal yönetim uyum ve faaliyet raporlarıdır. Kamuoyuna açıklama ve şeffaflık ilkelerinden dolayı birçok ülke kurumsal yönetim uyum ve faaliyet raporlarını borsaya kote olmuş şirketler için özellikle istenen bir rutin uygulamadır. Ülkemizde BDDK’da 2011/27959 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan yönetmelik ile değiştirilmiş haliyle 2006/26333 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan “*Bankaların Kurumsal Yönetim İlkelerine İlişkin Yönetmelik* ve 2015/29511 sayılı Resmi Gazete’de değişik haliyle 2006/26333 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan “*Bankalarca Yıllık Faaliyet Raporunun Hazırlanmasına ve Yayımlanmasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik*” ve SPK’da 2011/28158 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Seri:IV No:56 sayılı “*Kurumsal Yönetim İlkelerinin Belirlenmesine ve Uygulanmasına İlişkin Tebliğ* olmak üzere faaliyet ve kurumsal yönetim uyum raporları yasal zorunluluk haline gelmiştir. Söz konusu raporların, yöneticiler ve diğer menfaat sahipleri için yararlı olacağı öngörülmektedir.

Kurumsal yönetimin tarihi süreci içerisinde meydana gelen olaylar ve yapılan çalışmalarda kurumsal yönetimde şirketlerin kurumsal yönetim ilkelerine uyumluluğu beklenmiş ancak bunun denetiminin de gerçekleşmesi açısından süreç, yöntem ve hukuksal bağlamda düzenlemelere de ihtiyaç duyulduğu gözlemlenmiştir. Kurumsal Yönetim’de Bağımsız Denetim’in rolü buna bağlı olarak gelişimini sağlamaktadır. Ancak denetimi yapacak olan kuruluş ile denetimi yaptıran kuruluş arasındaki hukuki ilişkiyi düzenleyen yasaların yeterliliği, zayıf ve güçlü yönlerinin ortaya çıkarılması kurumsal yönetim ve bağımsız denetim arasındaki önemli ilişkiyi güçlendirecek bir ortam hazırlamaktadır.

2. Ekonomik Gelişmelerin Kurumsal Yönetime Etkisi

Tarihteki ekonomik gelişmelerin kurumsal yönetimdeki etkilerini maddeler halinde özetlenecek olursa aşağıdaki gibi belirtilebilir;

- Toplam kalite yönetimi kurumsal yönetimde önemli yer kazandı.
- Şirket yönetiminde insan kaynakları ve iş performansının sıkı sıkıya bağlı olduğu anlaşıldı.

- Kurumsal yönetimle yönetilen şirketlerde menfaat sahiplerinin önemli etkileri olduğu anlaşıldı. Bu sebeple firmalar hissedar ve yatırımcılara bilgi verilmesi ve haklarının hukuki olarak korunması gerekmektedir.
- Arka arkaya gelen muhasebe skandalları kurumsal şirketlerin güvenilirliğini zedelemiştir. Bu nedenle finansal tabloların gerçeği yansıtmasının şirket yönetiminde güveni sağladığı anlaşılmıştır.
- Muhasebe skandalları kurumsal yönetim ilkelerinin geliştirilmesi ve yatırımcı korunmasının daha çok artırılmasını sağlamıştır ve son 20 yılda çok fazla sayıda çalışma yapılmış ve ülkelerin kurumsal gelişmeleri OECD tarafından incelenip rapor edilmektedir.
- Kurumsal şirketlerin denetim usulleri yeniden gözden geçirildi ve dünyanın bir çok ülkesinde kamu gözetim kurulları açılmış ve bağımsız denetim mesleği ve kurumsal şirketler arasındaki ilişkiler yeniden inşa edilmiştir.
- Kurumsal yönetimlerin gelişmesinin izlenmesi açısından kurumsal yönetim derecelendirme indeksi ve derecelendirme kuruluşları önem kazandı.

B. Geleneksel Yönetim ve Kurumsal Yönetim Ayrımı

Kurumsal Yönetim yaklaşımının ortaya çıkış ve tarihçesinde anlatılmış yaşanan olaylardan, geleneksel yönetimin yeni ve gelişen çağımızda yetersizliği, devlet ve toplum ile halka açık şirketler arasındaki köprüyü kuramadığı ve güvensizlik yarattığı anlaşılmaktadır. Bu sebeple yeni dönem yönetim anlayışı aşağıdaki kriterlere göre kurumsal yönetimin pozitif olduğu yönlere ve geleneksel yönetimin negatif olduğu yönlere dikkat çekilmiştir.

Tablo 2’de yönetim ve organizasyonların gelişimine bağlı olarak geleneksel yönetimden kurumsal yönetime doğru tarihi süreç içerisinde hesap verme, sorumluluk, hesap sorma, güç ve otorite kavramları ekseninde gelişim gösterdiği anlaşılmaktadır.

Tablo 2: Kurumsal Yönetimin Kriterlere Göre Geleneksel Yönetimle Karşılaştırılması

GELENEKSEL YÖNETİM	Karşılaştırma Kriteri	KURUMSAL YÖNETİM
Organizasyonda kuvvetler birliği ilkesi.	Güç ve Otorite	Şirkette kuvvetler ayrılığı ilkesi geçerlidir.
Şirket sahip ve yöneticileri şirketi kendi inisiyatiflerine göre yönetirler.	Kurallara karşı takdiri kararlar	Şirketin yönetiminde kurallar hakimdir.
Sahip ve yöneticilerin sorumluluklarının hukuki çerçevesi çizilmemiştir.	Sorumluluk	Şirket sahip ve yöneticileri, paydaşlara karşı doğrudan sorumludur.
Sadece vekiller hesap verirler.	Hesap verme yükümlülüğü	Şirket sahip ve yöneticiler paydaşlara hesap verme yükümlülüğüne sahiptir.
Sahip hesap sorma hakkına sahiptir.	Hesap sorma hakkı	Paydaşlar yöneticilere hesap sorma hakkına sahiptir.
Yönetici arzu ettiği bilgileri kamuoyuna açıklar.	Şeffaflık	Şirket faaliyetleri şeffaflık içerisinde yürütülür.
Sahip tarafından arzu edilen kişiler yönetimde yer alır.	Yönetim kurulunun oluşumu	Yönetim kurulu üyesi olmanın şartları vardır. Üyeler demokratik şekilde seçilirler.
Yönetim ve denetim kurulları sahip tarafından seçildiği için denetim ve kontrol işlemleri tam bağımsızlıkla icra edilemez.	Bağımsızlık	Şirket yönetiminde bağımsız denetim ve yönetim ilkeleri geçerlidir.

Kaynak: AKTAN, *Can Kurumsal Yönetim*, 2013.

Yaşanan ekonomik ve yönetsel sonuçlar şirket yönetiminin daha şeffaf ve bağımsız olmasına, denetim ve yönetim kavramlarının ayrışmasına neden olmuştur. Tablo 2’de geleneksel yönetimde sorumluluk, hesap verilebilirlik, bağımsızlık, şeffaflık, yönetimin oluşum ve otorite kıstaslarında daha yetersiz, güvenilir ve liyakatsiz bir yönetim anlayışı profili görülmektedir. Oysa kurumsal yönetim anlayışı, denetim ve yönetim kavramlarının ayrışması daha güvenilir, yeterli ve liyakatli bir yönetim profili çizmiştir. Geleneksel yönetimde göze çarpan eksiklikler zaman içerisinde tecrübe edilmiş ve yerini günümüz kurumsal yönetim anlayışına bırakmıştır. Kurumsal yönetime geçişte ise kurumsal yönetimin hukukun üstünlüğüne dayanan ilkelerinin sonradan oluşması, ülkelerin hukuki yapılarına bağlı olarak kurumsal yönetim uygulamalarında oluşan farklılıklar, bazı karakteristik sorunları ortaya

çıkarmıştır. Bu sebeple kurumsal yönetim mekanizmaları hukuki yapılara göre ve kaynağına göre ikiye ayrılacaktır.³³

C. Kurumsal Yönetim Mekanizmaları

Kurumsal yönetim mekanizmaları, şirketin iç ve dış kaynakları açısından ve sistematik açıdan da *Anglo-sakson* ve *Kıta Avrupa'sı* hukuk sistemleri olarak iki şekilde ele alınmaktadır³⁴. Kula'nın belirttiğine göre klasik yaklaşım olarak belirtilen bu sınıflandırma, daha modern yaklaşımla hissedarların yasal korunması boyutunda bir sınıflandırma yapılabilmektedir.

1. Kaynaklar Açısından Kurumsal Yönetim Mekanizmaları

Literatürde, kaynaklar açısından kurumsal yönetim mekanizmalarını Denis ve McConnell(2003) dahili ve harici kurumsal yönetim mekanizmaları olarak adlandırmışlardır.³⁵ Buna göre birincil menfaat olarak dahili mekanizma, şirketin sahiplik yapısı, yönetim kurulu, yatırımcı ilişkileri, en iyi uygulama kodlarıdır. Harici mekanizma ise şirket satın alımları, yönetici piyasaları, ürün piyasaları, hissedar aktivizmi ve yasal sistemdir.

a. Dahili Kurumsal Yönetim Mekanizmaları

Sahiplik yapısı, Diane Denis'e göre şirketlerde mülkiyet ve kontrol çok nadir biçimde tamamen ayrılmıştır. Denetim yetkisine sahip yöneticiler şirketin öz sermayesinde belli bir hisse payı vardır ve bu pay nedeniyle diğer hissedarlardan daha avantajlı olarak şirket üzerinde daha güçlü denetim yetkisine sahip olurlar. Bu yetkinin büyük hissedarda toplanması sonucu, çıkar çatışmaları, firma değerinde düşüş meydana gelmektedir. Diğer yandan şirketin mülkiyetini yöneticilerin menfaatleri ile hissedarlar arasında uyumlamak bu sorunları çözebilir. Ancak iki tarafta uyum sağlanamazsa yöneticiler de kendi amaçlarını gerçekleştirme konusunda daha fazla

³³ KULA, Veysel, Kurumsal Yönetim: Hissedarların Korunması Uygulamaları ve Türkiye Örneği, İstanbul,2006, s. 31-32

³⁴ KULA ,Veysel, Kurumsal Yönetim, 2006,s.32

³⁵ DENİS, Diane and MCCONNELL John J, "International Corporate Governance" Purdue CIBER Working Papers. Paper 17, 2001. Erişim tar: 30.11.2017

özgürlük yani daha fazla güç oluşabilir. Bu gibi sorunların meydana gelmemesi için hissedarlar ve yöneticiler arasında teşvik sözleşmesi yoluna gidilebileceğine ilişkin öneriyi Shleifer ve Vishny³⁶ yapmaktadır. Buna göre taraflar arasında yapılacak sözleşme uzun vadeli bir sözleşme olacaktır. Bu tür uzun dönemli teşvik sözleşmeleri, hisse senedi opsiyonları, hisse senedi sahiplikleri ve gelir belirli bir seviyenin altında ise işten çıkarılma gibi çeşitli şekillerde yapılabilir. Ayrıca yöneticilere performans ölçütü ile teşvik ve ücretlerin yanı sıra parasal olmayan teşvikler de verilebilir. Bu yaklaşım genel olarak yöneticilerin hissedarlara karşı sorumluluklarını yerine getirmesi ve şirketten kişisel menfaat sağlamaması için uygulanabilir. Ancak yazarlara göre teşvik sözleşmeleri istenilen şekilde çalışmamaktadır. Çünkü şirket iyi çalıştığı zamanlarda sözleşme yapıp kötü çalıştığı zamanlarda yapmama gibi durumlarla karşı karşıya kalınmaktadır.

Yönetim kurulu, kurumsal yönetimin en önemli iç mekanizmasıdır ve bu kurulda şirketin stratejileri ve politikaları belirlenmektedir ve şirketin geleceği için hayati kararlar alınmaktadır³⁷. Yönetim kurulunun yapısı ülkelerin hukuki yapılarına, sektörlere, şirketlerin ölçeğine göre değişkenlik gösterebilir. Ancak tez konumuzda şirketlerin yönetim kurulunun yapısında hukuk yapısı ön plandadır. Genel kabul görmüş yönetim kurulu yapısı İngiltere’de uygulanması zorunlu Cadbury Raporu’nda belirtilen şekilde yönetim kurulu başkanı ve CEO’nun ayrı kişiler olması ve yönetim kurulunda bağımsız üyelerin bulunması ve bu bağımsız üyelerin denetim komitesi ve aday gösterme komitesinden oluşmakta olup, söz konusu rapora göre yukarıda sayılan unsurların tümünün yönetim kurulunda bulunması zorunludur. Türkiye’de ise 6102 sayılı TTK’da yönetim kurulu başkanı ile CEO’nun ayrı kişiler olması zorunluluğu yoktur³⁸. Ayrıca 6102 sayılı TTK’da kurumsal yönetimle yönetilen borsaya kote olmuş anonim şirketler için zorunlu bağımsız üye³⁹ ve aday gösterme komiteleri⁴⁰ düzenlenmemiş, ancak SPK’nın Seri:IV No:56 sayılı tebliği ile Seri:IV No:41 sayılı tebliğin yürürlükten kaldırılarak 2014 tarihli ve 28871 sayılı RG’de yayımlanan II-

³⁶ SHLEIFER Andrei and Vishny,Robert, A Survey of the Corporate Governance,The Journal of Finance,Vol:LII,No:2,1997,s.744

³⁷DEMİREL, Yunus, Yönetim Kurulu Yapısının Şirketlere Getirdiği Fırsat ve Tehditler: eBay Örneği,Yönetim Dergisi, , Sayı:76,2014, s.232-264

³⁸ II-17.1 sayılı Kurumsal Yönetim Tebliği, 4.2.6.md. “Yönetim kurulu başkanı ve icra başkanı/genel müdürün aynı kişi olmasına karar verilmesi durumunda, bu durum gerekçesi ile birlikte KAP’ta açıklanır.”

³⁹ II-17.1 sayılı tebliğ,4.3.3. md. “İcrada görevli olmayan yönetim kurulu üyeleri içinde, hiçbir etki altında kalmaksızın yapabilme yetkisine sahip bağımsız üyeler bulunur.”

⁴⁰II-17.1 sayılı tebliğ,4.5.11 md.

17.1 sayılı “Kurumsal Yönetim Tebliği” ile zorunlu hale getirilmiştir. Bunun yanı sıra yönetim kurulu içerisinde denetimden sorumlu komite, riskin erken saptanması komitesi, kurumsal yönetim komitesi, yatırımcı ilişkileri bölümü ve ücret komitesi bulunmaktadır. Ücret komitesi, yönetim kurulu yapısı içerisinde bulunan bağımsız yönetim üyeleri, icracı/icracı olmayan yönetim kurulu üyelerine sağlanan mali hakların gözetimini ve denetimi sağlayıp ücretlere ilişkin önerileri yönetim kuruluna sunmaktadır. Riskin erken saptanması komitesi, şirketin geleceğini etkileyen durumların erken teşhisi ve planlanmasından sorumludur. Denetimden sorumlu komite, şirketin muhasebe sisteminin, iç kontrol sisteminin, finansal raporların kamuya açıklanmasının ve birlikte çalışılacak bağımsız denetim şirketinin belirlenmesinden ve alınacak hizmetlerin saptanması ve denetim süreçlerinin izlenmesi ve genel kurula sunulmasından sorumlu olmakla beraber, bağımsız denetim sürecinin sağlıklı hale getirilmesini sağlamaktadır. Bu yönüyle denetimden sorumlu komite, kurumsal yönetim mekanizmasının finansal ayağının şeffaflık ve hesap verilebilirlik ilkelerinin uygulanmasını bağımsız denetimle birlikte sağladığı düşünülebilir. Bu nedenle tez konusunun can alıcı kurumsal yönetim mekanizmalarından biridir. Bu komite, bağımsız üyelerden oluşmaktadır. Kurumsal yönetim komitesi, kurumsal yönetim ilkelerini şirket içerisinde uygulanmasının sürekliliğinden, aksak yönlerinin tespit edilmesinden ve yatırımcı ilişkileri bölümünün çalışmalarının gözetilmesinden sorumludur.

Yönetim kurulu yapısı içerisinde bulunan bu komiteler, yönetimde şeffaflığın ve adaletin sağlanmasıyla yükümlüdürler. Hatta yatırımcıların, hissedarların mülksüzleştirilmesi tehlikesinin önlenmesi, bilgi alma, yönetime katılma ve oy kullanma haklarının kullanılmasının kolaylaştırılması, şirketi saldırganca satın alma davranışlarının önlenmesi amaçları da yer almaktadır. Ancak kurumsal yönetim mekanizmalarının hukuki yapılara göre ayrılmasına göre yönetim kurulu yapısı gözden geçirilecek olursa, Anglo-Sakson ve Kıta Avrupası mekanizmalarındaki yönetim kurulu yapıları dolayısıyla dezavantajları olduğu görülmektedir. Tatiana Nenova'nın, yaptığı araştırmaya göre Kıta Avrupası hukuk sistemine tabi ülkelerde imtiyazlı paylara sahip ortakların şirket yönetiminde azınlık hisse sahiplerine göre daha fazla oy ve kontrol hakkı olduğunu, Anglo-Sakson ve İskandinav ülkelerinde ise imtiyazlı payların daha düşük olduğu yönünde bir sonucun ortaya çıktığını

belirtmektedir⁴¹. Diğer taraftan Kıta Avrupası hukuk sistemine tabi olan ülkelerde, teoride, icracı olmayan yönetim kurulu üyelerinin yönetim kurulundaki rolünün, ana şirket çıkarlarının ve pay sahiplerinin çıkarlarını korumak iken, Nuno Fernandes'in yaptığı araştırmada Kıta Avrupası hukuk sistemine sahip olan Portekiz'in icracı olmayan yönetim kurulu üyelerinin çokluğunun hissedar ve icracılar arasındaki etkileşimi gerçekleştirmediğini, icracıların daha çok yönetim kurulunda katılım gösterdiğini, katılımı düşük olan üyelerin fazla olması durumunda yöneticilerin daha yüksek ücret aldıklarını belirtmiştir⁴². Ancak bu, Anglo-Sakson mekanizmaya sahip şirketlerin daha iyi yönetildiğini göstermemektedir. Sonuçta küçük paylara sahip hissedarlar yönetime katılımdan çok, kısa vadeli yatırım odaklı planlar yapma eğilimi gösterebilirler, çünkü yönetimde söz sahibi olmalarını sağlayan oy gücü yoktur. Anglo-sakson sistemi yönetim kurullarında CEO'ya denetim yetkisi ve sorumluluk verildikten sonra hesap verme sorumluluğu yüklenmektedir ve bu durum yöneticileri bağımsızlıktan uzaklaştıracak ve verilen yetkiler çıkar çatışmasına neden olacaktır⁴³. Bu sebeple her iki hukuk sisteminde yönetim kurullarının mutlaka eksiklikleri ve insan kaynaklı sorunları olacaktır. Yönetim kurulu performansının iyileştirilmesi de insan kaynaklı sebeplerin en aza indirgenmesini sağlayacak en iyi uygulamayı kanunlaştırmakla mümkündür.

Yatırımcı ilişkileri, kurumsal yönetim mekanizması içerisinde en önemli rolü oynayan bilgi koordinasyonunu sağlayan mekanizmadır. Bunun yanı sıra yatırımcı ilişkileri etkili bir yatırımcı ilişkileri planı ile şirketin faaliyetini ve iş çevresini açıklayan, tarihsel performans yerine gelecekteki performansları vurgulayan, kısa vadeli planlardan ziyade uzun vadede şirketin geleceğine odaklı, yatırımcıyı gelecek vadeden fırsatlardan haberdar eden, stratejik olarak yatırımcıdan aşırı beklenti oluşturmaması için gerekli önlemleri alan ve yatırımcı potansiyeli hakkında üst yönetime ve yatırım analistlerine bilgi akışı sağlayan ve en önemlisi yatırımcı haklarını koruyan bir kurumsal yönetim mekanizmasıdır⁴⁴. Bu mekanizma kurumsal yönetim mekanizmasının şeffaflık ilkesini yerine getirmesini sağlayan bir mekanizmadır.

⁴¹ NENOVA, Tatiana, The value of corporate voting rights and control: A cross-country analysis, Journal of Financial Economics 68, 2003, s. 325-351

⁴² FERNANDES, Nuno, Board Compensation and firm performance: The role of independent board members, J. of Multi. Fin. Manag. 18, 2008, pp.30-44

⁴³ KARATEPE, Kamil Bürokratik Dokunulmazlığın İnşası: Denetim Sisteminde "Reform" ve Teftiş Kurullarının Kaldırılması, Mülkiye Dergisi, Cilt 34, Sayı: 168, 2010, s.91-121.

⁴⁴ FARAGHE, Edward J, Kleiman, Robert, and Bazaz, Mohammed S, Do Investor Relations Make A Difference?, The Quarterly Review of Economics and Finance, V.34, I:4, Winter 1994, P:403-412

Özellikle yatırımcı ilişkisi, Amerika’da başlayıp İngiltere’de takip edilen yeni bir fenomen olduğu Veysel Kula tarafından belirtilmiştir⁴⁵. Ayrıca bu yönetim mekanizmasının diğer bir görevi de ilgili bilginin kullanılıp haksız kazanç sağlanmasına müsaade etmemektir.

En iyi uygulama kodları, ülkeler arası düzeyde çıkarılan kurumsal yönetim hakkındaki görüşleri kapsayan ve uygulaması bağlayıcı değil gönüllülük esasına dayalı, kurumsal yönetimi iyileştirme odaklı bir uygulamadır. İlk örneği ise İngiltere’de sunulan Cadbury Raporu’dur. Devamında King, Greenbury ve Hampel raporları mevcuttur. Son olarak OECD’nin ilk uluslararası raporları birleştirici nitelikte ilk dünya çapında kabul görmüş 1998’deki OECD raporu en iyi uygulama kodları arasındadır.

b. Harici Kurumsal Yönetim Mekanizmaları

Şirket satın alımları ve birleşmeler, üst yöneticiler tarafından doğal bir felaketin idari eşdeğeri olarak adlandırılmaktadır. Ancak şirketlerin satın alınması veya birleşmeleri üst yöneticilere fırsat sağlayabildiği gibi gelecekte şirket üzerindeki kontrol yetkilerinin az olması veya hiç olmaması anlamına gelmektedir. Sonuç olarak bu satın alım ve birleşme faaliyetleri hedef şirketin üst yöneticilerinde bir kaygı oluşturmaktadır. Lakin bu durum rekabetin doğal bir sonucudur. Diğer yandan satın alacak ve birleşme kararı için müzakere edecek şirket ise şirketin cirosunun şirketin performansını yansıtıp yansıtmadığını ve gelecek vaadediyor olup olmadığını araştırmaktadır. Bazen de satın alım veya birleşme faaliyeti, beceriksizce yönetilmiş bir şirketi ya da saldırganca satın alma tutumu ürünü bir satın alma ve birleşme müzakeresini anlatmaktadır⁴⁶. Bu tür kurumsal şirketlerde dönüm noktaları olduğundan kurumsal kültürün değişmesi ve kadronun farklılaşması, ortaklık değişiklikleri kurumsal yapıda uyumsuzluklar hatta finansal durumunda farklılıklar olabilir; kredibilitesi, öz kaynak kullanımı, sermayesi, satış cirosu gibi değişkenler. Ancak görüşümüze göre piyasada gücü eşit olan iki şirketin birleşmesi kurumsal yapıyı daha da güçlendirebilmektedir. Örneğin Türkiye’de Aria ve Aycell operatörlerinin birleşip daha büyük bir kurumsal güç olan Avea’yı oluşturduğu

⁴⁵ KULA, Veysel, Kurumsal Yönetim, 2006

⁴⁶ WALSH, James, Doing a deal: Merger and acquisition negotiations and their impact upon target company top management turnover, Strategic Management Journal, Vol.10,1989,p.307-322.

söylenbilir. Daha ileriki bir zamanda ise Türk Telekom şirketinin Avea ile birleşmesi ise Türk Telekom'un mobil iletişime geçerek iş hacmini arttırmasını sağlamıştır. Ancak belirtmelidir ki azınlık hissedarların olduğu kurumsal şirket yapılarında hissedarların mülksüzleştirilmesi riski daha fazladır. Ancak Anglo-Sakson kurumsal yapısına sahip şirketlerde düşük oranlı hissedar sayısı fazla olduğundan hissedar haklarının korunması daha yaygındır ve genellikle kurumsal yatırımcılar oldukları için kendi çıkarlarına göre lobileşme olanağı ve sonuç alma olasılığı yüksektir.

Yönetici piyasası, şirket yöneticilerinin, şirket üzerindeki her türlü faaliyetinin olumlu etkilenmesi isteği sonucu CEO'larla yapılan anlaşmaların içeriği, niteliği bu mekanizmayı oluşturmaktadır. Şirket üzerindeki iş ve eylemlerinin sonucu olarak, yönettiği şirketin, hisse senedi fiyatlarını, satışlarını ve nihai tüketiciye kadar olan mali olan veya mali olmayan her süreci etkileyecektir. Bu yönde bir yöneticinin iş ve eylemlerini kontrol altına almak için şirketler yöneticilerle teşvik sözleşmeleri yapmaktadır. Bu teşvik sözleşmelerinin içeriği iş stratejisi göz önünde bulundurularak seçilmektedir. Bir yöneticiye hisse senedi, ek izinler, ikramiyeler gibi teşvik planları yapılır. Bu planlar yöneticinin bilgi düzeyine ve şirkette bulunduğu pozisyona bağlı olmalıdır⁴⁷. Diğer yandan muhasebe kontrolü üzerinde kar, satış ve bütçe hedeflerine ulaşmak amacıyla teşvik yapıldığında ise yöneticiler daha da iyi bir örgütsel davranış gösterdikleri ortaya çıkarılmıştır⁴⁸.

Yöneticilere yapılan teşvik sözleşmelerinin olumsuz yanlarını da belirtmek gerekir. Buna göre bir yöneticiye verilen hisse senedi teşviğinin her ne kadar iyi olduğu ve yöneticiyi şirkete ne kadar bağlı kıldığı belirtilmiş olsa da yöneticiler kurumsal yönetim literatüründe birer "*içeridekiler(insider)*"dendir. Yani bir yöneticinin hisse paylarında imtiyaz sahibi olması durumunda, yapacağı sermaye piyasası işlemleri, sermaye piyasasında imtiyaz oranı kadar etkili olacaktır. Çünkü piyasa hakkında gerekli bilgiye sahip olması yöneticiyi diğer yatırımcılara karşı daha güçlü kılmaktadır. Yöneticilere bu yönde sınırlama getirilmesinin yararlı olacağı düşünülmektedir.

⁴⁷ SİMONS, Robert, Accounting control systems and business strategy: An emprical analysis, Accounting, Organisations and Society, Issue 4,1987,s. 357-374.

⁴⁸ GOVİNDARAJAN, Vijay, ve Gupta, A. K., Linking Control Systems to Business Unit Strategy: Impact on Performance, Accounting Organizations and Society ,1985, s. 51-66.

Hissedar aktivizmi, azınlık hissedarların yönetim kurulu içerisindeki haklarını korumak amacıyla bir araya gelerek bir oy gücü oluşturması durumudur. Hissedarlar arasında bir hisse bir oy kuralı geçerliliği olduğundan hukuk sistemlerinde hissedarların örgütlenmesi de farklı şekillerde olmaktadır. Buna göre Kıta Avrupası sisteminde en yüksek hisseye doğru yoğunlaşma olduğundan azınlık hissedarlar yönetimde istediklerini yapmak için lobileşme faaliyeti güderler. Bu durum üst düzey yöneticiler arasında istenmeyen bir durumdur. Ancak şirket değerinde bir azalma söz konusuyken aktif hissedarlar hisse değerlerini arttırma çabası içinde yararlı bir lobileşme faaliyeti oluşursa bu şirket değeri üzerinde artı yönde bir baskı meydana geliyor demektir⁴⁹. Ayrıca bu yönetim mekanizmasının hissedar ve yönetici temsilci çatışmasını azaltmak ve değer arttırıcı politika izlemeye doğru bir baskı olduğu da belirtilmektedir⁵⁰. Diğer yandan Anglo-Sakson hukuk sisteminde hisse oranı düşük olan hissedar sayısı fazla olduğundan hissedarların CEO üzerinde hakimiyet kurma aşamasında güçlü hale gelebilmektedir. Ancak kısa vadeli performansa odaklanan hissedarlar portföy yöneticisi gibi davranabilirler ve kurumsal payları da arttıkça daha agresif gözlemci olacaklardır⁵¹. Bu durum “*yönetimsel miyopluk*” olarak literatüre geçmiştir. Hissedar aktivizminin bu şekilde oluşumları yararlı görünse de zararlı şekilde gelişmesi muhtemeldir. Ayrıca görüş bildirmek gerekir ki hissedar aktivizminin yönetim üzerinde kazandığı güç sayesinde finansal bilgilerin doğru şekilde piyasaya yonlenmemesi veya diğer yatırımcıların ters bilgiye yol açacak şekilde bilgilendirilmeleri de mümkündür.

Ürün piyasası kavramı, kurumsal yönetimde şirketlerin artan rekabette daha güçlü olmak için ürün stratejileri geliştirmeleri sonucu önem kazanmıştır. Hermalin⁵² ürün piyasası rekabetinin kurumsal yönetime etkilerini dört faktöre bağlamaktadır. Bu faktörler, başta gelir etkisi olmak üzere, risk düzeltme etkisi, bilgi değiştirme etkisi ve görelî olarak eylemlerin değerinde değişme etkisi olarak sıralanmaktadır. Bu dört etkinin, rekabet artışının kurumsal yönetim performansına etkisi arasında teorik bir ilişki bulunamamasına rağmen Hermalin’ e göre rekabet artışı gelir etkisini yönetici

⁴⁹ GİLLIAN Stuart and STARKS, Laura, Corporate governance proposals and shareholder activism: the role of institutional investors, Journal of Financial Economics, V:57, August 2000, s.275-305

⁵⁰ KARPOFF, J., MALATESTA, P. H., WALKLING R. A., Corporate governance and shareholder initiatives: Empirical evidence, Journal of Financial Economics, (1996) s.365-395.

⁵¹ UĞURLU, Mine "Agency costs and corporate control devices in the Turkish manufacturing industry", Journal of Economic Studies, Vol. 27 Issue: 6, 2000, pp.566-599

⁵² HERMALIN, Benjamin E., The effects of competition on executive behavior, The Rand Journal of Economics, Vol. 23, No. 3 (Autumn, 1992), s. 350-365

kanalıyla arttırmaktadır ve bu etki diğer etkilere göre daha büyüktür. Rekabetin artışı yöneticileri daha sert eylemler yapmaya yönlendirecektir. Artan rekabet, geliri arttırdığından şirket daha fazla temsil harcaması yapacaktır. Tam tersi beklenen gelir düştükçe daha az temsil harcaması olacaktır. İkinci etki ise risk düzeltme etkisidir. Bu etki icracıların temsil harcaması yapması ile ürün geliştirme arasındaki riskliliği değiştirmesi anlamına gelir. Bu Hermalin'e göre belirsizdir. Üçüncü etki eylemlerin görelî değer değiştirme etkisi, rekabetin iki eylem arasında beklenen kardaki farkı değiştirebileceği ihtimali anlamına gelir. Yani daha iyi bir eylemin görelî karlılığı rekabetteki artışla yöneticinin daha az temsil harcaması yapmasını sağlar. Dördüncü etki olan bilgi değiştirme etkisi, bilgilerin saflaşacak şekilde değiştirilmesinin yöneticinin temsil harcaması yapması rekabete göre değişkenlik gösterir. Daha bilgilendirici bir bilgi yapısı, yöneticinin kalkışacağı eylemlerdeki riskleri azaltır. Bu da yönetim gelirlerini arttırıcı etki yapar. Sonuç olarak rekabette güçlü olan şirketin yöneticilerinin temsil harcaması yapmasını azaltıcı etki gösterdiği anlaşılmıştır. Çünkü daha fazla rekabet isteği uyanacaktır ve gelir etkisi büyük olacaktır.

Yasal sistem, şirketin davranışlarını düzenler ve yatırımcı haklarını korur ve bu koruma biçimleri hukuk sistemlerine göre değişkenlik göstermektedir. Bu sebeple farklı ülkelerde farklı hukuk sistemlerinin yarattığı farklılıkları, araştırmacılar kurumsal yönetim mekanizmalarını yeknesak bir çerçevede tanımladıktan sonra hukuki farklılıkların, özellikle yatırımcı haklarının korunması konusundaki düzenlemelerin kurumsal yönetimdeki etkilerini araştırmaya başlamışlardır. Bu ikinci kuşak çalışmalarını oluşturmaktadır. ABD çalışmalarından sonra diğer ülkelerde farklı etki yaratıp yaratmadığı üzerinde yapılan çalışmalar Denis ve McConnell'in deyimiyile 2. kuşak araştırmaları olarak literatüre geçmiştir.

İkinci kuşak çalışmalarının başlangıcı 1990'ların ortalarında olmuştur. Shleifer ve Vishny⁵³ tarafından 1997'de yayımlanan "*A Survey of Corporate Governance*" adlı çalışma *Journal of Finance* dergisinde yayımlanmıştır. Makalede yasal sistem, yöneticilerin yatırımcıları, şirket kaynaklarını mülksüzleştirme ve azınlık haklarını koruma konusunda yasal yasaklamalar ile kontrolün elde edilmesi ve düşmanca satın alma konusundaki yaklaşımlar mevcuttur. Shleifer ve Vishny'nin görüşüne göre hissedarların haklarının korunması, oylarının yasal korunmasına bağlıdır. Yargı

⁵³ Bkz. SHLEİFER Andrei and Vishny, Robert, *A Survey of the Corporate Governance*, 1997.

sisteminin zayıf olduğu ülkelerde daha çok hisse sahibi olan yatırımcıların yasal korunması güçlü olmaktadır. Çünkü kontrol ve yönetim yetkisi büyük yatırımcılara aittir. Ancak küçük yatırımcılar hisse payları kadar çok hakka sahip değiller. Diğer taraftan Shleifer ve Vishny'nin görüşlerine göre hangi hukuk sisteminin daha mükemmel yasal koruma sağladığı değil, mevcut yasal düzende yasal korumanın nasıl sağlanacağı konusunda yeni mekanizmalar geliştirileceği daha önemlidir. Yani Japonya'yı, ABD'yi ya da Almanya'yı taklit etmek ya da örnek almakla yatırımcının yasal korunma sorunlarının çözümlenmesi bekleneceği yerde içinde bulunulan sistemin nasıl iyileştirileceği sorusu çok daha hayati bir konudur. Shleifer ve Vishny bu şekilde hukuk sistemleri içinde kurumsal yönetim uygulama mekanizmalarının yakınsama durumlarına ilişkin bir mesaj vermişlerdir.

Yasal sistemin, kurumsal yönetim mekanizmalarına bir yeni mekanizma daha eklediğini belirtmek yerinde olmaktadır. Bu sistem bağımsız denetim mekanizmasıdır. Bağımsız denetim mekanizması, halka açık şirketlerde ülkelerin hukuk sistemleri içerisinde yasama organı tarafından bir zorunluluk haline getirilmiştir. Özellikle 2000'li yılların başlarında yaşanan, şirketlerin muhasebe krizleri, halka açık şirketlerin ülke ve dünya ekonomilerine ciddi zarar vermekteydi ki artık bağımsız denetim sisteminin şirketin yönetim kurulunun kendi denetim ve kontrol gücünü kendi başına kullanamadığı görülmüştür. Bu sebeple devletler, bağımsız denetim mekanizmalarının büyük şirketleri ve bu şirketlerin yatırımcılarını korunma altına alması için yasal sistem mekanizması içerisinde bağımsız denetim sistemini zorunlu hale getirmiştir.

2. Uygulama Sistematiği Açısından Kurumsal Yönetim Mekanizmaları

Kurumsal yönetim mekanizmaları kaynaklarına göre açıklandıktan sonra, en son belirtilen sistemler içerisinde yasal sistemin de kurumsal yönetimde önemli bir yeri ve rolü olduğu gösterilmiştir. Bu sebeple hukuk sistemlerinin kurumsal yönetim sistemiyle önemli bir ilişkisi olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Dünyada yaygın olarak kullanılan hukuk sistemleri Anglo-Sakson ve Kıta Avrupası sistemleridir ve bu sistemler kurumsal şirketlerde hem avantaj hem de dezavantaj oluşturmaktadır.

a. Anglo-Sakson Kurumsal Yönetim Mekanizması

Anglo-Sakson hukuk sistemi olarak temelini İngiltere’de almış günümüze kadar gelmiştir. Geleneksel bir sistem olarak karşımıza çıkan Anglo-Sakson hukuku iki farklı hukuk kaynağından temelini almaktadır. Bu kaynaklar içtihatların oluşturduğu *Case Law*(*içtihat hukuku*) ve kuralları sistemli olarak belirlenmiş *Statute Law* (*yasa hukuku*) oluşturmaktadır. *Case Law* ise *Common Law*(*ortak hukuk*) ve *Equity*(*hakkaniyet*) şeklinde ayrılır. İngiliz hukuku genel kavramlara ve bağlantılı oldukları yasalara göre değil örnek olaylara yani emsallere bağlı bir yargılama sistemi vardır. Bu sistemin yargılama sistemi *Common Law*’dan önce İngiltere’yi işgal eden Norman krallarının adalet hizmetlerini görmek için gezici yargıçlar atanarak yapılırdı. Bu yargıçlar aynı durumlara ilişkin farklı kararlar aldıkları için yargı birliğini oluşturmak amacıyla merkezi mahkemeler kuruldu. Söz konusu mahkemeler de örnek kararların gerekçelerinin bağlayıcılığını ilke olarak kabul ettiler.⁵⁴ Yani önceki karar sonraki kararla kendini bağlar ancak önceki karar kendinden sonraki kararla uyumuyorsa önceki karar bağlayıcı sayılmamaktadır.

Common Law’un bu şekli yaklaşımı da farklı adalet gereksinimlerini ortaya çıkardı: *Equity*, *Common Law*’dan adaleti bulamayanlar tarafından krala başvurulması ve kralın da bu işlevini Lord Chancellor’a devretmesiyle doğmuş oldu. Bu yargılama biçimi şekilden çok, vicdani kanaat ağırlıklı bir yargılama ile birlikte vakıf gibi sistemlerin ortaya çıkmasını sağladı. Bu iki birbiriyle çatışan hukuk kaynağı, daha sonraları ortak bir hukuk kaynağına bağlanması gibi uzlaşmacı bir çözümle *Statute Law*’u geliştirdi. *Statute Law*’da hukukun kaynağı yasalardır. Bu yasalar anayasa gibi yazılı kaynaklara dayanmamaktadır. Buna göre Anglo-Sakson hukuk sisteminden de anlaşılacağı gibi içtihat ve 1215 tarihli *Magna Carta Libertatum* belgesi gibi evrensel belgelerden ibarettir. Anglo-Sakson hukuk sistemi, İngiltere başta olmak üzere ABD, Avustralya, Güney Afrika ve İsrail gibi devletler tarafından bu sistem yaygın şekilde kullanılmaktadır.

Anglo-Sakson hukuk sistemi içerisinde, ticari faaliyet gösteren kurumsal şirketlerin mevcut yasal sistemde yöneticilerin tutumları da Kıta Avrupası’na nazaran daha farklı olacaktır. Bu farklılık güven ve hakkaniyete dayalı olmasından gelmektedir. Hukuk sistemlerinin kurumsal yönetimlerdeki etkilerini inceleyen La

⁵⁴ GÖZLER, Kemal, *Hukuka Giriş*, Ekin Kitabevi, 1998, s.141.

Porta ve diğeri⁵⁵ Kıta Avrupası ve Anglo-Sakson hukuk sistemlerini karşılaştırmış ve yasal sistemlere göre kurumsal yönetim mekanizmalarının ve finansman biçimlerinin farklı olup olmadığını araştırmışlar ancak herhangi bir sistematik bir veri olmadığını kaydetmişlerdir. Bunun yanı sıra Kıta Avrupası sisteminin yatırımcı haklarının korunmasında en zayıf sistem olduğunu, Anglo-Sakson sisteminin ise yatırımcı haklarının daha sıkı korunduğunu ifade etmişlerdir.

Hisse senetlerinin ve yatırımcıların haklarının korunması hakkındaki mevzuatlarda ise dağılık paylı yani Anglo-Sakson kurumsal sistemlerde hisse senedi değerlerinin korunmasının kaçınılmaz olduğunu söylemek mümkündür⁵⁶. Çünkü hisse payları büyük hissedarlara yığılmamış, yatırımcıların sermaye piyasası hareketliliği ve özkaynak finansmanına bağlılık fazladır. Buna göre John Zysman⁵⁷, ın yaptığı ayırım hukuk sistemleri farklı olan ülkelerdeki şirketlerin yönetimi ve finansman gerekliliği arasındaki ilişki tamamlayıcı nitelikte bir bilgidir. Şöyle ki Zysman'a göre, mali sistemler sermaye piyasası sistemleri (Örn. ABD ve İngiltere), kredi tabanlı devlet sistemleri (Örn. Japonya, Fransa), kredi temelli finansal kurum sistemleri (Örn. Almanya, Türkiye) olarak üç çeşittir. Yapılan ayırma göre Anglo-Sakson kurumsal mekanizmalarda sermaye piyasasına bağımlılık fazla olduğundan banka temelli bir finansman politikası da daha az gerekli olacaktır. Diğer yandan hissedar sayısı fazla olması ve çoğunlukla şirket sahiplerinin *dışarıdakilerden* meydana geldiği göz önüne alınacak olursa şirketin bilgi paylaşımı son derece belirgin olduğu söylenmektedir⁵⁸.

Çıkar çatışmaları ve hile bazında ise Anglo-Sakson ülkeleri hissedarlarla yönetim kurulu arasındaki çatışmalarda *sadakat sorumluluğu* altında irdelenmiştir. Çünkü sadakat yükümlülüğü Common Law'dan türetilmiştir. Bu ilkenin tamamen hissedar korunmasına yardımcı olacak bir ilke olarak düşünülebilir. Ancak karşılaşılan sorun temsil işleminde güvenin kötüye kullanılması suçunda nihai karar verici tarafından hesaba katılmayan ve açıklanmayan kişisel bir çıkarın varlığıdır ve bu çıkarın genel olarak çok daha felakete yol açacak daha yüksek kanıt standartlarını sağlaması gerekir. Örneğin CEO'ların kişisel harcama yapmak için şirketin

⁵⁵ LA PORTA, R., SİLİNES, F.L, SHLEİFER, A., VİSHNY, R., Law and Finance, Journal of Political Economy, Vol. 106, no. 6 ,1998 p: 1113-1155

⁵⁶ MODİGLİANİ, Franco and Perotti, Enrico, Protection of minority interest and the development of security markets, Volume 18, Issue 7-8 ,November - December 1997, 519-528

⁵⁷ ZYSMAN, John, Government, Markets and Growth, Cornell University Press, London, 1983; Aktaran NOBES, C., PARKER, Robert Comparative International Accounting ,Pearson Education, Edinburgh, 2008.

⁵⁸ NOBES C. and PARKER, Robert Comparative International Accounting ,2008.

kaynaklarını kullanmak istemeleri John Rigas Adelphia Communications'ın kaynaklarını “*personal piggy bank(kişisel domuzcuk bankası)*” olarak düşünmekle suçlanması ve Tyco International'daki Dennis Kozolovski'nin de “*personal cash machine(kişisel nakit makinesi)*” açıklamasından sonra bu iki yöneticinin tutuklanması da SEC'in zorunlu açıklama yükümlülüklerinin kendi kendine karar alma istismarı özelliğine sahip işlemler için bir düzenleme yapma gereği duyması ile sonuçlanmıştır. Ancak yönetici odaklı düzenleme yerine fiili kontrole sahip kişiler üzerinde yoğunlaşan yasaların düzenlenmesi de gereklidir. Anglo-Sakson hukukunda oluşan geçerli yasal hükümler açıklama ve onaylama şeklindeki şekilci tutum bir derece hissedar korunmasını sağlasa da halen kapsamın çok altında sayılmaktadır⁵⁹. Bu görüşe ek olarak yöneticilerin sadece yüksek yönetici maaşlarının ve teşviklerinin değil adil olmayan finansal davranışlarının da bağımsız denetimin de rolü olduğunu belirtmek gerekir.

b. Kıta Avrupası Kurumsal Yönetim Mekanizması

Hukuk sistemi olarak Kıta Avrupası temelini Roma-Germen hukuk geleneğinden alan, en etkili ve en yaygın hukuk sistemi⁶⁰ olup Anglo-Sakson hukuk sisteminden farklı olarak **tedvin**⁶¹ hareketleri sonucu bugünkü hukuk sistemi bütünlüğüne kavuşmuştur. Kıta Avrupası hukuk sistemi Roma yasalarından türemiştir ve hukuki temel kaynağını yasalardan almaktadır ve iki Fransız Kıta Avrupası ve Alman-İskandinav Kıta Avrupası olmak üzere iki kola ayrılır. Napolyon zamanında ilk Fransız Ticaret Kanunu yazıldı ve sömürge faaliyetleri boyunca Yakın Doğu, Afrika, Hint Okyanusu ve Karayip Adaları'na kadar yaygınlaştı. Alman Ticaret Hukuku ise 1897'de Bismarck'ın Almanya'yı birleştirmesinden sonra yazılmıştır ancak Fransız Ticaret Hukuku kadar yaygınlaşmamıştır. Yasama organı tarafından yasalar yayımlanır ve yargı organı hiyerarşik düzene bağlı ve kendi alanında uzmanlaşmış mahkemelerde yargılama yapılır.

Kıta Avrupası hukukuna bağlı kurumsal yönetim mekanizmaları La Porta ve arkadaşlarına göre yazılı kurallar olduğu halde güvenilirliği konusunda Anglo-

⁵⁹ BAUMS, T. ve Scott, Kenneth E., Taking Shareholder Protection Seriously? Corporate Governance in the United States and Germany, ECGI - Law Working Paper No. 17,2003 Erişim tar: 15.01.2018

⁶⁰ LA PORTA et al., Law and Finance,1998, s.9

⁶¹ Bir ülkede dağınık halde bulunan hukuk kurallarının ait oldukları hukuk dalına bağlı olarak derlenip sistemli bir bütünlüğe kavuşturulması etkinliğidir.

Sakson'a göre daha az güvenilir olarak görülmüştür. Bunun nedeni Kıta Avrupası sisteminde hakimlerin yasaya uygun davranılacağı varsayılır ve işlemler kanun kapsamında olduğundan hakimin yeni bir olayla ilgili hakime manevra hakkı çok az verilmiştir. Hisse senetleri ve yatırımcının korunması konusunda ise Kıta Avrupası ülkelerinin azınlık hissedarların varlığı ve aile şirketlerinin çoğunluğu özkaynak kullanımını oldukça sınırlandırmış ve kredi tabanlı finansal sisteme bağımlılık meydana gelmiştir⁶². Şirketin hisse sahipleri şirketi yönetenler çoğunlukta olduğundan Anglo-Sakson'a göre bilgi paylaşımı çok önemsenmez ancak önemsenmelidir⁶³. Çünkü bugüne kadar Alman Hukuku hissedar ve yöneticilerin şirket işlemleri hakkında çok az bilgi paylaşmaktadır. Örneğin şirket iflasının neden gerçekleştiğini açıklayan detaylı raporlar paylaşılması bilgi sorununu çözecek ve çıkar çatışmalarını azaltacaktır.

Sadakat yükümlülüğüne gelince, Baum ve Scott⁶⁴'a göre Kıta Avrupası hukuk sistemine bağlı kurumsal yönetim mekanizmalarında bir hissedarın yönetim kuruluna karşı harekete geçmesi, ABD şirketlerinin iç tüzüğü bulunanlara kıyasla icra üyelerinin yargılama konusundaki engellerin çok yüksek olduğu ifade edilmiştir. Kıta Avrupası Anglo-Sakson'a benzer şekilde olarak hissedarlara karşı sorumluluk ile şirket sorumluluklarında ayırım yapmıştır. Yöneticilerin iş sözleşmeleri resmi olarak şirketle yönetici arasında değil hissedarlar arasındadır. Ayrıca yükümlülüklerin ihlalinden doğan sorumluluk ise şirkete aittir. Bu uygulama yönetim kurulu ve denetim kurulunun yapacağı eylemlere karşılık savunma ihtimallerini hissedarlar lehine artırma eğilimindedir. Böylece yapılacak tazminatlar şirketin asıl sahipleri olan yönetim kuruluna geri dönecektir. Bu da bir bireysel hissedarların herhangi bir eylemde bulunmasını sağlamaz. Baums ve Scott'a göre bir başka engel ise şirket, yönetim kurulu hakkında bir eylem yapmak istediğinde, prensipte şirket denetim kurulu tarafından temsil edildiği için denetim kurulu yönetim kurulunu suçlamakla ilgili görevlerini yerine getirmemektedir. Çünkü denetim kurulunun görevlerini yerine getirmede başarısız olduğu anlamına geleceği düşünülecektir. Ancak denetim kurulunun görevi bunu sağlamaktır. Diğer bir düşünce ise denetim kurulu ile yönetim

⁶² ELİTAŞ Cemal vd., Muhasebe Biliminin Çevresi: Anglo-Sakson ve Kıta Avrupa Karşılaştırması, Anadolu Üniversitesi ,Cilt/Vol.: 11, Sayı/No: 2 : 2011,s.1-18

⁶³ BAUMS T. ve Scott, Kenneth E., Taking Shareholder Protection Seriously? Corporate Governance in the United States and Germany, 2003,s.21

⁶⁴ BAUMS T. ve Scott, Kenneth E., Taking Shareholder Protection Seriously? Corporate Governance in the United States and Germany, 2003,s.12

kurulu çıkarlarının bir olmasıdır. Bu sebeple bu çıkar çatışmasına tepki olarak mahkeme, denetim kuruluna savunma olanağını arttırmasına izin vermemektedir.

Kıta Avrupası ve Anglo- Sakson sistemler ve dahili-harici mekanizmaların işleyişi açıklandığına göre Anglo-Sakson ve Kıta Avrupası sistemi farklılıkları Tablo 3'teki gibi özetlenebilir.

Tablo 3: Anglo-Sakson ve Kıta Avrupası Sistemlerinin Karşılaştırılması

Kriter	Anglo-Sakson Sistemi	Kıta Avrupası Sistemi
Ortaklık	Dağınık	Yoğunlaşmış
Ortak kimliği	Kurumsal yatırımcılar	Aileler, özel şirketler ve finansal kurum
Kontrol	Yönetim kurulunda	Büyük hissedarlarda
Yönetim Kurulu	Dış üyeler etkin	İç üyeler ve büyük ortaklarla bağlantılı dış üyeler
Sermaye Piyasaları	Likit	Göreceli olarak likit değil
Kurumsal Kontrol	Gelişmiş	Kısıtlı
Hissedar-yönetici ilişkisi	Kısıtlı, kişisel değil	Yoğun
Yatırımcı ilişkisi	Yaygın	Yaygın değil
Hissedar aktivizmi	Yaygın	Yaygın değil
En iyi uygulama kodu	Etkin	Etkin değil
Koteli şirket sayısı	Çok	Az

Kaynak: KULA, Veysel , Kurumsal Yönetim ,2006,s.44

D. Kurumsal Yönetim İlkeleri

OECD şirket krizlerinin arka arkaya meydana gelmesi üzerine kurumsal şirketlerin kurumsal yönetim çerçevesinin oluşturulması gerekliliğini gözlemlemiştir. Bu sebeple Küresel Kurumsal Yönetim Forumu ve diğer kurumların desteğiyle , Rusya, Asya, Güneydoğu Avrupa, Latin Amerika ve Avrasya'da istişareler yapılmış ve bağlayıcı olmayan, koşullara uyum sağlama ihtiyacını tanıyan, ilkelere dayalı bir yaklaşım sürdürülmesi amacıyla ilkelerin gözden geçirilmesinin devamı amaçlanmıştır. Böylece kurumsal yönetimin çerçevesi, “şeffaf ve verimli piyasaları teşvik etmeli, hukukun üstünlüğü ile tutarlı olmalı ve farklı denetleyici, düzenleyici ve icra makamları arasındaki sorumluluk dağılımını açıkça ifade etmelidir⁶⁵” şeklinde

⁶⁵ OECD, 2004, <https://www.oecd.org/corporate/ca/corporategovernanceprinciples/31557724.pdf>
Erişim tar.10.04.2017.

belirlenmiştir. Buna göre kurumsal yönetim ilkeleri sırasıyla *şeffaflık, eşitlik ve adalet, sorumluluk, hesap verilebilirlik* olarak belirlenmiştir. Aşağıda bu ilkelerin anlamları tek tek açıklanmıştır.

Şeffaflık ilkesine göre şirket, mali durumu, performansı, sahipliği ve yönetişimi de içerecek biçimde şirketle ilgili tüm önemli konularda zamanında ve doğru bir şekilde bilgilendirilmesinin sağlanmasının gerekliliği vurgulanmaktadır. İlişkili taraflarla yapılan önemli işlemler borsa platformuna açıklama yapılmalı, finansal tabloların gerçeğe uygunluk denetimlerinin yapılmasından sonra bilgi kullanıcılarına ücretsiz sunulmalıdır. Açıklamalar, brokerler, ekonomistler ve derecelendirme ajanslarının tavsiyede bulunmasına elverişli şekilde olmalıdır. Ayrıca bağımsız denetçilere verilecek finansal bilgilerde dürüst davranılmalıdır⁶⁶.

Eşitlik ve adalet ilkesine göre, yönetim kurullarının icracı makamlarının çıkar çatışmalarına mahal vermemek amacıyla yönetim kurulu üyelerine uygun düzeyde ücret sağlamak, önemli işlemleri gözden geçirmek, yönetim kurulu üyelerini seçmek gerekir. Yönetim kurullarının komiteleri kurulmalı ve görev süreleri ve çalışma usulleri belirlenmelidir. Hissedarların oyları eşit nitelikte olmalıdır. Hissedarlar arasında ayırım yapılmamalı ve çıkarları dikkate alınmalıdır.

Sorumluluk ilkesine göre, şirketin içinde bulunduğu ülkenin mevzuatına uyumluluğu, toplumsal ve etik değerlere uygun faaliyet yapmasını ifade eder. Ayrıca hissedar ve diğer menfaat sahiplerine karşı görevlerini tam bir bağlılıkla yapmasını ifade eder. Hesap verilebilirlik ilkesi ile birlikte, hissedarlara gerekli bilgilerin dürüst bir biçimde verilirken bunun hissedarlar ve menfaat sahipleri arasında hiç ayırım yapılmadan yerine getirilmesini ifade eder. Bunun yanı sıra yönetim kurulunun şirket hakkındaki eylem planları, risk politikaları performans ve hedeflerini belirleme, uygulama ve kurumsal performansının izlenmesi, sermaye harcamaları, satın alımı ve elden çıkarmaları denetlemek ve şirket kaynaklarının kötüye kullanılması, olası çıkar çatışmalarını izleme yönetme gibi sorumlulukları mevcuttur.⁶⁷

⁶⁶ OECD, Principles of Corporate Governance,2004

⁶⁷ OECD, Principles of Corporate Governance,2004

*Hesap verilebilirlik ilkesi, şeffaflık ilkesi ile birlikte işlemektedir. Yapılan yönetim işlemlerinin açıklanması ile birlikte işlemin süreç ve sonucunun da menfaat sahiplerine bildirilmesi sorumluluğunun yerine getirilmesi beklenmektedir.*⁶⁸

E. Türkiye’de Kurumsal Yönetim Anlayışının Dünyadaki Gelişmeler Çerçevesinde Değerlendirilmesi

Türkiye’de kurumsal yönetim anlayışının yerleşmesinin dünyadan daha geç başlamış olduğunu söylemek mümkündür. Çünkü İngiltere ve Amerika’nın şirket krizleri sonucu kurumsal yönetim çalışmalarının 1970 ve 2000 yılları arasında başlamış, ancak Türkiye’de kurumsal yönetim çalışmalarının başlaması 2002 bankacılık krizinden sonraya tekabül etmiştir.

Türkiye’nin uygulamalara başlamasının geç olması, kurumsal yönetim ilkelerinden oldukça uzak olduğu anlamına gelmemektedir. Ayrıca ilk olarak devletin bankacılık sisteminin düzenlenmesi konusundaki çalışmalar için BDDK’yi bu dönemde kurması kurumsal yönetim sistemlerinde dünyadan örnekler alınarak ve bunun bankacılık sektöründe denenmesi için çalışmalara başlandığı anlamına gelmektedir. Bankacılıkta kurumsal yönetim uyum raporu, internet sitelerinin daha fazla bilgiyi barındırması, internet bankacılığına giriş, iç kontrol sistemi ve bağımsız denetim faaliyetlerinin KGK tarafından belirlenmesi gibi sıkı kararlar ticari sektördeki kurumsal yönetim hakkındaki çalışmalardan daha detaylı olduğu söylenebilir. Ticari sektörde ise ilk olarak kurumsal yönetim çalışmalarının başlaması SPK’nın borsaya kote olmuş şirketlere ilişkin 2011 tarihli ve 28158 sayılı RG’de yayımlanmış “*Kurumsal Yönetim İlkelerinin Belirlenmesine ve Uygulanmasına İlişkin Tebliğ*” ve ardından 1 Temmuz 2012 yürürlük tarihli 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu ile ticari hayatın kurumsal yönetimle tanışması için zemin hazırlanmıştır. Yönetim kurulu ve hissedarlara yönelik yeni yükümlülükler getirilmiştir.

Muhasebe ve denetim standartlarını da son hız takip eden Türkiye, öncelikle kamu sektörünün denetimi ve muhasebesi alanında geliştirmiş ve şirketlerin menfaat sahiplerinin kullanımına uygun , şeffaf, tarafsız ve gerçeği yansıtan finansal tablolar

⁶⁸ (<http://www.hakanguclu.com/kurumsal-yonetim/soru-cevap/kurumsal-yonetim/>) Erişim tar: 17.01.2018

ve denetim raporları sunmayı hedeflemektedir. Çünkü gerçeği yansıtan finansal tablolar, şirketi güvenilir, sorumlu, adil ve şeffaf bir kurum yapmaktadır.

Muhasebe ve denetim alanındaki değişimleri takip eden Türkiye, şirketlerinin kendilerini uluslararası arenada kabul ettirmeleri, finansman kaynaklarına daha rahat ulaşmak ve rekabete girecek güçlü şirketler olmanın önünü açacak ve kurumsal yönetim hakkındaki düzenlemelerle birlikte kurumsal yönetimin hem finansal yanı hem de hukuki yönü güçlendirilmeye çalışılmaktadır. Bu çalışmalar Türkiye devletinin gözetiminde yürütülmektedir.

II. BAĞIMSIZ DENETİM KAVRAMI

Denetim (*audit*), belli bir ticari faaliyet konusu sonucu ortaya çıkmış mali olaylara ilişkin muhasebe kayıtlarının gerçekte olması gerekeni belirleyen ve bunları belirlerken gerçeklik, açıklık, kanunilik, doğruluk ve tarafsızlık ilkelerine göre Genel Kabul Görmüş Muhasebe İlkelerine uyarak ulaşılan delilleri analiz etmek, gelecekte oluşacak mali olayların önüne geçmek amacıyla kurumların risk ölçütlerini belirlemek ve geliştirmek, muhasebe denetiminin geçerli ve tutarlı bir hale gelmesini sağlamak, elde edilen delillerin analizi sonucunda tarafsız bir yargıya ulaşmak ve raporlama standartlarına uygun hareket ederek raporların sunulması faaliyeti olarak tanımlanabilir⁶⁹. SPK'nun tanımına göre, ortaklıkların ve Sermaye Piyasası Kurumlarının kamuya açıklanacak veya SPK'unca istenecek mali tablolarının, genel kabul görmüş muhasebe kavram, ilke ve standartlarına uygunluğu ile bilgilerin doğruluğunun ve gerçeği dürüst bir biçimde yansıtip yansıtmadığının, denetçiler tarafından denetim ilke ve kurallarına göre, defter, kayıt ve belgeler üzerinden incelenmesi ve tespit edilen sonuçların rapora bağlanmasıdır⁷⁰.

Belirtilmelidir ki, bağımsız denetimin vergi denetimi ile ilgili bir bağlantısı yoktur. Bağımsız denetim faaliyeti, finansal tablolar ve finansal bilgiler dahil, denetime tabi konuların Genel Kabul Görmüş Muhasebe İlkeleri'ne uygunluğunu denetim standartları kapsamında değerlendirme amacı ile yapılır⁷¹. Ancak bu şekilde

⁶⁹ ERDOĞAN, Murat, Muhasebe, Denetim ve Bağımsız Denetimin Gerekliliği, Doğu Üniversitesi Dergisi,2002,s.51-63.

⁷⁰ SPK, 2006/26196 sayılı mükerrer RG, Seri:X No:22 sayılı Tebliğ, md 4.

⁷¹ KGK, 2012/ 28509 sayılı RG, Bağımsız Denetim Yönetmeliği

finansal tablo kullanıcılarının ihtiyaçlarına cevap verebilecek gerçeğe uygun tablo sunulabilir. Denetimler, iç kontrol sisteminin doğasında olan sınırlamalar, denetim kanıtlarının çoğunun kesin olmaktan ziyade ikna edici olması gerçeği, karar verme ihtiyacı gibi faktörler nedeniyle mutlak güvence sağlayamazlar. Çünkü mali tablo kullanıcıları, karar vermek için mali durumun ve mali eğilimin kesin görünümünü kesin tutarlardan daha çok tercih ederler. Bu nedenle bağımsız denetim raporları, tamamen gerçek rakamları sağlayamazlar⁷².

Bağımsız denetim kurumsal yönetim gibi belirli ilkelere göre şekillenmektedir. Bu ilkeler, *bağımsızlık, mesleki özen ve titizlik, mesleki şüphecilik, makul güvence ve gizlilik*⁷³.

Bağımsızlık, denetimin dürüst ve tarafsız şekilde yürütülmesi için yapılması gereken mesleki davranışlardır. Denetim süreci boyunca bağımsız denetçi tarafsız ve dürüst davranacak ve müşterisinin ya da üçüncü kişilerin etkisi altında kalmadan denetim kanıtlarını yorumlama ve raporlama işlemlerini yapacaktır.

Mesleki özen ve titizlik, denetçinin denetim kanıtlarının denetim standartlarına uygun ve eksiksiz biçimde uymasını ve mesleki bilgi ve donanımının hizmet verme yeterliliği sağlanabilecek düzeyde olmasını ifade eder.

Mesleki şüphecilik, denetçinin denetim kanıtlarına şüpheyle bakmasına yani her kanıtın doğruluğuna kesin gözüyle bakmamasını ifade eder.

Makul güvencede, denetçi denetim çalışmaları sırasında yeterli sayıda kanıt ulaşmaya çalışır. Yeterli sayıda kanıt denetçinin denetim yaptığı işletmenin finansal tablolarının doğruluğu hakkında kullanıcılara güvence sağlar. Denetçinin yetersiz sayıda kanıtla finansal tabloların doğruluğunun makul güvence vermesi beklenemez. Aksi takdirde denetimi yaptıran firmanın menfaat sahipleri arasındaki ticari ilişkileri ve yatırım kararlarının yanlış alınması veya çıkar çatışmalarına neden olması gibi durumlar, firmanın itibarı ve ticari kayıplarına neden olacaktır. Ancak firma ile bağımsız denetçi arasındaki sözleşme nedeniyle bağımsız denetçinin yasal sistem içerisindeki yükümlülükleri de denetimi yaptıran firma tarafından suiistimal edilmesine izin verilmeyecektir.

⁷² NOBES C., PARKER, Robert Comparative International Accounting ,2008.

⁷³ IFAC, 2006. (<https://www.ifac.org/system/files/publications/files/ifac-code-of-ethics-for.pdf>)

Gizlilik, denetçinin firma ile ilgili edindiği bilgileri kullanmadığını veya ifşa etmediğini ifade eder. Gizlilik aynı zamanda yasal görevler ve mesleki görevler nedeniyle geçersiz kılınabilir. Gizlilik, denetim firmalarının en sıkı kurallarından biridir. Özellikle denetim firmalarının müşterilerinin diğer müşterileri hakkında bilgi edinilmesini engelleyen birtakım yasal prosedürler mevcuttur⁷⁴.

Bağımsız denetim ilkeleri kurumsal yönetim ilkeleri ile örtüşecek nitelikte şekillenmişlerdir. Kurumsal yönetim sistemleri firmaların çıkar çatışmasız ve güven verici bir şekilde hizmet vermesini ve hizmet almasını amaçladığı gibi bağımsız denetim sistemi de taraflar arası mali işlemlerin ilkeler doğrultusunda güvenilirliğini sağlamayı amaçlar. Ayrıca finans sistemi, hissedarlar, yatırımcılar, devlet ve kamuoyuna kurumsal yönetim ilkelerinden olan şeffaflık ve hesap verilebilirlik ilkesini gerçekleştirmede rol oynamaktadır.

A. Bağımsız Denetimin Tarihi Gelişimi

Bağımsız denetim uygulamalarının en eskisi İngiltere’de 1854 yılında ortaya çıkmış olsa da mevzuat olarak var oluşu oldukça kısa bir süredir⁷⁵. Ancak bağımsız denetimin tarihsel geçmişini incelediğimizde finansal krizlerle birlikte kurumsal yönetim evrim geçirirken, bağımsız denetimin de geliştiği fark edilmektedir. Öte yandan denetçilerin teknolojik gelişmelerle birlikte denetimin mantıksal süreçlerinin geleneksel yaklaşımdan, daha proaktif ve yenilikçi yaklaşıma doğru ilerlemek durumunda oldukları gerçeği, kurumsal yönetimin dinamikleri geliştikçe bağımsız denetimin de gelişmesinin zorunlu olduğu konusu daha da güçlenmektedir. Aşağıda bağımsız denetimin sanayi devriminden bu yana denetim ve denetim amaçlarının ve kullanıcı kapsamının nasıl geliştiği gösterilmektedir.

Tablo.4’te bağımsız denetimin tarihi gelişiminin bilimsel olarak sanayi devriminden itibaren başladığı görülmektedir ve bağımsız denetimin amacının zaman içerisinde kapsadığı tablo kullanıcılarının çeşidi artmakla birlikte, bilanço gibi finansal tabloların doğruluğu konusu oldukça önem kazanmıştır. Çünkü işletmeler büyük şirketlere dönüşmekte ve sınır ötesi ticarete yönelmektedirler.

⁷⁴ NOBES,C., PARKER, Robert Comparative International Accounting, 2002,s.497

⁷⁵ BYRNES, Paul Eric vd, Evolution of Auditing: From the Traditional Approach to the Future Audit, AICPA, WhitePaper, 2012. <https://www.aicpa.org/content/dam/aicpa/interestareas/frc/assuranceadvisor/yservices/downloadabledocuments/whitepaper-evolution-of-auditing.pdf> Erişim tar:29.01.2018

Tablo 4: Bağımsız Denetimin Tarihi Gelişimi

Zaman Dilimi	Denetim Yaklaşımı	Denetimin Amacı	İlgili Taraflar
Sanayi Devrimi	%100'lük inceleme	Yanıtların bulunması	İşletme sahipleri
Sanayi Devrimi ile 1900'lü yıllar	%100'lük inceleme	Yanıtların bulunması	Ortak ve işletmeye borç verenler
1900-1930	%100'lük inceleme ve örnekleme başvurma	Bilanço ve gelir tablolarını doğrulama	Ortak, işletmeye borç verenler ve devlet
1930'dan bugüne	Finansal verileri örnekleme yoluyla inceleme	Finansal tabloların doğruluğu hakkında görüş oluşturma	Ortak, borç verenler, devlet, kamuoyu, sendikalar vb.

Kaynak: GÜREDİN, Ersin, *Denetim ve Güvence Hizmetleri*, 2007, s.14⁷⁶.

Bilindiği gibi sanayi devriminin yarattığı iş patlaması ticari faaliyetlerde gözle görülür artış kaydetmiştir. İş faaliyetlerinin artışı o dönemlerde ABD'de demiryollarında üretim, maliyet gibi muhasebe ile ilgili değişkenlerin takip edilmesinde ve raporlanmasında ve yanıtma olaylarının da ortaya çıkarılmasında denetime ihtiyaç duyuluyordu. Bu olaylar 1929'da borsanın çöküşünden sonra hesap verilebilirlik kavramları sorgulanır hale geldi ve denetim ABD'de zorunlu bir süreç haline geldi.

1934 tarihli “*Menkul Kıymetler Borsası Kanunu (Securities Exchange Act)*”⁷⁷ nun yürürlüğe girmesi ile SEC'in teşkilat yapısı ve fonksiyonları tanımlandı. Bu komisyona, muhasebe standartlarının yanı sıra denetçi gözetim fonksiyonlarının ilan edilmesi için yetki verilmiştir. Bu yetkilere dayanarak firmalara SEC'e belli periyotlarda raporlar verme zorunluluğu getirilmiştir. Ayrıca bu raporların genel kabul görmüş muhasebe ilkelerine uygunluğunu onaylayacak denetçilerin gerekli teminatlar vermeleri gerekmiştir. Diğer yandan 1939'da McKesson& Robbins⁷⁸'te gerçekleşen muhasebe hileleri nedeniyle AICPA'nın 1 Nolu Denetim Prosedürü

⁷⁶ GÜREDİN, Ersin, *Denetim ve Güvence Hizmetleri*, Arıkan Matbaası, 11. Basım, İstanbul, 2007, s.14

⁷⁷ SEC, June 6, 1934, Securities Exchange Act of 1934, (<https://www.sec.gov/about/laws/sea34.pdf>) Erişim tar:29.01.2018.

⁷⁸ Bkz. STANLEY, Daniele 2014(<https://prezi.com/tux4huhvykd4/mckesson-robbins-one-of-the-greatest-frauds-of-the-twentieth/>) Erişim tar: 29.01.2018 Mc Kesson& Robbins'in W.W Smith Co.'dan ham ilaç adı altında uyuşturucu siparişi vermesi ve artan stokun eritilmesi için 2 milyon dolar değerinde ilaç satışı yapılması yerine envanter sahte olduğu için 3 milyon dolarlık kredi çekilmesine karar verilmesinin üzerine dedektiflerin W.W Smith Co'nun araştırılmasından sonra bu hayali siparişleri ortaya çıkartmaları sonucu Mc Kesson&Robbins'in ve denetçilerin itibarı sarsılmıştır. W.W Smith Co.'nin dolandırıcılık şirketi olduğu ve Mc Kesson&Robbins'ten toplam 18 milyon doların alındığı ortaya çıkmıştır.

Bildirisi'ni yayınladı⁷⁹. Yayımlanan bildiri de denetçinin envanter kontrolünün fiziki olarak yapılmasının zorunlu hale getirilip denetçilerin yükümlülüğünün artırılması ancak sorumluluklarının derecesinin arttırılmayacağı belirtilmiştir. Denetçiler aynı zamanda şirket alacaklarının ve borçlarının onaylanmasından yükümlü hale gelmişlerdir.

1950'lerde bilgisayarlı muhasebe sistemleri kullanılmaya başlanmış olsa da denetçiler bu sistemlerin denetimini manuel olarak yapmaktaydılar. İlk operasyonel muhasebe sistemi 1954'te UNIVAC (Universal Automatic Computer) adıyla tanıtılmıştır. Ancak denetçiler 1960'larda aktif bir şekilde bilgisayarlı muhasebe sistemlerini kullanmaya başlamışlardır. İşletmeler, muhasebe kayıtlarını tutmak için bilgisayar kullanımını arttırmışlar ve iş dünyası EDP kavramına aşinalık kazanmıştır. Bu uygulamaların artması ise denetim süreçlerinin hızlanmasına ve verilerin karşılaştırılmasının kolaylaşmasına olanak verdi. Böylece muhasebe hata ve hilelerin ortaya çıkarılması yüzde 100'e yakın şekilde yapılması sağlandı⁸⁰.

1960'ların bağımsız denetiminde iş riski yaklaşımı benimsenmiş, mali ve finansal olmayan bilgilere güvenilirlik sağlamak nihai amaç olarak belirlenmiş, soruşturmalara özgü olarak yapılacak denetimlerde danışmanlık yani adli muhasebecilik kavramı doğmuş ve bilgisayar destekli denetim tekniği tanıtılmıştır⁸¹.

1970'lerde ise Sermaye Finansmanı Şirketi skandalı bağımsız denetim tarihinde önemli bir yer almaktadır. Şirket yöneticileri hisse senedi fiyatlarını arttırmak için sahte sigorta poliçeleri ve komisyon geliri oluşturdu ve bu faaliyetleri denetçilerden gizlemek için birtakım faaliyetlerde bulundular. Sonuçta yapılan dolandırıcılık ve sahtecilik 1973'te ortaya çıkmıştır. Bu olayla denetçiler bilgisayar ortamında denetimin güvenilirliğine sonsuz inanç olmaması gerektiğini anlamış oldular ve iç kontrol sistemlerini de birlikte ele alarak denetim süreçlerini tekrardan gözden geçirdiler. Hatta bilgisayarlı denetim tekniğinin daha etkin kullanılabilmesi için Big 8 denilen sekiz büyük denetim firması EDP uzmanları istihdam ettiler⁸².

⁷⁹AICPA,Statement on Auditing Procedure No.1,1939

(<http://clio.lib.olemiss.edu/cdm/ref/collection/deloitte/id/10087>) Erişim tar: 29.01.2018

⁸⁰ SAYGILI, Tarık, Bilgisayar Teknolojisi ve Muhasebe Denetimi, Mevzuat Dergisi, Sayı: 91, Temmuz 2005.

⁸¹ AJAO Owolabi, Sunday, Jayeoba, Olajumoke, Ayodeji Ajibade, Evolution and Development of Auditing, Unique Research Journals, Vol 3, April 2016, S. 32-40

⁸²BYRNES, Paul Eric vd, Evolution of Auditing: From the Traditional Approach to the Future Audit, AICPA, WhitePaper,2012. Erişim tar:29.01.2018

1977’de şirket yolsuzluklarının önlenmesi için “*Yabancı Yolsuzluk Uygulamaları Yasası (Foreign Corrupt Practices Act)*” çıkarıldı. Bu yasa temelde uluslararası şirketlerin yolsuzluğun etkilerinden korunması için SEC ve DOJ birlikte soruşturma, çözüm ve kovuşturma sayısını arttırmışlardır. Söz konusu kanunda *rüşvet karşıtı hükümler ve muhasebe hükümleri* olmak üzere iki konuda hüküm verilmiştir. Rüşvet karşıtı hükümlerde para aklama, yabancı yetkililerle yapılan işlemler ve diğer yolsuzluklar varken, muhasebe hükümlerinde ise şirketlerin ve ona bağlı ortaklarının ve iştiraklerinin yapabileceği hukuki hükümler yer almaktadır. Şirketler muhasebe kayıtlarının tahrif edilmesi ya da gizlenmesi eylemlerinin kasıtlı ihlal olarak değerlendirileceği, bağlı ortak ve iştiraklerin yapılan yolsuzlukların iyi niyetli olarak denetim sırasında karşılaşması dolayısıyla tazminat talebi gibi haklara sahip olacağını, denetçilerin ise halka açık şirketlerin denetim standartlarına uygun şekilde denetlendikten sonra eksiksiz şekilde raporlanmasını ve devlet yetkililerine yapılan ödemeler de dahil defter ve kayıtlarda gösterilmiş şekilde sunulacağı öngörülmüştür. Yasadışı bir faaliyetin farkına varan denetçilere, şirket içinde uygun makamlara kadar uyarı yapmak, uygun işlem yapılmadığı takdirde de durumun SEC’e bildirilmesi zorunluluğu getirilmiştir⁸³. Bu yönüyle bağımsız denetimin bir uygunluk denetiminin daha ötesinde adli olaylarda da kendini gösterebildiği anlamına gelmektedir.

1980’lerde bağımsız denetimin risk odaklı ve denetçi bağımsızlığına daha fazla önem veren yaklaşımlar görülmektedir. AICPA, FEI, IIA, NAA, AAA 1985’te Hileli Finansal Raporlama Ulusal Komisyonu kurmuşlardır. Bu komisyon halka açık şirketlere bağımsız denetim komitesi kurma zorunluluğu getirmiştir. Ayrıca bu denetim komitelerinin icracı olmayan yöneticilerden oluşmasına karar vermiştir. Böylelikle denetim standartlarının uygulanabilirliğinin belirlenmesi ve uygun denetim standartlarını oluşturma olanağı yaratılmıştır. Ayrıca her halka açık şirkete her yıl yıllık finansal tablolarla birlikte yönetim kurulunun icracı yönetim kurulu başkanı, baş muhasebe sorumlusu ve baş finans sorumlusu tarafından dahil olunarak iç kontrol sorumluluklarını nasıl yerine getirdiklerini tartışma ve yönetimin değerlendirmesini yapma ve bunu yönetim kurulu raporu adı altında Amerikan Kamu Gözetim Kurulu’na sunma sorumluluğu getirmiştir. Dahası, denetçi bağımsızlığını korumak adına denetçi rotasyonu uygulaması yürürlüğe konulmuştur. Yönetim kurulu rotasyondan 3 yıl önce

⁸³ SEC, DOJ, A Resource Guide to the U.S Foreign Corrupt Practices Act,2015,Erişim tar:30.01.2018.

eski denetçi ile yeni denetçi arasında raporlama ve finansal işlemlere ilişkin görüş alabileceği bu şekilde ticari baskıların hileli mali raporlamaya neden olmasının önüne geçilmeye çalışılmıştır. Şirketlerin üç aylık verilerinin bağımsız denetimden geçmesi bu komisyonun görüşüne göre yatırımcı güvenilirliğini arttıracak düşüncesi hakim olmuştur. Ancak bu denetim, sınırlı gözden geçirme olarak önerilmiştir. Komisyon SEC'e yapılan hileli raporlamalar ve dolandırıcılığa karşı para cezası verme yetkisi vermiştir. Ancak bu cezaların kayıtlı şirketlere değil bireysel suçlulara ilişkin ceza verilmesi olarak yetkiyi sınırlandırmıştır⁸⁴. 1980'lerin bağımsız denetim hakkında en fazla düzenlemenin yapıldığı dönem olduğu görülmektedir.

1990'lar bağımsız denetimde elektronik ortamda denetimin tam anlamıyla kullanılmasıyla toplam kalite yönetimi yaklaşımlarının benimsenmesini sağlamıştır. Toplam kalite yönetimi 1988'de ABD tarafından kabul edilmesiyle uluslararası alanda da ilgi görmüştür. Bu kapsamda zorunlu faaliyet-gözlem programı çerçevesinde bağımsız denetçiler ve iç denetçiler de birlikte düşünüldüğünde kalite yönetiminde kurumsal firmaların, kamuoyunun, piyasaların memnuniyeti bir strateji olarak kabul edilmektedir⁸⁵. Çünkü bağımsız denetim faaliyeti çalışılan firmanın yönetimine karşı sorumluluğu ile birlikte kurumsal ve bireysel yatırımcılar, kredi kuruluşları ve nihai tüketicilere karşı etik sorumlulukları da vardır. Bu nedenle iç denetçiler, bağımsız denetçiler sürekli gelişmeli ve geliştirilmelidirler. Bu dönemde ayrıca kurumsal yönetimin temellerinin tekrar sorgulandığı şirket krizleri ve muhasebe hilelerinin baş gösterdiği görülmektedir. Fine Host Şirketi, karı arttıracak şekilde varlık hesaplarının bakiyelerinin yükseltilmesiyle şirket bilançosuyla sermaye piyasasını 1992'den 1996'ya kadar manipüle etmiştir. 1998'de ise TLC Investment & Trade Co. ve şirketin diğer varlıkları ile beraber bir gayrimenkul ponzi oyunu⁸⁶ ile menkul kıymet sahtekarlığı yapmışlardır⁸⁷.

Nihayet 2000'ler ve günümüzde ise Parmalat, Enron ve Worldcom gibi şirketler sırasıyla finansal skandallarla bağımsız denetim dünyasını sarsmıştır. Bu

⁸⁴ GRUNDFEST Joseph and BERUEFFY, Max The Treadway Commission Report: Two Years Later, SEC New Release, 1989. Erişim tar:30.01.2018.

⁸⁵ SAYGILI, Arıkan Tarık, Bağımsız Denetim Firmalarında Toplam Kalite Yönetimi, 2007.

⁸⁶ Ponzi Oyunu ya da Ponzi Düzeni, (İngilizce: Ponzi Scheme), yatırımcılara kendi paralarından geri dönenle veya sonraki yatırımcılardan gelen paralarla ödemenin yapıldığı bir dolandırıcılık yöntemidir. İktisadi olarak iyi konumda olan bir ülkede faiz oranları oldukça düşüktür. (Wikipedia.org)

⁸⁷ SEC, TLC Investment & Trade case, 2001. (<https://www.sec.gov/litigation/litreleases/lr17085.htm>) Erişim tar: 31.01.2018.

nedenle kurumsal yönetim ve bağımsız denetim uygulamaları yeniden sorgulanır hale gelmiştir. OECD 1999'da kurumsal yönetim uygulamalarına uluslararası bir standart getirilmeye başlanmıştır ve 1999'dan bu yana OECD kurumsal yönetim kodu ve IFAC tarafından yayınlanan “ *Uluslararası Denetim Standartları*” AICPA tarafından da kabul edilmiş ve çoğu ülke bu standartları kullanmaktadır. Son dönemlerde ise muhasebe uygulamalarının yapay zeka yazılımlar tarafından yapılması yönünde fikirler ortaya atılmaktadır. Muhasebe ve vergi uygulamalarında kullanılmasının artırılması yönünde talepler gelişirken, bağımsız denetim ve kurumsal yönetim sistemlerinde de yapay zeka kullanımının da artacağı beklenmektedir. Özellikle denetim alanında yapay zeka kullanımı ile yapılan hata ve hilelerin tespiti kolaylaşırken, bağımsız denetçilerin de kanıtlara daha kolay ulaşmasını sağlayacaktır.

Son olarak Türkiye’de bağımsız denetim alanındaki gelişmeler değerlendirilecek olursa, Türkiye’ye bağımsız denetimin yerleşmesi Anglo-Sakson ülkelerine göre oldukça sonra olmuştur. Türkiye’nin Cumhuriyet’ten sonraki dönemden 1960’lara gelinceye kadar denetim, vergisel açıdan ve devletin kamu kuruluşlarının gider ve gelir hesaplarına yaptığı denetim akla gelirdi. 1960’lı yılların ortalarından itibaren mali piyasalarda faaliyet gösteren bankalar ile yurt dışından fon sağlayan kuruluşlar menfaat sahiplerinin taleplerine uyarak bağımsız denetim şirketlerine defter ve kayıtlarını onaylatmaya başlamışlardır. 1970’lerden itibaren yabancı bağımsız denetim kuruluşları Türkiye’de yerleşik üye firmalar aracılığıyla yaygınlaşmaya başlamışlardır. Nihayetinde bağımsız denetime ilişkin ilk yasal düzenleme bankalar ve yatırım kuruluşları için SPK tarafından 1987 tarihli 19663 sayılı RG’de yayımlanmıştır. 6762 sayılı Türk Ticaret Kanunu’nda bağımsız denetçilerin yetkilendirilmesi ile ilgili herhangi bir standart bildirilmemekle birlikte yeterli derecede hüküm bulunmamaktadır⁸⁸. Ancak 2000’lere gelindiğinde 6102 sayılı TTK ile bağımsız denetim zorunluluğunun gelişmesi öncesinde Kamu Gözetim Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu’nun faaliyete geçmesi ile denetim standartlarının artırılması ve böylelikle menfaat sahipleri haklarının korunmasının arttırılmaya çalışıldığı görülmektedir. Türkiye’nin bağımsız denetimdeki çok az geçmişinin olmasına rağmen dünya standartlarına ulaşmadaki hızının göz ardı

⁸⁸ AKDOĞAN Habib, YAZAR, Birgül. B., Yeni Türk Ticaret Kanununun Denetim Alanında Getirdiği Yenilikler, Hukuk ve İktisadi Araştırmaları Dergisi, Cilt 4, No 2, 2012 (http://www.sobiad.org/ejournals/dergi_hia/arsiv/2012_2/habib_akdogan.pdf) Erişim tar:31.01.2018

edilmemesi gerekmektedir. Borsada işlem gören şirketlerin değişimlere olan uyumunun yüksek olması, Türkiye’de bağımsız denetimin uygulanabilirliği üzerindeki endişeleri ortadan kaldırmaktadır. Ancak raporlama standartlarına gelince, Türkiye’nin AB’ye uyumluluk sürecinde yaşadığı problemlerden biri TFRS/TMS’nin UFRS’ye uyumlu hale getirilmesidir. Dünya üzerinde yapılan araştırmalar sonucu UFRS’lerin uygulanmasında yaşanan zorlukların sosyokültürel, ekonomi, hukuk, eğitim, dış çevre, standartların anlaşılabilirliği faktörleri üzerinde durduğu belirtilmektedir. Türkiye için yapılan akademik çalışmalarda⁸⁹ ise eğitimlerin yetersizliği, ideal ortama sahip olmaması, kural esaslı muhasebeden ilke esaslı muhasebeye geçişteki zorluklar, standartların sık sık revize edilmesi, yöneticilerin TFRS hakkında bilgi sahibi olmaması ve iyi yönden olarak da standartların hayata geçmesiyle muhasebe mesleğinin öneminin artacağı yönünde beklentileri oluşturacağı yönünde görüşler mevcuttur. Böyle bir ortamda Türkiye’nin bağımsız denetim ve finansal raporlamaya ilişkin standartları takip etmesi ve aynı zamanda bağımsız denetimin ABD’de 100 yıldan fazla olan sürecini Türkiye’nin 40 yıla yakın sürede yakalaması umut vericidir.

B. Bağımsız Denetimin Fonksiyonları

Bağımsız denetim özünde Anglo-Sakson ülkelerinin hukuk sistemlerinde kullanılan işletmelerin mali durumlarını ilkelere göre yansıtıp yansıtmadıklarını belirten bir uygulamadır. Yapılan bu denetim aynı zamanda ülkenin ekonomisine amaçları doğrultusunda etkiler göstermektedir.⁹⁰

Kurumsal yönetimlerde bilgilendirici fonksiyonu ile rol oynayan bağımsız denetimin amacı denetim sonucu toplanılan kanıtlara ait görüşlerin kamuoyuna paylaşılmasıyla denetimi yapılmış olan ilgili şirketin yatırımcıları, rakipleri, kredi derecelendirme kuruluşları, bankalar ve benzeri kurum ve kişilere karşı şirketin kurumsal yönetimde şeffaflık ilkesine uygun olarak tablo kullanıcılarına şirketin mali durumu hakkında bilgilendirme yapmaktadır. Bu bilgilendirme, doğru ve tarafsız olarak raporlandırıldığında finansal tablo kullanıcılarına karşı şirketin dürüst olduğu

⁸⁹ Bkz. Ağca 2003, Gönen-Uğurluel 2007, Bekçi 2007, Özdemir 2007, Evcı 2008, Güvemli 2008, Acar vd. 2009, Hatipoğlu 2009.

⁹⁰ ULUSOY, Yasin, Halka Açık Anonim Ortaklıklarda Bağımsız Dış Denetimin Fonksiyonları ve Denetçi Bağımsızlığı, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt :7, Sayı : 2, 2005,s.265-300.

ve güvenilir olduğu anlaşılmaktadır. Bu nedenle bir finansal tablonun gerçeğe aykırı olması durumu özellikle hissedar ve yatırımcılar için kabul edilemez bir durumdur.

Koruyucu rol üstlenen bağımsız denetim, denetimini yaptığı şirketten elde ettiği kanıtların toplanmasıyla nihai finansal durumu raporlarken topladığı kanıtların yeterli derecede gerçeği yansıtıp yansıtması, şirketin hissedarları ve yatırımcıları tarafından ele alındığında çok önemli bir kavramdır. Tarihi süreç anlatıldığında şirketlerin, bilançoları ve defter kayıtlarında çeşitli hileler yapıp yatırımcıların şirketten hisse almasını sağlayarak fon topladıkları görülmüştür. Böyle bir durumun oluşmaması adına bağımsız denetçinin yaptığı faaliyette koruduğu değer hissedar ve yatırımcı haklarıdır.

Caydırıcı rolü ile bağımsız denetim, finansal tablo kullanıcılarının korunması adına yapılan bu denetimlerin şirketlerin muhasebe hilelerinin yapılma aşamasında da önleme olanağı bulunmaktadır. Bağımsız denetimler periyodik aralıklarla yapıldığından bir sonraki denetime kadar hilelerin gerçekleştirilmesine olanak tanımamaktadır. Diğer yandan yapılan denetim sonucunda hileli bir durumla karşılaşıldığında bu durumun kamu gözetim kurumlarına bildirilmesi de yapılacak hukuki işlemin başlaması için ihbar niteliğindedir. Bağımsız denetim bu yönüyle hilelere karşı caydırıcı fonksiyona sahiptir. Bu fonksiyon gereğince denetçinin bağımsızlığı çok önemlidir.

Yukarıda saydığımız fonksiyonların toplamı olan ekonomik fonksiyon, şirketin şeffaflık ilkesini gerçekleştiren bağımsız denetim, yatırımcıların ve diğer iş çevrelerinin haklarını korur. Bu hakların korunması, bağımsız denetçinin dürüst tarafsız bir işlem yapabilmesiyle mümkündür. Bu haklar korunabildiği sürece, denetlenen şirketlerin, ülkeyi ekonomik kayba ve yolsuzluğa uğratması engellenir. Ekonomik kayba ve yolsuzluğa uğramayan bir ülke, dünya çapında milli geliri ve diğer ekonomik değişkenleri toplamınca yabancı yatırımcılara güven sağlar ve ülkenin döviz kaybını engeller. Böyle bir ekonomide sermaye kaçıışı büyük ölçüde engellenmiş olur.

C. Bağımsız Denetime İhtiyaç Duyulma Nedenleri

Bir şirketin satın alma, satma, ödünç alma, üretme, işçi çalıştırma, fon sağlama gibi işlem hacimleri arttıkça şirketlerin finansal durumu hakkında fikir elde etmek güçleşmektedir. Ayrıca şirketin büyüklüğü ve menfaat sahiplerinin şirketin bulunduğu

merkezden yurt dışına kadar artışından dolayı şirkete olan güvenin sağlanması ve potansiyel yatırımcıları şirkete fon sağlamaya teşvik edecek karlılığın güvenilir ve dürüst şekilde olduğunun kanıtlanması önemli hale gelmiştir. Bağımsız denetimin tarihsel sürecinden ve kurumsal yönetimde yaşanan sorunlardan hareketle bağımsız denetime olan ihtiyaçları nedenlerini aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür;

- Bilgi güvenilirliğini tesis etmek,
- Uzak yatırımcıların bilgilendirilmesi,
- Fon sağlamak (kredi, tahvil, hisse çıkarımı),
- Muhasebe kayıtlarında bilmeden/kasti yapılan yanlışlıklar,
- Yöneticilerle hissedarlar arasındaki çıkar çatışmalarını önlemek,
- Şirketin vereceği kararlarda güvenilir bilgiyi sağlama ihtiyacı,
- Hissedar haklarının korunması,
- Şirketin hesap verilebilirliğini arttırmak,
- Hissedarlar ve yöneticiler arasındaki adaletin tesisini finansal tablolar aracılığıyla sağlamak,
- Şirketin karşılaştığı risklerin farkındalığını sağlamak,
- Şirketin risk derecesine göre finansal kararlar almasını sağlamak,
- Yasal ve ekonomik sisteme olan güveni sağlamak olacaktır.

İKİNCİ BÖLÜM

KURUMSAL YÖNETİMDE BAĞIMSIZ DENETİMİN ROLÜ

I. KURUMSAL YÖNETİMDE BAĞIMSIZ DENETİMİN ROLÜNÜN İNCELENMESİ VE HUKUKİ DAYANAKLARI

İkinci bölümün ilk kısmını oluşturan açıklamalarda, kurumsal yönetimde bağımsız denetimin rolünü muhasebe ve finansal raporlamada şirket yönetimleri ile bağımsız denetçilerin sorumluluklarına yer verilerek, muhasebe ve finansal raporlama hileleri ele alınmıştır. Takip eden başlıklarda ise, finansal tabloların denetimi süreci içerisinde bağımsız denetçi ile şirket yönetimi arasındaki hukuki ilişkinin sözleşme öncesi, sözleşme süresi ve sözleşmenin sonlanmasına kadar risk olan tüm aşamaların hem Amerikan, hem de Türk yasaları ve uygulama kodları ile karşılaştırmalı olarak ülke hukuk kuralları yönünden incelenmesini içermektedir. Söz konusu bu iki taraflı sürecin, hem etik hem de risk yönlü olarak kurumsal yönetimde bağımsız denetimin nasıl işlemesi gerektiği açıklanmıştır.

A. Muhasebe ve Finansal Raporlama Açısından Kurumsal Yönetimde Bağımsız Denetimin Rolü

Bu kısımda finansal raporlama ve muhasebenin tanımı ve özelliklerinden bahsedilmiş olup kurumsal yönetim ve bağımsız denetimin finansal raporlamadaki sorumlulukları incelenmiştir. Daha sonra, muhasebe ve finansal raporlamada, şirketler ve bağımsız denetçiler için hile olgusu ve muhasebe ve finansal raporlama hileleri türleri ele alınmıştır. Son olarak, finansal raporlama hilelerinin ülke refahına olan olumsuz etkisi vurgulanmıştır.

1. *Muhasebe ve Finansal Raporlamanın Tanımı*

Muhasebe, klasik tabirle, işletmenin varlık ve kaynakları üzerinde değişiklik meydana getiren işlemlere ait bilgileri kaydeden, sınıflandıran, özetleyen, analiz eden

ve yorumlayan bir bilim dalıdır⁹¹. Kısacası muhasebe bir bilgi sistemidir. Finansal raporlama ise muhasebe kayıtlarının sınıflandırıldıktan sonra şirketin veya işletmenin belli bir hesap döneminin sonunda ortaya çıkan finansal durumunun ve performansının özetlenmesi işlemine verilen addır.

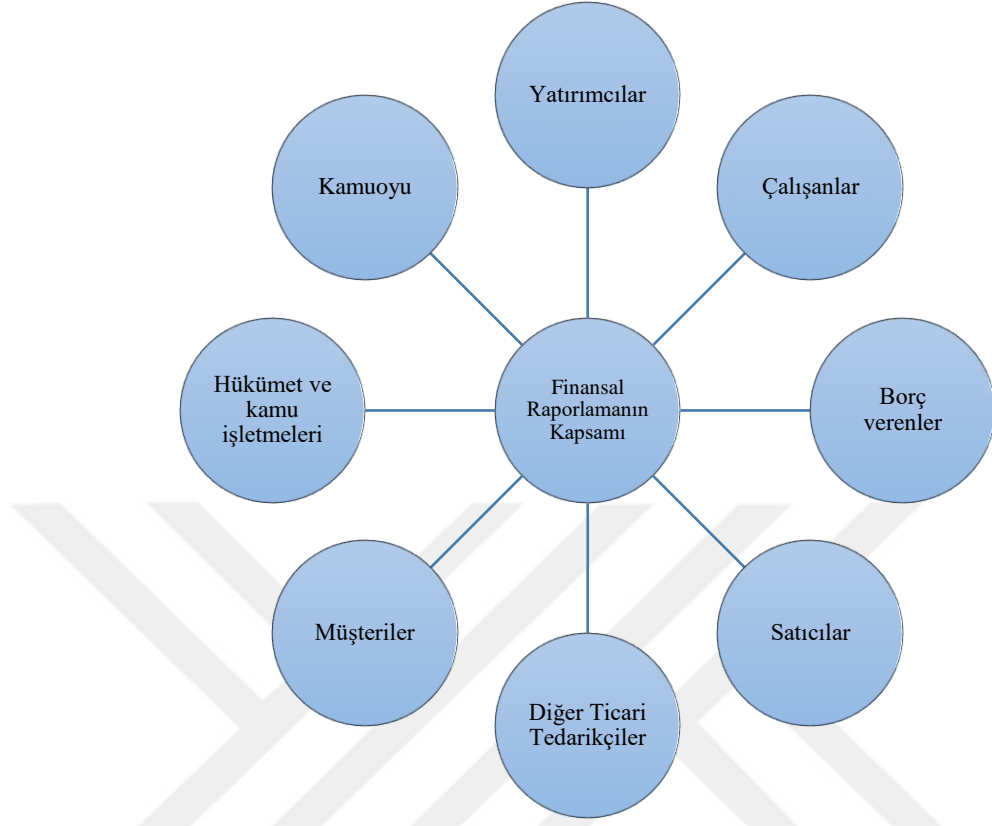
2. Muhasebe ve Finansal Raporlamanın Özellikleri, Faydası, Amaçları ve Kapsamı

Muhasebe bir bilgi üretme sürecinin en genel ve en detaylı parçasıyken finansal raporlama, muhasebenin bilgi kullanıcılarına ihtiyaç duyulan bilgiyi anlaşılır, uyumlu, güvenilir olmasına karşılık muhasebenin dönemsel kavramı gereği zamanında sunulabilir ve dönemler arası olarak da karşılaştırılabilir şekilde sunmaktadır.

Finansal raporlama, uluslararası entegrasyonun artması ve dünya ticareti hacminin genişlemesi ve uluslararası hissedar çevrelerinin oluşması ile birlikte uluslararası ticaret yapan bir çok şirket hedef gördükleri tedarikçilere, rakiplere, devlete, müşterilere, fon kuruluşlarına, kredi derecelendirme kuruluşlarına, hissedarlara ve daha bir çoğuna ulaşmak için kullanılmaya başlandığından amaç ve kapsam oldukça genişlemiştir. Bu nedenle kapsamı genişleten finansal tablo kullanıcılarının artması ile birlikte kullanıcıların niteliklerine göre kullanım amacı da çeşitli şekillerde ortaya çıkmaktadır.

⁹¹ CİVAN, Mehmet, Finansal Muhasebe, Yaşar Cevizli Mağazaları, 3. Baskı ,Gaziantep, 2007,s. 10.

Şekil 2: Finansal Raporlamanın Kullanıcı Kapsamı

Kaynak: 16/01/2005 tarihli ve 25702 sayılı Resmi Gazete, Finansal Tabloların Hazırlanma ve Sunulma Esaslarına İlişkin Kavramsal Çerçeve Hakkında Tebliğ'den yararlanılmıştır.

Buna göre finansal raporlara ilgi duyan borç verenler, verdikleri borçlara ilişkin faizleri ve anaparalarını zamanında tahsil edebilme imkanını belirlemek amacıyla finansal bilgiye ihtiyaç duyarlar. Satıcılar ve diğer ticari tedarikçiler ise kısa vadeli olarak işletmenin ödeme gücünü belirleyecek unsurlara ilgili finansal bilgiye ihtiyaç duyarlar. Müşteriler, uzun süredir ürünlerini kullandıkları ve güvendikleri şirketin devamlılığına ilişkin finansal bilgiye ihtiyaç duyarlar. Hükümet ve kamu işletmeleri de devlet işlerinin yürütülmesi amacıyla ihtiyaç duydukları malzemelerin ve kaynakların tahsisi amacıyla yaptıkları ihaleler dolayısıyla ihalelere giren şirketlerin yükleniciliğini yaptığı işlerin sürekliliğini veya zamanında bitirebilecek finansal güce sahip olup olmadığı hakkında finansal bilgiye ihtiyaç duyarlar. Yatırımcılar ise yatırım yaptıkları şirketin sermayesini sağlayarak sermaye riskini üstlenirler ve onların fikir danıştığı analistler yatırımların taşıdığı risklerle ve yatırımın getirisi ile ilgilenirler. Yatırımcıların satın alma, elde tutma veya satma kararlarını vermelerine yardımcı olacak bilgilere ihtiyaç duyarlarken, bir şirketin ortak sıfatıyla yer aldığından aynı

zamanda bu şirketin kendilerine kar payı ödeme gücünü anlamalarını sağlayacak bilgilere de ihtiyaç duyarlar. Çalışanlar ve onları temsil eden sendikalar, işverenin işçilerin maaşlarını ve sigortalarını sağlayacak finansal güçlerini ve işsiz kalmamaları açısından işçilerin işverenin iş sürekliliğini anlamalarına imkan veren bilgilere ihtiyaç duyarlar. Tüm bu ihtiyaçların tamamı finansal raporların amaçlarını belirlemektedir. Finansal raporlar, bu amaçlara hizmet etmek üzere raporlama varlığına ilişkin ilgili ve güvenilir bilgileri kullanıcılara iletmektedir. Bu amaçlara uygun olarak güvenilir, uyumlu ve anlaşılır hazırlanan finansal bilgiler ekonomideki kaynakların doğru alanlara kaymasını sağlayacak ve ekonomik büyüme ve istihdam artacaktır. Finansal tabloların özellikleri itibarıyla güvenilir, uyumlu ve anlaşılır hazırlanmaması durumunda da hatalı ya da hileli finansal raporlama yapılmış olması anlamına gelir. Finansal tabloların özellikleri ise aşağıda belirtilmiştir.

a. Anlaşılabilir Olma

Finansal tabloların her kullanıcının ihtiyaçlarına uygun biçimde hazırlanmasının ilk şartı finansal tablonun anlaşılabilir şekilde hazırlanması gerekir. Bu tablolar hazırlanırken bilgi kullanıcılarının finansal okur yazarlığının yeterli olduğu varsayılır ve bilgi kullanıcı anlamayabilir gerekçesi nedeniyle hiçbir finansal bilgi tablo açıklamalarından çıkarılmamalıdır. Çünkü bir finansal bilginin çıkarılması bilgi kullanıcılarının eksik bilgilenmesine yol açmaktadır. Bu nedenle finansal okur yazarlığı bulunmayan insanlar finansal bilgiyi analiz edecek kişilere ve kurumlara ihtiyaç duymaktadırlar.

Kurumsallaşma ve küresel entegrasyonun artması ile birlikte şeffaf hale gelen şirketler finansal tabloların da şeffaflık ilkesine uygun olarak hareket etmeleri beklenmiştir. Bunun en önemli göstergesi ise UFRS'dir. Kurumsal yönetim ile yönetilen şirketler, şeffaflık ve hesap verilebilirlik ilkeleri gereğince finansal tabloların anlaşılabilirliğinden faydalanırlar. Finansal raporlama standartları finansal tabloların dünyanın her yerinde aynı şekilde ilkeler çerçevesinde sunulmasını sağlar. Böylece kurumsal şirketler piyasadaki gücünü gösterirler ve güvenilirlik kazanmaktadırlar.

b. Uyumlu Olma

Finansal tabloların uyumlu olması özelliği, kullanıcıların ihtiyaçlarına uygun şekilde cevap verebilmesi anlamına gelmektedir. Yani aynı tablonun yatırımcıya, kamuya, çalışana ve diğer bilgi kullanıcılarına da hitap etmesi demektir. Bu özellik finansal raporların kullanışlı olmasını anlatmaktadır.

c. Güvenilirlik

Finansal tabloların doğruluğu kanıtlanabiliyorsa, finansal tablonun güvenilir olduğu anlamına gelir. Kanıtlanabilir olması da finansal tablonun yeterince kanıtlarla desteklenmiş ve yeterli şekilde açıklanmiş olmasına bağlıdır. Finansal tabloların yeterli derecede açıklanmiş ve yeterli kanıtlarla doğrulanmiş olması sonuç olarak finansal tabloların gerçeğe uygun raporlandığı ve kullanıcılara güven sağladığı anlamına gelmektedir. Ancak bir finansal tablonun gerçeğe uygun ve güvenilir olduğunun belirlenmesi hakkında tarafsız bir görüş beyanı gerekmektedir. Bu faaliyeti sağlayan kimseler bağımsız denetçilerdir. Bağımsız denetçiler, finansal tabloların güvenilirliğini kanıtlayıp doğrulama işlemine ise Uluslararası Denetim Standartları'na uygun olarak denetim gerçekleştirir, raporlar ve kamuoyuna ilanına uygun sunumunu sağlarlar.

d. Karşılaştırılabilirlik

Bir finansal tablonun faydalı olabilmesi için aynı tip finansal tablonun farklı mali dönemler arasında karşılaştırılabilir olması gerekmektedir. Çünkü finansal tablolar işletmenin gelişme süreci bu şekilde gösterildiği takdirde şirketin gelişimi ve hesaplar arasında değişimler, benzerlikler ve farklılıklar belli olabilmektedir. Bunların bilgi kullanıcılarına güvenilir şekilde sunulduğu zaman anlamlı olmakta ve şirket yöneticilerine gelecekteki hedeflere ulaşma konusunda önemli bilgiler de vermektedir.

e. Zamanında Sunulabilirlik

Kanun koyucu tarafından belirlenen dönemlerde raporların mücbir sebepler dışında ilan edilmemesi durumunda finansal tabloların güvenilirliği etkilenecektir. Bunun dışında karar verenler açısından bakılacak olursa, finansal bilginin

kesinleşmesinden önce yayınlanan raporlar güvenilirliğini yitireceği gibi finansal bilginin kesinleşmesinden sonra yayınlanan finansal raporlar gerçeği yansıtan rapor olma özelliğine sahip olacaktır.

3. Finansal Tabloların ve Muhasebe Kayıtlarının Güvenilirliği ile Hesap Verilebilirlik ve Şeffaflık Kavramları İlişkisi

Kurumsal bir şirketin paydaşlarına güvenilirlik sağlayan birincil araç, finansal tablolar ve finansal tabloları oluşturan muhasebe kayıtlarıdır. Finansal tablo ve muhasebe kayıtlarının güvenilir olmaması, şirket kaynaklarının doğru alanlarda kullanılmadığı, bunların paydaşlara yönelik olarak hesabının vermediği ve paydaşlara karşı şeffaf olunmadığı anlamına gelmektedir. Buna karşılık denetim de hesap verilebilirlik ile ilişkili bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır⁹². Çünkü denetim, bir faaliyetin önceden planlanan şekilde sonuçlandırılması için belirli standartlara bağlı kalarak faaliyetin yürütülmesi ve ulaşılan sonuçlarla standartları karşılaştırarak gerekli önlemlerin alınmasını sağlayacaktır. Bu nedenle yönetim, denetçiye faaliyetlerin işleyişi ile ilgili olarak hesap verecektir. Hesap veremediği takdirde denetçinin elde edeceği sonuçlar güvenilir olamadığı gibi muhasebe kayıtlarının ve finansal tabloların da gerçeği yansıtmayacağı ve paydaşlara yönelik yanıltıcı bilgiler içereceği de düşünülmektedir.

Hesap verilebilirlik ile şeffaflık, bir kurumda, ister kamu ister özel olsun, birlikte bulunması gereken kavramlardır. Çünkü etkili kurumsal yönetimin olabilmesi için, hesap verilebilirliğin ön plana çıkarılması için sahip olunması gereken etkili iç denetim ve bağımsız denetim süreçleridir. Bu iki unsur birlikte etkili işlemediği takdirde hesap verilebilirlik olmayacak ve kamuya aktarılan raporlar şeffaflık ilkesini yerine getiremeyecektir. Böylece paydaşların işletmeye yaptıkları katkılarının karşılığını alamadığı ve kandırıldığı gibi paydaşlar ve şirket arasındaki iletişim ahlaki bir şekilde sağlanamayacak, çıkar çatışmaları artacak ve işletmelerin sürdürülebilirliği gelişmeyecektir. Bu nedenle finansal tabloların paydaşlar arasındaki güvenilir iletişimi sağlayan birincil araç olduğu sonucuna ulaşılabilir ve bu iletişimin sağlıklı olabilmesi için doğruluğu kanıtlanmış bağımsız denetim raporlarının olması zorunludur.

⁹² ÇINAR, Fadime Hesap Verilebilirlik İlkesi ile Kurumsal Performans İlişkisinde Paydaş Katılımının Rolü: Hastane İşletmelerinde Bir Uygulama, Süleyman Demirel Vizyoner Dergisi, Cilt:6, Sayı:13,2015,ss.12-30

4. Kurumsal Yönetimin Muhasebe ve Finansal Raporlamadaki Rolü ve Hile Olgusu

Kurumsal yönetim, paydaşların ve işletmelerin hukuki ve hukuki olmayan haklarının korunduğu ilkeler bütünüdür. Kurumsal bir şirketin ise kurumsal yönetim ilkelerine bağlı kaldığı müddetçe finansal raporlama kalitesinin de artması beklenen bir durumdur. Karğın ve arkadaşlarının(2015)⁹³ kurumsal yönetimin finansal raporlama kalitesindeki olumlu etkisini BİST'in XKURY endeksindeki firmalardan gelen verileri araştıran bir makalede, araştırma sonucuna göre firmaların karlarının daha sürekli olduğu dolayısıyla finansal raporlarının daha kaliteli olduğunun sonucuna ulaşılmıştır. Ancak kurumsal yönetim ile birlikte işletmelerin yönetiminin profesyonel yöneticilere bırakılması sonucu oluşan yönetim ve denetim kavramlarının farklı kişilere yönlmesi finansal ve finansal olmayan bilgi güvenliğini sarsıcı hale getirmiştir. Hatta yöneticiler şirket ile ilgili kötü haberleri gizleyebilmekte veya erteleyebilmekte ve bu şekilde finansal piyasaları manipüle edebilmektedir.

Kurumsal yönetim mekanizmalarının etkin işlemesi durumunda finansal tablolarda ve muhasebe kayıtlarında manipülasyon ve yanlış bilgilendirme söz konusu olmayacağı teoride düşünülebilir. Ancak hayatın her alanında olduğu gibi finansal tabloların hazırlanmasında da insan ve etik unsuru ağır basmaktadır. Bu sebeple finansal tablolar ve muhasebe kayıtlarında hile olgusunun, kurumsal yönetimin gelişimini engelleyen en önemli sorunlardan biri olduğunu belirtmek gerekmektedir. Birinci bölümde ele alınan kurumsal yönetimin gelişimi konusu hatırlanacak olursa, genel olarak büyük şirket krizlerinin ortak noktalarının muhasebe hileleri olduğu görülmüştür. Dahası, bu hileleri yapan şirketlerin bağımsız denetçileri, tarafsızlıklarını yitirerek veya ihmalkar davranışlarda bulunarak hizmet vermişlerdir. Bu nedenle kurumsal yönetim her yeni şirket krizinde yeni yöntemlerle karşımıza çıkmıştır. Ancak tüm bunlarla bağlantılı olarak kurumsal yönetimin gelişiminde sadece kurumsal yönetimin gelişimi göz önüne alınmamalı, bunun yanında bağımsız denetimin, kaliteli ve etkin hizmet vermesi için kurumsal yönetime yararlı olabilmesi açısından hukuki ve hukuki olmayan önlemlerle desteklemek gerekmektedir.

⁹³ KARĞIN, Mahmut, AKTAŞ, Rabia, DEMİREL ARICI, Nuray, Kurumsal Yönetimin Finansal Raporlama Kalitesindeki Rolü: Borsa İstanbul Üzerine Karşılaştırmalı Bir Uygulama, Celal Bayar Üniversitesi Yönetim ve Ekonomi Dergisi, Cilt:22, Sayı:2, 2015,ss.501-519.

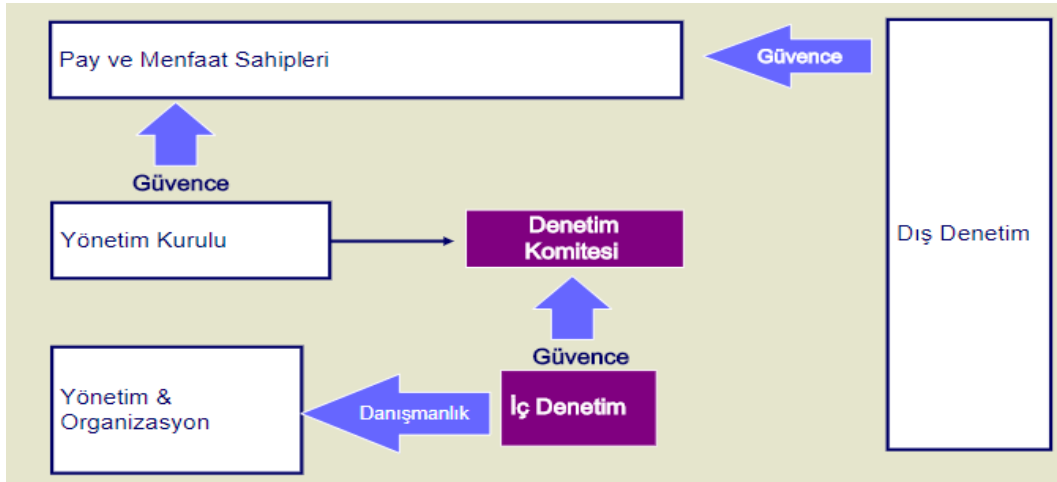
5. Finansal Tabloların Hazırlanmasında ve Bağımsız Denetiminde Sorumluluk

Finansal tabloların hazırlanması ve bağımsız denetimine ilişkin sorumluluk, PCAOB'un yayımladığı 110 nolu standarda⁹⁴ göre şirket yönetimi finansal muhasebe politikalarını benimsemekten ve diğer şeylerin yanı sıra, finansal tablolarda yer alan yönetimin iddiaları ile tutarlı olan işlemleri (olayların ve koşulların yanı sıra) başlatmak, kaydetmek, işlemek ve raporlamak için iç kontrolün tesis edilmesinden ve sürdürülmesinden sorumludur. İşletmenin işlemleri ve ilgili varlıkları, borçları ve özkaynakları, yönetimin doğrudan bilgisi ve kontrolü dahilindedir. Bağımsız denetçinin ise bu konulardaki bilgisi ve iç kontrol, denetim yoluyla elde edilenle sınırlıdır. Bu nedenle, finansal tabloların genel kabul görmüş muhasebe ilkelerine uygun olarak adil bir şekilde sunumunun yapılması, yönetim sorumluluğunun zımnî ve ayrılmaz bir parçasıdır. Bağımsız denetçi, finansal tabloların biçimi ya da içeriği hakkında öneride bulunabilir ya da denetimin gerçekleştirilmesi sırasında yönetim bilgisine dayanarak kısmen ya da tamamen bir taslak hazırlayabilir. Bununla birlikte, denetçinin denetlediği finansal tablolara ilişkin sorumluluğu, kendileri hakkındaki görüşlerinin ifadesi ile sınırlıdır.

Bağımsız denetçinin gerektirdiği mesleki nitelikler, eğitim ve deneyim sahibi bir kişinin sahip olduğu niteliklerdir. Başka bir mesleğe ya da mesleki faaliyete katılmak için eğitilmiş ya da kalifiye olmuş bir kişiyi içermezler. Örneğin, bağımsız denetçi, fiziksel bir envanterin alındığını gözlemlerken, bir değerlendirme uzmanı, bir değer veren ya da bir malzeme uzmanı olarak davranmayı iddia etmemektedir. Benzer şekilde, bağımsız denetçi, ticaret hukuku ile ilgili konularda genel olarak bilgilendirilmiş olmasına rağmen, bir avukatın kapasitesinde hareket etme iddiasında bulunmamakta ve hukukun tüm alanlarında avukat tavsiyesine bağlı kalabilmektedir.

⁹⁴ PCAOB, AU Section 110, 1972

Şekil 3: Bağımsız Denetim, Yönetim ve İç Denetim İlişkisi ve Bağımsız Denetimin Rolü

Kaynak: UZUN, Ali Kamil, *İşletmelerde İç Denetimin Kurulması Rolü ve Önemi*, Deloitte Türkiye, 2007

Yönetim ve bağımsız denetçi arasındaki görünmez köprü görevini iç kontrol mekanizması sağlamaktadır. İç kontrol mekanizması muhasebe kayıtlarının, hem finansal tabloların güvenilirliğini yüksek düzeyde tutan hem de etkin kurumsal yönetimi sağlayan unsurlardandır. Şekil 2’de görüldüğü gibi, iç denetim, yönetim ve organizasyona danışmanlık boyutunda katkı sağlarken yönetim kuruluna muhasebe kayıtları ve finansal raporları ayrıntılı şekilde sunmak üzere denetim komitesine güvence sağlar. Bu aşamada denetim komitesi mevcut finansal raporların iç denetim ve bağımsız denetim süreçleri ile yakından ilgilenmektedir. Bağımsız denetim ile iç denetim ne kadar çok verimli işlerse, yönetim kurulunun elde ettiği finansal bilgilerle geleceğe yönelik planlar ve riskler o kadar netleşecek ve pay ve menfaat sahipleri ile şirketin ilişkileri şeffaf ve hesap verebilir bir görünüm kazanacaktır. Şeffaf bir kurumsal yönetim anlayışı ise yatırımcılar arası adaleti sağlayacaktır. Bağımsız denetçinin finansal raporlarda gerçekleştirdiği denetimlerin gerçeğe uygun ve güvenilir olması da söz konusu iç denetim sisteminin etkin, bağımsız ve tarafsız olması ile mümkün olabilirken, diğer tarafta mesleki şüphecilik ile yapılan denetim finansal tabloların doğruluğunun kanıtlanması için gerekli belgelerin toplanması, incelenmesi ve değerlendirilmesi ve raporlanması aşamasında güvenilirliği arttıracak, kurumsal yönetimde şeffaflık, hesap verilebilirlik unsurları ön plana çıkacak, şirketin yönetim kurulu yönetim etkinliği, hissedar korunması, risklerin saptanması ve yönetimine hakim olacaktır. Kurumsal yönetimde finansal raporların güvenilir olması, menfaat ve pay sahiplerine yönelik sosyal sorumluluğu ve adaleti geliştirecektir. Güvenilirlik

unsurunun sağlanması ise bağımsız denetim ve iç denetimin etkinliği ile alakalı bir olgu olup yönetim ile bağımsız denetçi arasındaki bilgi akışının güvenli ve finansal raporlama ve muhasebe standartlarına uygun olmasına yardımcı olarak denetim kalitesinin iyileşmesini sağlamaktadır.

a. Hile Olgusu ve Unsurları

Hile (*fraud*), sözlük anlamı ile “Birini aldatmak, yanıltmak için yapılan oyun, dolap, alavere dalavere” şeklinde günümüz Türkçesi’nde yer almakta olup, hukuk literatüründe Latince “*dolus*” olarak ifade edilmektedir. Dolus, çıkar sağlamak amacı ile bir kimsenin zihninde yanlış kanaatler uyandırarak onu aldatmak ve gerçek durumu bilse idi, yapmayacağı hukuki işlemi yaptırmak olarak hukuk literatüründe tanımlanmıştır. Diğer yandan Türk Hukuku’nda ise 6028 sayılı Borçlar Kanunu’nun 28. maddesinde⁹⁵ hile hakkında tam bir tanım yapılmamış, önceki 818 sayılı Borçlar Kanunu’ndaki “gabin” ifadesi yerine “aşırı yararlanma” olarak değiştirilmiştir. Finansal anlamda Türkiye Bağımsız Denetim Standartlarına göre hile, “*Yönetim, üst yönetimden sorumlu olanlar, çalışanlar veya üçüncü taraflardan bir veya birden fazla kişinin, haksız veya yasalara aykırı bir menfaat elde etmek amacıyla yaptığı aldatma içeren kasıtlı eylemleri*⁹⁶” olarak tanımlanmaktadır.

Hile olgusunun unsurlarına hem hukuki hem de finansal açıdan bakmak mümkündür. Maddi bir amaç için yapılan hileli bir finansal işlemde beş unsur bulunmaktadır:

- Hileyi gerçekleştiren suçlu kişi,
- Suçlunun hileyi yapmadaki isteği(kasıt)
- Birinin bir varlığın değerini göz ardı etmesi(Suistimal),
- Varlığı göz ardı eden kişinin suçun olduğu zamanda bunu farketmemesi,
- Suçlunun bu hareketten çıkar sağlaması.

⁹⁵ TBK.28. md-(1) Bir sözleşmede karşılıklı edimler arasında açık bir oransızlık varsa, bu oransızlık, zarar görenin zor durumda kalmasından veya düşüncesizliğinden ya da deneyimsizliğinden yararlanılmak suretiyle gerçekleştirildiği takdirde, zarar gören, durumun özelliğine göre ya sözleşme ile bağlı olmadığını diğer tarafa bildirerek ediminin geri verilmesini ya da sözleşmeye bağlı kalarak edimler arasındaki oransızlığın giderilmesini isteyebilir. (2) Zarar gören bu hakkını, düşüncesizlik veya deneyimsizliğini öğrendiği; zor durumda kalmada ise, bu durumun ortadan kalktığı tarihten başlayarak bir yıl ve her hâlde sözleşmenin kurulduğu tarihten başlayarak beş yıl içinde kullanabilir.

⁹⁶ BDS 240:9

Türk hukukunda hile, Borçlar Hukuku'nda, Ceza Hukuku'nda ve Vergi Hukuku'nda kaynak bulmaktadır. Anayasamızın md.78/1'in verdiği sözleşme yapma özgürlüğü çerçevesinde rıza ile sözleşme yapan gerçek veya tüzel kişilerin borç altına girebilecekleri ifade edilmektedir. Ancak hile, sözleşme yapma iradesini karşı tarafı sözleşme yapmak amacıyla bilinçli olarak yanıltıcı beyan ve vaadler sunulması suretiyle sakatlayacak bir etki yaratmaktadır. Bu şekilde hilenin varlığını saptamak gerekmektedir. Hilenin objektif unsurları, *aldatıcı davranış, illiyet bağı, geçerli bir sözleşmenin varlığı, hile niyetidir*⁹⁷. Bu unsurlardan birine dahi sahip olmayan eylem, hile olarak tanımlanmayacaktır. Borçlar hukukundan daha farklı olarak ceza hukukunda ise hile olgusu dolandırıcılık suçu şeklinde belirmektedir. 5237 sayılı TCK'nın "*Kişilere Karşı Suçlar, Onuncu Bölüm: Malvarlığına Karşı Suçlar*" başlığı altında md.157/1'de tanımlanan şekilde dolandırıcılık "*hileli davranışlarla bir kimseyi aldatıp, onun veya bir başkasının zararına olarak, kendisine veya bir başkasına yarar sağlayan kişiye bir yıldan beş yıla kadar hapis ve beşbin güne kadar adli para cezası verilir.*" şeklinde hükmolunmuştur. Dolandırıcılık suçu, birden fazla suç işlemeye yönelik tam hareketli ve kasten işlenen bir suç olarak karşımıza çıkmakta olup, bu suçun nitelikli hallerine kanunda yer verilmiştir. Ancak dolandırıcılık suçunun nitelikli halini oluşturan *ticari şirket adına hareket eden kişilerin ticari faaliyetleri sırasında*⁹⁸ yaptıkları eylemler tez konusunu ilgilendirmektedir. Bunun yanı sıra vergi hukukunda hilenin muhasebe hilesi olarak yer bulduğu görülmektedir. Vergi Usul Kanunu'nun 359. maddesinin 1. fıkrasına göre⁹⁹ muhasebe kayıtlarındaki manipülasyonlara karşı devletin vergisel anlamda yaptırımının olduğunu göstermektedir. Asıl olan devlet dışında kalan pay sahipleri ve diğer menfaat sahiplerinin bu manipülasyonlara karşılık hukuki korunmasının ne olacağı sorunudur. Bu soruna yönelik olarak temel bilgiler, bağımsız denetim ve kurumsal yönetim konuları üzerinde yoğunlaşmakta olup bu iki olgunun ülkelerin hukuk sistemlerine bağlı olarak zamanın şartlarına uygun şekilde düzenlenmesi ve uygulanmasını sağlaması gereklidir. Bağımsız denetim ve kurumsal yönetimin doğru şekilde uygulanmasının sağlanması doğrultusunda hile ve mali tablo manipülasyonlarının önüne geçilebilecektir.

⁹⁷ SABAN, Nihal, Bir Analiz: Türk Hukukunda Hile Kavramının Unsurları. Muhasebe ve Finansman Dergisi, Sayı: 31. 2006,s.59-62

⁹⁸ TCK, md.158/1-h

⁹⁹ VUK md.359/1 "*Defter ve kayıtlarda hesap ve muhasebe hileleri yapanlar, gerçek olmayan veya kayda konu işlerle ilgisi bulunmayan kişiler adına hesap açanlar veya defterlere kaydı gereken hesap ve işlemleri vergi matrahının azalması sonucunu doğuracak şekilde tamamen ve kısmen başka defter, belge veya diğer kayıt ortamlarına kaydedenler bir yıldan üç yıla kadar hapis cezasına hükmolunur.*"

b. Muhasebe ve Finansal Tablo Hileleri ve Hile Yapma Nedenleri

Liberal ekonominin beş temel özelliğinden biri olan tam bilgi özelliği, ekonomileri istikrara ulaştırmakta ve kaynak dağılımının etkin kullanılmasını sağlamaktadır. O halde ekonomide tam bilgiyi sağlayan finansal tablo bilgileri ekonominin dinamiklerini oluşturan devlet ve diğer menfaat sahiplerinin kararlarını da etkileyecektir. Bu sebeple doğruluğundan emin olunan finansal tablo bilgileri menfaat sahiplerinin doğru kararlar vermesine, yatırımların doğru alanlara yönelmesine ve ekonominin gelişmesine katkıda sağlarken, yanlış finansal bilgi sağlayan finansal tablolar kaynak israfına ve ekonomik gerilemeye neden olacaktır.¹⁰⁰

Tablo 5: Finansal Bilgi Kullanıcılarının Bilgiyi Kullanım Düzeyi

<i>Finansal Bilgi Kullanıcıları</i>	<i>Bilgiyi Kullanma Önceliği</i>	<i>Bilgiyi Kullanma Düzeyi</i>
Şirket Yöneticileri ve Ortaklar	Üretim, pazarlama vb.	Tam
Hükümet ve Düzenleyici Otoriteler	Politik- hukuki düzenleme	Tam
İç Analistler	Yöneticilere bilgi verme	Tam
Fon yöneticileri	Atıl fonları değerlendirmek	Sınırlı
Yatırımcılar	Kar payı, faiz getirisi	Sınırlı
Çalışanlar	Maaş, sigorta	Sınırlı
Dış Analistler	Yatırımcıları yönlendirmek	Sınırlı
Kreditörler	Şirketin kredibilitesi	Sınırlı
Tedarikçiler	Sürdürülebilir ticari ilişki	Sınırlı
Rakipler	Piyasa rekabeti	Sınırlı
Müşteriler	Sürdürülebilir ticari ilişki	Çok Sınırlı
Kamuoyu	Sosyal sorumluluk	Çok Sınırlı

Kaynak: Küçüksözen,2004:24'ten yararlanılarak oluşturulmuştur.

Finansal bilgilerin ekonomik hayatta kullanıcılara ulaşma düzeyleri farklılık göstermektedir ki bu farklılıklar asimetrik bilgiye yol açabilmektedir. Tablo 6'ya göre, bir şirketteki tam bilgiye ulaşabilen kesim, devlet ve düzenleyici kuruluşlar, yöneticiler ve ortakların yanı sıra şirketin istihdam ettiği iç analistlerdir (iç denetçi, finans yöneticisi vs.). Diğer kesimler ise şirket hakkında genel anlamda kamuya açıklanan mali tablolarla ve gazete-televizyon haberleri aracılığıyla finansal bilgiye ulaşmaktadırlar. Bu asimetrik bilgi ortamı ise finansal bilgi manipülasyonuna neden olacaktır.

¹⁰⁰ KÜÇÜKSÖZEN, Cemal, Finansal Bilgi Manipülasyonu: Nedenleri, Yöntemleri, Amaçları, Teknikleri, Sonuçları ve İMKB Şirketleri Üzerine Ampirik Bir Çalışma, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2004, s.22.

Finansal bilgi manipülasyonları genel olarak muhasebe hileleri yoluyla gerçekleştirilmektedir. Finansal bilgi manipülasyonlarının farklı yöntemleri mevcuttur. Bunlar; kar yönetimi (earnings management), karın istikrarlı hale getirilmesi (income smoothing), yaratıcı muhasebe uygulamaları (creating accounting practices), agresif muhasebe, büyük temizlik muhasebesi (big bath accounting), aldatıcı finansal raporlama (fraudulent financial reporting) ve muhasebe hata ve usulsüzlüklerdir.

Kar yönetimi, en basit tanımıyla bir şirketin yöneticilerinin işlemlerin oluşturulması sırasında, şirketin bazı paydaşlarını finansal performans hakkında yanıltmak ya da kamuya açıklanan kara bağlı bazı sözleşme ile ilgili sonuçları etkilemek gibi çeşitli nedenlerle, şirketin finansal performansını gerçeği yansıtmayarak karın daha düşük ya da daha yüksek gösterilmesini sağlayacak şekilde muhasebe politikaları geliştirmek ve uygulamakla ilgili atılan tüm adımları kapsayan bir süreçtir.¹⁰¹ Görülmektedir ki, kar yönetimi, şirketin yöneticileri tarafından yapılmaktadır. Kar yönetimi sürecinin yürütülmesi ise şirketin gerçek finansal performansı hakkında tam bilgi sahibi olmayı gerektirmektedir. Ancak bazen kar yönetimi, paydaşları aldatmak ve yanlış yönlendirmek amacının dışında, gelecekte şirket karının yüksek olacağını yöneticiler tarafından öngörülmesi üzerine yapılan bir süreç olarak değerlendirilebilir. Örneğin yeni bir teknoloji üzerinde çalışan bir şirket, projesinin ileride çok fazla kar getireceğini öngörüyorsa, yatırımcılara cazip görünmek amacıyla karının borsada dalgalanma vaziyetinde olmasını yatırımcılara göstermek yerine karını istikrarlı şekilde göstermek için muhasebe ve finansal raporlama politikalarını bu yönde geliştirebilmektedir. Bu pozitif yönde kullanılan bir kar yönetimidir. Karlılığı yüksek olduğu halde gelirlerini düşük gösterip vergi kaçırma amacı güden bir şirketin kar yönetimi ise negatif yönlü bir uygulamadır.

Karın istikrarlı hale getirilmesi de bir kar yönetimi uygulamasıdır. Bu uygulama, muhasebecilerin ve finansal uzmanların, yüksek gelirlerin ve şirket gelirlerindeki keskin düşüşlerin etkilerini kontrol etmek veya korumak için kullandıkları çeşitli teknikler ve yöntemlerden ibarettir. Örneğin gelecek yılın çalkantılı bir yıl olduğu tahmin ediliyorsa mevcut yılın bir kısım gelirlerinin gelecek

¹⁰¹ HEALY P.M, WAHLEN, J.M , “A Review of the Earnings Management Literature and Its Implications for Standard Setting” Accounting Horizons, Vol.13 No.4,December 1999, pg: 365-383,s.368 , DAVIDSON S.D., Stickney C., Weil, R., “Accounting: The language of business”, 7th edition, Thomas Forton and Daughter,1987.

yıla ertelenmesine karar verilerek gelecek yılın karlılığı normalize edilmeye çalışılmaktadır. Karın istikrarlı hale getirilmesi yasal olabilir ancak etik olmayabilir. Etik olan bir karlılığın istikrarlı hale getirilmesi uygulaması, genel kabul görmüş muhasebe ilkelerine göre yapıldığında üçüncü kişilere zarar vermeyecektir. Üçüncü kişilere zarar verecek karın istikrarlı hale getirilmesi uygulaması ise sahte fatura kesmek ve kullanmak, fatura kesmemek, gerçekleşmeyen bir satışın gerçekleştirilmiş gibi gösterilip faturasının kesilmesi, karın düşük gösterilmesi için olmayan bir stokun varmış gibi gösterilmesi gibi uygulamalardan oluşmaktadır ve bu etik değildir ve vergi kaçakçılığı suçunu oluşturmaktadır. Etik olsa bile karın istikrarlı hale getirilmesi uygulamalarının borsa şirketlerinin piyasadaki hisse senetlerinin değerlerini etkilediğini gösteren herhangi bir bilimsel bulgu yoktur ancak muhasebeciler vergisel kaygıların giderilmesi ve finansal tabloda şirketin durumunu istikrarlı göstermek amacıyla bu tür uygulamaları yapmaktadırlar¹⁰². Ek olarak, yapılan bir araştırmaya göre de karın istikrarlı hale getirilmesi uygulamalarının desteklenmesi yönündedir; muhasebe standartlarının belirleme sürecine katılımı istenenlerden bu konuya ilişkin FASB'ye gelen önerilerin %95'inin üç kategoriye ayrılması sonucunda ortaya çıkan durum çarpıcıdır; *“Herhangi bir değişiklik yapmayın, çok hızlı hareket etmeyin ve karın çok hızlı dalgalanmasına izin vermeyin”*¹⁰³.

Yaratıcı muhasebe uygulamaları, finansal tablo hazırlayıcılarının muhasebe prensiplerini veya standartlarını izleyen(veya bu standartları kısmen veya tamamen izlemeyen) şekilde, şirketin paydaşlarının şirket hakkındaki arzu ettikleri imaja büründürmesi suretiyle ortaya çıkmaktadır¹⁰⁴. Başka bir tanımla, yaratıcı muhasebe, *“muhasebedeki ölçüm ve sunum esnekliklerinden faydalanıp hesapları hazırlayıcıların faydasına olacak şekilde sunmaktır”*¹⁰⁵. Hilenin unsurlarını açıkladığımızda hilenin oluşması için hileye kastın yanında, suistimalin de oluşması gerekmektedir. Yani suçun varlığının ve oluşmasının finansal tablo kullanıcıları tarafından göz ardı edilmesi veya fark edilmemesi gerekmektedir. Suistimal oluşması durumunda ise finansal tablo hazırlayıcıları olan yönetim kurulu hatalı olarak görülecektir. Yaratıcı

¹⁰² Karın istikrarlı hale getirilmesi uygulamasının borsada manipulatif etkileri olup olmadığı hakkındaki tartışmalar için, Bkz. Beidleman, 1973, Imhoff,1975, Beidleman,1975

¹⁰³ ROSENFELD, Paul. Journal of Accountancy; New York Vol. 190, Iss. 4, Oct 2000: 106-110

¹⁰⁴ BHASİN, Madan Lal, The Creative Accounting Practices: An Experience of A Developing Economy, International Journal of Management and Social Sciences Research, Vol:5,No:4,2016, s.7-16.

¹⁰⁵ JONES, Michael “Creative Accounting, Fraud and International Accounting Standards”, West Sussex, Wiley, 2011

muhasebe uygulamaları bu çerçeveden bakıldığında bir muhasebe hilesidir. Dünyada yaşanmış muhasebe skandallarının bazıları yaratıcı muhasebe uygulamaları sonucunda gerçekleşmiştir. Bu şirket muhasebesi skandalları ve muhasebe hile konuları Tablo 6’da gösterilebilir;

Tablo 6: Yaratıcı Muhasebe Uygulamaları Sonucu Gerçekleşen Şirket İflasları

Ülke	Şirket	Manipülatif muhasebe konuları
ÇİN	Zhenzou/Baiwen	Hileli satışlar, hileli ilişkili taraf işlemleri, sermayenin yanlış kullanımı, aktifleştirilmiş maliyetler, ertelenmiş giderler, şüpheli alacaklar
İtalya	Parmalat	Fiktif satışlar, çifte faturalandırma, iştirak satışlarında manipülasyon, borçların bilanço dışı bırakılması, borçların öz kaynak olarak gösterilmesi, varlıkların olduğundan fazla gösterilmesi.
ABD	Enron	Fiktif satışlar, iştiraklerin bilanço dışı bırakılması, borçların satış olarak gösterilmesi.

Kaynak:Akt. Atan, 2015¹⁰⁶ Jones,2011.

Yaratıcı muhasebe uygulamalarının yaygınlığının hukuk sistemlerinde farklılık gösterdiği düşünülmektedir. Bu düşünceye göre Anglo-Sakson hukuk sisteminde esnek muhasebe uygulamaları yaratıcı muhasebe uygulamalarına daha fazla geçit verirken, Kıta Avrupası hukuk sisteminde daha kuralcı bir muhasebe uygulaması olduğundan yaratıcı muhasebe uygulamalarının manipülatif etkilerine karşı daha güçlü olduğu şeklindedir¹⁰⁷. Oysa ki dünyada yaşanan muhasebe skandalları, Kıta Avrupası hukuk sistemine dahil olan İtalya’da Parmalat vakası , Anglo-Sakson hukuk sisteminde ise ABD’de Enron gibi vakalar örnek gösterilecek olursa, muhasebe hilelerinin her hukuk sisteminde yapılabileceği sonucuna rahatlıkla ulaşılabilir. Ancak Oriol ve arkadaşlarının yaptığı çalışmada, yaratıcı muhasebenin yararlandığı fırsatlara uygun muhasebe çözümleri ve bu çözümlerin en kolay uygulandığı muhasebe geleneği olduğu öne sürülmüştür.

¹⁰⁶ ATAN, Menduh, Yaratıcı Muhasebe Teknikleri ile Finansal Tablo Manipülasyonu ve Örnek Uygulamalı Finansal Tablolar, İstanbul Ticaret Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul,2015

¹⁰⁷ AMAT, Oriol, BLAKE, John, DOWDS, Jack, The Ethics of Creative Accounting, Economics Working Paper, December 1999.(<https://www.researchgate.net/>) Erişim tar:11.06.2018

Tablo 7: Yaratıcı Muhasebenin Uygulanabildiği Konular ve Uygulandığı Muhasebe Gelenekleri

Yaratıcı muhasebenin imkanları	Uygulanabilen muhasebe düzenlemesi	En kolay uygulanan muhasebe geleneği
Muhasebe yöntemi seçimi	İzin verilen seçimi azaltmak	Kıta Avrupası
Tahminleri değerlendirme ve öngörme	Tahminin kapsamını azaltmak	Kıta Avrupası
Suni işlem yapma	Özün önceliği	Anglo-Sakson
Gerçek işlemlerin zamanlanması	Yeniden değerlendirme	Anglo-Sakson

Kaynak: Amat et al., 1999.

Tablo 7'ye göre bazen muhasebe kuralları bir şirketin farklı muhasebe yöntemleri arasında seçim yapmasına izin verir. Yani şirket, imajını en iyi gösteren muhasebe politikasını seçecektir. Bu durumu düzeltmek için hukuki düzenlemelerle muhasebe politikası seçimlerinde koşullu durumlarda değişiklik yapılması ya da değişiklik yapılmamasının sağlanması gerekmektedir. Bir şirketin amortisman değerlemesi için yapılan tahminlerin iyimser ya da kötümser şekilde mi yapıldığı da önemlidir. Yönetim ve muhasebeci, iyimser ya da kötümser olduğu bilinen bir değerlendirici tarafından durumu manipüle edebilir. Böyle bir durumda tahmincinin tahmin kapsamını hukuki düzenlemelerle azaltmak gerekecektir. Bilanço tutarlarını manipüle etmek ve karları muhasebe dönemleri arasında taşımak için yapay işlemler yapılabilir. Yapay işlemlerin önüne geçmek içinse özün önceliği ilkesini sağlayan önlemler gerekir. Son olarak da gerçek işlemlerin zamanlanması durumunda ise örnek olarak bir işletmenin 1 milyon avro'luk bir yatırıma sahip olduğunu ve bu fiyatın şu anki değeri olan 3 milyon sterline satılabileceğini varsaydığımızda, işletmenin yöneticileri hangi yılda yatırım yaptıkları seçiminde özgür olduklarından hesaplarındaki karlarını arttırabilirler. Bu tür durumun ortadan kaldırılması için yatırımın yeniden değerlendirilmesinin yapılması gerekmektedir.

Görüldüğü gibi muhasebe politikalarındaki seçim serbestliği, muhasebe standartlarında boşluk yaratmakta ve buna yönelik hukuki önlemler alınmadığında yaratıcı muhasebe uygulamaları ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle, muhasebe ve denetim standartları, yasalarla eşgüdümlü olarak desteklenmelidir. Ancak Kıta Avrupası ve Anglo-Sakson ülkelerinde finansal raporlama ve muhasebe standartlarına özgü farklılıklar mevcuttur. Bu, uluslararası alanda muhasebenin kültürel değerler çizgisine

yönelik farklılıklardan doğmaktadır. Dolayısıyla muhasebe ve finansal raporlamada hile veya manipülasyonla karşılaşma ve önleme boyutlarında değişiklikler arz etmektedir.

Agresif muhasebe (aggressive accounting), finansal raporlama standartlarının sınırlarının zorlanması şeklinde ortaya çıkmaktadır. Böylece işletmenin finansal tabloları makyajlanır, muhasebe standart ve politikaları zorlanarak gerçekleşmemiş veya kesinleşmemiş gelirler kaydedilir ve döneme ait giderler gelecek dönemlere aktarılır. Bu yöntemde ana amaç kârı yükseltmektir. Bu yöntemle muhasebenin bilgi kalitesi bozulur ve muhasebe bilgi kullanıcıları dönemler arası karşılaştırma yaptıkları sırada yanılgıya düşebilirler.¹⁰⁸

Büyük temizlik muhasebesi (big bath accounting), cari dönemdeki giderler üzerinde olumsuz etki yaratabilecek kalemlerin ortadan kaldırılması yoluyla sonraki dönemlerde rapor edilen kazançların arttırılması girişimi olarak tanımlanır. Genel olarak kurumsal şirketlerin tepe yöneticilerinin değişimi ya da örgütsel kriz dönemlerinde veya şirketin zarar bildirmesini gerektiren durumlarda yapılır. Bunun nedeni firmaların yönetim değişikliğini gelecekteki iş performansına baskı uygulayabilecek faktörleri ortadan kaldırma fırsatı olarak kullanmasıdır.¹⁰⁹ Bu konuda ilk araştırmayı Micheal L. Moore yapmıştır. Araştırmaya göre her yönetim değiştiğinde yöneticiler gelir azaltıcı muhasebe politikalarından iki şekilde menfaat sağlamışlardır. İlki düşük kar açıklamak suretiyle bir önceki yönetimi kötülemek ve ikincisi, gelecekteki gelirleri arttırarak önceki döneme ilişkin karlarla karşılaştırıldığında oransal olarak yeni yönetim dönemini daha iyi göstermektir. Bu teze yönelik yapılan araştırmada yönetim değişikliklerinden şüphelenilen 165 rapordan 36'sı yönetim değişikliği raporu olarak belirlenmiş ve 36 rapordan 23'ü gelirin azalan net etkisi olan ihtiyari muhasebe kararlarını içerdiği anlaşılırken bir raporda net geliri arttıran bir değişiklik tespit edilmiştir. Sonuç olarak büyük temizlik muhasebesinde yeni gelen yöneticilerin gelir azaltıcı politikalarının sıklığı, gelir arttırıcı muhasebe politikalarından daha fazla olduğu ortaya çıkmıştır.¹¹⁰

¹⁰⁸ ELİTAŞ, Bilge Leyli, Muhasebe Manipülasyonu ve Muhasebe Bilgi Kalitesine Etkisi, Muhasebe ve Finansman Dergisi, Nisan 2013, s.41-54.

¹⁰⁹ Akt. TOKUGA Yoshihiro and YAMASHITA, Tomoaki, Big Bath and Management Change, Working Paper, June 2011, <http://www.econ.kyoto-u.ac.jp/~chousa/WP/123.pdf>, Erişim tar:15.06.2018; Itoh, 2007.

¹¹⁰ MOORE, Micheal L, Management Changes and Discretionary Accounting Decisions, Journal of Accounting Research, Vol.11, No.1, Spring 1973, pp.100-107.

Aldatıcı finansal raporlamada ise agresif muhasebe, büyük temizlik muhasebesi gibi uygulamaların yasal çerçeve dışında (sahte fatura düzenleme vs) kötü niyetli olarak kullanılması durumunda karşılaşılmaktadır. Bu kurumsal yönetimle yönetilen şirketlerin finansal raporlamasında suiistimal ve hile açısından bakıldığında menfaat sahiplerine finansal bilgiler ulaşmadan önce bağımsız denetçi ile finansal tabloların doğruluğu önem kazanmaktadır. Çünkü bağımsız denetimin birincil önceliği makul güvence sağlamak için gerekli tutarlı finansal bilgi ve belgeleri toplamak ve analiz etmektir. Ancak aldatıcı finansal raporlamayı denetçinin tespit etmesi her zaman mümkün olmamaktadır ve bu durum denetim risklerinden birini oluşturmaktadır. Tespit etmesinin mümkün olduğu durumlarda ise denetçinin sessiz kalması aldatıcı finansal raporlamaya yönelik bir suça iştirakin söz konusu olup olmadığı tartışmalıdır. Bu konuda bağımsız denetçilerin hileli finansal tablolamaya yönelik sorumlulukları önem kazanmakta olup denetçi etiği ile birlikte değerlendirilmesi gerekmektedir.

Muhasebe hata ve usulsüzlükler de finansal tabloların yanıltıcı hale getirilmesinde rol oynayan önemli bir manipülasyon çeşididir. Bu yöntemde muhasebe standartları ve vergi kanunlarının uygun görmediği muhasebe işlemleri, finansal tablo kullanıcılarını yanıltmaya yönelik olarak kullanılması suretiyle ortaya çıkmaktadır. Ayrıca bu yöntemde finansal tablo kullanıcılarının öğrenmesinin istenmediği finansal bilgiler kayıtlardan çıkarılır ve bununla ilgili bilgi ve belgeler tahrif edilir ya da asla kayıt altına alınmaz. En önemlisi, sahte belge düzenleyerek muhasebe kayıtlarında gösterilir. Muhasebe hataları ise hile olgusundan ayrılmaktadır. Çünkü hile, daha önce anlatıldığı gibi, bir kastın ve suiistimalin oluşması durumunda meydana gelen bir olgu iken hatada kast ve suiistimalin olması yerine muhasebe işlemlerini belgeleyen ve kayıt altına alan kişilerin bilgisizliği, dikkatsizliği ve ihmali sonucu ortaya çıkmaktadır¹¹¹. Muhasebe hataları, önemsiz ve düzeltilebilir olarak görülse de önemli sonuçlar doğurabilmektedir. Bunun sonuçlarından biri vergi ziyana neden olmasıdır. Örnek vermek gerekirse, Gelir İdaresi Başkanlığı'na ait internet sitesinde yayımlanan 27.03.2017 tarihli özalgede, özalg talebinde bulunan şirketin 2004 yılında elde ettiği iştirak hisse senetlerinin 10/08/2006 tarihinde aktife alındıktan ve 31/12/2008 tarihinde sehven aktiften çıkarıldıktan sonra 31/12/2015 tarihinde tekrar aktife alınan

¹¹¹ ÖZÇELİK, Hakan, ARACI Ö.N.K , KESKİN Serkan,,Muhasebe Hata ve Hileleri: Meslek Mensupları Üzerine Bir Araştırma, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Yıl:2017/4, Sayı:29, s.197-214.

iştirak senedinin satışını yaptığı görülmektedir. Ancak söz konusu satıştan Kurumlar Vergisi Kanunu'nun 5. maddesinin 1. fıkrasının (e) bendi hükümlerinden¹¹² yararlanarak söz konusu elde edilen gelirin kurumlar vergisinden müstesna tutulup tutulamayacağı sorulmuştur. Gelir İdaresi Başkanlığı'nın buna cevap olarak yayımladığı özeldede ,

“Bilfiil sahip olunsa bile aktife alınmamış iştirak hisselerinin satışından doğan kazancın, kurumlar vergisinden müstesna tutulması mümkün değildir. Aktife alınma, Kanun maddesinin uygulamasında şekli bir şart olmayıp, asli bir şart olarak aranılmaktadır. Diğer taraftan, satışa konu edilen iştirak hisselerinin aktife alındığı tarihten itibaren şirket aktifinde iki tam yıl süreyle yer alması gerekmektedir. Bu hüküm ve açıklamalara göre, 01.07.2004 tarihinden itibaren sahip olduğunuz ve 10.08.2006 tarihinde satılmaya hazır menkul değerler hesabına kaydettiğiniz, sehven 31.12.2008 tarihinde kayıtlardan çıkardığınız ve yapılan yanlışlığın fark edilmesi üzerine 31.12.2015 tarihinde tekrar aktife aldığınız hisse senedinin satışından doğan kazançla ilgili olarak Kurumlar Vergisi Kanununun 5 inci maddesinin birinci fıkrasının (e) bendi hükümlerinin uygulanması açısından iki yıllık sürenin hesabında, söz konusu hisse senedinin kurumunuzca tekrar aktife alındığı tarih esas alınacak olup, en az iki yıl süreyle aktifinizde yer almayan bahse konu iştirak hissesinin satışı dolayısıyla istisnadan yararlanılması söz konusu olmayacaktır.”

ifadelerine yer verilmiştir ve söz konusu yaşanan muhasebe hatası, yapılan muhasebe hatalarının vergi ziyasına neden olabileceğini göstermektedir.

Yukarıda sayılan muhasebe ve finansal raporlama hilelerinin neden kurumsal yönetimde yapıldığı hakkında kurum içi ve kurum dışı olarak iki farklı yönde özetlenebilir.

Kurum içi muhasebe hilelerinde, yönetim kurulu tarafından yapılan muhasebe hilelerinin, zimmetlerin gizlenmesi, ortakların birbirini aldatma isteği, daha az kar dağıtma isteği, yolsuzlukların gizlenmesi, hak edilmeyen teşviklerden yararlanma isteği ve vergi kaçırma isteği nedeniyle yapılırken, çalışanların hile yapma nedenleri ise sağlık sigortasının ve seyahat harcamalarının şirket tarafından ödenmesi nedeniyle

¹¹² (Değişik birinci cümle: 28/11/2017-7061/89 md.) Kurumların, en az iki tam yıl süreyle aktiflerinde yer alan iştirak hisseleri ile aynı süreyle sahip oldukları kurucu senetleri, intifa senetleri ve rüçhan haklarının satışından doğan kazançların %75'lik kısmı ile aynı süreyle aktiflerinde yer alan taşınmazların satışından doğan kazançların %50'lik kısmı. (Ek hüküm: 13/2/2011-6111/90 md.) (Mülga parantez içi hüküm: 15/7/2016-6728/56 md.) Bu istisna, satışın yapıldığı dönemde uygulanır ve satış kazancının istisnadan yararlanan kısmı satışın yapıldığı yılı izleyen beşinci yılın sonuna kadar pasifte özel bir fon hesabında tutulur. Ancak satış bedelinin, satışın yapıldığı yılı izleyen ikinci takvim yılının sonuna kadar tahsil edilmesi şarttır. Bu süre içinde tahsil edilmeyen satış bedeline isabet eden istisna nedeniyle zamanında tahakkuk ettirilmeyen vergiler ziyaa uğramış sayılır. İstisna edilen kazançtan beş yıl içinde sermayeye ilave dışında herhangi bir şekilde başka bir hesaba nakledilen veya işletmeden çekilen ya da dar mükellef kurumlarca ana merkeze aktarılan kısım için uygulanan istisna dolayısıyla zamanında tahakkuk ettirilmeyen vergiler ziyaa uğramış sayılır. Aynı süre içinde işletmenin tasfiyesi (bu Kanuna göre yapılan devir ve bölünmeler hariç) halinde de bu hüküm uygulanır. Bedelsiz olarak veya rüçhan hakkı kullanılmak suretiyle itibarî değeriyle elde edilen hisse senetlerinin elde edilme tarihi olarak, sahip olunan eski hisse senetlerinin elde edilme tarihi esas alınır.

bedelleri şişirilmiş fatura sağlayarak ek yarar sağlamak, işletme varlıklarının amacı dışında kullanmak, stok hırsızlığı olarak ortaya çıkabilmektedir¹¹³.

Kurum dışından meydana gelebilecek hilelerin yapılma nedenleri ise örnek olarak yatırım hileleri ve müşteri hileleri verilebilir. Yatırım hileleri, şirket yönetimi hileleri ile oldukça yakından ilişkilidir. Çünkü yöneticiler yatırımcıları cezbetmek amacıyla gerçek dışı veriler sunarlar ve yatırımlarını kendi fonlarına yatırmalarını sağlarlar. Müşteri hilelerine ise genel olarak bankacılık ve sigortacılık sektörlerinde karşılaşılmaktadır. Örneğin, şirket için kredi sağlamak isteyen bir şirket yöneticisi, şirketin finansal tablolarını bankaya sunarken iyileştirilmiş şekilde sunabilir. Gerçekte ödeyemeyecek durumda olan şirket, bankayı kredi riskine sokmaktadır ve finansal sisteme zarar vermektedir.

Söz konusu bu hilelerin gerçekleşme nedenleri ise ekonomik, sosyal ve yönetsel sebeplerden meydana gelebilmektedir.

Yönetsel anlamda yöneticilerin ve çalışanların kurumsal yönetim kültüründen uzak ve bencil yaklaşımları, şirketleri merkezîyetçi bir yapıya büründürmektedir. Bu durum şirket yönetimlerinin çalışanları arasında ücret ayrımı yapmasına ve şirket içi işlerin belirli kişiler arasında gizlilik içinde gerçekleşmesine neden olmaktadır. Böyle bir ortamda hesap verilebilirlik ve kurum içi şeffaflık olmayacak ve şirket içi yolsuzluklar meydana gelecektir. Bunun yanında yolsuzluğu yapan kişilerin iyi tespit edilmesinde geç kalınması, tespit edilse bile bu duruma göz yumulmasına kadar giden vicdandan, tarafsızlıktan ve yargının bağımsızlığından uzak bir adalet sistemine sahip bir ülke olduğu anlamına gelmektedir .

Ekonomik anlamda, yüksek enflasyon ve devletin vergiler üzerindeki agresif tutumu, şirketleri kayıt dışı ekonomiye yönlendirmekle birlikte, şirketlerin karlarını daha düşük bildirerek hissedarlar arasında kar dağıtımını adaletsiz hale getirmektedir. Yapılan finansal raporlama hileleri, borsaya kote olmuş şirketler açısından düşünüldüğünde, oldukça zarar verici bir boyuta ulaşmaktadır ve en başta küçük hissedarların şirket üzerindeki hakları suiistimal edilmektedir. Diğer yandan medyanın, siyasetin şirket yönetimi ile olan ilişkileri ve siyasetin şirket üzerindeki kayırmacı politikaları, piyasa rekabetine zarar vermekle birlikte, kamu yönetiminde de

¹¹³ ÖZEROĞLU, Ali İhsan, Finansal Aldatmaca ve İşletme Hileleri, Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl:2, Sayı:2/2, Haziran 2014,s.180-196.

örneğin ihaleye fesat karıştırmak gibi ciddi sorunlar ortaya çıkmaktadır. Siyasetin ilişkilerinin kötü olduğu şirketlerde ise medya yoluyla karalama kampanyaları da şirketin itibarına kastederek sosyal sorumluluk ilkelerine zarar vermektedir. Böyle bir karmaşa ortamında şirketi en içten yaralayıcı olan sorun ise *içeriden öğrenenlerin ticareti(insider trading) ve dışarıdakiler (outsider)*dir ve şirketin kamuya açıklanmayan finansal veya finansal olmayan bilgilerini direkt açıklayarak ya da çarpıtarak sunulmasını kapsayan yasadışı bir eylem olup bu konu ile ayrıca ilgilenilecektir¹¹⁴.

Sosyal anlamda, eğitimin yetersizliği de finansal rapor hilelerinde önem arz etmektedir. Sonuçta, finansal okuryazarlığı olmayan yatırımcılar doğru yatırım kararı verememekte ve kulaktan dolma bilgilerle ya da iyi ya da kötü niyetli olan portföy yöneticilerinin ve yatırım yapılan şirketin müdürlerinin vicdanına kalmaktadır. Diğer yandan finansal raporlama hilesi yapan şirket yöneticilerinin eğitim düzeyinin yüksek olduğu kişiler olduğu göz önüne alınırsa, bilgisiz menfaat sahiplerinin olması en basit hilenin varlığını, gerçekleştikten sonra anlayacaklardır . Bu nedenle finansal raporlama hilelerinin saptanması sermaye piyasalarının sağlığı açısından önemlidir. Bu yönde finansal raporların tasdikinden sorumlu bağımsız denetçiler kurumsal yönetimin iç ve dış unsurlarına yönelik temel güvencesi ve yol göstericisi olarak finansal raporlama yönünden önemli bir rolü vardır. Menfaat sahiplerinin hile ve yolsuzluklara yönelik olumsuz algıları ve özellikle rüşvetin, kayırmacılığın yaygınlaştığı toplumlarda göz yumma ve tepki vermeme eğilimleri mevcuttur. Böyle bir ortamda bağımsız denetçilerin hile ve yolsuzluğu kanıksamadan, şüpheli ve araştırmacı yönüyle meslek etiği ilkeleri çerçevesinde söz konusu hile ve yolsuzluk durumunu olumsuz görüşleri doğrudan denetçi raporunda belirtmesi önem arz etmektedir.

c. Muhasebe ve Finansal Raporlama Hilelerinin Amaçları ve Kazanımları

Kurumsal yönetime dar anlamda bakıldığında şirket yönetimi ve yatırımcılar perspektifi akla gelmektedir. Buna göre, finansal raporlama hilelerinde söz konusu hilelerin yapılma amaçlarını ve hilenin yapılması ile yöneticilerin kazanımlarını doğru

¹¹⁴ Bkz. ESEN, Fevzi, Vakalarla İçeriden Öğrenenlerin Ticareti Tarihi ve Düzenlemeleri, Journal of Accounting, Finance and Auditing Studies,2/3 2016, ss.158-184.

şekilde algılamak yerinde olacaktır. Böylece hilenin önlenmesi için gerekli hukuki düzenlemeler de tespit edilebilecektir.

Genel olarak, şirketlerin muhasebe ve finansal raporlama hilelerini yapmaktaki amaçları, yöneticilerin primlerini arttırmak, şirketin hisse senedi fiyatlarını ve risklerini etkilemek, yatırımcıların şirkete olan algılarını etkilemek, şirketin geleceği hakkındaki performansı için piyasaya pozitif bir imaj vermek, kredibilitiyi iyi düzeyde tutmak ve vergi avantajları sağlamak olarak düşünülebilir.¹¹⁵

Ek olarak, hileli finansal raporlama yapan şirket yönetimleri, dört temel amaçla manipülasyon yapmakta ve bu amaca bağlı olarak kazanımları, Tablo 8’de gösterilebilir;

Tablo 8: Muhasebe Manipülasyonlarının Amaçları ve Kazanımları

Muhasebe Manipülasyonlarının Amaçları	Manipülasyon Sonrası Kazanımlar
Hisse Senedi Fiyatları	Yüksek Hisse Senetleri Yüksek İşletme Değerleri Düşük Sermaye Maliyeti
Borç Maliyetleri	Düşük Borç Maliyetleri Yüksek Borç Derecesi İyi Kredibilite
Yöneticilerin Ücretleri	Yüksek Karlara Bağlı Ödüller
Şirketin Politik Maliyetleri	Düzenlemelerin Azaltılması Yüksek Vergi Azlığı

Kaynak: MULFORD Charles W.; Eugene E. Comiskey; “ The Financial Numbers Game: Detecting Creative Accounting Practises”, John Wiley&Sons, Inc., New York, 2002, s.5

d. Finansal Raporlama Hileleri Sonrası Oluşan Refah Transferi

Finansal bilgilerin manipüle edilmesi sonucu, finansal bilgi kullanıcılarının arasında refah artışı veya azalışı oluşması kaçınılmazdır. Kurumsal şirketlerin yöneticileri, şirket için ve şirkete karşı manipülasyonlar geliştirebilmektedirler. Örneğin, yöneticiler daha fazla prim almak adına şirketlerin satışlarını yüksek göstererek şirketin borsada yükselişini sağlamaktadırlar. Böylece hem şirkete karşı hem de şirket için manipülasyon yaparak şirkete fon transferi sağlarken kendi gelirlerini arttırıp hisse senedi opsiyonlarından yararlanmaktadırlar. Bu şekilde

¹¹⁵ KIZIL C., ÇELİK, İ.E., AKMAN, V., ŞENER, S., Yaratıcı Muhasebe Yöntemleri ve Finansal Bilgilerin Manipülasyonu: Profesyonel Meslek Mensupları Üzerinde Örnek Bir Uygulama, Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, cilt:9, sayı:1,2016,ss.1-18.

yönetici ve şirket arasında pozitif yönlü bir refah transferi oluşmaktadır. Diğer yandan yatırımcılar için artan hisse senedi fiyatlarının artışından dolayı oluşan manipülatif etki, pozitif etki yaratmakla birlikte gelecekte kar paylarının gerçekte olmadığı kadar artması ile fonların doğru kaynaklara yönlendirilememesi piyasa riskini arttıracaktır. Bu nedenle yatırımcıların, asimetrik bilgi sonucu, fonları batık hale gelecektir. Bu durum da negatif yönlü refah transferi oluşturacaktır. Buna göre Tablo 2.6’da şirket yöneticilerinin finansal tablo manipülasyonlarının refah etkileri aşağıdaki gibi gösterilebilir.

Tablo 9: Finansal Tablo Manipülasyonlarının Refah Etkileri

Şirket yönetimi finansal tablo manipülasyonu yaparsa		
Şirket İçi Etkiler	Toplum ve Devlet	Yatırımcılar
Şirket yönetimi primleri artar ve hisse senedi opsiyonlarından yararlanırlar.	Vergisel avantajlardan yararlanır veya daha az vergi ödenir.	Piyasada suni fiyatlama meydana geldiğinden bireysel yatırımcılar piyasadan çekilir.
Hisse senedi ihracı ve sermaye arttırımı	Devlet vergi kaybına uğrar.	Asimetrik bilgi ortamı piyasada güvensizliğe neden olur.
Piyasadaki rekabeti artar.	Sermaye piyasası parasal piyasalara kaymıştır.	Fon akımı bozulur.
Hesap verilebilirlik olmaz.	Şirkete güven azalır.	Yatırımcı hakları göz ardı edilmiştir.
Şeffaflık kaybolur.	İşsizlik	
Hiyerarşik yapı güçlenir.		
Şirket içi bilgi akışı bozulur.		
İçeriden ve dışarıdan öğrenenlerin ticareti		
Politik maliyetlerin minimizasyonu		
Uzun dönemde kar istikrarlı hale gelir.		

e. Finansal Raporlama Hilelerine Yönelik Bağımsız Denetçilerin Rolü ve Sorumlulukları

Bağımsız denetim, kurumsal yönetimde hile ve yolsuzlukların erken saptanmasında önemli bir basamak oluşturmaktadır. Ancak tarihsel perspektiften incelenirse, Dönmez ve Çavuşoğlu (2015)¹¹⁶, nun aktardığına göre 1500'lere kadar

¹¹⁶ DÖNMEZ Adnan ve Kürşad Çavuşoğlu, Hilelerin Ortaya Çıkarılması Bakımından Bağımsız Denetim ile Adli Muhasebenin Karşılaştırılması, Journal Of Accounting, Finance and Auditing Studies, 2015, s.34-67

Britanya Bölgesi'nde denetimin temel amacı zimmete para ve mal geçirmek olarak sınırlıyken Amerikan denetim anlayışı da benzer şekilde gelişmiş ve o şekilde kalıplaşmıştır. Ancak Mc Kesson& Robbins skandalından sonra denetimin odak noktası finansal tabloların muhasebe standartlarına göre doğruluğunun belirlenmesi üzerinde yoğunlaşmıştır. 1960'lardan sonra önemini kaybeden ve hileleri ortaya çıkarma amaçlı kullanılan denetim, bağımsız denetçiler tarafından çalışılan vakalarda maliyetlerin faydaları geçtiği noktaya kadar genişletilebileceği belirlenmiş ve bu sebeple hilelerin ortaya çıkarılması ve önlenmesi sorumluluğu da şirket yönetimlerine bırakılmıştır.

Daha önceki başlıklarda anlatıldığı gibi, şirket yönetimlerinin hile yapmaktaki nedenleri şirket için olmasının yanı sıra şirkete karşı olabilmektedir. Bu nedenle şirket yöneticilerine hileyi ortaya çıkarma ve hileyi önleme konusunda yöneticilere hukuki sorumluluğun bağımsız denetimden daha fazla yüklenmesi ve bağımsız denetimden hileyi ortaya çıkarma ve önleme konularında sorumluluklarının makul güvence ilkesi gereğince sınırlanarak hilenin önlenmesini ve ortaya çıkarılmasının beklenmesi oldukça doğru bir yaklaşım değildir. Bu sebeple bağımsız denetçilerin sorumluluklarının zayıflaması nedeniyle hileli finansal tablolara olan yaklaşımlarının araştırılması gereklidir. Ancak öncelik olarak hileli finansal raporlama ile bağımsız denetçi ilişkisine göz atmak gereklidir. Buna göre Nieschwietz ve diğerleri(2000)¹¹⁷ tarafından yapılan araştırmaya göre finansal tablo hilelerinin bağımsız denetçilerin denetimlerini yapma sırasında denetim riski olarak karşılına çıkmakta olduğu tespit edilmiş ve finansal tablo hilelerine yönelik olarak yöneticilerin finansal bilgileri, aldatıcı ve sahte bilgilerle değiştirmeleri olasılığıyla karşı karşıya kaldığında beklenmedik ve etkili testler yapmaları gerektiği sonucuna varılmıştır. Çünkü alışılmış bir denetim düzeni, hile riskini de ortaya çıkaracaktır. Bu şekilde hileli finansal tablolar ile bağımsız denetçi arasında önemli bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılabilir. Bunun yanında hileli finansal tabloların önlenmesinde denetçilerin algıları ve yaklaşımlarının yönetim ve denetim çevrelerinin etkileşimi, operasyonel ve finansal istikrar özellikleri ve endüstri koşullarına göre çeşitlilik gösterdiğini vurgulamak gerekmektedir. Buna göre Ata ve diğerleri(2009)¹¹⁸, nin yaptığı çalışmada SAS 82'deki belirlenen kırmızı

¹¹⁷ NİESCHWİETZ Robert J. ve diğerleri, Emprical Research on External Auditors' Detection of Financial Statement Fraud, Journal of Accounting Literature, Vol 19.,2000,pp.190-246.

¹¹⁸ ATA H. Ali, UĞURLU, Mustafa ve ALTUN, M. Özgür, Finansal Tablo Hilelerinin Önlenmesinde Denetçi Algılamaları, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 8(1), 2009,ss.215-230.

bayraklara(red flags) uygun olarak İngiltere’de Londra ve Türkiye’de ise Gaziantep illeri ele alınmış ve bu illerdeki bağımsız denetçilere hile riskine yönelik çeşitli sorular yöneltilmiş ve sonuç olarak hilelerin ortaya çıkış biçiminin finansal tablo hilesi şeklinde olduğu görülmüştür. Her iki gruptaki bağımsız denetçiler yönetimin kontrol ve denetimi anlamında hile göstergeleri türlerinden kontrol çevreleri üzerinde yönetim baskısının hile riski faktörü olduğu tespit edilmiştir. Rekabet konularında, finansal baskı altında olan şirketlerde hile riskinin olabileceği kar marjlarını arttırmak adına manipülasyon girişiminde bulunabilecekleri sonucuna ulaşılırken, operasyonel ve finansal istikrar özelliklerine bakıldığında ise iflasın eşiğinde olan şirketlerde hile olasılığının daha yüksek olabileceği hakkında her iki denetçi grubunun da fikir birliğinde oldukları sonucuna varılmıştır.

Denetçilerin hileli raporlamaya olan yaklaşımları ise bir çok bireysel göstergeye bağlı olarak değişkenlik gösterebilmektedir. Buna yönelik yapılan çalışmalarda Moyes ve Hasan(1996)¹¹⁹, demografik faktörlerin hile denetimine olan etkisini incelemişler ve denetçilerin tecrübeli olmasının her denetim döneminde hilenin ortaya çıkarılmasında son derece önem taşıdığını vurgulamışlardır. Knapp ve Knapp (2001)¹²⁰ ise denetim tecrübesi ve analitik prosedürlerle mali tablo hilelerinin tespit edilmesi üzerindeki etkileri araştırılmış ve denetim şirketleri üzerinde demografik araştırmalar yapıldığında denetim müdürlerinin hile riski denetiminde kıdemli denetçilerden daha etkili olduğu sonucuna varılmıştır.

Bu yaklaşımlar ve algılamalar ışığında görülmektedir ki, kurumsal yönetim tarihindeki muhasebe skandallarının finansal tablo hilelerinden kaynaklanmakta ve bu hilelerin denetçilerin deneyimleri ve bu deneyimlerle birlikte gelişmiş hile göstergelerinin rehberliğinde ortaya çıkarılmasını sağlamaktadır. Ancak hilenin önlenmesi açısından bakılacak olunursa hem kurumsal şirketlerin iç denetim mekanizması, denetim komitesi, riskin erken saptanması komitesi ve icracı yönetim kurulu arasındaki sıkı ilişkinin varlığı ile bağımsız denetimin finansal bilgi kullanıcılarına makul güvence ve hesap verilebilirlik ortamı ile sağlanabilir. Örnek verilirse Enron, Worldcom ve Parmalat vakalarının ilk suçlularının bağımsız

¹¹⁹ MOYES Glen D. and HASAN Ifekhar, An Emprical analysis of fraud detection likelihood, Managerial Auditing Journal,11/3, 1996, pp 41-46.

¹²⁰ KNAPP C.A and Knapp M.C, The Effects of Experience and explicit Fraud Risk Assessment in Detecting Fraud with Analytical Procedure,Accounting, Organizations and Society,Vol:26,2001,pp 25-37.

denetçiler olmasına rağmen diğer yandan bu şirketlerin yönetim kurullarının ve iç denetim mekanizmasının yapısının bozukluğu da böyle bir yolsuzluk ortamının sağlanmasına neden olmuştur. Bu sebeple bağımsız denetçinin sorumluluklarının da geliştirilmesini ve beraberinde kurumsal yönetimdeki rolünü açıkça belli eden kamuyu aydınlatma ve hesap verilebilirlik ilkelerini kesinleştiren ve hileli raporlamaya yönelik sorumluluklarını gösteren düzenlemeler gerekmiştir. Hileli raporlamaya ilişkin bağımsız denetim standartlarının gelişimi ve bu düzenlemeler şu şekilde gösterilebilir;

- 1977 SAS 16 Bağımsız Denetçinin Hata ve Düzensizlik Tespit Etme Sorumluluğu
- 1988 SAS 53 Bağımsız Denetçinin Hata ve Düzensizlik Tespit Etme ve Rapor Etme Sorumluluğu
- 1997 SAS 82 Finansal Tablo Denetiminde Hilelerin Göz Önünde Bulundurulması
- 2002 SAS 99 Finansal Tablo Denetiminde Hilelerin Göz Önünde Bulundurulması

Bağımsız denetçilerin yönetim kurulunun gerçekleştirdiği hileli finansal raporlama ile ilgili oluşan skandallara ilişkin sorumluluklardan dolayı suçlama durumlarına ilişkin James C. Gaa ve Charles H. Smith(1985)¹²¹'in yaptığı çalışmada, aldatıcı mali tablolar hakkında denetçinin dört farklı argümanla sorumluluğunun sınırını açıklamaktadır. Bu sınır Tablo 10 ile açıklanabilir.

Hileli finansal raporun tasdiki gerçekleştiğinde ve söz konusu hileli işlem dolayısıyla üçüncü kişilerin zarar görmeleri durumunda bağımsız denetçinin hukuki sorumluluğu ortaya çıkmaktadır. Ancak hileli finansal rapor hazırlama yetkisi yönetim kuruluna aittir bu nedenle bağımsız denetçi ile denetlenen şirket yönetimi bu hukuki ve cezai sorumluluğu paylaşmaktadırlar. Bunun dışında, bağımsız denetçinin ihmal ve kastı dışındaki durumlarda bağımsız denetçi suçlanamamaktadır.

¹²¹ GAA James C. and SMİTH Charles H., Auditors and deceptive financial statements: Assigning responsibility and blame, Contemporary Accounting Research, Vol:1, Issue:2, Spring 1985, pp.219-241.

Tablo 10: Aldatıcı Finansal Raporlamanın Tasdikinden Doğan Sorumlulukta Denetçinin Suçlanma Durumlarına İlişkin Argümanlar

Argüman	Aldatma durumu	Sonuç
A	Aldatma gerçekleşmedi veya gerçekleşmesi kanıtlanamadı. Bu nedenle denetçinin sorumluluğu tartışmalıdır.	Denetçi suçlamaya tabi değildir.
B	Aldatma gerçekleşti ancak denetçi aldatmadan sorumlu değil.	Bu nedenle denetçi suçlamaya tabi değil.
C	Aldatma gerçekleşti. Denetçi ve müşteri aldatmacanın sorumluluğunu paylaşır ancak aldatmadan doğan haklı gerekçesi ve savunulabilir yanlar var.	Denetçi suçlamaya tabi değil. Çünkü sorumluluk suçlamayı meydana getirmez.
D	Aldatma gerçekleşti. Denetçi ve müşteri aldatmacanın sorumluluğunu paylaşır ancak aldatmacadan doğan haklı bir gerekçe ve savunulacak yanlar yok.	Denetçi suçlamaya tabidir.

Kaynak: Gaa and Smith, 1985:229'dan çeviri yapılarak oluşturulmuştur.

Bu bilgiler ışığında Tablo 10 yorumlanacak olursa A argümanında hileli işlemin gerçekleşmesi kanıtlanamaması durumlarında bağımsız denetçinin sorumluluğu tartışmalıdır. Çünkü denetim sırasında denetçinin, denetim kanıtlarını yeterli sayıya getirmesi sorumluluğu vardır. Hileli işleme ait kağıtların tahrif edilmesi söz konusu ise denetçinin bu durumda sorumluluğu olmayacaktır. B argümanında da benzer bir durum söz konusudur ancak bu sefer hileli işlem gerçekleşmiştir ancak bu işlemle ilgili bağımsız denetçinin yeterli kanıtı ve bilgisi mevcut değildir. Bu nedenle bağımsız denetçinin sorumluluğu olmayacaktır. C argümanında hileli işlemin daha spesifik durumlarda gerçekleşmesi söz konusudur. Örneğin, şirket yönetimi hileli işlemi gerçekleştirmiş ancak bunun bağımsız denetçinin öğrenmesini istemiyorsa gerekli belgelerdeki tahrifatı yapmışsa ve bundan dolayı bağımsız denetçi hileli işlemle karşılaşmamışsa sorumluluğu söz konusu değildir ancak hileli işlemle ilgili işbirliği mevcutsa sorumluluk yönetimle birlikte paylaşılır ancak bu işbirliğinin tehdit sonucu oluşması gibi geçerli bir sebepten meydana geldiyse bu tehdidin kanıtlanmasıyla denetçi sorumluluğu paylaşmayacaktır. Son olarak D argümanında hileli işlemin yönetim ve denetçinin rızasıyla gerçekleşmesi söz konusuysa kesinlikle sorumluluk hukuki anlamda yaptırım olarak iki tarafa da yansımaktır.

B. Şirket Yönetimi ve Denetimi Açısından Kurumsal Yönetimde Bağımsız Denetimin Rolü

Yaşanan muhasebe skandallarının ilk merkezi olan ABD’de şirketlerde hilenin meydana gelmesi ile ilgili olarak şirket yönetiminin etkisinin yanı sıra, denetçinin rolünün oldukça önemli olduğu anlaşılmış ve denetçi ile şirket yönetimi ve şirket organları arasındaki etkileşimin bilgilendirici, doğru bağımsız denetim raporlarının oluşmasında büyük bir rolü olduğu gözlemlenmiştir. Bu anlamda ABD Sarbanes-Oxley Yasası’nın oluşturduğu çerçevede, yönetim kurulu ve organlarının bağımsız denetim sürecinde tarafsız rol oynayacak olan denetim komitesi, bağımsız denetim sürecinin merkezine konulmuştur. Buna ilişkin standart 16 numaralı Denetim Standardı ve beraberinde geçici standartlar AU 380 Denetim Komiteleri ile İletişim, AU 310 Bağımsız Denetçinin Atanması PCAOB tarafından kabul edilmiştir. Çünkü PCAOB’un temel amacı kamu yararını gözetmek amacıyla denetçi ve denetim komitesi arasındaki ilişkinin güçlendirilmesi ve kalitesini arttırarak finansal raporlama denetimini kolaylaştırmaktır. Bunun yanında IFAC’a bağlı IASB, bağımsız denetçinin üst yönetimle ilişkisini açıklığa kavuşturmak amacıyla en son haliyle 2016-2017 yılına ait “*Uluslararası Kalite Kontrol, Bağımsız Denetim, Diğer Güvence Denetimleri ve İlgili Hizmetler Standartları Birinci Kitabı*” ile ISA 260 Üst Yönetimle Sorumlu Olanlarla Kurulacak İletişim adlı standartla uluslararası bir kuruluş olarak yön vermiştir.

Tezin bu bölümünde bağımsız denetimin kurumsal yönetimdeki rolünün bir diğer boyutu olan bağımsız denetimin şirket yönetimi ile olan ilişkisinin iki boyutu olan denetim sürecine dayalı ve sözleşmeye dayalı ilişkisi incelenecektir. Bunun yanında, şirket yönetimi organlarından denetim komitesinin ve riskin erken saptanması komitesinin bağımsız denetçi ile iletişiminin öneminden bahsedilecek olup kurumsal şirketlerin denetimlerinde bağımsız denetçinin karşılaştığı denetim riskleri ile şirketlerin karşılaştığı riskleri belirledikten sonra bu risklerin ortaya çıkması durumunda bağımsız denetim sürecinin nasıl etkilendiği üzerinde durulacaktır.

1. Bağımsız Denetim Şirketi ve Yönetim Kurulu Arasındaki Hukuki İlişki

Bağımsız denetçi ve denetim kuruluşu ile yönetim kurulu arasındaki iletişimin önem kazanması ile birlikte IFAC’a bağlı bir kuruluş olan IASB ISA 260 standardı ile

üst yönetimle bağımsız denetçinin iletişimi bir çerçeve kazanmış olup Türkiye’de de bu standart BDS 260 olarak Türkçe’ye tercüme edilmiştir ve bu standardın ilk sürümü 1/1/2013 tarihinde ve sonrasında başlayacak hesap dönemlerinin denetiminde uygulanmak üzere 10/12/2013 tarihli ve 28847 sayılı Resmi Gazete’de, ikinci sürümü 1/1/2017 tarihinde ve sonrasında başlayacak hesap dönemlerinin denetiminde uygulanmak üzere 09/03/2017 tarihli ve 30002 sayılı Resmi Gazete’de, son sürüm olarak 31/5/2018 tarihli ve 75935942-050.01.02-01/72 sayılı Kurul Kararıyla, 1/1/2018 tarihinde ve sonrasında başlayacak hesap dönemlerinin denetiminde uygulanmak üzere 6/6/2018 tarihli ve 30443(Mükerrer) sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır.

Yukarıda sayılan bu standartlarla bağımsız denetçi ile üst yönetimle olan iletişimin rolü ve bu iletişimde bildirilecek hususlar belirlenmek amacıyla düzenlenmiştir. Bu hususlar;

- Denetçi ve üst yönetimden sorumlu olanların denetimin işleyişi hakkında belirli konular hakkında bilgilendirici olarak iş ilişkisini yapıcı şekilde ilerletmek ve bu ilişkiyi aynı zamanda bağımsız ve tarafsız şekilde yürütmek,
- Denetçinin üst yönetimden bilgi almasına ilişkin esaslar,
- Üst yöneticilerin finansal raporlama sürecinin gözetilmesine ilişkin sorumlulukları yerine getirmesi olarak belirlenmiştir.¹²²

Bu hususlara yönelik olarak BDS 260 standardı uyarınca bağımsız denetçinin yapacağı bildirimler, yönetimin bildirim yapma sorumluluğunu ortadan kaldırmayacağı gibi denetçinin yönetim tarafından üst yönetime bildirim yapılması durumunda bile bildirim yapma sorumluluğunu ortadan kaldırmayacaktır. Ancak alt yönetim tarafından üst yönetime bildirilmesi durumunda denetçinin bildirim şekli ve zamanlaması etkilenebilir.¹²³

Bu standartta, denetçinin yönetim kurulu ile olan ilişkisi ülkelerin mevzuatına, kurul yapısına, sözleşmeye, finansal raporlama ve denetim sürecine göre farklılık gösterebildiği belirtilmektedir.

¹²² BDS 260, 4.md

¹²³ BDS 260

a. Bağımsız Denetim Sürecinde Bağımsız Denetçi ve Şirket Yönetimi İlişkisi

Denetim ve finansal raporlama süreci, bağımsız denetçi ile denetlenen firma arasındaki temel bağı oluşturmaktadır. Bu nedenle sağlıklı bir finansal raporlamanın meydana gelmesi, bağımsız denetçi ile firma arasındaki verimli bir çalışma ile dürüst bir finansal raporlama denetimi gerçekleşebilmektedir. Ancak bu denetim süreci de standartlara bağlı bir süreçtir. Standartların dikkate alınmaması durumunda kamu gözetimi sağlanmamış olur ve böylece yönetim kurulu ile bağımsız denetçi arasındaki ilişki de yararlı olmayacaktır. Bu yararlı olmayan ilişki, hilenin ortaya çıkarılmasını sağlamayacaktır ve yolsuzluğa neden olacaktır.

Aşağıda Tablo 11’de bağımsız denetim sürecinin standartlara dayalı olarak işleyişi yer almaktadır. Bu işleyişin standartlar dışında gerçekleşmesi durumunda şirketler ve bağımsız denetçilere, ülkelere ait hukuka uygun hukuki yaptırım uygulanmaktadır.

Tablo 11: Bağımsız Denetim Süreci

Denetim Standartları	Denetim Aşamaları	Bağımsız Denetim Süreci
1.Genel Standartlar Mesleki Eğitim ve Tecrübe Bağımsızlık Kişisel ve Ahlaki Nitelikler		1.Denetçinin Seçilmesi
2.Çalışma Alanı Standartları a. Planlama ve Gözetim b. İç Kontrol Yapısının İncelenmesi c. Denetim Delili Toplama	1.Olanı Belirlemek 2. Olması Gerekenle Karşılaştırmak	2.Planlama Safhası -Denetlenen İşletme Hakkında Bilgi Toplama -Denetim Çalışmalarını Bölümleme -İç Kontrol sistemini değerlendirme -Önemlilik düzeyini belirleme -Denetim riski düzeyini belirleme -Denetim amaçlarını belirleme -Denetim Programının taslağını yazma. -Zaman Planlaması - Emek Planlaması 3. Uygulama Safhası

DEVAM	3. İki arasında saptamaları belirlemek	-Denetim programının hazırlanması -Çalışma kağıtlarının düzenlenmesi -Bulguların düzenlenmesi -Delillerin İncelenmesi -Bağımsız Denetim Tekniklerinin Uygulanması -Tahlillerin Yapılması -Denetimin Sonuçlandırılması -Önerilerin Belirlenmesi
3. Raporlama Standartları	4. Bir yargı ve sonuca ulaşmak	4. Raporlama safhası

Kaynak: Erdoğan, Murat, 2002:59.¹²⁴

i. Denetçinin Seçilmesi

Öncelikle Türkiye’de 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu ile birlikte bağımsız denetime tabi olan şirketlerin belirtilmesi gerekmektedir. Buna göre bağımsız denetime tabi olan şirketler her yıl Bakanlar Kurulu tarafından belirlenmektedir. Bu konu ile ilgili olarak en güncel karar 26/05/2018 tarihli ve 30432 sayılı RG’de yayınlanan 2018/11597 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile bağımsız denetime tabi şirketler 6102 sayılı kanun ile 26/11/2011 tarihli ve 660 sayılı Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumunun Teşkilat ve Görevleri Hakkında KHK hükümleriyle belirlenmiştir. Bu kanunlar çerçevesindeki şirketler aşağıdaki gibi olup eşik değerleri de belirtilmektedir;

- “Herhangi bir ölçüte bağlı olmaksızın ek 1 sayılı listedeki şirketler¹²⁵,
- Aşağıda sayılan üç ölçütten en az ikisinin eşik değerlerini art arda iki hesap döneminde aşan diğer şirketler

¹²⁴ ERDOĞAN, Murat Muhasebe, Denetim ve Bağımsız Denetimin Gerekliği, Doğu Üniversitesi Dergisi, Vol:5, 2002, s.59.

¹²⁵ 6362 sayılı Kanun uyarınca Sermaye Piyasası Kurulunun düzenleme ve denetimine tabi şirketlerden ve 19/10/2005 tarihli ve 5411 sayılı Bankacılık Kanunu uyarınca BDDK’nın düzenleme ve denetimine tabi şirketler, 03706/2007 tarihli ve 5684 sayılı Sigortacılık Kanunu ile 28/01/2001 tarihli ve 4632 sayılı Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanunu kapsamında emeklilik, sigorta ve reasürans şirketleri, Borsa İstanbul piyasalarında faaliyet göstermesine izin verilen; yetkili müesseseler, kıymetli madenler aracı kurumları, kıymetli maden üretimi ve ticaretiyle iştigal eden şirketler, 10/02/2005 tarihli ve 5300 sayılı Tarım Ürünleri Lisanslı Depoculuk Kanununa göre kurulan lisanslı depo işletmeleri ile 11/08/1982 tarihli ve 2699 sayılı Umumi Mağazalar Kanunu’na göre kurulan umumi mağazalar ve karasal ortamdan ulusal televizyon yayını yapma hakkı ve uydu televizyon yayını lisansı ile birden fazlası ile yönelik olarak kablolu televizyon yayını lisansına sahip kuruluşlar bağımsız denetime tabidir.

- *Sermaye piyasası araçları bir borsada veya teşkilatlanmış diğer piyasalarda işlem görmeyen ancak 06/12/2012 tarihli ve 6362 sayılı Ser. PK kapsamında halka açık sayılan şirketler için eşik değer; 1) Aktif toplamı 15 milyon TL, 2) Yıllık net satış hasılatı 20 milyon TL 3) Çalışan sayısı 50 kişi.*
- *Ekli II sayılı listede¹²⁶ belirtilen şirketler için eşik değerler ise 1) Aktif toplamı 30 milyon TL, 2) Yıllık net satış hasılatı 40 milyon TL 3) 125 çalışan*
- *Yukarıda belirtilenler dışında kalan şirketler için eşik değerler; 1) Aktif toplamı 35 milyon TL 2) Yıllık net satış hasılatı 70 milyon TL 3) 175 çalışan”*

olarak belirtilmektedir. Bu sayılan şirketler 6102 sayılı TTK'nın 399'uncu maddesinin birinci fıkrası uyarınca denetçi ana şirketin genel kurulunca seçilir ve her faaliyet dönemi bitmeden seçilmesi şarttır. Seçimden sonra, yönetim kurulu gecikmeksizin denetleme görevini hangi denetçiye verdiğini Ticaret Sicil Gazetesi'nde ve şirketin internet sayfasında ilan eder. Denetçi, 6102 sayılı TTK'nın 399'uncu maddesinin 4'üncü fıkrası uyarınca, ilan edilen bağımsız denetçinin şahsı hakkında haklı bir sebebin gerektirmesi ve özellikle de denetçinin taraflı davrandığı yönünde bir kuşkunun varlığında şirketin merkezinin bulunduğu yerdeki Asliye Ticaret Mahkemesi seçilmiş denetçiyi ve yönetim kurulunu ve sermayenin yüzde 10' unu, halka açık şirketlerde ise esas veya çıkarılmış sermayenin yüzde 5'ini oluşturan pay sahiplerinin istemi üzerine, ilgilileri ve seçilmiş denetçiyi dinledikten sonra yeni bir bağımsız denetçi atayabilir. Asliye Ticaret Mahkemesi'ne yapılacak başvuru, seçilmiş denetçinin tescil ve ilanından itibaren 3 hafta içinde açılacaktır¹²⁷. 6102 sayılı TTK'nın 399'uncu maddesinde belirtilen bu ifadeler, bağımsız denetçinin hileye yönelik şüpheli davranışlar sergilemesi durumlarında azınlık pay sahiplerini korumak amacıyla kanunlaştırılmıştır. Ancak bağımsız denetçinin mahkeme tarafından sözleşmenin feshedilmesi ile ilgili davanın açılmasının tescil ve ilandan 3 hafta içinde açılması gibi bir hak düşürücü süre verilmesi mantıklı değildir. Zira bir muhasebe hilesinin anlaşılması uzun yıllar sürmektedir. Örnek olarak Enron, Parmalat ve Royal Ahold gibi muhasebe hileleri ile ülkemizdeki muhasebe hilelerinin anlaşılması oldukça uzun sürmüştür. Kaldı ki bir bağımsız denetçinin bu muhasebe hilelerinin

¹²⁶ Sermayesini en az yüzde 25'i kamu kurumu niteliğindeki kuruluşlara doğrudan veya dolaylı olarak ait olan şirketler, yurt çapında günlük gazete yayınlayan şirketler, çağrı merkezi şirketleri dışında kalan 2004 tarihli ve 5070 sayılı Elektronik İmza Kanunu, 5809 sayılı Elektronik Haberleşme Kanunu, 2013 tarihli ve 6475 sayılı Posta Hizmetleri Kanunu ve 6102 sayılı Kanunu'nun 1525 inci maddesi kapsamında Bilgi Teknolojileri İletişim Kurumu düzenleme ve denetimine tabi olan şirketler, EPDK'dan yetki ve lisans belgesi alan kuruluşlar, I sayılı liste kapsamında olanlar dışında gayri faal olan veya iptal edilmiş olan (.....) iştirak ve şirketler hariç olmak üzere, TMSF'nin iştirakleri ile mülga 4389 sayılı Bankalar Kanunu ve 5411 sayılı Kanun kapsamında TMSF tarafından denetimi ve yönetimi devralınan şirketler ve 1984 tarihli 233 sayılı KİT'ler Hakkında KHK kapsamında faaliyet gösteren KİT'ler ve bağlı ortaklıkları ile sermayesinin en az yüzde 50'si belediyelere ait olan şirketler.

¹²⁷ TTK, md 339/5.

yapılmasında yardım etmesi gibi bir durumun söz konusu olması da muhasebe hilelerinin anlaşılması kadar zor bir süreçtir. Bu nedenle azınlık pay sahiplerinin korunmasının arttırılması adına 3 haftalık bir hak düşürücü sürenin kaldırılması sistemin gelişimi açısından önemli bir adım olacaktır.

Sermaye Piyasası'nda faaliyet gösteren anonim ortaklıklara ilişkin olarak görev yapan SPK ise 2013 tarihli 28691 sayılı RG'de yayınlanan Seri: X No:28 sayılı Sermaye Piyasası'nda Bağımsız Denetim Standartları Hakkında Tebliğ güncellenen tebliğ ile birlikte bağımsız denetçi seçimi belirtilen şekilde yapılmaktadır;

“MADDE 6 - (1) Anonim ortaklık niteliğindeki işletmeler, bağımsız denetim kuruluşlarının seçimini şirketler için, bu Tebliğin İkinci Kısımının (Bağımsız Denetim Faaliyetinde Bulunma Şartları) “Denetimden sorumlu komiteler” başlıklı maddesi hükmü saklı kalmak kaydıyla, 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu hükümlerine ve Kamu Gözetim, Muhasebe ve Denetim Kurumu düzenlemelerine uygun olarak yapar. Genel kurulda seçilen bağımsız denetim kuruluşu ile yapılan bağımsız denetim sözleşmesi müşterinin yönetim kurulu ve bağımsız denetim kuruluşu tarafından birlikte imzalanarak yürürlüğe girer.

(2) Yatırım fonlarının bağımsız denetim kuruluşlarının seçimi, kurucu yönetim kurulu; konut ve varlık finansmanı fonlarının bağımsız denetim kuruluşlarının seçimi ise fon kurulu tarafından yapılır. Bu fıkra uyarınca yapılacak bağımsız denetim kuruluşu seçiminin, hesap dönemi bitimini takip eden 3 ay içerisinde yapılması gereklidir.

(3) Bağımsız denetim kuruluşunun herhangi bir nedenle seçilememesi halinde, konu en geç durumun ortaya çıktığı tarihi izleyen ilk iş gününde Kurula bildirilir.

(4) Bir bağımsız denetim kuruluşunun, müşteriye vereceği denetim hizmetinin azami süresi ve kısıtlamaları hususlarında, 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu ve Kamu Gözetim, Muhasebe ve Denetim Kurumu düzenlemelerinde yer alan hükümler geçerlidir.”

Bağımsız denetçi seçimi, Sarbanes-Oxley Yasası kabul edilmeden önce yönetim kurulları tarafından yapılmaktayken, Sarbanes-Oxley sonrası bağımsız denetçi seçimi sürecinde bağımsız denetim komiteleri daha çok önem kazanmıştır. Abbott ve Parker'ın aktardığına göre iki sebepten dolayı denetçi seçiminde denetim komiteleri rol oynamaktadır. Bunlardan ilki denetçi seçiminde denetim komitesinin sorumluluğunun birincil derecede olmasıdır. Abbott ve Parker'ın araştırma örneklemini içerisindeki firmaların neredeyse yüzde 70'i vekalet beyanlarında denetim komitesinin denetçi seçiminde görev aldıkları bildirilmiştir. İkinci olarak denetim komitesine verilen bu yasal pozisyonun doğal bir sonucu olarak denetim komitesi üyelerinin itibar sermayelerini korumaya yönelik teşvikleri vardır. Ancak artan denetim komitesi sorumlulukları ile birlikte kurulun genel sorumluluklarını da azaltmaya yönelik hizmet vermelidir¹²⁸. Türkiye'de bağımsız denetçi seçiminin icracı yönetim kurulu tarafından mı yoksa denetim komitesi tarafından mı yaygın olarak yapıldığı konusunda herhangi

¹²⁸ ABBOTT Lawrence J. and PARKER, Susan, Auditor Selection and Audit Committee Characteristics, A Journal of Practice & Theory, 19(2), 2000,s.47

bir Türkiye sınırları içerisinde akademik bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Hukuki bir bilgi verilecek olursa, Sermaye Piyasası'nda Denetim Standartları Hakkında Tebliğin İkinci Kısım Altıncı Bölümü olan “Müşterilere İlişkin Hususlar” ın “Denetimden Sorumlu Komiteler” başlığında bulunan 25’inci maddenin Seri: X, o: 28 sayılı Tebliğ ile değişik birinci fıkrası uyarınca payları borsada işlem gören ortaklıklar, Kurumsal Yönetim İlkeleri çerçevesinde, en az iki üyeden oluşan denetimden sorumlu komite kurmak zorundadırlar. Ancak denetim komitesi kurulmasının zorunlu olmadığı şirketlerde yönetim kurulu denetim komitesinin görevlerini üstlenir. Bunun yanında 25’inci maddenin ikinci fıkrası gereğince söz konusu denetim komitesinin görevleri belirtilmiştir. Bu görevlerin arasında bağımsız denetim firmasının seçimi ve sözleşmelerin hazırlanması ve bağımsız denetim sürecinin yürütülmesi aşamalarında denetim komitesinin gözetiminde gerçekleşeceği hüküm altına alınmıştır.

Düzenlenen denetim standartları ile birlikte denetçi seçiminde kalite arayışı ön plana çıkmıştır. Çünkü bağımsız ve aktif bir denetim komitesi üye çalışması ile çeşitli davalardan ve yaptırımlardan kaynaklanan itibarsızlıklar ve maddi kayıplardan kurtarmak için gerekli denetim kalitesini seçilen bağımsız denetçi sayesinde yakalanabileceği düşünülmektedir.¹²⁹ Çünkü şirketin güvenilirliğini arttıran temel öge kaliteli finansal tablo denetim raporlamasıdır. Denetim firması seçiminde belirli kalite kriterleri ve denetçi seçiminde ise mesleki kriterler (makul güvence, tarafsızlık vs) birer ölçüttür. Türkiye de dahil, bağımsız denetim uygulamasının mevcut olduğu her ülkenin kalite standartları doğrultusunda halka açık şirketlere hizmet vermesi kamu gözetimi ve ulusal muhasebe birlikleri aracılığıyla bir kural hale gelmiştir. Örneğin, ABD’de PCAOB’un QC Bölüm 20 Bir CPA firmasının Muhasebe ve Denetim Uygulaması İçin Kalite Kontrol Sistemi adlı standartta bir bağımsız denetim firmasında olması istenen temel kalite kontrol unsurları mevcuttur. Bunlar, bağımsızlık, bütünlük ve objektiflik, personel yönetimi, müşterilerin ve sözleşmelerin kabulü ve sürekliliği, etkileşim performansı ve izlemedir. Tüm bu unsurlar birbirleriyle ilişkilidir. Örneğin, bağımsızlık, bütünlük ve objektifliğin sağlandığı bir denetim firmasında makul güvencenin de sağlandığı göz önüne alınırsa müşterilerle yapılan sözleşmelerin sürekliliği de sağlanmış olacaktır.¹³⁰

¹²⁹ ABBOTT, Lawrence and PARKER, Susan, Auditor Selection and Audit Committee Characteristics,2000,s.50

¹³⁰ QC 20- System of Quality Control for a CPA Firm’s Accounting and Auditing Practice, 16 April 2003. (Erişim tar:30.08.2018)

Bağımsız denetçinin seçiminde etkili olan yasal engellerden biri ise denetçi rotasyonudur. Denetim firması rotasyonu ile ilgili ABD ve Avrupa Birliği çalışmaları mevcuttur. Sarbanes-Oxley yasasının 203'üncü maddesi ile sorumlu ortak denetçi rotasyonunun 5 yılda bir yapılması öngörülmekteydi. Söz konusu yasa maddesi gereğince ilk olarak devlet birimlerinden 2003 yılında Devlet Mali Sorumluluk Birimi'nden (Government Accountability Office) gelen çalışma ile denetçi rotasyonunun denetim firması düzeyinde yapılmasının denetçi bağımsızlığına etkisi olmayacağı raporlanmıştır. Söz konusu raporu dikkate alan düzenleyici kuruluşlar ise sorumlu ortak baş denetçi rotasyonu uygulamasına geçilmesine karar vermişlerdir. Ancak çalışmanın verileri denetçi raporunu kullanacak kişileri dikkate almadığından eleştirilere neden olmuştur. PCAOB, 2011 yılında bir tartışma metni yayınlayarak konuyu tekrar gündeme getirmiştir¹³¹. Ancak işletmeler denetim maliyetlerinin artacağından ve denetim komitelerinin rolünün azalacağından bu uygulamaya karşı çıkmışlar ve yatırımcılar ise daha olumlu bir görüş olarak denetçilerin çıkar çatışması ile karşı karşıya kalmasını engelleyeceği konusunda hemfikir olmuşlardır. Avrupa Birliği çalışmalarında ise 2007 Küresel Kriz sonrası nihai olarak halka açık şirketlerde zorunlu denetçi rotasyonuna geçiş yapılmıştır.¹³² Verilen karara göre, 2014 yılından itibaren denetçinin görev süresi 20 yıldan fazla olan şirketlerde en geç 6 yıl içinde, eğer denetçinin görev süresi 11 ile 20 yıl arası ise 9 yıl içinde denetçi değiştirmek durumundadır.¹³³

Türkiye'de ise denetçi rotasyonu uygulaması 6102 sayılı TTK'nın 400'üncü maddesinin 2'inci fıkrasında belirtilmiştir;

“(Değişik 26/12/2012- 6335/19 md) On yıl içinde aynı şirket için toplam yedi yıl denetçi olarak seçilen denetçi, üç yıl geçmedikçe, denetçi olarak yeniden seçilemez.(Değişik ikinci cümle :28/03/2013-6455/81 md.) Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu bu fıkranın uygulanmasına ilişkin usul ve esasları belirlemeye ve bu fıkra da belirtilen süreleri kısaltmaya yetkilidir.”

Bunun yanında denetçi rotasyonu uygulaması Bağımsız Denetim Yönetmeliği'nin 26'ncü maddesinin birinci fıkrasının (ç) bendi ile Geçici 5'inci maddenin ikinci fıkrasında düzenlenmiştir. 26'ncü maddenin birinci fıkrasının (ç)

¹³¹ Bkz. PCAOB, Concept Release on Auditor Independence and Audit Firm Rotation, Public Company Accounting Oversight Board Release No. 2011-006, August 2011.

¹³² Bkz. Avrupa Komisyonu, Regulation (EU) No 537/2014 of the European Parliament and of the Council of 16 April 2014 on specific requirements regarding statutory audit of public-interest entities and repealing Commission Decision 2005/909/EC, OJ L158/77-112, 27 Mayıs 2014

¹³³ ŞENYİĞİT Yiğit B. ve ZEYTİNOĞLU, Emin, Zorunlu Denetçi Rotasyonunun Denetim Kalitesi Üzerindeki Etkileri: Literatür Araştırması, İ.Ü İşletme Fakültesi İşletme İktisadi Enstitüsü Yönetim Dergisi, Yıl:25, Sayı: 77, Aralık 2014.

bendinde, üç yıl geçmedikçe; denetim kuruluşları son on yılda yedi yıl, denetim üstlenen bağımsız denetçiler ile bunların yanında ve denetim kuruluşlarında çalışan denetçiler ise son yedi yılda beş yıl denetim çalışması yürüttükleri işletmelere ilişkin denetimleri üstlenemeyecekleri hüküm altına alınmıştır. Aynı maddenin ikinci fıkrasında, bu sürelerin hesabında; aynı denetim ağı içinde bulunan kuruluşlar ile ilişkili denetim kuruluşları tarafından yapılan denetimlerde geçen sürelerin topluca dikkate alınacağı belirtilmiştir. Bununla birlikte, Yönetmeliğin Geçici 5'inci maddesinin ikinci fıkrasında ise, 1/1/2013 tarihinden önce ilgili mevzuatı uyarınca yapılan denetimlerde geçen sürelerin de, yukarıda belirtilen rotasyon sürelerinin hesaplanmasında dikkate alınacağı hüküm altına alınmıştır.

ii. Planlama Safhası

IFAC'ın yayınladığı ISA 260 numaralı standart olarak da bilinen BDS 260 Üst Yönetimden Sorumlu Olanlarla Kurulacak İletişim standardının A11 ile A16 maddeleri arasında denetim sürecinin planlaması ile ilgili olarak üst yönetimle yapılacak iletişim prosedürleri sıralanmıştır. Öte yandan SPK'nın Sermaye Piyasası'nda Denetim Standartları Hakkında Tebliğ'in Yirmidördüncü Kısım "Denetimin Planlanması ve Risk Değerlendirme Yöntemlerinin Uygulanması" başlıklı İkinci Bölümü'nde yer alan "Planlama Sırasında Dikkat Edilecek Hususlar" başlığında yer alan 6'ncı maddesinin birinci ve ikinci fıkralarında benzer hükümler yer almaktadır. Bu fıkralardaki hükümler şirketlerin risk bazlı olarak denetimi dikkate alınarak denetimin planlanmasını içerir. Buna göre denetçi bağımsız denetim planlaması yaparken, şirketin sürekliliğini etkileyebilecek olay ve durumları tespit edecektir. Hatta bu durumun şirketin mali tablolarında önemli yanlışlığa neden olup olmayacağını da değerlendirir.

BDS 260'ın A11 ve A16 arasındaki hükümler aşağıdaki gibidir;

A11 maddesinde üst yönetimin, bağımsız denetçinin çalışmalarının daha iyi anlaşılabilmesi için risk ve önemlilik kavramlarıyla ilgili olarak önemli hususların müzakere edilmesi ve denetçiden ilave prosedürler uygulamasını isteyebileceği alanlar hakkında bilgilendirebileceği ve üst yönetimin de denetçinin işletme hakkında gerekli temel bilgileri toplaması konusunda yardımcı olabileceği belirtilmektedir.

A12 maddesinde denetçinin belirlemiş olduğu önemli risklere yönelik olarak yaptığı bir bildirim finansal raporlama hazırlama sürecinde önemli rolü olan üst yönetime sürecin gözetimine ilişkin sorumluluğunu yerine getirmesinde kolaylık sağlayabileceği belirtilmektedir.

A13 maddesinde denetçinin planlamaya ilişkin bildirebileceği hususlar maddeler halinde aşağıdaki gibi sıralanmıştır;

- Denetçinin finansal tablolarda hata veya hile kaynaklı ciddi “önemli yanlışlık” risklerini nasıl ele almayı planladığı.
- Daha yüksek “önemli yanlışlık” riski içerdiğini değerlendirdiği alanları, denetçinin nasıl ele almayı planladığı.
- Denetçinin denetimle ilgili iç kontrole ilişkin yaklaşımı.
- Önemlilik kavramının denetim kapsamında kullanılması
- Planlanan denetim prosedürlerinin uygulanması veya denetimin sonuçlarının değerlendirilmesi için gerekli uzmanlık beceri veya bilgilerinin kapsamı.
- BDS 701’in uygulandığı durumlarda, denetçinin, denetimde azami düzeyde dikkat edebileceği alanlar ve dolayısıyla kilit denetim konusu olabilecek konular hakkındaki ilk izlenimleri
- Geçerli finansal raporlama çerçevesinde veya işletmenin çevresi, finansal koşulları ya da faaliyetlerinde meydana gelen önemli değişikliklerin, her bir finansal tablo ile tablolarda yapılan açıklamalar üzerindeki etkilerinin ele alınmasına yönelik denetçinin planlanan yaklaşımı

A14 maddesinde denetim planlamasına ilişkin olarak üst yönetimden sorumlu olanlarla görüşülmesi gereken diğer hususları içermektedir. Bu hususlar özetle şirketin varsa iç denetim yapısının niteliği ve dış denetçilerle olan çalışmalarda tamamlayıcı biçimde nasıl çalışacakları, üst yönetim içerisinde iletişim kurulacak kişiler, denetçi ile üst yönetim arasındaki sorumlulukların paylaşımı, işletmenin faaliyet gösterdiği sektör dolayısıyla meydana gelebilecek önemli riskler, şirket hakkında önemli görülen denetçinin dikkate alması istenen konular ve ilave prosedürler uygulanmasını istedikleri konular, şirketin düzenleyici otoritelerle olan ilişkisi hakkında önemli konular ve finansal tablo denetiminin süreci doğrudusunda üst yöneticilerin denetim üzerindeki etkilerine ilişkin konuların yanında, üst

yönetimden sorumlu olanların hile tespiti ve ihmaliyle birlikte iç denetim sistemine yönelik gözetime ilişkin tutumu ve uygulamaları, muhasebe standartları ile kurumsal yönetim uygulamaları ve borsa kotasyon kuralları gibi konulardaki gelişmeler sonucunda yönetimin uygulamaları ve finansal raporlamaya olan etkileri, şirket ile yapılan daha önceki iletişimlerde üst yönetimin vermiş olduğu yanıtlar, diğer bilgi ve belgelerin ortaya çıkması ile ilgili olarak önemli bir yanlışlık olduğu anlaşılması dolayısıyla atılacak uygun adımlar olabilir.

A15 maddesinde üst yönetimle kurulacak iletişimle denetçi, denetimin kapsam ve zamanlamasını planlamasında birlikte hareket edilmiş olabilir ancak iletişim kurulmuş olması bağımsız denetçinin denetim planlaması sürecindeki tüm prosedürlerin niteliği ve kapsamı da dahil olmak üzere genel denetim stratejisinin ve denetim planının oluşturulmasında denetçi tek başına sorumludur.

A16 maddesinde üst yönetimde yer alan icrai nitelikte yönetim faaliyeti gösteren kişilerin çoğunluk göstermesi durumunda denetçinin denetim rutinleri hakkında üst yönetime bilgi verilmesi durumunda oldukça dikkatli olması gerektiği belirtilmiştir. Çünkü denetim rutinlerinin nitelik ve zamanlamalarının bildirilmesi denetimin etkinliğini azaltabilir.

Görüldüğü gibi Türkiye hukuki olarak Kurumsal Yönetim İlkeleri'ne uygun olarak hazırlanmış uluslararası standartları takip ederek bağımsız denetimin kurumsal şirketlerdeki denetim süreçleri üzerindeki ve finansal raporlama güvenilirliği üzerindeki rolünü en etkin hale getirmek amacıyla uyumluluk çalışmaları yapmaktadır.

ABD'de PCAOB'un denetim standartlarında ise üst yöneticilerle bağımsız denetçiler arasında kurulacak iletişim prosedürünün temeli denetim komitesi üzerine olduğu görülmektedir¹³⁴. Ancak yapılan uluslararası bağımsız denetim çalışmaları ve piyasa yönelik uyum politikalarından dolayı ABD'deki halka açık şirketlerde uluslararası seviyede bağımsız denetim politikaları eşgüdümlü olarak çalışmaktadır. Denetim planlamasına ilişkin AS 2101 numaralı standardın yedinci paragrafında belirtildiği gibi denetçi, denetim stratejisini geliştirirken aşağıdaki faktörlerin ele alındığı görülmektedir;

¹³⁴ AICPA, AICPA Opposes PCAOB's Mandatory Audit Firm Rotation Proposal, 9 January 2012, <https://www.aicpa.org> Erişim tar: 01.09.2018

- Denetçinin gerçekleştirdiği diğer sözleşmeler sırasında elde edilen finansal raporlama üzerinde şirketin iç kontrolünün bilgisi;
- Finansal raporlama uygulamaları, ekonomik koşullar, yasalar ve düzenlemeler ve teknolojik değişiklikler gibi şirketin faaliyet gösterdiği sektörü etkileyen hususlar;
- Organizasyon, işletme özellikleri ve sermaye yapısı dahil olmak üzere şirketin işiyle ilgili konular;
- Varsa, şirkette, operasyonlarında veya finansal raporlama üzerindeki iç kontrolünde son değişikliklerin kapsamı;
- Denetçinin önemlilik, risk ve bütünlük denetimlerde öncelikleri, maddi zayıflıkların belirlenmesi ile ilgili diğer faktörler;
- Daha önce denetim komitesine veya yönetimine iletilen kontrol eksiklikleri;
- Şirketin farkında olduğu yasal veya düzenleyici konular;
- Şirketin finansal raporlamaya ilişkin iç kontrolünün etkinliği ile ilgili mevcut kanıtların türü ve kapsamı;
- Finansal raporlama üzerinde iç kontrolün etkinliği hakkında ön kararlar;
- Önemli mali tablolardaki yanlış beyanların olasılığının ve şirketin finansal raporlamaya ilişkin iç kontrolünün etkinliğinin değerlendirilmesine ilişkin şirket hakkındaki kamuya açık bilgiler;
- Denetçinin müşteri kabul ve tutma değerlendirmesinin bir parçası olarak değerlendirilen şirkete ilişkin riskler hakkında bilgi; ve
- Şirketin operasyonlarının göreceli karmaşıklığı.

Yukarıdaki faktörlere uygun olarak denetçi, risk değerlendirme prosedürlerinin planlanan doğası, zamanlaması ve kapsamı, kontrollerin ve gerçek prosedürlerin test edilen doğası, zamanlaması ve kapsamı ve anlaşmanın PCAOB standartları ile uyumlu olması için yapılması gereken diğer planlanmış denetim prosedürleri gibi unsurlara göre denetim planı yapmalıdır.

AS 2101 numaralı standardın 18'inci paragrafında ek olarak denetçiden önceki denetçi ile "AS 2610 İlk denetimler Önceki Denetçi ve Denetçi Arasındaki İletişimler Standardı" uyarınca önceki denetçi ile iletişim kurulması istenmiştir.

iii. Uygulama Safhası

Denetçi, denetim sırasında üst yönetimden gerekli bilgilerin tam olarak elde edilebilmesi açısından iletişim oldukça önemli bir rol oynamaktadır. Bununla birlikte, denetçinin elde ettiği bulguları rapor edip belgelemesi gibi, yönetimle yapılan iletişimin de belgelendirilmesi bağımsız denetçiyi hileli raporlamaya ilişkin ortaya çıkabilecek sorunlardan dolayı güvence altına alabildiği ve aynı zamanda denetim kanıtı olduğu gibi yönetimin hileli raporlama ile ilgili rolünü de açığa çıkaracak önemli adli bulgular oluşturmaktadır . Bu nedenle üst yönetimle kurulacak iletişimde genel olarak yazılı yöntem (sözlü iletişim kullanılacaksa tutanak tutulması) oldukça yararlıdır. Diğer taraftan kurulacak iletişimden denetçi ve şirket yönetiminin neler bekledikleri (iletişimin amacı), iletişim kurarken yöneticinin dürüstlüğü ve denetimin konusu ile ilgili olarak yetkinliğinin olması, hilenin ortaya çıkarılması ve önlenmesi konularındaki olumlu tutumu ve denetçinin bildirdiği hususlara ilişkin bir adım atıp atılmadığı denetim uygulamasını etkin bir noktaya taşıyacaktır.

Uygulama sırasında önemli bulgulara ulaşılması durumunda, üst yönetimin beyanları ve önemli bulgulara ilişkin teyit mektuplarının güvenilir olması ve denetim süresince 6102 sayılı TTK'nın 401'inci maddesine göre şirketin yönetim kurulunun denetçiye ibraz ve bilgi alma sorumluluğunu yerine getirmesi sorumluluğu verilmektedir. Verilen bilgilerin güvenilir olmaması durumunda bağımsız denetçi, mesleğinin getirdiği dürüstlikle verilen beyanlara ilişkin değerlendirmesini denetçi raporunda belirtecektir. Yönetim, denetçiye herhangi bir yazılı beyan göndermemesi durumunda bağımsız denetçi bu konuyu yönetimle müzakere edecektir. Sorunu çözmemesi durumunda bağımsız denetim görüşünden kaçınabilecektir.¹³⁵

Uygulama sırasında önemli yanlışlıkların düzeltilmesi denetçi tarafından istenebilir. Yanlışlıklar hata veya hileden meydana geldiğinden, önemli yanlışlığın finansal tablonun güvenilirliğini de etkileyecektir. Bu sebeple denetçi üst yönetimden bu yanlışlıkların düzeltilmesini yazılı olarak talep edecektir. Yönetim, yanlışlıkların bildirilmesi durumunda yanlışlıkların düzeltilmemesinin gerekçesini açıklaması gerekmektedir. Denetçi bu gerekçeyi dikkate alarak değerlendirme yapacak ve düzeltilmemiş yanlışlıkların finansal tablonun güvenilirliğine olan etkilerini yönetime bildirecektir. Bazen önemsiz derecede sayılacak olan yanlışlıklar birden fazla olabilir.

¹³⁵ BDS 580- Yazılı Beyanlar

Bu nedenle denetçi bu yanlışlıkları önemsiz olarak değerlendirip göz ardı etmeyecektir. Yanlışlıkların önemliliğinin değerlendirilmesi ölçütleri muhasebe ve finansal raporlama standartlarına ve vergi kanunlarına olan uygunluğu, şirketin karlılığı üzerindeki etkileri, gelecek dönem finansal tablolarını ne derece etkilediği, yönetici ikramiyelerinde artışa neden olup olmadığı, finansal tablo kullanıcılarının kararlarını önemli ölçüde etkileyip etkilemediği olarak sıralanabilir. Yönetimin bu gibi etkilere neden olan yanlışlıklara yönelik olarak verdiği beyanların yanıltıcı olma riski vardır. Bu da denetim riskini oluşturan unsurlardandır.¹³⁶

Denetim uygulamasının zorlaşmasına ilişkin hususlar, denetçi görüşünün çekimser olmasına neden olabilir. Bu hususlar aşağıdaki gibidir;

- Denetçinin prosedürlerini uygulaması açısından gerekli olan bilgilerin sağlanması konusunda yönetimin önemli gecikmeleri veya isteksizliği ya da işletme personeline ulaşamaması.
- Denetimin tamamlanacağı sürenin gereğinden -makul olmayan ölçüde kısa olması.
- Yeterli ve uygun denetim kanıtı elde edilmesinin, beklenenden daha yoğun bir çaba gerektirmesi.
- Elde edilmesi beklenen bilgilerin bulunmaması.
- Denetçinin yönetim tarafından sınırlandırılması.
- Yönetimin, talep edildiğinde, işletmenin sürekliliğini devam ettirme kabiliyetine ilişkin değerlendirme yapma veya bu değerlendirmenin kapsamını genişletme konusundaki isteksizliği.¹³⁷

Özellikle bir şirketin ilişkili taraf işlemleri finansal tabloların güvenilirliğini değiştirecek önemli etkilere sahiptir. Çünkü ilişkili taraf işlemleri hileyi gizlemek, muvazaalı işlem veya manipülasyon yapmak için çok önemli fırsatlar sunabilir. Bu bağlamda denetçinin mesleki şüphecilikle konuya yaklaşması ve buna ilişkin denetim stratejisi oluşturması gerekmektedir. Bununla ilgili olarak denetçi, ilişkili tarafla ilgili bilgileri denetim ekibi ile paylaşmaktadır. Daha sonra denetçi, yönetimden ilişkili tarafla ilgili olan işlemlerin belirlenmesi ve açıklanması hakkında beyan vermekte zorlanmasının sebeplerini araştırır, açıklanamayan veya açıklanmayan ilişkili taraf işleminin kasıtlı olduğu şüpheleri artarsa bu işlemlerin hile kaynaklı olabileceği sonucuna varılabilmektedir.¹³⁸

¹³⁶ BDS 450- Bağımsız Denetimin Yürütülmesi Sırasında Belirlenen Yanlışlıkların Değerlendirilmesi

¹³⁷ BDS 260- A21

¹³⁸ BDS 550- İlişkili Taraflar

Hilenin varlığına ilişkin kesin kanıtların varlığında denetçinin mesleki sorumluluğu olan sır saklama yükümlülüğü SPK'ya bildirim yapılmasına engel teşkil etmemektedir.¹³⁹ Benzer şekilde PCAOB'un yayınladığı bağımsız denetim uygulamalarıyla ilgili olarak AS 2401 numaralı Mali Tablo Denetiminde Sahteciliğin Değerlendirilmesi başlıklı standardın 79 ile 82 numaralı paragraflarında yönetim, denetim komitesi, menkul kıymetler ve borsa komisyonu ve diğerleri için olası dolandırıcılık olayları için tebliğ belirtilmektedir. Bu tebliğ ile denetçi, sahtekarlık ile ilgili olarak bir kanıt bulduğunda bu konu yönetim ile paylaşılması, finansal tabloların üst yönetim tarafından yanlış beyan edilmesi şeklinde meydana gelen dolandırıcılık, denetçi raporunun yayınlanmasından önce ve doğrudan denetim komitesine zamanında bildirilmesi gerektiği belirtilmiştir. Eğer denetçi şirkette bir dolandırıcılık riskine ilişkin bir kontrol açığı tespit ettiyse, AS 1305 numaralı standardın dördüncü paragrafında yer alan finansal tabloların denetiminde kontrol eksikliklerine ilişkin tebliğ uygun olarak bunun yönetimde bir rolü olup olmadığına dikkat etmelidir. Bunun yanı sıra dolandırıcılığa neden olabilecek kontrol eksikliklerinde maddi zaafpların olup olmadığını da değerlendirmeli ve yönetime bildirmelidir.

AS 2401/81A "denetçi belirli koşullar altında belirli yasal düzenleyici şartlara uymak için Menkul Kıymetler ve Borsa Komisyonu'na olası sahteciliği açıklamakla ilgili bir sorumluluğu vardır. Bu şartlar, işletmenin denetçi değişikliği raporlaması ve dolandırıcılık veya ilgili risk faktörlerinin raporlanabilir bir olay oluşturması veya anlaşmazlığın kaynağı olması gibi, sözleşmenin sona erdirilmesi ile bağlantılı raporları içerir. Bu gereklilikler denetçinin mali tablolar üzerinde önemli bir etkisi olduğu kanuna aykırı bir fiile ilişkin olarak 1934 tarihli Menkul Kıymetler Borsası Yasası'nın 10A (b) Bölümü uyarınca talep edilebilecek raporları da içermektedir."

82'inci paragrafta göre denetçi, olası yolsuzluk olayı için taraf dışındaki mercilere de bilgi vermek yükümlülüğündedir. Bunlar, halef denetçiye, mahkeme celbine cevap olarak ve devlet mali yardımını alan şirketlerin denetimlerine yönelik şartlara uygun olarak bir finansman kuruluşuna veya diğer bir kuruluşa karşı bilgi verme sorumluluğu olacaktır.

Yukarıdaki PCAOB'a ait hükümler IAASB'in denetim standartlarıyla aynı olmakla birlikte, TDS'ye göre de aynıdır. BDS 240- Finansal Tabloların Bağımsız Denetiminde Bağımsız Denetçinin Hileye İlişkin Sorumlulukları standardındaki A54-A57 paragrafları, denetçinin denetime devam edememesi durumunda yapması gerekenleri içerirken, A65-A67 paragrafları mevzuatı uygulayan mercilerle kurulacak iletişimi içerir.

¹³⁹ Sermaye Piyasasında Bağımsız Denetim Standartları Hakkında Tebliğ, Kurula Bildirim, md.27.

iv. Raporlama Safhası

Bağımsız denetim sürecinin son aşaması olan raporlamada, bağımsız denetim uygulaması sürecinde yeterli kanıtın ulaşılması ve kanıtların güvenilirliğinden emin olunması, gerekli analitik prosedürlerin uygulanması ve denetçi, denetlediği şirketin finansal raporları hakkında görüş bildirmektedir. Denetçinin görüşünü bildirirken, finansal tabloların denetiminin denetim standartları çerçevesinde yürütülmesinde dikkat edilecek temel argüman gerçeğe uygun tablo sunumu yapmaktır. Buna ilişkin sunuma ait standart UFRS ve ülkelerin kendilerine ait oluşturdukları finansal raporlama standartlarıdır. Bir şirketin finansal tablolarının gerçeğe uygun olduğunun temel göstergesi finansal raporlama standartlarına ve Genel Kabul Görmüş Muhasebe İlkeleri'ne uygun olarak hazırlandığıdır. Ülkemizde SPK'da işlem gören şirketler için hazırlanan Seri:X No:22 sayılı Sermaye Piyasasında Bağımsız Denetim Standartları Hakkında Tebliğ'in Yirmidokuzuncu Kısım Birinci Bölüm'ün 3'üncü maddesinin 1'inci ve 3'üncü fıkralarına göre bağımsız denetim raporlarının içeriği "*bağımsız denetim sonucunda bağımsız denetçinin finansal tablolar hakkında açıkça ifade edilmiş görüşünü içerir*" ve "*tam set finansal tablolara ilişkin bağımsız denetim görüşünde finansal raporlama standartlarına uygun olarak finansal tabloların tüm önemli yönleriyle gerçeği dürüst bir şekilde yansıtmayı yansıtmadığı hususuna açıkça yer verilir.*" şeklinde belirtilirken 6102 sayılı TTK'nın 402'inci maddesinin 1'inci ve 3'üncü fıkraları arasında raporlama şekli aşağıdaki şekilde açıklanmaktadır;

"TTK md.402- (1) Denetçi, yapılan denetimin türü, kapsamı, niteliği ve sonuçları hakkında, gereken açıklıkta, anlaşılır, basit bir dille yazılmış ve geçmiş yıllar karşılaştırmalı olarak hazırlanmış, finansal tabloları konu alan bir rapor düzenler.

(2) Bundan başka ayrı bir rapor hâlinde, yönetim kurulunun, şirketin veya topluluğun durumu hakkındaki yıllık faaliyet raporunda yer alan irdelemeleri, denetçi tarafından, finansal tablolar ile tutarlılığı ve gerçeğe uygunluğu açısından değerlendirilir.

(3) Denetçi, değerlendirme yaparken şirketin, denetliyorsa ana şirket ile topluluğun finansal tablolarını esas alır. Raporunda öncelikle, şirketin ve topluluğun finansal durumuna dair yönetim kurulunun değerlendirmesi hakkında görüş açıklanır. Bu görüşte, özellikle şirketin ve ana şirketin finansal tablolarının denetimi bağlamında, şirketin ve topluluğun varlığını sürdürülebilmesine ve gelecekteki gelişmesine ilişkin analiz yanında, şirket yönetim kurulunun raporu ile topluluk yıllık faaliyet raporu bu belgelerin verdiği olanak ölçüsünde şirketin finansal durumu irdelenir."

Bağımsız denetim görüşünün oluşturulması için bağımsız denetçi, finansal tabloların önemli yanlışlık içermediğine dair makul güvenceyi elde edecek yeterli ve uygun bağımsız denetim kanıtına sahip olması gereklidir. Bunun yanında bağımsız denetim kanıtlarının önemli yanlışlık riskini kabul edilebilir seviyeye indirilmesi ve düzeltilmeyen yanlışlıklar, hesap bakiyeleri, dipnotlara ilişkin özel hükümlere

uygunluğun bu kapsamda değerlendirilmesi gereklidir. Bu süreçte finansal tabloların ilkelere uygunluğunu belirlemek için dikkate alınacak hususlar şunlardır¹⁴⁰;

- Seçilen ve uygulanan muhasebe politikalarının finansal raporlama standartlarına ve mevcut koşullara uygunluğu,
- Mevcut koşullar çerçevesinde işletme yönetimince yapılan muhasebe tahminlerinin makul olması ,
- Muhasebe politikaları dahil finansal tablolarda sunulan tüm bilgilerin ilgili, güvenilir, karşılaştırılabilir ve anlaşılabilir olması,
- Finansal tablo bilgilerinin, işletme finansal durumu, performansı ve nakit akımı gibi, finansal tablo kullanıcılarının önemli işlem ve olayların etkilerini anlayabilmelerini sağlamadaki yeterliliği dikkate alınır.

Bağımsız denetçi, bağımsız denetimin sonuna doğru yakın tarihte yaptığı denetim teknikleri ile ulaşılan yeni kanıtlarla desteklenmesi sonucunda finansal tabloların gerçeği dürüst bir şekilde yansıtmayı yansıtmadığı hususundaki nihai kanaatine ulaşılmasını sağlayacaktır. Bazen, finansal tabloların standartlara uygun düzenlenmesi yanında finansal bilgilerin tablolara yanlış yansıtılması, finansal tablonun yanıltıcı olmasına neden olabilmektedir. Bu durumda bağımsız denetçi, olumlu görüş dışında, olumsuz, şartlı veya görüş bildirmekten kaçınma şeklinde görüş bildirebilmektedir.¹⁴¹ Bağımsız denetim raporu, finansal bilgilerin olağandışı durumlarda tekrardan incelenmesi için anlaşılır olması açısından yeknesak kurallar çerçevesinde raporlanmaktadır. SPK'nın Seri:X No:22 Sermaye Piyasasında Bağımsız Denetim Standartları Hakkında Tebliğ'in Ek.15/A.1'inde raporlama şekli gösterilmiştir. Bu rapora tezin EK-1'inde ulaşılabilir. Bu rapor Tebliğ'in Yirmidokuzuncu Kısım İkinci Bölümü'nün 6'ncı maddesindeki bilgilerden oluşmaktadır.

Bağımsız denetçi, raporunda dört farklı görüş bildirecektir¹⁴². Bunlar, olumlu, olumsuz, şartlı ve görüş bildirmekten kaçınma şeklindedir. Olumlu bağımsız denetim görüşünün bildirilmesinin temel şartı, önemli yanlışlık veya hile içermeyen ve finansal tablo ve muhasebe standartlarına uygun şekilde sunulması durumunda gerçeği yansıtmasıdır. Olumlu görüş dışında bir görüş bildiren bağımsız denetçi, "BDS 705- Bağımsız Denetçi Raporunda Olumlu Görüş Dışında Bir Görüş Verilmesi"ne ilişkin standarda ve Sermaye Piyasasında Bağımsız Denetim Standartları Hakkında Tebliğ'in Otuzuncu Kısım olan "*Bağımsız Denetim Raporunda Şartlı veya Olumsuz Görüş*

¹⁴⁰ SPK, Seri: X No:22 Sayılı Sermaye Piyasasında Bağımsız Denetim Standartları Hakkında Tebliğ, Yirmidokuzuncu Kısım, Birinci Bölüm, md. 5/2-a,b,c,ç

¹⁴¹ SPK, Seri: X No:22 Sayılı Sermaye Piyasasında Bağımsız Denetim Standartları Hakkında Tebliğ, Yirmidokuzuncu Kısım, Birinci Bölüm, md. 5/4.f

¹⁴² Bağımsız denetçi görüşleri hakkında bkz. TTK, md. 403/1-2-3

Verilmesi ya da Görüş Bildirmekten Kaçınılması Durumunda Raporlamanın Esasları” na tabidir.

Bağımsız denetçi görüşünü değiştirmeyecek durumlara bakıldığında Otuzuncu Kısmın 4’üncü maddesinde bahsedildiği üzere, birinci fıkra ve ikinci fıkra birlikte düşünüldüğünde bağımsız denetçinin görüşü işletmenin sürekliliğini bozmayan bir durumun finansal tabloları etkilemesi ve dipnotlarda da yer alan önemli bir özellik arz etmesi durumunda bağımsız denetçinin görüşü değişmeyecektir. Bunu denetçi özel olarak bağımsız denetim görüşünü değiştirmedeği hakkında ayrı bir not eklemektedir. Ancak söz konusu durum, bir belirsizlik olması ve bu belirsizliğin finansal tablo görüşünü de etkileyecekse denetçi görüş bildirmekten kaçınacaktır. Bağımsız denetçinin denetimi gerçekleştirirken sırasında oluşan herhangi bir eylem ve durum, bağımsız denetim görüşünü değiştirecek nitelikte sorunlar yaratabilir. Bu sorunlar, Tebliğ’in Otuzuncu Kısmı’nın 5’inci maddesinin birinci fıkrasında belirtildiği üzere (a) bendine ilişkin durum denetçinin olumlu ya da şartlı görüş bildirmekten kaçınması ve (b) bendine ilişkin durumlar ise olumsuz ya da şartlı görüş bildirme sonucunu doğuracaktır;

- a) *Bağımsız denetçinin çalışma alanında bir sınırlama olması veya*
- b) *Yönetimle, seçilen muhasebe politikalarının uygunluğuna, bunların uygulama yöntemlerine veya finansal tablo açıklamalarının yeterliliğine ilişkin bir anlaşmazlık bulunması*

Bu durumların tamamı bağımsız denetçinin üst yönetimle kurulacak iletişim, aşağıdaki gibi durumlara imkan sağlar;

- Denetçinin, olumlu görüş dışında vermeyi planladığı görüşü ve bu görüşün sebeplerini (veya bu görüşe yol açan durumları) üst yönetimden sorumlu olanlara bildirmesine,
- Denetçinin; üst yönetimden sorumlu olanlarla, olumlu görüş dışında bir görüş verme düşüncesine yol açan husus veya hususların niteliklerine ilişkin fikir birliğine varmasına veya bu gibi anlaşmazlık hususlarını yönetimle karşılıklı teyit etmesine ve
- Üst yönetimden sorumlu olanların; olumlu görüş dışında bir görüş verme düşüncesine sebep olan husus (veya hususlar) hakkında -uygun hallerde denetçiye ilâve bilgi verme ve açıklamada bulunma fırsatına sahip olmasına imkan sağlar.

Yukarıdaki durum ve bağımsız denetçi görüşlerinin daha iyi anlaşılması açısından Tablo. 12’de gösterilebilir;

Tablo 12: Denetim Raporunda Olumlu Görüş Dışında Görüş Bildirilmesi

Görüşler / Sorun Türü	Şartlı Görüş	Olumsuz Görüş	Görüş Vermekten Kaçınma
Seçilen muhasebe politikasına uyum sorunu		X	
Muhasebe ilkelerinin uygulanmasında sorun		X	
Finansal tablo açıklamalarının yetersiz olması	X		
Çalışma alanında sınırlama	X		X

Kaynak: SPK, Seri: X No:22 Sayılı Sermaye Piyasasında Bağımsız Denetim Standartları Hakkında Tebliğ, Otuzuncu kısım, Dördüncü Bölüm md.6-7'den yararlanılmıştır.

Yukarıdaki tablodaki dört farklı sorunun çok önemli olmaları durumunda bağımsız denetçinin verebileceği denetim görüşleridir. Seçilen muhasebe politikalarına olan uyum sorunlarının önemli hata ve hilelere yol açabileceğini düşünen denetçi olumsuz görüş verebilir. Muhasebe ilkelerinin uygulanmasında yaşanan sorunlar önemli derecede hata ve hileye neden olabileceğinden olumsuz görüş verebilir. Finansal tablo açıklamalarının tek başına yetersiz olması yatırımcıların yanlış kararlar vermelerine neden olarsa ve seçilen muhasebe yöntemleri de uygun değilse bağımsız denetçi olumsuz görüş verebilir. Eğer sadece dipnotlar yetersizse hata ve hileye ilişkin şüpheler yoksa şartlı görüş verebilir. Denetçinin çalışma alanı ile ilgili olarak oluşan sorunlar bağımsız denetçinin sağlıklı bir denetim süreci yürütmesini engellemekte ve görüşlerinin olumsuz ya da görüş bildirmeme şeklinde gelişmesine neden olabilir. Bazı durumlarda bağımsız denetçinin çalışma alanının kısıtlanması ülkenin ilgili kanunlarıyla ilgili olarak meydana gelebilmektedir.

Bağımsız denetim raporunun kesinleşme ve teslim edilme süresi, Seri:X No:22 sayılı Sermaye Piyasasında Bağımsız Denetim Standartları Hakkında Tebliğ'in İkinci Kısım Beşinci Bölüm'ün 23'üncü maddesi uyarınca bağımsız denetim raporu sorumlu ortak baş denetçi tarafından imzalanmasıyla kesinleşir, bağımsız denetim raporunun bir örneği ve bağımsız denetim kuruluşunu temsil eden ortağın imzasını taşıyan bir yazı ekinde en geç izleyen ilk iş günü içerisinde mesai bitimine kadar yayınlanmak üzere ilgili borsaya ve Kurul'a 10/02/2017 tarihli ve 29975 sayılı RG'de Kamuyu

Aydınlatma Platformu Tebliği'nde Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ ile güncellenen Kamuyu Aydınlatma Platformu Tebliği'nin 1'inci maddesinin 4'üncü fıkrasına göre e-imzalı olarak imzaya yetkili bağımsız denetçi tarafından ilan edilebilir¹⁴³.

Olumlu görüş dışında görüş bildiren denetçi durumunda,

TTK md. 403/5 (Değişik fıkra: 6335 S.K.-26.06.2012/m.20) "Olumsuz görüş yazılan hâllerde yönetim kurulu, görüş yazısının kendisine teslimi tarihinden itibaren dört iş günü içinde, genel kurulu toplantıya çağırır ve genel kurul yeni bir yönetim kurulu seçer. Esas sözleşmede aksi öngörülmemişse, eski yönetim kurulu üyeleri yeniden seçilebilir. Yeni yönetim kurulu altı ay içinde, kanuna, esas sözleşmeye ve standartlara uygun finansal tablolar hazırlar ve bunları denetleme raporu ile birlikte genel kurula sunar. Sınırlı olumlu görüş verilen hâllerde genel kurul, gerekli önlemleri ve düzeltmeleri de karara bağlar."

Türk hukukundaki prosedür yukarıda belirtildiği şekilde işleyecektir. Bağımsız denetim raporunun yayınlanmasından sonra bağımsız denetim standartları gereği bağımsız denetçi raporları hakkındaki sorumluluğu devam eder.

ABD'de ise PCAOB tarafından hazırlanan finansal denetim standartlarına ilişkin AS 3101- Niteliksiz Görüş Bildirdiğinde Mali Tabloların Denetimi Hakkında Denetçi Raporu, AS 3105- Niteliksiz Görüşlerden ve Diğer Raporlama Koşullarından Sapma, AS 3110-Bağımsız Denetçi Raporu'nun Tarihlendirilmesi standartları yer almaktadır. Raporlamanın şekli şartları yeknesak olduğundan farklı bir şekil arz etmemektedir. Raporların ilan edilmesi, Sarbanes Oxley Yasası'nın 906. maddesinin (a) fıkrasında yer alan periyodik finansal tabloların sertifikasyon şartı belirlenmiştir. Buna göre, "1934 tarihli Menkul Kıymetler Borsası Yasası'nın 13 (a) veya 15 (d) paragrafları uyarınca (15 USC 78m) veya 78o (d)), ihraççının baş icra memuru ve mali müşaviri (veya eşdeğeri) tarafından yazılı olarak bildirilir." Bu beyan finansal tabloların tüm standartlara uyumluluğunu göstermekte ve şirketin tüm mali ve faaliyet sonuçlarını yansıtmaktadır. Bu koşullara uymayan periyodik tablolar, Sarbanes Oxley Yasasının 906. maddesinin c fıkrası uyarınca "bu bölümün (a) ve (b) altbölümlerinde belirtilen herhangi bir beyanı olduğunu onaylar. Bildirime eşlik eden periyodik rapor, bu kısımda belirtilen tüm şartlarla uyuşmazsa, 1.000.000 \$ 'dan fazla ya da 10 yıldan fazla hapis ve para cezasına çarptırılmaz veya bu bölümün (a) ve (b) altbölümlerinde

¹⁴³ SPK,Kamuyu Aydınlatma Platformu Tebliği, md 4/4.f (Ek:RG-10/2/2017-29975) Bu madde kapsamında sermaye piyasası araçları borsada işlem gören yabancı ortaklıklar veya kuruluşlar tarafından yapılacak bildirimler, yönetim kurulu kararı alınması, bu bildirimlere ilişkin sorumluluğun ilgili bildirim yükümlüsü ortaklık veya kuruluşta kalması ve söz konusu bilginin kamuya açıklanmasına kadar geçen sürede gizliliğinin sağlanmasına yönelik gerekli önlemlerin alınması kaydıyla, sözleşme ile hizmet alınan üçüncü kişiler tarafından ilgili bildirim yükümlüsü ortaklık veya kuruluş adına gerçekleştirilebilir. Buna ilişkin esaslar KAP işleticisi tarafından belirlenir.

belirtilen herhangi bir beyanı, bildirimine eşlik eden periyodik rapor, bu bölümde belirtilen tüm şartlarla uyuşmazsa, 5.000.000 \$ 'dan fazla ya da 20 yıldan fazla hapis ya da her ikisi birden uygulanmayacaktır.”

1934 tarihli Menkul Kıymetler Borsası yasasının SEC. 35A. 78II maddesine göre halka açık şirketlere ait kurumsal raporlar SEC'in belirleyeceği kurallar doğrultusunda EDGAR veri tabanına yüklenmesi suretiyle kamuoyuna açık olarak erişilebilmektedir.

b. Sözleşmeye Dayalı Olarak Yönetim Kurulu ve Bağımsız Denetçi İlişkisi

Bu kısımda, şirket yönetimi ile bağımsız denetçi arasındaki sözleşme ilişkisi hem şekil, hem de usul olarak incelenmiştir.

i. Sözleşmenin Tarafları, Şekli Şartları ve Kabulü

Bağımsız denetim faaliyetini yerine getirebilmek amacıyla yönetim kurulu ve denetim komitesi aracılığıyla seçilen bağımsız denetim firması ile uluslararası bağımsız denetim standartları gereği, sözleşme yapılması zorunludur. Söz konusu sözleşmenin şekli şartları her ülkenin resmi kurumunca kabul edilen standartlar çerçevesinde sözleşme imzalanır ve TTK 399'uncu maddesinin 1'inci fıkrası uyarınca Ticaret Sicili Gazetesi'nde tescil ve ilan edilir.

Bağımsız denetim sözleşmesinin tarafları bağımsız denetim firması ve denetlenen şirkettir.

Türk Hukuku'nda bağımsız denetim sözleşmesi ile ilgili şekli şartlar ve unsurlar Bağımsız Denetim Yönetmeliği'nin 29'uncu maddesinde, Sermaye Piyasasında Bağımsız Denetim Standartları Hakkında Tebliğ'in Üçüncü Kısım Birinci Bölüm'ün 5'inci maddesinde belirtilmiştir. Bu unsurlar aşağıdaki gibidir;

- Sözleşmenin dayanağını teşkil eden genel kurul kararı veya Asliye Ticaret Mahkemesi tarafından atandıysa mahkeme kararının tarih ve sayısı,
- Denetimin amacı, kapsamı ve dönemi varsa özel nedenleri,
- Denetimin konusu ve kıstası,
- Tarafların sorumlulukları,
- Denetimin TDS'ye ve ilgili mevzuata uygun olarak yürütüleceği ve tamamlanacağı hususuna yer veren hüküm,

- Denetim ekibinde yer alan denetçilerin, yedekleri de dahil olmak üzere isim ve unvanları, öngörülen çalışma süreleri ve her biri için uygun görülen ücret tutarının ayrıntılı dökümü ile toplam denetim ücreti,
- Sorumlu denetçi ve yedeğinin denetim raporunu denetim kuruluşu adına imzalamaya yetkili olduğuna ilişkin hüküm,
- Denetimin başlangıç ve bitiş tarihleri ile raporun teslim tarihi,
- Mesleki sorumluluk sigortası yapılacağına dair hüküm,
- Denetlenen işletmenin, rapor tarihinden sonra ancak finansal tabloların veya yıllık faaliyet raporunun ilan tarihinden önce gerçekleşen ve bunları etkileyecek olaylardan denetçiyi haberdar etmekle yükümlü olduğu,
- Sözleşmenin ancak mevzuat uyarınca feshedilebileceğine dair hüküm.

BDY'nin 29'uncu maddesinin 2'inci fıkrasına göre sözleşmede denetim hizmetinden başka bir hizmet yapılması öngörülemez. Bu maddenin fıkrasının amacı, bağımsız denetçinin bağımsızlığını sağlamaktır.

BDY md 29/3'e göre "*Denetim sözleşmesi 6102 sayılı TTK uyarınca denetim kuruluşu ve veya denetçinin seçildiği hesap dönemi için yapılmaktadır*"

Sarbanes-Oxley Yasası'nın 202'inci bölümünün (A) fıkrasına göre denetim dışı hizmet almak için şirket yönetiminin denetim komitesinden ön onay alması zorunludur.

Denetçiler ve denetim kuruluşları ile müşteri olan firma bağımsız denetim sözleşmesinin tarafı olduklarına göre denetim sözleşmesinde iki taraflı bir borç yükümlülüğü doğmaktadır. Bu borçlara yönelik olarak sorumlulukların dayanakları kanunlara dayanmaktadır. Buna göre denetim sözleşmesinden doğan sorumluluklar aşağıdaki gibi olacaktır.

ii. Denetçi ve Denetim Kuruluşlarının Denetim Sözleşmesinden Doğan Sorumlulukları

Bu kısımda denetçiler ve denetim kuruluşlarının hem Türk hukukunda hem de Amerikan hukukunda denetim sözleşmesinden doğan sorumluluklar incelenmiştir.

(1) Türk Hukuku'nda Denetçinin Denetim Sözleşmesinden Doğan Sorumlulukları

İlk denetim çalışmasında sorumluluk, Seri:X No:22 sayılı bağımsız denetim standardı tebliğinin “*On yedinci kısım Birinci Bölüm*”ün 3’üncü maddesinde düzenlenmiştir. Bağımsız denetçi, açılış bakiyelerini, finansal tablolarını önemli yanlışlık içerip içermediğine yönelik gerekli düzeyde kanıt elde etmek, önceki dönem cari hesaplarının doğru şekilde yeni cari döneme aktarıldığı, uygulanan finans politikalarının uygunluğu ve etkilerini belirlemek zorundadır.

Sır saklama sorumluluğu, Seri:X No:22 sayılı Sermaye Piyasası’nda Bağımsız Denetim Standartları Tebliği’nin İkinci Kısım Üçüncü Bölüm md 17’de düzenlenmiştir. Bağımsız denetim kuruluşları ve bağımsız denetçiler ile onların çalışanları, denetim kuruluşlarına dışarıdan hizmet verenler, işleri dolayısıyla elde ettikleri şirket bilgilerini üçüncü kişilere ve kendine yarar sağlamak amacıyla kullanamazlar. Ancak bu sorumluluk şirket ile ilgili gerçekleşen adli bir inceleme veya düzenleyici denetleyici kurumların denetçiden bilgi ve belge istemeleri bu sorumluluğa istisnadır. TTK’nın 404’üncü maddesine göre denetçi ve özel denetçinin yanında birlikte inceleme yapan yardımcılara, denetleme yapmalarına yardımcı olan temsilciler, denetim sırasında şirket hakkındaki ticari bir sırla karşılaşmaları durumunda bu sırrı ifşa etmemekle veya kullanmamakla yükümlüdürler. Bundan doğacak zararlara yönelik olarak zararı birden fazla kişi veriyse bu zarardan dolayı müteselsil sorumluluk meydana gelmektedir. Pay senetleri borsada işlem gören şirketlerde buna yönelik ceza 300.000 Türk Lirasıdır. Bu ceza, sözleşme ile daraltılamaz veya kaldırılamaz.

Denetim çalışmalarının belgelendirilmesi ve saklanması sorumluluğu Seri:X No:22 sayılı Tebliğ’in Beşinci kısım md. 4’te düzenlenmiştir. Buna göre denetim kanıtları olarak nitelendirilen çalışma kağıtlarını düzenli ve yeterli bir şekilde kayıt düzeni oluşturmakla da yükümlü oldukları gibi Tebliğ’in 5. Kısım madde 11’e göre çalışma kağıtları on yıllık süre tamamlanmadan önce imha edilemez.

Hile ve usulsüzlüklere ilişkin sorumluluk, Altıncı Kısım İkinci Bölüm md.7’de düzenlenmiştir Buna göre, bağımsız denetçinin hile ve usulsüzlüklerin ortaya çıkarılmasına ilişkin olarak makul güvence sağlama sorumluluğu vardır ve buna yönelik yeterli ve güvenilir kanıt sayısına ulaşması zorunludur.

Aykırılıkların işletme yönetimine ve SPK'ya rapor edilmesi Seri: X No:22 sayılı Tebliğ'in 7. Kısım ikinci bölüm md.7/1'de düzenlenmiştir. Buna göre bağımsız denetçi dikkatini çeken aykırılıkla ilgili olarak hızlı bir şekilde denetimden sorumlu komiteye veya üst yönetimle iletişime geçmeli ve uygun şekilde bilgilendirildiğinden emin olmak zorundadır. Aykırılık kasti olduğundan emin olduğunda ise denetçi, sonuçları ivedilikle işletme yönetimine iletmek zorundadır. Md.7/2'ye göre bağımsız denetçi işletme yöneticilerinin aykırılığa taraf olduklarından şüphelenirse konuyu denetim komitesine veya yönetim kuruluna rapor eder. Eğer bağımsız denetçi, yönetim kurulunun ve denetimden sorumlu komite üyeleri konuyu dikkate almadıklarına kanaat getirirse SPK'ya ve şirketin bağlı olduğu özel mevzuata dahil düzenleyici kuruluşa bilgi vermek zorundadır.

İşletmenin sürekliliğine ilişkin sorumluluk, Seri: X No:22 sayılı Tebliğ'in 24. Kısım Birinci Bölüm md 5/2'de düzenlenmiştir. Buna göre, bağımsız denetçinin sorumluluğu, işletme yönetiminin finansal tabloların hazırlanmasında işletmenin sürekliliği varsayımını kullanım şeklinin uygunluğunu ve işletmenin sürekliliği ile ilgili finansal tablolarda açıklanması gereken önemli belirsizlikler olup olmadığını gözden geçirmesini gerektirir.

Görüş bildirme sorumluluğu, Seri:X No:22 Sayılı Tebliğ'in 29. Kısım ikinci bölüm md 11/2'de düzenlenmiştir. Buna göre denetçi, bağımsız denetim raporunda, finansal tabloların hazırlanması ve dürüst bir şekilde sunumundan işletme yönetiminin sorumlu olduğu hususu yanında bağımsız denetçinin sorumluluğunun, açıkladığı görüşle ilgili olduğu belirtilir. Raporda, finansal tablolar hakkında ayrı ayrı veya toplu olarak denetim kıstasında değerlendirdiğinde bir aykırılığın bulunmadığı hakkında bir olumlu görüş, veya kısmen de olsa önemli yanlışlık içermeyen ancak düzeltilmesi durumunda finansal tablonun güvenilirliğini ön plana çıkaracağı şeklinde şartlı olumlu görüş, finansal tablolarda önemli anlamda yanlışlık ve hile içerdiği finansal tabloların, finansal raporlama standartlarına uymadığı hakkında olumsuz görüş belirtme yükümlülüğü vardır.

Bağımsız denetçi, raporu düzenledikten ve görüş bildirmesi sonrasında bilanço tarihinden sonraki olaylarla ilgili görüş bildirme üzerinde bir sorumluluğu

bulunmamaktadır.¹⁴⁴ Eğer denetim sözleşmesi feshedildiyse, feshedilme tarihine kadar olan tüm denetim sonuçlarını sunmak zorunludur.¹⁴⁵

Hukuki ve cezai sorumluluk, Seri:X No:22 sayılı Tebliğ'in İkinci Kısım Yedinci Bölüm md.29'da düzenlenmiş olup, bağımsız denetim faaliyetinin standartlara uygun yapılmaması nedeniyle bağımsız denetçi, bağımsız denetim kuruluşu ile birlikte denetim raporunu imzalayanlar üçüncü şahıslara karşı hukuki sorumluluğa sahip olup bu sorumluluk müteselsildir. İkinci fıkra hükmü gereği bağımsız denetim standartlarına aykırı bağımsız denetim raporu düzenleyenler ve düzenlenmesini sağlayanlar hakkında cezai sorumluluk tanımlanmıştır. Cezai sorumluluğun vuku bulması durumunda 660 sayılı KHK'nın 25'inci maddesi uyarınca KGK tarafından inceleme başlatılmaktadır. 25'inci maddenin 1'inci fıkrası gereğince kurumun lisansı askıya alma, uyarı, bildirim, meslekten çıkarma şeklinde tedbirler alması şeklinde hakları saklıdır. 25'inci maddenin 7'inci fıkrası gereğince bu incelemeler sulh ceza hakimi tarafından da yürütülebilmektedir. TTK md. 404'e göre zarardan birden fazla kişinin sorumlu olması durumunda müteselsil sorumluluk meydana gelmektedir.

2011 tarihli 660 sayılı Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu'nun Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname'de bağımsız denetçinin denetimden doğan hukuki sorumlulukları md 23'te belirlenmiştir. Buna göre bağımsız denetçinin denetlediği, finansal tablo, bilgi ve raporlara ilişkin olarak hazırladıkları bağımsız denetim raporlarının denetim standartlarına uygun olmaması durumunda denetlenen firmaya ve üçüncü kişilere yönelik olarak ortaya çıkabilecek zararların tazmini için mesleki sorumluluk sigortası yapılması zorunludur.

Bağımsız denetçi, denetim faaliyetleri ve sonuçları hakkında genel kurula açıklamalarda bulunmak zorundadır¹⁴⁶

Gerekli hallerde riskin erken saptanması ve yönetimi komitesini önermek, böyle bir sistem eğer varsa, bu komite hakkındaki uygulamaları açıklamak üzere rapor düzenlemek ve bunu denetim raporuyla birlikte genel kurula sunmak zorundadır.¹⁴⁷

¹⁴⁴ BDY md. 31/1

¹⁴⁵ TTK md 402.

¹⁴⁶ TTK md 402

¹⁴⁷ TTK md. 378

Denetçi ve denetim kuruluşları, denetçi seçimi, görevden alınması ve sözleşmenin feshine ilişkin hükümlere uymak zorundadır.¹⁴⁸

(2) Amerikan Hukuku'nda Denetçinin Denetim Sözleşmesinden Doğan Sorumlulukları

Bilgi belge saklama yükümlülüğüne göre bağımsız denetçiler, Sarbanes-Oxley Yasası'nın 103'üncü bölümünde 7 yıl süre ile denetlediği firmalara ilişkin kayıtları saklamak zorundadır. 104'üncü bölümünde ise müşterisi olan halka açık şirket hakkında açılan bir soruşturmada dolayı denetçinin veya denetim şirketinin ibraz etmemesi suçtur.

Denetim Komitesi'ne zamanında rapor sunmak, Sarbanes Oxley Yasası'nın 204'üncü bölümünde verilen bu hüküm ile 1934 tarihli Menkul Kıymetler Borsası Kanunu'nun 10A maddesi değiştirilerek denetim komitelerinin etkinliği artırılmıştır. Buna göre denetim komiteleri finansal tablo denetimi ile ilgili tüm süreçlerde doğrudan iletişim kurulması gereken bir organ olarak yetkilendirilmiştir.

Denetim sonrası kontrol sorumluluğu ile bağımsız denetçi, Sarbanes Oxley Yasası'nın 802'inci bölümüne göre, denetimin sonuçlandığı dönemden itibaren 5 yıl süre boyunca denetim kayıtlarını gözden geçirmeyi sürdürmesi amaçlanmış ve bu hükümle birlikte bağımsız denetçinin denetim sözleşmesinin bitiminden itibaren de hileye ilişkin sorumluluklarının artırılması amaçlanmıştır.

Rapor düzenleme ve görüş bildirme sorumluluğu, PCAOB'un 1001 nolu standardında bağımsız denetçinin görüş bildirme sorumluluğu olduğu belirtilirken, AS 3101 Nolu Denetçinin Niteliksiz Bir Görüşünü İfade Ederken Mali Tabloların Denetimi Hakkında Denetçi Raporu adlı standart ve AS 3105 Nolu Niteliksiz Görüşten ve Diğer Raporlama Koşullarından Ayrılma adlı standarda göre denetçi hazırladığı rapor hakkında görüş bildirirken olumlu, olumsuz, şartlı olumlu görüş bildirebileceği gibi görüş bildirmekten kaçınabilir. Denetçi görüş bildirirken görüşü hakkında açıklama yapmak zorundadır.

Denetim planlama ve risk değerlendirme sorumluluğuna göre, şirketin sürekliliği, büyüklüğü, tabi olduğu yasa ve düzenleyici işlemler gibi faktörlerden

¹⁴⁸ TTK md 399

dolayı riskler de değişkenlik göstermektedir. Bu nedenle denetçi, denetleyeceği şirketi finansal politikalar, muhasebe hesapları gibi göstergeleri 2101 Nolu Denetim Planlaması standardı gereği, incelemek ve şirket içerisinde risk oluşturan konuları yönetime bildirme sorumluluğu vardır.

Yasadışı işlemlere ilişkin sorumluluk, 2405 nolu Müşteriler Tarafından Yasa Dışı İşlemler adlı standartta, denetçi, yolsuzluklar hakkında kanıt oluşturma ve SEC'e bildirme yükümlülüğünü belirtmektedir. Bu sır saklama sorumluluğunun istisnasıdır.

iii. Yönetim Kurulunun Denetim Sözleşmesine İlişkin Sorumlulukları

Bu kısımda hem Türk hukukunda hem de Amerikan hukukunda yönetim kurulunun denetim sözleşmesinden doğan sorumlulukları incelenmiştir.

(1) Türk Hukuku'nda Yönetim Kurulunun Sorumlulukları

Finansal tablo ve yıllık rapor hazırlama ve bildirme sorumluluğu, Seri:X No:22 sayılı Tebliğ'in İkinci Kısım Altıncı Bölüm md.26/(1)'de düzenlenmiş olup, yönetim, finansal tabloların muhasebe ve finansal raporlama standartlara ve gerçeğe uygun olarak sunması, TTK ve serbest piyasa mevzuatı gereği zorunludur. Finansal tabloların bağımsız denetime tabi tutulması yönetim kurulunun sorumluluğunu ortadan kaldırmamaktadır.

Teyit mektuplarına cevap verme sorumluluğu, Seri:X No:22 sayılı Tebliğ'in 25. Kısım birinci bölüm md 3.'e göre teyit mektuplarına cevap vermeyen yönetim, finansal raporlamaya yönelik sorumluluğu kabul etmemiş sayılmaktadır ve teyit mektuplarına cevap veren yönetim, finansal raporlama sorumluluğunu kabul etmekte ve vereceği beyanlar bir denetim kanıtı oluşturmaktadır. Teyit mektupları diğer denetim kanıtlarıyla da karşılaştırılabilir nitelikte kanıtlardır. Gerçek dışı beyan verilmesi ve bu beyanın önemli yanlışlığı ve hileyi ortaya koyması durumunda denetçi görüşü olumsuz olabilecektir.

Hile ve usulsüzlerin tespit edilmesinde sorumluluğun verilmesiyle, Seri: X No:22 sayılı Tebliğ'in Altıncı Kısım İkinci Bölüm md.5'e göre hile ve usulsüzlüklerin ortaya çıkarılmasında işletme yönetimi birinci derecede sorumludur. Buna ilişkin olarak hile ve usulsüzlüklere yönelik iç kontrol sisteminin eksikliklerini gidermek

zorundadır. Buna ilişkin yönetimin çekingen tutumu bağımsız denetçinin dikkatini çekecektir ve bu tutum hileye neden olarsa denetçi öncelikle yönetim kurulu ile görüşmelidir. Davranışların düzeltilmemesi sonucu denetçinin rapor görüşü olumsuz veya şartlı görüş olacaktır. SPK'ya durumu bildirmekle yükümlüdür.

Sermaye piyasası mevzuatı ve ilgili diğer mevzuata uyma sorumluluğu, Seri:X No:22 sayılı Tebliğ'in Yedinci Kısım 1. Bölüm md 4'e göre işletme yönetiminin mevzuata uyması finansal tablo hazırlama aşamasında hile ve hataların önlenmesini ve hazırlanan finansal tablolar gerçeğe uygun şekilde sunulmasını sağlaması anlamını taşımakla birlikte, işletmenin herhangi bir düzenleyici ve denetleyici kurumun da mevzuatına dayalı olarak faaliyet sonuçlarını düzenlemek zorundadır.

İlişkili tarafların açıklanmasında işletmenin sorumluluğu, Seri:X No:22 sayılı Tebliğ'in 22. Kısım birinci bölüm md. 4/(1)'e göre işletme yönetimi, ilişkili tarafların belirlenmesi ve bu taraflarla gerçekleştirilen işlemlerin açıklanmasından sorumludur. Bu sorumluluk, işletme yönetiminin ilişkili taraflarla gerçekleştirilen işlemlerin işletmenin bilgi sisteminde uygun bir şekilde belirlenerek finansal tablolara doğru yansıtılmasını temin edecek iç kontrol sistemlerinin kurulmasını gerektirir.

İşletmenin sürekliliğine ilişkin değerlendirme yapma sorumluluğu, Seri:X No:22 sayılı Tebliğ'in 24. Kısım Birinci bölüm md 4/(1)'e göre işletmenin sürekliliği varsayımının finansal tabloların hazırlanmasındaki temel ilkelere biri olması nedeniyle, işletme yönetiminin, işletmenin sürekliliğine ilişkin bir değerlendirmeyi her durumda yapması zorunludur. Bu zorunluluk şirketin iflası, şirketin varlığını tehdit edecek önemli bir mali ve adli bir olaya ilişkin denetçinin bilgilendirilmesini sağlayacaktır.

Finansal Raporlamaya ilişkin sorumlulukta, Seri:X No:22 sayılı 29. Kısım İkinci Bölüm md 10'a göre yönetim kurulunun finansal raporların gerçeğe aykırı olmaması ve muhasebe ve finansal raporlama standartlarına uygun olarak sunumu ve amacına uygun olarak tasarlanması ve uygulamaya geçirilmesi, uygun muhasebe politikası seçimi ve gereken koşullara uygun olarak muhasebe tahminlerinin yapılmasını gerektirir.

Ücret ödeme sorumluluğu, Seri:X No:22 sayılı Tebliğ'in Üçüncü Kısım md.5'e göre bağımsız denetim sözleşmesinde belirtilen her bir denetçiye karşılık yazan toplam tutarın denetim firmasına ödenmesi zorunludur. Bu ücretin adil, bağımsız denetim

kuruluşları arasında haksız rekabete neden olmaması, hizmetin kalitesini koruyacak şekilde düzenlenmesi gerekmektedir.

*İbraz yükümü ve bilgi alma hakkı*¹⁴⁹ ndan dolayı şirketin yönetim kurulu, yıllık ve dönemlik finansal tablolarını ve yıllık faaliyet raporunu onaylayarak gecikmeden denetçiye vermesi zorunludur. Bununla ilgili olarak yönetim kurulu denetçiye şirketin defterlerini yazışmalarını, varlık ve borçlarını incelemek üzere vermekle yükümlüdür. Bunun yanında finansal tabloları çıkarttırmakla yükümlü olan yönetim kurulu denetçiye şirketin bağlı ortaklıkları ve yavru şirketleri hakkındaki denetim raporlarını da sunmak zorundadır.

*Sır saklamadan doğan sorumluluk*¹⁵⁰, TTK'nın 404'üncü maddesinin 3'üncü fıkrası gereğince denetlenen şirketin sermaye şirketi olması durumunda sır saklamadan doğan yükümlülük yönetim kurulu ve üyelerini ve çalışanları da kapsamaktadır.

(2) Amerikan Hukuku'nda Yönetim Kurulunun Denetim Sözleşmesinden Doğan Sorumluluğu

Sarbanes Oxley Yasası'nın 301'inci bölümüne göre denetim komitesi yönetim kurulu sıfatıyla bağımsız denetçi atama, denetim sürecinin yürütülmesinden ve yönetim kurulu arasındaki anlaşmazlıkların çözülmesi, denetim hakkındaki her türlü çalışma ile ilgili olarak doğrudan sorumlu tutulmaktadır.

Finansal raporlama sorumluluğu, Sarbanes-Oxley Yasası'nın 302'inci bölümüne göre, yönetim kurulunun sorumluluğu gerçeği yansıtan finansal tablolar oluşturmaktır ve bunun gerçekleştirilmesi amacıyla imzaya yetkili görevliler, gerekli iç kontrolün kurulması ve sürekliliğinin sağlanması, iç kontrol sistemindeki önemli eksiklikler ve muhasebe verilerinin işlenmesi, kaydedilmesi, ilişkili taraf işlemleri ile ilgili bilgileri denetim memurlarına rapor edilmesinden sorumludur.

Finansal tablonun tasdik edilmesine ilişkin sorumluluğa göre, yönetim kurulunun finansal tablo hazırlama sorumluluğundan dolayı imzaya yetkili yönetim kurulu üyelerinin finansal tabloların standartlara uygun hazırlandığını ve herhangi bir hile ve manipülasyon içermediğini onaylaması anlamına gelmektedir. Sarbanes Oxley'nin 906'ıncı bölümünde buna ilişkin olarak imzaya yetkili bir yönetim kurulu

¹⁴⁹ TTK md. 401-1/2/3

¹⁵⁰ TTK md. 404-3

üyesinin finansal tabloların yanıltıcı herhangi bir finansal bilgi içerdiğini bilmesi ve buna ilişkin beyan vermesi durumunda 1.000.000 \$ (veya 5.000.000\$) para ve 10 yıldan(veya 20 yıl) fazla hapis cezasına çarptırılmayacağı belirtilmiştir.

iv. Bağımsız Denetim Sözleşmesinin Sona Ermesi

Denetim sözleşmesinin feshi ve butlanının söz konusu olduğu durumda yönetim kurulu ile olan ilişkisi Türkiye yasa ve tebliğlerinde düzenlenmiş olup, tezin bu başlığındaki temel sınırlılık Anglo-Sakson hukuk sistemine tabi olan ABD'nin bağımsız denetim sözleşmelerinin sona ermesine ilişkin olarak herhangi bir bilgiye ulaşılamamış olmasıdır. Bu nedenle uluslararası bağımsız denetim standartlarından ve Türkiye yasalarından yararlanarak sözleşme sona erme sebepleri ve sonuçları irdelenecektir.

Her sözleşmede olduğu gibi bağımsız denetim sözleşmesi de tarafların borçlarını ifa etmeleri ve sözleşme süresinin sona ermesi durumunda kendiliğinden sona ermektedir. Bunun dışında bağımsız denetim sözleşmesinin sona ermesi tarafların Borçlar Hukuku hükümlerince fiil ehliyetinin ortadan kalkması ve taraflardan birinin sözleşmeye aykırı davranması durumunda sözleşme sona erebilmektedir. Bağımsız denetim sözleşmesi borçlar hukuku sözleşmelerinden farklı olarak diğer kanunlar, düzenleyici işlemler ve uluslararası standartlarla çerçeve edilen bir sözleşme türüdür. Ülkemizde bağımsız denetim sözleşmesinin sona erme sebepleri, Seri:X No:22 sayılı Sermaye Piyasası'nda Bağımsız Denetim Faaliyeti Hakkında Tebliğ ve 6102 sayılı TTK ile düzenlenmiştir. Bu iki düzenlemenin sözleşmenin fesih nedenleri üzerine ortak noktaları, fesih nedeninin haklı bir sebepten kaynaklandığı, bu haklı sebebin gerekçeli olması üzerine kuruludur. Bu gerekçenin sözleşmenin taraflarının arasındaki güven unsurunun ortadan kaldıran sebeplerden kaynaklandığı görülmektedir.¹⁵¹

Bağımsız denetim sözleşmesinin feshi 6102 sayılı TTK'nın 399'uncu maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre bağımsız denetim sözleşmesinin feshi denetçi tarafından;

¹⁵¹ KÖKSAL, Aytaç, Bağımsız Denetim Sözleşmesi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara,2008,s.380

- Haklı bir sebep varsa,
- Kendisine karşı görevden alma davası açılmışsa feshedilebilir.¹⁵²

Denetçinin haklı sebepleri TTK 399'uncu maddenin 8'inci fıkrasına göre, görüş yazısının içeriğinden dolayı olan fikir ayrılıkları, denetlemenin şirketçe sınırlandırılmış olması, görüş yazısı vermekten kaçınılması haklı sebep olarak görülmemektedir. Denetçinin fesih sebebi gerekçeli olmalıdır. Denetçi fesih tarihine kadar tüm denetim sonuçlarını TTK'nın 402'inci maddesine uygun bir raporla genel kurula sunmakla yükümlüdür. Sözleşmenin feshi durumunda ise yönetim kurulu veya 399'uncu maddenin 5'inci fıkrasında belirtilen şartları taşıyan pay sahiplerinin başvurusuyla 4'üncü fıkra da belirtilen şirketin merkezinde bulunan Asliye Ticaret Mahkemesi tarafından yeni denetçi atanır.

Seri: X No:22 sayılı Tebliğ'in Üçüncü Kısım İkinci Bölüm'ünde bağımsız denetim sözleşmesinin sona erdirilmesi başlıklı 8'inci maddeye göre şirket yönetimi ile bağımsız denetçi aralarında anlaşarak sözleşmeyi sona erdirememektedir. Ancak müşteriler haklı gerekçelerin varlığı halinde; bağımsız denetim kuruluşlarında ise müşteri tarafından çalışma alanının önemli ölçüde sınırlandırılması nedeniyle finansal tablolara ait bilgi ve belgelere ulaşamaması durumunda ya da bu Tebliğ'de bu maddeye atıf yapılan maddelerde sayılan haklı gerekçelerin varlığı durumunda Sermaye Piyasası Kurulu'na yazılı gerekçe göstermek şartıyla görüş alınmak suretiyle sözleşmeyi sona erdirebilirler. Bu sebepler Altıncı Kısım Altıncı Bölüm'ün 28'inci maddesinin 2'inci fıkrasında sözleşmenin devam ettirilememesi ile ilgili olarak hükümde, hile ve usulsüzlüklere ilişkin işletme tutumu ve hile ve usulsüzlük olduğuna ilişkin kanaati ve bu usulsüzlüğün önemli bir yanlışlık içerdiğini test etmesi ve denetimden sorumlu kişilerin yetkinliği konusundaki endişelerin varlığı durumunda, denetçinin sözleşmeyi feshetme olasılıkları söz konusu olmaktadır. Yedinci Kısım İkinci Bölüm'de işletmenin mevzuata aykırılıkları durumunda denetçinin talebi 10'uncu maddede yer almaktadır. Buna göre denetim kuruluşunun denetlediği işletme hakkında ortaya çıkardığı aykırılıklar önemli bir yanlışlık içermemesi de dahil olmak üzere işletmenin herhangi bir düzeltici işlemde bulunmaması durumunda bağımsız denetçi sözleşmeyi feshedebilir.

¹⁵² TTK md 399/8

c. Yönetim Kurulu Yapısı ve Ülke Mevzuatına Göre İlişki

IFAC'ın yayınlamış olduğu ISA 260 da olarak bilinen ve KGK tarafından çevirisi yapılan BDS-260 Üst Yönetimle Kurulacak İletişim adlı denetim standardına göre kültürel, hukuki sistem, işletme büyüklüğü ve ortaklık yapısı gibi faktörlere bağlı olarak bağımsız denetçi ile şirketin yönetimi arasındaki ilişkinin ve iletişimin değiştiği belirtilmiştir. Bazı şirketlerde yönetim kurulu yapısı tek kademeli yani icracı yönetim kurulundan oluşmaktayken bazı ülkelerdeki şirketlerde yönetim kurulu yapısı içerisinde bağımsız denetim komitesi mevcuttur.¹⁵³ Bu yönetim kurulu yapısı ülkemizde ve Amerika gibi ülkelerde sermaye piyasalarında işlem gören hisselerle sahip olan şirketlerde kanunen zorunlu bir yönetim kurulu yapısıdır. Örneğin, daha önce de belirtildiği üzere ABD'nin Sarbanes-Oxley Yasası'nın 301'inci bölümünde¹⁵⁴ bağımsız denetçinin denetim kurulu ile olan ilişkisi doğrudan gözetim ilişkisi şeklinde düzenlenirken, Türkiye'de ise benzer şekilde, Seri:X No:22 Sayılı Sermaye Piyasası'nda Bağımsız Denetim Standartları Hakkında Tebliğ'in İkinci Kısım Altıncı Bölüm 25'inci maddede bağımsız denetim komitesinin bağımsız denetçi ile olan ilişkisinin gözetim niteliğinde düzenlendiği görülmektedir.¹⁵⁵ Bununla birlikte denetim komitesinin kilit unsur taşıdığı ABD gibi ülkelerde de üst yönetimle olan iletişimi uluslararası denetim standartlarına olan uyum nedeniyle sınırlandırılmamıştır. Yabancı bağımsız denetim firmaları açısından ülke mevzuatı farklılıklarına değinecek olunursa, bağımsız denetim sözleşmesinin ifa edildiği yerin hukuk kuralları yol gösterici olacaktır. Örneğin, Sarbanes-Oxley Yasası'nın 106'ıncı bölümünün birinci maddesinde herhangi bir ihraççıya ilişkin bir denetim raporu hazırlayan veya sunan herhangi bir yabancı bağımsız denetim şirketi bu kanuna uygun olarak çıkarılan yasalara tabi olacaktır. Ancak Amerikan Sermaye Piyasası Kurulu ile olacak uyuşmazlıklar dışında Federal ve Devlet mahkemelerinin yargı yetkisine tabi tutmak için bir temel teşkil etmeyeceği belirtilmiştir. Bu durumda uluslararası bağımsız

¹⁵³ BDS 260-Üst Yönetimle Kurulacak İletişim, paragraf A1.

¹⁵⁴ Act of Sarbanes-Oxley, Section 301-2, "Responsibilities Relating To Registered Public Accounting Firms"

¹⁵⁵ SPK,Seri:X No:22 Sayılı Tebliğ, İkinci Kısım, md 25, - (1) (Değişik birinci fıkrası: Seri: X, o: 28 sayılı Tebliğ ile) Payları Borsada işlem gören ortaklıklar, Kurumsal Yönetim İlkeleri çerçevesinde, en az iki üyeden oluşan denetimden sorumlu komite kurmak zorundadırlar. Denetim komitesi kurma zorunluluğu bulunmayan işletmelerde, denetim komitesince yapılan işler, yönetim kurulunca yerine getirilir. (2) Denetimden sorumlu komite; ortaklığın muhasebe sistemi, finansal bilgilerin kamuya açıklanması, bağımsız denetimi ve ortaklığın iç kontrol sisteminin işleyişinin ve etkinliğinin gözetimini yapar. Bağımsız denetim kuruluşunun seçimi, bağımsız denetim sözleşmelerinin hazırlanarak bağımsız denetim sürecinin başlatılması ve bağımsız denetim kuruluşunun her aşamadaki çalışmaları denetimden sorumlu komitenin gözetiminde gerçekleştirilir.

denetim sözleşmelerindeki uyuşmazlıklarda sözleşmede belirtilen ülkenin hukuku, ülke belirtilmediyse MÖHUK'un 24'üncü maddesinin 4'üncü fıkrası uygulanır.

MÖHUK, md 24/4-“ *taraflar sözleşmede uygulanacak hukuk seçilmediğinde sözleşmedeki en sıkı ilişkili hukuk uygulanır. Söz konusu hukuk, karakteristik edim borçlusunun sözleşmenin kurulduğu sıradaki mutad meskeni hukuku, ticari veya mesleki faaliyetler gereği kurulan sözleşmelerde karakteristik edim borçlusunun işyeri, bulunmadığı takdirde yerleşim yeri hukuku, karakteristik edim borçlusunun birden çok işyeri bulunması halinde sözleşme ile en sıkı ilişki içinde bulunan işyeri hukuku uygulanır.*”

Bağımsız denetim sözleşmesinin karakteristik edim borçlusu denetim yapılan şirket olduğuna göre, şirketin bulunduğu ülkenin hukuku uygulanmaktadır. Buna göre uluslararası bağımsız denetim sözleşmeleri hakkındaki uyuşmazlıklar milletlerarası özel hukuka göre çözümlenecektir.

2. Kurumsal Şirket Yönetiminde Risk Türleri ve Denetim Riski Olgusu ile İlişkisi

Her kurumsal şirketin yönetiminde risksiz bir işlemin varlığından söz edilemez. Dünya piyasalarının serbestliği ve şirketleri her daim risk altında tutmaktadır ve şirket yönetimler bu riskleri en aza indirmek durumundadır. Özellikle ABD ile birlikte dünyanın geneline yayılan muhasebe skandalları risk yönetiminin tüm sektörlerinde yaygınlaştırılması ve bu yönde iç ve bağımsız denetimin etkinliğinin artırılması amaçlanmıştır. Bu anlamda ABD’de Sarbanes-Oxley Yasası ve Avrupa Birliği’nde muhasebe ve finansal raporlamaya yönelik bildiri ve direktiflerle değişiklikler yapılmakla birlikte, yaşanan bu muhasebe skandallarının temel kaynağının şirket içindeki risklerden kaynaklandığı bu nedenle kurumsal yönetimdeki eksikliklerin giderilmesi açısından özellikle borsaya kote olmuş şirketlerde riskin erken saptanması komitesi ve denetim komitelerinin kurulması önerisi öngörülmüştür. Buna göre ülkemizde ilk olarak SPK’nın çıkarmış olduğu Seri:IV Sayı:56 “Kurumsal Yönetim İlkelerinin Belirlenmesine ve Uygulanmasına İlişkin Tebliğ”¹⁵⁶ ekinde yer alan Kurumsal Yönetim İlkeleri’nin 4.1.1 maddesiyle yönetim kuruluna alacağı stratejik kararlar suretiyle menfaat sahiplerinin haklarını ve uzun vadede şirketin getirilerinin, büyümesinin ve finansal dengesinin korunması amaçlanarak temsil yükümlülüğü getirilmiştir. Bu anlamda 4.2.3 numaralı maddeyle pay sahipleri ve diğer menfaat sahiplerinin çıkarlarını etkileyecek bir takım riskleri en aza indirecek şekilde

¹⁵⁶ R.G. 30.12.2011, S. 28158. II-17.1 sayılı “Kurumsal Yönetim Tebliği” (R.G. 03.01.2014, S. 28871) ile yürürlükten kaldırılmıştır

risk yönetim ve bilgi sistemlerini, iç kontrol sistemlerini iyileştirici önlemler almalarını ilgili yönetim kurulu komitelerinden görüş alarak yapmaları öngörülmüştür. Bu yükümlülüklerden dolayı SPK, borsaya kote olmuş şirketlerden riskin erken saptanması komitesi kurulmasını 4.5.1 numaralı maddesi ile karara bağlanırken, 4.5.12 numaralı maddesiyle riskin erken saptanması komitesinin görev tanımı şirketin varlığını, gelişmesini ve devamını tehlikeye düşürebilecek risklerin erken teşhisi, tespit edilen risklerle ilgili gerekli önlemlerin uygulanması ve riskin yönetilmesi amacıyla çalışmalar yapmak ve risk yönetim sistemlerini en az yılda bir kez gözden geçirmek olarak belirlenmiştir. Sonrasında çıkan 6102 sayılı TTK'nın 378'inci maddesi ile riskin erken saptanması komitesinin kurulması da zorunlu hale getirilmekle beraber II-17.1 sayılı Kurumsal Yönetim Tebliği ile risk yönetimi şirketlerde zorunlu hale getirilmiştir.¹⁵⁷

Risk yönetimi ile ilgili olarak kurumsal olarak önlem alınmasının zorunlu kılınması, bağımsız denetimde ortaya çıkabilecek risk faktörlerini de önleyebilecektir. Şöyle ki bir şirketin karşılaşılabileceği risk türlerini finansal riskler, operasyonel riskler, stratejik riskler ve dış çevre riskleri olarak sınıflandırmak mümkündür. Finansal riskler, bir şirketin finansal pozisyonundan kaynaklanan olası tehlikeleri; operasyonel riskler, şirketin iş faaliyetleri sırasında karşılaşılabilecek olası insan kaynaklı durumları; stratejik riskler şirketin kısa, orta ve uzun vadeler üzerine geliştirmiş olduğu hedeflere yönelik riskleri, dış çevre riskleri ise şirketin faaliyetleri dışında meydana gelen risklerdir.¹⁵⁸ Bu risklerin içerisinde denetim riskini oluşturabilecek temel problem hile ve yolsuzluktur.

SPK'nın Seri:X No:22 sayılı Tebliğ'in Birinci Kısım 7'inci maddenin birinci fıkrası şirket yönetimlerine bu risklerin ortaya çıkarılması ve önlem alınması için sorumluluk yüklemektedir. Bağımsız denetçilere ise finansal tabloları etkileyen risklerin ortaya çıkarılarak, finansal tablolara doğru yansıtılıp yansıtılmadığını kamuya açıklanmasından dolayı sorumluluk yüklemiştir. Bu sorumluluklara bağlı olarak bağımsız denetçi makul güvence sağlamak amacıyla şirket içindeki yüksek risk alanlarını tespit etmekte ve bu risklere yönelik denetim stratejileri geliştirecektir. Tebliğ'in 7'inci maddesinin 4'üncü fıkrasına göre "*denetim riski finansal tabloların*

¹⁵⁷ YAŞAR, Tuğçe Nimet Anonim Şirketlerde Riskin Erken Saptanması ve Yönetimi, Ticaret ve Fikri Mülkiyet Hukuku Dergisi, Cilt 2, Sayı 2, Ocak 2016, s. 74.

¹⁵⁸ BOZKURT, Cevdet, Risk, Kurumsal Risk Yönetimi ve İç Denetim, Denetim Dergisi, Sayı:4, 2010,s.20-21.

önemli yanlışlık içerme riski ile bağımsız denetçinin bu yanlışlığı ortaya çıkaramama riskinin bir fonksiyonu” olarak tanımlanmaktadır. Önemli yanlışlık içeren bir muhasebe ve finansal raporlama yöntemi, işletme yönetiminin içinde bulunduğu risklerin bir yansıması olduğundan yönetim bu risklerin ortadan kaldırılması hakkındaki önlemleri almak zorundadır. Aksi takdirde alınmayan önlemler denetim riskini arttıracak ve denetim raporunda olumsuz görüşe neden olabilecektir.

C. Etik Kurallar Açısından Kurumsal Yönetimde Bağımsız Denetimin Rolü

Bu kısımda kurumsal yönetimde bağımsız denetimin etik kurallar açısından rolüne ilişkin hususlara yer verilmiştir. Buna göre, bağımsız denetimin yararlı ve etkin olması için hem denetlenen şirketin yöneticileri hem de bağımsız denetim kuruluşları ile bağımsız denetçiler yazılı olan bu etik kurallara uyması durumunda bağımsız denetim mekanizması doğru çalışmakta ve muhasebe ve finansal tablo hilelerinin önlenmesinde rol oynamaktadır.

1. Muhasebe ve Finansal Raporların Denetiminde Etik Standartlar

Bağımsız denetim meslek etiğinin temel amacı, muhasebe kayıtlarının doğruluğuyla birlikte, finansal tabloların gerçeğe uygun şekilde finansal bilgi kullanıcılarının bilgisine sunulmasını sağlayacak koşulları meslek sahipleri ile denetlenen şirketlerin iş birliğinde çalışmasına olanak sağlayacak şekilde belirlemektir.

a. Etik Kuralların Genel Uygulaması

Etik, etimolojik olarak Yunanca ethos sözcüğünden türemiş olup, anlam bakımından etik, “*amaçlı ve bilinçli eylemle doğrudan ilgili olan bir düşünme etkinliği*” olarak tanımlanabilir.¹⁵⁹ Buna göre bağımsız denetim etiği, bağımsız denetçinin de üçüncü kişilere karşı makul güvence verme amacı doğrultusunda bilinçli olarak yaptığı her türlü eylem hakkındaki düşüncelerini kapsar.

¹⁵⁹ KESGİN, Ahmet, Etik Üstüne, Dinî Araştırmalar Dergisi, Cilt:12, Eylül-Aralık 2009

Her meslekte olduğu gibi, etik kurallar, muhatap olunan kişi ve kurumlarla olan iletişimi ve davranış biçimini düzenlediği gibi, işin ahlaki risklerinden dolayı da meslek sahibini hukuki sonuçlara yönelik korur. Bağımsız denetim faaliyetinin de belirli ahlaki risklerinin olduğu bilindiği üzere, yaşanan muhasebe skandallarında, bağımsız denetçinin mesleki davranış biçiminin önemli olduğu sonucuna varılmıştır. Örneğin Enron skandalında bağımsız denetçi, uyarıları dikkate almamış ve özel olarak hile konusu ile ilgilenmemiştir. Hile ile ilgili soruşturma başlatıldığı zaman ise bağımsız denetim şirketinin Enron'a ilişkin çalışma kağıtlarını ve yazışmalarını gizlemesi ile yine bir etik olmayan ve hukuka aykırı davranış sergilemiştir. Bu örneklere ilişkin olarak denetçinin denetim sırasındaki etik kurallara daha yakından bakılması gerekli görölmüştür. Bir çok etik kural yazılı değildir. Ancak bağımsız denetim etik ilkeleri yazılı hale getirilmiştir.

Denetçinin genel etik kuralları uygulama çerçevesi, Türkiye Denetim Standartlarına göre dürüşlük, tarafsızlık, mesleki yeterlilik ve özen, sır saklama ve mesleğe uygun davranış faktörleri etrafında oluşmaktadır. Bu faktörlerin bağımsız denetçinin denetlediği firma ile olan ilişkisini düzenler ve mesleğinde kendini geliştirmeye yönlendirerek mesleki şüphelerine kolay cevap bulmasını sağlar ve buna göre denetim stratejileri gerçekteştirir.

Bir çok etik kural yazılı değildir. Ancak bağımsız denetim etik ilkeleri yazılı hale getirilmiştir. IFAC'ın yayınladığı Code Of Ethics isimli standart ile hem muhasebe etiği hem de denetim etiği olarak bir çok ölkede kabul görmüş ve bağımsız denetime olan yaklaşımda yeknesaklık ön plana çıkmıştır. Türkiye de bu kuruluşa üye ölkelerden biridir ve IFAC Etik Komitesi'nin bağımsız denetçiler ve muhasebeciler için hazırladığı etik standartları kabul etmektedir. Türkiye'nin bu anlamda kabul ettiği en son etik standart değişikliği 2015 tarihli 29362 sayılı RG'de yayımlanan 44 nolu Türkiye Denetim Standartları'nı yürürlükten kaldıran 2017 tarihli 30256 sayılı RG'de yayımlanan 54 Nolu Türkiye Denetim Standartları'dır. Standartta göre eğer ölkemevzuatı daha sıkı etik hükümler öngörmüşe denetçi ölkemevzuatına göre hareket edecektir.

b. Dünyada Etik Kuralların Uygulanma Düzeyi

IFAC Etik Komitesi, etik liderliğin, tutum ve davranışların, iyi kurumsal yönetimin temel bileşenleri olarak görmektedir. Bu nedenle küresel çapta bir dizi etik standartlar muhasebe meslek mensupları tarafından sağlanan sürekli yüksek kaliteli hizmetlerin sağlanmasına yardımcı olunacağı düşünülmektedir ve bu amaçla uluslararası alanda kabul görülmüş kod yaratmak ve uygulanmasına teşvik etmek için çalışmaktadır.¹⁶⁰

2017’de bu anlamda yayımlanan son raporda 2016 yılı itibariyle etik kodların uygulanma düzeyi araştırılmıştır. Buna göre son on yıl içinde ulusal kurallara dayalı bir etik anlayıştan uluslararası kabul görmüş kodlara dayalı etik anlayışına geçiş yapıldığı ve doğrudan kabul edildiği görülmüştür. Çünkü komitenin yaptığı yoruma göre çeşitli yönetmelikler ve tebliğlerle etik kurallar oldukça karmaşık ve anlaşılmaz bir hal almaktadır. Bu kodlarla bu karmaşanın önüne geçildiği düşünülmektedir.¹⁶¹

Üye örgütlerin yüzde 24’ü etik standartlara katılımı doğrudan olmakla birlikte, etik standartların oluşturulması ise yüzde 66’lık bir oranla ortak bir girişimde bulunmuşlardır. Bu üye kuruluşların 8 tanesinin de etik standartları mevzuatlarında öngörülen şartları tamamlamışlardır. Üye örgütlerin etik kodunu kabul etme düzeyleri ise yüzde 61’i yani 49 ülke bu kodu tam olarak kabul etmekle birlikte kullanmaktadır. En yaygın kabul etme şekli yüzde 16 ile 13 üye yasa düzenlemeleriyle veya diğer yasal araçlarla yüzde 42 ile 34 üye doğrudan atıfta bulunmaktadır. Diğer yasal araçlar, öncelikli olarak kanunla yasal bir görev veya tüzük yoluyla kabul eden üye düzenleyici bir kuruluşu içermektedir. Yargı bölgelerinin sadece yüzde 3’ü (2 üye) ulusal yasaların Kod ile uyumlu hale getirilmesi sürecini takip etmektedir. Yüzde 5’inin ise etik gerekliliklerinin diğer ülkelerden daha katı olduğu sonucuna varılmıştır. Bu katı gereklilikler genel olarak ek gerekliliklerin şart koşulması dolayısıyla oluşmuştur. Ek olarak yargı bölgelerinin yüzde 17’si ile 14 üye kuruluş ve düzenleyici, kabul etmiştir ve kodun muhasebe meslek mensuplarının en son sürümüne uymaları şart koşulmuş ve buna yönelik süreç oluşturulmuştur. Yargı bölgelerinin yüzde 25’i ile 20 kuruluş, kodların 2009 ve sonraki versiyonları ile ulusal kanunlarını uyumlu hale getiren ya da

¹⁶⁰ IFAC, International Standards Global Status Report,2017 s.20 (www.ifac.org) (Erişim tar:01.10.2018)

¹⁶¹ IFAC, International Standards Global Status Report, 2017 s.20

kabul eden üye örgütler bulunmaktadır. Ancak meslek mensuplarını buna uyumlu hale getiren çalışmalar bulunmamaktadır.¹⁶²

Etik kuralların kısmen olarak kabul edildiği tespit edilen üye kuruluşlar yüzde 36'yı oluşturmakla birlikte bunların yüzde 9'u ile 7 kuruluş ilgili üyelere gereklilik olduğu için kabul etmiştir ve diğer yandan yüzde 5 ile 4 üye kuruluş, üyeler için kuralları kabul etmiştir. Yargı bölgelerinin yüzde 9'u (7 üye) 2009 IESBA Etik Kuralları'ndan daha eski versiyonlarını kabul ettikleri görülmüştür. Yine yüzde 9'u (7 üye) kodu kabul etmiştir ancak etik gereklilikleri koda uygun değildir. Yüzde 5'inde ise net bilgi eksikliğinden dolayı kodların hangi versiyonunu kabul ettikleri bilinmemektedir.¹⁶³

Kabul etmeyen yargı alanlarında ise 2 üye kuruluş etik kodlara uyumluluk için çalışmalar yapmaktadır. Üye kuruluşlar, etik gerekliliklerin kabul edilmesi için hükümet desteği ve meslek mensuplarıyla istişareler gerçekleştirilmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Bu süreç il özel idarelerinin kabul etme yetkisine sahip olduğu bir federasyon modelinde bu sürecin oldukça karmaşık olacağı belirtilmektedir.¹⁶⁴

IESBA, 2018'de yeni yürürlüğe koyduğu etik kurallar kitabı, 15 Aralık 2018 sonrasındaki finansal tablo denetimleri için geçerli olarak yayımlanmıştır. Kural kitabının diğer bölümleri ise 15 Haziran 2019'dan sonra geçerli olacaktır. Etik kodlardaki değişikliklere ek olarak uluslararası bağımsızlık standartları da eklenmiştir.¹⁶⁵

2. Bağımsız Denetçinin Bağımsızlığının Meslek Etiğindeki Yeri

Etik ilkelerin denetçiler üzerindeki temel yaklaşımı, denetçinin etik kurallara uyumluluğunu engelleyen tehditleri tanımlamak ve tehdidin düzeyini belirlemek ve gerekirse önlemini almak için gerekli çabayı göstermeyi zorunlu tutmaktır¹⁶⁶. Bu şekilde denetçi müşteri kamu yararını koruma sorumluluğunu yerine getirir. Denetçinin sorumluluğunu yerine getirmesinin temeli bağımsızlığını koruyabilmekten

¹⁶² IFAC, International Standards Global Status Report,2017 s.20-21.

¹⁶³ IFAC, International Standards 2017 Global Status Report,2017 s.21

¹⁶⁴ IFAC, International Standards Global Status Report,2017, s.21

¹⁶⁵ Bkz. IESBA, Handbook Of The International Code of Ethics for Professional Accountants,2018.(www.ethicsboard.org) Erişim tar: 01.10.2018.

¹⁶⁶ TDS, Bağımsız Denetçiler için Etik Kurallar, md.100.6

geçmektedir. Etik standartlara göre bir denetçinin mesleğini tehdit altında tutan unsurlar mevcuttur. Bu unsurlar aynı zamanda denetçi bağımsızlığını da tehlike altında tutmaktadır. Buna göre bir bağımsız denetçinin kurumsal yönetimin aksak olan modellerinde karşılaşılabileceği tehdit çeşitleri kişisel çıkar, kendi kendini denetleme, taraf tutma, yakınlık ve yıldırma olarak sayılabilir.

Kişisel çıkar tehdidi, finansal veya finansal olmayan bir menfaatin denetçinin muhakeme gücünü önemli ölçüde zayıflatır. Örneğin bağımsız denetçiye rüşvet vermek, hediye vermek, alacak-borç ilişkisinin olması bağımsızlığı etkiler.¹⁶⁷

Kendi kendini denetleme tehdidi, bağımsız denetçinin kendisi veya çalıştığı denetim şirketindeki başka bir meslektaşı tarafından önceki dönemlerde varılmış bir yargıyı cari dönemde dayanak olarak kullanması bağımsız denetçinin muhakeme yeteneğini kısıtlar ve denetçinin bağımsız karar vermesine engel olur.¹⁶⁸

Taraf tutma tehdidi, denetçi eğer denetlediği şirketin menfaatlerini koruma içgüdüsü ile karşı karşıyaysa denetçi, şirketin finansal tablolarını denetlerken mesleğinin getirdiği tarafsızlık unsurunu kaybedecektir.¹⁶⁹ Bu da bağımsız denetçinin bağımsızlığını olumsuz etkileyecektir. Örneğin daha önce çalıştığı şirketi denetleyen bağımsız denetçi, eski şirketinin menfaatini düşündüğünden taraf tutabilir. Bu nedenle denetçi bağımsızlığını etkileyeceği için etik kural olarak yer alan bu husus hukuki düzenlemelerde de yer verilmiştir. Türkiye’de bağımsız denetçinin Bağımsız Denetim Yönetmeliği’nin 13’üncü maddesinin 1’inci fıkrasının (i) bendinde tüzel kişilikte ortak, kilit yönetici ve denetçi olmamasına karar verilmiştir.

Yakınlık tehdidi, denetlenen şirketle denetçi arasındaki uzun süreli iş ilişkisi veya yakınlık derecesinin olması, denetlenen firmanın yöneticileri ile bağımsız denetçi arasında akrabalık ilişkisi gibi samimi ilişkilerin olması denetçinin denetlediği şirketin menfaatlerini düşünmesine neden olacaktır.¹⁷⁰ Bu etik olmayan bir durum olduğu gibi, hukuki olarak bunun önüne geçebilmek için zorunlu ortak baş denetçi rotasyonu uygulaması yapılmaktadır. Bunun yanında ülkemizde 6102 sayılı TTK’nın 400’üncü maddesinin 1’inci fıkrasında yer alan yer alan haller denetçinin yakınlık tehdidine ilişkin hallerdir. Bunlar şu şekilde sıralanabilir;

¹⁶⁷ TDS, Bağımsız Denetçiler için Etik Kurallar, md. 100.12-(a)

¹⁶⁸ TDS, Bağımsız Denetçiler için Etik Kurallar, md. 100.12-(b)

¹⁶⁹ TDS, Bağımsız Denetçiler için Etik Kurallar, md. 100.12-(c)

¹⁷⁰ TDS, Bağımsız Denetçiler için Etik Kurallar,100.12-(ç)

“TTK md. 400.(1) (Değişik 26/6/2012-6335/19 md) Denetçi, bağımsız denetim yapmak üzere, 1/6/1989 tarihli ve 3568 sayılı Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlik ve Yeminli Mali Müşavirlik Kanununa göre ruhsat almış yeminli mali müşavir veya serbest muhasebeci mali müşavir unvanını taşıyan ve Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumunca yetkilendirilen kişiler ve/veya ortakları bu kişilerden oluşan sermaye şirketi olabilir. Aşağıdaki hâllerden birinin varlığında, yeminli mali müşavir, serbest muhasebeci mali müşavir ve/veya sermaye şirketi ve bunların ortaklarından biri ve bunların ortaklarının yanında çalışan veya bu cümlede anılan kişilerin mesleği birlikte yaptıkları kişi veya kişiler, ilgili şirkette denetçi olamaz. Şöyle ki, önceki cümlede sayılanlardan biri;

a) Denetlenecek şirkette pay sahibiyse,

b) Denetlenecek şirketin yöneticisi veya çalışanıysa veya denetçi olarak atanmasından önceki üç yıl içinde bu sıfatı taşımışsa,

c) Denetlenecek şirketle bağlantısı bulunan bir tüzel kişinin, bir ticaret şirketinin veya bir ticari işletmenin kanuni temsilcisi veya temsilcisi, yönetim kurulu üyesi, yöneticisi veya sahibiyse ya da bunlarda yüzde yirmiden fazla paya sahipse yahut denetlenecek şirketin yönetim kurulu üyesinin veya bir yöneticisinin alt veya üst soyundan biri, eşi veya üçüncü derece dâhil, üçüncü dereceye kadar kan veya kayın hısımsıysa,

d) Denetlenecek şirketle bağlantı hâlinde bulunan veya böyle bir şirkette yüzde yirmiden fazla paya sahip olan bir işletmede çalışıyorsa veya denetçisi olacağı şirkette yüzde yirmiden fazla paya sahip bir gerçek kişinin yanında herhangi bir şekilde hizmet veriyorsa,

e) Denetlenecek şirketin defterlerinin tutulmasında veya finansal tablolarının düzenlenmesinde denetleme dışında faaliyette veya katkıda bulunmuşsa,

f) Denetlenecek şirketin defterlerinin tutulmasında veya finansal tablolarının çıkarılmasında denetleme dışında faaliyette veya katkıda bulunduğu için (e) bendine göre denetçi olamayacak gerçek veya tüzel kişinin veya onun ortaklarından birinin kanuni temsilcisi, temsilcisi, çalışanı, yönetim kurulu üyesi, ortağı, sahibi ya da gerçek kişi olarak bizzat kendisi ise,

g) (a) ilâ (f) bentlerinde yer alan şartları taşıdığı için denetçi olamayan bir denetçinin nezdinde çalışıyorsa,

h) Son beş yıl içinde denetçiliğe ilişkin mesleki faaliyetinden kaynaklanan gelirinin tamamının yüzde otuzundan fazlasını denetlenecek şirkete veya ona yüzde yirmiden fazla pay ile iştirak etmiş bulunan şirketlere verilen denetleme ve danışmanlık faaliyetinden elde etmişse ve bunu cari yılda da elde etmesi bekleniyorsa,

denetçi olamaz.”

Yıldırma tehdidi, denetçi üzerinde nüfuzlarını kötüye kullanan kişiler de dahil olmak üzere yapılan tüm çabalar bağımsız denetim faaliyetinin gerçekleşmesinin zorlaştırılması ya da imkansız kılınması amacıyla yapılır.¹⁷¹ Seri:X No:22 sayılı Sermaye Piyasasında Bağımsız Denetim Standartları Tebliği’nde denetçinin denetim faaliyetinin imkansız hale getirilmesi durumunda bağımsız denetçi denetim görüşü vermekten kaçınmakla birlikte denetim komitesi ile üst yönetimle ilgili olarak görüşme yapar ancak herhangi bir sonuç alamazsa SPK’ya yazılı bir gerekçe bildirme sureti ile görüş bildirmekten kaçınır. Bazen, yıldırma tehdidi bir sermaye piyasası suçu

¹⁷¹ TDS, Bağımsız Denetçiler İçin Etik Standartlar, 100.12- (d)

haline gelmektedir. Sermaye piyasası suçları başlığı altında incelediğimiz bu özel durum, denetimi imkansız kılar ve cebir ve tehdit kullanılması denetimin engellenmesi suçunun ağırlaştırılmış halini göstermektedir. Bu durum da denetçi bağımsızlığını engellemektedir.

3. Etik Olmayan Durumlar İçin Alınması Gereken Önlemler

“Bağımsız Denetçiler İçin Etik Kurallar”da, bağımsız denetçinin karşılaşılabileceği tehditlere yönelik olarak alınan önlemlere yer verilmiştir. Bu önlemler etik standartlara göre ikiye ayrılır; mevzuat ve mesleki kurullarla getirilen önlemler ve çalışma ortamındaki önlemler.¹⁷²

Mesleki kurallar ve mevzuatla getirilen önlemler, bağımsız denetçilerin eğitimi, mesleki ve deneyimleri, sürekli öğrenme, kurumsal yönetim düzenlemeleri, mesleki standartlar, mesleki veya düzenleyici izleme ve disiplin prosedürleri ve denetçi tarafından düzenlenen raporların, beyannamelerin, yazışmaların veya bilgilerin hukuken yetkilendirilmiş üçüncü kişilerce gözden geçirilmesine yöneliktir. Çalışma ortamındaki önlemlere ilişkin örnekler ise standarda göre işe özgü ve denetim şirketi genelindeki önlemler olarak ikiye ayrılır. Buna göre işe özgü önlemler kıdemli güvence ekibi personelinin rotasyona tabi tutulması, denetim dışı hizmetlere yönelik çalışmalarda denetim ekibi dışındaki bir denetçiden yardım almak, üst yönetimle etik hususları görüşmek gibi önlemlerdir.¹⁷³ Denetim şirketi genelindeki önlemlerden bahsedilecek olursa, denetim şirketinin yapısında kamu yararının ön planda olduğu bir liderlik yapısının görülmesi, kalite kontrol standartlarına uygun olarak gözden geçirme ve izleme prosedürleri, gereken durumlarda sözleşmeyi sonlandırma, işten geri çekilme veya işi reddetme durumlarına ilişkin prosedür ve politikalar gibi önlemler denetim şirketini hem kendi içinde güvenilir kılarken müşterilerin olumsuz tutumlarına yönelik bir koruma görevi üstlenecektir.¹⁷⁴

Bazen denetçi, müşterisinin aldığı etik önlemlere de güvenebilir ancak her zaman riskleri en aza indirgemez.¹⁷⁵ Buna ilişkin örneklere yer verilecek olursa, bir hizmetin alımında denetim şirketi ile sözleşme yapılabilmesi için müşteri tarafından,

¹⁷² TDS, Bağımsız Denetçiler İçin Etik Standartlar, 100.13

¹⁷³ TDS, Bağımsız Denetçiler İçin Etik Standartlar, 200.13.

¹⁷⁴ TDS, Bağımsız Denetçiler İçin Etik Standartlar, 200.12

¹⁷⁵ TDS, Bağımsız Denetçiler İçin Etik Standartlar, 200.14.

yönetimde yer almayan kişilerin onayının alınması (örneğin denetim komitesi), müşterinin güvence dışı hizmetlere ilişkin görevlendirme/sözleşme yaparken tarafsız seçimler yapılmasını sağlayan iç prosedürler uygulamış olması ve denetim şirketi tarafından verilen hizmetlere ilişkin uygun gözetim ve iletişimi sağlayan kurumsal yönetim yapısına sahip olması gibi önlemlerdir.¹⁷⁶

II. TÜRKİYE VE AMERİKA HUKUK SİSTEMLERİ İTİBARIYLA SERMAYE PİYASASI SUÇLARI VE CEZAI YAPTIRIMLAR

Halka açık şirketler, yaptıkları her türlü faaliyetlerinden dolayı yatırımcıların ve menfaat sahiplerinin haklarını gözetmek ve korumak zorundadır. Şirketler bu görevini yerine getirmediği zaman hukuka aykırı fiillerin oluşumuna neden olmaktadır. Şirketlerin yatırımcı ve diğer menfaat sahiplerinin hakkını gözetmedikleri zaman, ilgili devlet kurumları düzeni yerine getirmek amacıyla kanunlar yoluyla bu şirketlere cezai yaptırım uygulamak durumundadır. Bağımsız denetçiler ve denetim kuruluşları ise yatırımcılar ve diğer menfaat sahiplerine makul güvence ilkesi gereği denetledikleri şirketin mali bilgileri hakkındaki güvenliğini ve şirketin kurumsal şeffaflığını sağlamakla yükümlüdürler. Bağımsızlığı sağlanmamış bir bağımsız denetçi ve denetim kuruluşu da bu yükümlülüğü yerine getiremeyecek ve sermaye piyasası içerisindeki suçları kendisi, denetlediği şirket adına ve üçüncü kişilere yönelik yarar sağlamak amacıyla işlemesi durumunda yine bilgi güvenliğinden bahsedilemediği gibi, hile ve yolsuzluk olaylarının meydana gelmesine neden olabilecektir. 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu'nun 12'inci maddesi gereği tacir sıfatıyla temsile yetkili olduğundan, şirket yöneticilerinin şirket hakkındaki hukuki işlemlere yönelik kusursuz sorumluluğa sahip olduğunu göstermesiyle birlikte, bağımsız denetçinin ise sorumluluklarının özen ve titizlik ilkesi gereğince kusurlu davranışları dolayısıyla sorumlu tutulacaktır.

¹⁷⁶ TDS, Bağımsız Denetçiler İçin Etik Standartlar, 200.15

A. Türk Hukuku'nda Sermaye Piyasası Suçları

Bağımsız denetçi ve şirket yöneticilerinin sermaye piyasasındaki suçları, 2012 tarihli ve 6362 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu'nun Suçlar başlığı altında düzenlenmiştir.

1. Bilgi Suiistimali

İçeriden öğrenenlerin ticareti olarak bilinen bu suç türü sermaye piyasası suçu olarak hukukumuzda bulunmaktadır. Daha önce bu suç, mülga 1981 tarihli 2499 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu'nun 47/A maddesinde düzenlenmiştir.

İçeriden öğrenenlerin ticareti suçunun fiilini oluşturan maddi unsur, ceza hukuku öğretide, içeriden öğrenilen bilgi olduğu görülmektedir. Ancak her türlü bilgi, bu suçu oluşturacak nitelikte değildir. Bu bilginin nitelikleri; içeriden öğrenilen bilginin sermaye piyasasının araçları ve ihraççılar ile ilgili olması, bilginin kamuya henüz yasal bir şekilde açıklanmamış ve bilginin kesin doğru olması yani söylenti, görüş şeklinde yayılmaması ve bilginin varlığının kanıtlarla kesin olması, bilginin fiyatlamaya ve yatırımcı kararlarına etki etmesi gereklidir. Bu unsurları taşıyan bir bilgi, içeriden öğrenilen bilgi statüsünü kazanacaktır.¹⁷⁷

Suçun failine ilişkin bilgiler Ser.PK'nın 106'ncı maddesinin (a) ve (d) bentleri arasında tanımlanmıştır. Buna göre bu suçu gerçekleştirecek olası failer;

- *İhraççıların veya bunların bağlı veya hakim ortaklıkların yöneticileri,*
- *İhraççıların veya bunların bağlı veya hakim ortaklıklarında pay sahibi olmaları nedeniyle bu bilgilere sahip olan kişiler,*
- *İş ve meslek görevlerinin icrası nedeniyle bu bilgilere sahip olan kişiler, bu bilgileri suç işlemek suretiyle elde eden kişiler ve*
- *Sahip oldukları bilginin bu fıkra da belirtilen nitelikte bulunduğunu bilen veya ispat edilmesi halinde bilmesi gereken kişiler"*

Sayılan olası failerin öğrenme biçimlerine göre Kıta Avrupası hukukunda literatürde birincil ve ikincil öğrenenler olarak ayrıma gidildiği görülmüştür. Ancak bu ayırım ne Avrupa Birliği'nin 2003/6/EU sayılı direktifinde ne de hukukumuzda da açıkça belirtilmemiş olmasına rağmen AB'de şirketlere içeriden öğrenenler listesi tutma yükümlülüğü getirilmesi nedeniyle böyle bir ayrıma gidildiği görülmektedir.¹⁷⁸

¹⁷⁷ ŞENOL, Cem İçeriden Öğrenilen Bilgi ve İçeriden Öğrenen Kavramlarının Ceza Hukuku Açısından İncelenmesi, Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi, 2(2), 2012,s. 128-135.

¹⁷⁸ ŞENOL, Cem, İçeriden Öğrenilen Bilgi ve İçeriden Öğrenen Kavramlarının Ceza Hukuku Bakımından İncelenmesi 2012,s.139.

Avrupa Birliği'nin 2004/72/EC sayılı direktifinin 5'inci maddesi ile her şirketin içeriden öğrenenlerin geçici listesinin oluşturulması için gerekli unsurlar belirlenerek kapsam genişletilmeye çalışılmıştır.¹⁷⁹ Buna göre şirket yöneticileri ve müdürleri, doğrudan bilgiye ulaşmaları dolayısıyla birincil öğrenenler kategorisine girerken, bağımsız denetçiler ise şirket çalışanlarının denetim sırasında sundukları belgelere temas etmesi ile birincil öğrenen kategorisine ve yönetim kurulunun bilgi vermesi ile dolaylı yoldan bilgiye ulaşması durumunda ikincil öğrenenler kategorisine girmektedir.¹⁸⁰

Failin bu suçu işlemesi durumunda ise Ser.PK 106'ıncı maddeye göre iki yıldan beş yıla kadar hapis veya adli para cezası ile cezalandırılırlar. Adli para cezası hükmedilmesi durumunda suçtan dolayı sağlanan faydadan dolayı verilecek ceza iki katından fazla olmayacağına hükmedilmiştir.¹⁸¹

2. Piyasa Dolandırıcılığı

Piyasa dolandırıcılığı suçu, günlük dilde manipülasyon olarak kullanılmakta ancak mevzuatta yer almamakla beraber 2499 sayılı Ser.PK'dan farklı olarak 6362 sayılı kanunda işleme ve bilgiye dayalı suç türleri ayrı maddelerde düzenlenmiştir. Ayrıca etkin pişmanlık hükümlerinden de bahsedilmektedir.¹⁸²

Piyasa dolandırıcılığı aynı zamanda Türk Ceza Kanunu'ndaki dolandırıcılık suçunun özel bir türü olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü literatürde görülmektedir ki, dolandırıcılık suçunda kişi hileli davranışlarla aldatılmalı, bu aldatma, kişilerin zararına ve faile veya üçüncü kişilere yarar sağlamalıdır. Ancak piyasa dolandırıcılığı suçunda bu unsurlardan herhangi birinin bulunması şartı aranmamaktadır ve önemli olan suçun işlenmesi sonucunda sermaye piyasalarına olan güvenin sarsılmasından dolayı yatırımcıların kararlarında olumsuz yönde etkilenmesine sebep olacağından fonların doğru alanlara ulaşmamasına neden olmasıdır. Yani, suç tek bir kişinin

¹⁷⁹ BAKKALCI, şebnem Meral Avrupa Birliği'nde İçeriden ğrenenler Ticareti ile İlgili Hukuki Düzenlemeler, Aksaray Üniversitesi İİBF Dergisi, Cilt 1, Sayı 1, Ocak 2009, s.48

¹⁸⁰ şENOL, Cem, İçeriden ğrenilen Bilgi ve İçeriden ğrenen Kavramlarının Ceza Hukuku Açısından İncelenmesi 2012, s.139

¹⁸¹ Ser.PK md 106

¹⁸² Ser.PK 107'inci maddenin gerekçesi tasarıda 106'ıncı madde olarak belirlenmiştir. bkz.(<http://mevzuat.spk.gov.tr/MevzuatGoster.aspx?nid=12> Erişim tar: 21.09.2018

zararına değil piyasaların geneline yönelik işlenmektedir.¹⁸³ Piyasa dolandırıcılığı suçu kasti olarak işlenmektedir ve ihmal aranmamaktadır.

Piyasa dolandırıcılığı suçunun işlem bazlı ve bilgi bazlı manipülasyon olmak üzere iki türlü şekilde fiili vardır. İşlem bazlı manipülasyonda çeşitli finansal raporlarda hile yaparak ve sahte belge kullanarak yapılan bir manipülasyon suçu türüken, bilgi bazlı manipülasyon türünde asılsız ve yanlış bilgilerin ve raporların düzenlenmesi suretiyle kamuoyuna sunulması olarak meydana gelmektedir. Bu şekilde piyasa içindeki fiyat dalgalanmaları istenilen şekilde anlık olarak yapay bir şekilde yönlendirilmiş olmaktadır.¹⁸⁴ İşlem bazlı manipülasyon suçunun oluşabilmesi için fiilin gerçekleşmesi için yeterli olması nedeniyle sırf hareket suçu olarak nitelendirilebilir. Çünkü kanunda öngörüldüğü üzere, “*alım veya satım yapanlar, emir verenler, emir iptal edenler, emir değiştirenler veya hesap hareketleri gerçekleştirme*” şeklinde birden fazla fiil öngörülmüştür ve bu fiiller suçun seçimlik hareketlerle de oluşabileceğini kanun göstermektedir. Bilgi bazlı manipülasyon suçunda ise Ser.PK’nın 107’inci maddesinin ikinci fıkrasında suçun fiilleri “*yalan, yanlış veya yanıltıcı bilgi veren, söylenti çıkaran, haber veren, yorum yapan veya rapor hazırlayan ya da bunları yayan*” olarak düzenlenmiştir. Bilgi bazlı manipülasyon suçunda da suçun seçimlik hareket olarak işlenebildiği görülmektedir ancak suçun oluşabilmesi için Ser.PK’nın 107’inci maddesinin 2’inci fıkrasında belirtildiği gibi “*bu suretle menfaat sağlayanlar*” şeklinde ifade edildiğinden suçun neticesi menfaat elde etmektir ancak işleme dayalı manipülasyonda menfaat elde edilmesi suçun neticesini oluşturmamaktadır.¹⁸⁵

Suçun düzenlenmesindeki korunan hukuki değer, TCK’nın dolandırıcılık suçunun “Malvarlığına İlişkin Suçlar” da düzenlendiği görülmekle birlikte, malvarlığının korunmasıdır.

Ser.PK’nın 108’inci maddesinde bu suçu oluşturmayacak haller düzenlenmiştir. Buna göre piyasa dolandırıcılığı sayılmayacak haller şunlardır;¹⁸⁶

¹⁸³ GEÇER, Ahmet Emrah, Sermaye Piyasası Hukukunda Piyasa Dolandırıcılığı Suçu, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt XXI, Sayı:2, 2017, s. 246.

¹⁸⁴ ŞENSOY, Deniz Manipülasyon;Piyasa Dolandırıcılığı Suçu, Uygulanacak Tedbirler ve Yaptırımlar, Ankara Barosu Dergisi, Sayı 3, 2013, s. 378.

¹⁸⁵ GEÇER, Ahmet Emrah, Sermaye Piyasası Hukukunda Piyasa Dolandırıcılığı Suçu ,2017,s. 250-255.

¹⁸⁶ Ser.PK md 108.

- TCMB ya da başka bir resmi kurumun adına hareket eden kişilerin para, döviz kuru ve kamu borç yönetimi politikalarını yürütmek amacıyla işlem yapması,
- Kurul düzenlemelerine göre uygulanan geri alım programları, çalışanlara pay edindirme ya da ihraççı veya bağlı ortaklıkların çalışanlarına diğer pay tahsisi işlemleri
- Fiyat istikrarını sağlayıcı işlemlerin yapılması kaydıyla piyasa araçlarının alım satımının yapılması.

Suçun teşebbüs durumuna bakıldığında, dolandırıcılık suçunun teşebbüs aşamasında kalması durumu, suçun tamamlanamaması şeklinde ortaya çıkmaktadır. İşlem bazlı manipülasyonda, eylemin gerçekleşmemesi için söz konusu emrin ve işlemin ilgililere ulaşmaması ya da engele takılması sonucu oluşmaktadır. Bilgi bazlı manipülasyonda ise söz konusu yanlış ve yanıltıcı bilginin menfaat sağlanamaması durumunda suç teşebbüs aşamasında kalmakla beraber suç oluşmamaktadır.¹⁸⁷

Suçun olası failleri kanunda açıkça belirtilmemekle beraber sayılan fiilleri gerçekleştirenler suçun faili olabilecekleri söylenebilir. Türk Ceza Kanunu'nun 158'inci maddesinde dolandırıcılık suçunun nitelikli halini oluşturması durumunda failler sayılmaktadır. Buna göre sermaye piyasasında dolandırıcılık suçunu oluşturan kişiler "*h) Tacir veya şirket yöneticisi olan ya da şirket adına hareket eden kişilerin ticari faaliyetleri sırasında, ve i) Serbest meslek sahibi kişiler tarafından, mesleklerinden dolayı kendilerine duyulan güvenin kötüye kullanılması suretiyle*" anlaşılabilir gibi şirket yöneticileri ve şirket müdürleri tarafından ya da serbest meslek faaliyeti olarak 3568 sayılı kanun gereğince serbest muhasebeci mali müşavir ya da yeminli mali müşavir unvanı alanlar bağımsız denetçi lisansı aldıkları takdirde, bağımsız denetçiler de serbest meslek faaliyeti kapsamında bu suçu işleyebilmektedir.

Suçta iştirak durumu, Türk Ceza Hukuku öğretisine göre suçta iştirak türleri müşterek faillik, azmettirme, yardım etme şeklinde düzenlenmiştir.¹⁸⁸ Buna göre bağımsız denetçi fail olarak suçu işleyebileceği gibi, yardım etme şeklinde de manipülasyon suçunun işlenmesini sağlayabilir. Yöneticiler de suçun faili olabilecekleri gibi, şirket içinde veya şirket dışında bir kişiyi azmettirerek ya da bağımsız denetçi ile anlaşarak bu suçları işleyebilmektedir. Bağımsız denetçi genel olarak bu suçun işlenmesindeki rolü gerçeğe aykırı beyanların doğru olduğuna ilişkin

¹⁸⁷ GEÇER, Ahmet Emrah, Sermaye Piyasası Hukukunda Piyasa Dolandırıcılığı Suçu, 2017, s. 260-261.

¹⁸⁸ TCK, md 37-38-39.

olarak denetçi raporu düzenlemesi yoluyla göz yumarak yardım edebilmesi ya da mesleki özen ve titizlik ilkesine aykırı olarak işini baştan savma yapması şeklinde ihmali yoldan da suçun işlenmesine fırsat oluşturabilmesi şeklindedir.

Suçun işlenmesi durumunda faillerin alacağı ceza Ser.PK 107'inci maddesinin birinci fıkrasına göre işlem bazlı manipülasyonlarda “iki yıldan beş yıla kadar hapis ve beş bin günden on bin güne kadar adli para cezası ile cezalandırılırlar. Ancak, bu suçtan dolayı verilecek olan adli para cezasının miktarı, suçun işlenmesi ile elde edilen menfaatten az olamaz.” bilgi bazlı manipülasyonlarda ise failler, “iki yıldan beş yıla kadar hapis ve beş bin güne kadar adli para cezası ile cezalandırılırlar”

İşlem bazlı manipülasyon suçunda etkin pişmanlık hükümlerinden yararlanılabildiği kanun hükmünün 3'üncü maddesinden anlaşılmaktadır. *Suçun faili beşyüz bin Türk lirasından az olmamak üzere, elde ettiği veya elde edilmesine sebep olduğu menfaatin iki katı kadar parayı”* hazineye yatırmaktadır. Soruşturma başlamadan önce ödemesi durumunda fail hakkında cezaya hükmolunmaz ve soruşturma evresinde ödediği halde verilecek ceza yarısı kadar indirilirken, kovuşturma evresinde hüküm verilinceye kadar ödediği takdirde verilecek ceza üçte bir oranında indirilmektedir.

3. Güveni Kötüye Kullanma ve Sahtecilik

Güveni kötüye kullanma ve sahtecilik suçları, TCK'nın 155'inci maddesinde güveni kötüye kullanma olarak, sahtecilik suçunun ise TCK'nın özel belgede sahtecilik ve resmi belgede sahtecilik olmak üzere düzenlenmiştir. Bunun yanı sıra sermaye piyasası kanununda da bu suçun düzenlenmiş olması özgü suç olmasını sağlamıştır. Şöyle ki Ser.PK'nın 110'uncu maddesinin birinci fıkrasının (a), (b) ve (c) bentlerinde güveni kötüye kullanma suçunun nitelikli halleri sayılmıştır;

Ser.PK 110.md/1-a) Yatırım kuruluşuna, 58 inci madde kapsamındaki fon kuruluna ve 59 uncu madde kapsamındaki teminat sorumlularına; sermaye piyasası faaliyetleri sebebiyle veya emanetçi sıfatıyla veya idare etmek için veya teminat olarak veya her ne nam altında olursa olsun, kayden veya fiziken tevdi veya teslim edilen sermaye piyasası araçları, nakit ve diğer her türlü kıymeti kendisinin veya başkasının menfaatine satmak, kullanmak, rehnetmek, gizlemek veya inkâr etmek

b) Yönetim, denetim veya sermaye bakımından dolaylı veya dolaysız olarak ilişkili bulunduğu diğer bir teşebbüs veya şahısla emsallerine göre bariz şekilde farklı fiyat, ücret ve bedel uygulamak (...) örtülü işlemlerde bulunarak halka açık ortaklıkların kârını veya mal varlığını azaltmak

c) Halka açık ortaklıklar ve kolektif yatırım kuruluşları ile bunların iştirak ve bağlı ortaklıklarının, yönetim, denetim veya sermaye bakımından doğrudan veya dolaylı olarak ilişkide oldukları gerçek veya tüzel kişiler ile emsallerine uygunluk, piyasa teamülleri, ticari hayatın basiret ve dürüstlük ilkelerine aykırı olarak farklı fiyat, ücret, bedel, şartlar içeren anlaşmalar veya ticari uygulamalar yapmak veya işlem hacmi üretmek gibi işlemlerde bulunarak kârlarını veya malvarlıklarını azaltmak veya kârlarının veya malvarlıklarının artmasını engellemek

Güveni kötüye kullanma suçunun maddi unsuru fiilleridir. Suçun işlenme şekli, (a) bendinde satmak, kullanmak, rehnemek, gizlemek veya inkar etmektir. (b) bendinde ise bariz şekilde farklı fiyat, ücret ve bedel uygulamak ve örtülü işlemlerde bulunmak (c) bendinde ise basiret ve dürüstlük ilkelerine aykırı bir şekilde farklı fiyat, ücret, bedel, şartlar içeren anlaşmalar veya ticari uygulamalar yapmak ya da işlem hacmi üretmek gibi işlemlerde bulunmak olarak belirlenmekte ve bu suçun seçimlik hareket suçu olduğunu göstermektedir.

Söz konusu suçun sermaye piyasası suçlarında yaptırıma bağlanmasının temel sebebinin Ser.PK'da düzenlenen örtülü kazanç aktarımı yasağı olduğu düşünülmektedir. Bu hususu, Yenidünya ve Canpolat (2014)¹⁸⁹, 6362 sayılı Ser.PK'nın 21'inci maddesinin birinci fıkrasında örtülü kazanç aktarımının tanımında

Ser.PK md.21/1-Halka açık ortaklıklar ve kolektif yatırım kuruluşları ile bunların iştirak ve bağlı ortaklıklarının; yönetim, denetim veya sermaye bakımından doğrudan veya dolaylı olarak ilişkide oldukları gerçek veya tüzel kişiler ile emsallerine uygunluk, piyasa teamülleri, ticari hayatın basiret ve dürüstlük ilkelerine aykırı olarak farklı fiyat, ücret, bedel veya şartlar içeren anlaşmalar veya ticari uygulamalar yapmak veya işlem hacmi üretmek gibi işlemlerde bulunmak suretiyle kârlarını veya malvarlıklarını azaltarak veya kârlarının veya malvarlıklarının artmasını engelleyerek kazanç aktarımında bulunmaları yasaktır (...)

ifadelerine yer verildiğini kaydederek Ser.PK'nın 110'uncu maddenin birinci fıkrasının (b) ve (c) bentlerinin de benzer şekilde örtülü kazanç aktarımının fiillerine yer vererek örtülü kazanç aktarımını güveni kötüye kullanma suçu ile yaptırıma bağladığını belirterek açıklamışlar ve bu şekilde bir düzenlemenin gereksiz olduğunu, zaten mülga 2499 sayılı Ser.PK'daki halini yeni 6362 sayılı Ser.PK'da da muhafaza ettiğini söyleyerek düzenlemeye eleştiri getirmişlerdir.

Güveni kötüye kullanma suçunun faileri Ser.PK'nın 110'uncu maddesinin birinci fıkrasında belirtilen fiillerde saklıdır. Buna göre bu suçu işleyebilecek failer, (a) bendinde yatırım kuruluşları, 58'inci madde kapsamında fon kurulu ve 59'uncu madde kapsamındaki teminat sorumlularıdır. (b) ve (c) bentlerinde ise bu suçun faileri

¹⁸⁹ YENİDÜNYA Ahmet Caner ve CANPOLAT, Can Sermaye Piyasası Kanunu'nda Düzenlenen Güveni Kötüye Kullanma Suçu (Ser.PK m.110/1,3), Bankacılık Finans ve Hukuk Dergisi, C :3, Sayı:9,2014, s.136. (<https://docplayer.biz.tr/2209659-Guveni-kotuye-kullanma-sucu-spk-m-110-1-3.html>) Eriş. tar:22.09.2018

bu fiili gerçekleştiren halka açık anonim ortaklıklar ve kollektif yatırım kuruluşları ve bunlara bağlı ortaklıklardır. Bunun yanında bu suça iştirak durumunda olan “*yönetim, denetim veya sermaye bakımından doğrudan veya dolaylı olarak ilişkide buldukları gerçek veya tüzel kişiler*” mevcuttur. Buna göre tezin konusuna uygun olarak örnek vermek gerekirse, bağımsız denetçi, yönetimle birlikte işbirliği yaparak, görmezden gelerek veya dikkatsizlik ve özensizlik durumları nedeniyle hukuka aykırı olan bu işlemin gerçekleşmesine sebebiyet verebileceği gibi yardım da edebileceğine kanaat getirilebilir. Bu durum hem denetim mesleğinin etiğine ve mesleğin gerektirdiği hukuki sorumluluklara aykırıdır.

Güveni kötüye kullanma suçunun mağdurları, suçun konusunu oluşturan piyasa araçlarının sahipleridir. Suçun neticesi ise (a) bendinde bir netice aranmamıştır ancak (b) ve (c) bendinde sırasıyla “*kar ve malvarlığını azaltmak*” ve “*kar ve malvarlığını azaltmak veya artmasını engellemek*” suçun neticelerini oluşturmaktadır.

Güveni kötüye kullanma suçuna verilecek ceza hükmü Ser.PK’nın 110’uncu maddesinin birinci fıkrasında belirtildiği üzere, TCK’nın 155’inci maddesinin ikinci fıkrasında suçu nitelikli hale getiren hükümdede belirtilen cezadır. Buna göre “*bir yıldan yedi yıla kadar hapis ve üçbin güne kadar adli para cezasına hükmolunur*”. Ancak 110’uncu maddenin birinci fıkrasında verilecek cezanın bu kanun maddesinde belirtilen hapis cezası aralığının “*3 yıldan az olamaz*” ibaresiyle suçun ceza aralığı Ser.PK’da uygulanacağı şekilde değiştirilmiştir. Bu suça ilişkin etkin pişmanlık hükümleri (b) ve (c) bentleri hakkında düzenlenmiştir. Buna göre, Ser.PK 21’inci maddenin 4’üncü fıkrasındaki bedeller, SPK tarafından belirlenen süre içinde örtülü kazanç aktarımı yapılan taraflardan aktarımı yapılan tutarın kanuni faizi ile birlikte, malvarlığı azalan ortaklığa veya kollektif yatırım kuruluşuna iadesi talep edilir ve tutarla birlikte anaparanın ödenmesi zorunludur. Bu maddede belirtilen tutarın iki katı Hazine’ye ödenir ve fail, soruşturma öncesi ödemesi durumunda cezaya hükmolunmaz; soruşturma evresinde ödediğinde ceza yarı oranda ve kovuşturma evresinde ödediği takdirde ceza üçte biri oranında indirilir.

Sahtecilik suçu ise Ser.PK’nın 110’uncu maddesinin 2’inci fıkrasında düzenlenmiştir. Sahtecilik suçunun manevi unsuru kasttır ve taksirle sahtecilik suçunun işlenmesi mümkün değildir. Suçun maddi unsuru ise belge ve kayıtlardır. Sermaye piyasasında kullanılan belgeler kıymetli evraklardır ve TCK’nın 210’uncu

maddesine¹⁹⁰ göre bu belgeler kambiyo senedi, bono, tahvil ve emtiayı temsil eden belgelerdir.¹⁹¹ Bu belgelerde yapılan sahtecilik TCK'nın 210'uncu maddesindeki resmi belgede sahtecilik suçu kapsamına girmektedir. Çünkü sermaye piyasası araçları 210'uncu madde gereği resmi belge niteliğindedir. Ser.PK'da bu suçu oluşturan fiil, değiştirmektir. Ancak bozmak, erişilmez kılma ve yok etme sahtecilik suçunu oluşturmamakla birlikte, TCK'nın 208'inci maddesinde ayrı bir suç olarak düzenlenmiştir. TCK'da özel belgede sahtecilik fiilini oluşturan üç ayrı seçimlik fiil vardır. Bunlar, özel belgeyi sahte olarak düzenlemek, gerçek bir özel belgeyi başkalarını aldatacak şekilde değiştirmek ve bu sahte özel belgeyi kullanmaktır. Kayıtlara ilişkin olarak açıklama yapılırsa, kayıtları değiştirme, yok etme ve erişilmez kılma, TCK'nın 244'üncü maddesindeki sistemi engelleme, bozma, verileri yok etme veya değiştirme suçuna dahil olmaktadır. Çünkü günümüzde bu belgelere ilişkin kayıtlar bilgisayar yazılım sistemleriyle korunmaktadır.

Suçun sermaye piyasasında işlenmesi durumunda suçun failleri Ser.PK'nın 110'uncu maddesinin ikinci fıkrasında belirtilmiştir. Bu failler, yatırım kuruluşu, 58 inci madde kapsamındaki fon kurulu ve 59 uncu madde kapsamındaki teminat sorumluları tarafından bu suç işlenebilmektedir.

Suçun görünüş biçimleri teşebbüs, iştirak ve içtimadır. Bu suça ilişkin olarak teşebbüs mümkündür. Kayıtlara ve belgelere ilişkin failin eylemi elinde olmayan sebeplerden dolayı tamamlanamadıysa TCK'nın 35'inci maddesine göre teşebbüs aşamasında kalmıştır. Suça iştirak durumu ise mümkündür. Kayıtları ve belgeleri değiştirmeye yok etmeye, bozmaya ve erişilmez kılınmasını kolaylaştırabilecek herkes bu suça iştirak edebilir. Suçların birleşmesi yani içtimaı durumu özel belge sahteciliğinde TCK'nın 212'inci maddesinde¹⁹² özel bir içtima hükmü mevcuttur. Buna göre özel ve resmi belge sahteciliğinde belgenin bir başka suçun işlenmesi halinde hem sahtecilik hem de ilgili suçtan dolayı faillerin cezalandırılacakları belirtilmektedir.

¹⁹⁰ TCK md. 210 - (1) Özel belgede sahtecilik suçunun konusunun, emre veya hamile yazılı kambiyo senedi, emtiayı temsil eden belge, hisse senedi, tahvil veya vasiyetname olması hâlinde, resmî belgede sahtecilik suçuna ilişkin hükümler uygulanır.

¹⁹¹ GÖKCAN, Hasan Tahsin Resmi Belgede Sahtecilik Suçu, Ankara Barosu Dergisi, Sayı:3, 2009, s.95

¹⁹² TCK md. 212 - (1) Sahte resmî veya özel belgenin bir başka suçun işlenmesi sırasında kullanılması hâlinde, hem sahtecilik hem de ilgili suçtan dolayı ayrı ayrı cezaya hükmolunur.

Sahtecilik suçunun mağdurları suça konu olan belgelerin ve kayıtların değiştirilmesi, yok edilmesi, bozulması ve erişiminin imkansız kılınması nedeniyle zarara uğrayacak herkes bu suçtan zarar görmektedir.

Sahtecilik suçunun oluşması durumunda failler, *“tutulan kayıtları bozan, yok eden, değiştiren veya erişilmez kılan kişiler, iki yıldan beş yıla kadar hapis ve beş bin günden on bin güne kadar adli para cezası ile cezalandırılırlar. Ancak 5237 sayılı Kanunun belgede sahtecilik suçuna ilişkin hükümlerinden mahkûmiyete bağlanan kanuni sonuçlar, bu suçtan mahkûm olanlar hakkında da uygulanır.”*. Belgede sahtecilik suçuna ilişkin ceza hükmü ise *“bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası”* dır.

4. Bilgi ve Belge Vermeme, Denetimin Engellenmesi

Bu kanun maddesi ile hem SPK tarafından görevlendirilenlerle bu kanun kapsamında sorumluluğu olanların bilgi ve belge isteme haklarının korunması ve denetimin amacına ulaşmasının sağlanması amaçlandığından bu suç düzenlenmiştir. Kanun maddesinde belirtilen *“bu Kanuna göre görevlendirilenler”* ifadesi tezin konusu kapsamında bağımsız denetçiler olarak algılanabilir. Çünkü Ser.PK'nın 14'üncü maddesi gereğince halka açık şirketler finansal tabloların denetlenmesi konusunda yükümlülerdir. Bu nedenle bağımsız denetçiler de SPK denetçileri gibi bu suçun mağduru olabilmektedir.

Bağımsız denetimin uygulanması aşamasında bağımsız denetçinin istediği bilgi, belge ve elektronik ortamda tutulan kayıtlara erişebilmesi önemlidir. Bu şekilde bağımsız denetçi gerekli kanıtlara ulaşabilecek ve denetim raporunu sunabilecektir. Ancak yöneticiler ve şirket çalışanları tarafından bunun engellenmesi denetimi imkansızlaştırabilecek ve görüş vermekten kaçınma durumları oluşacaktır.

Bu suçun failleri, denetlenen şirketin üst düzey yöneticileri olacaktır. İştirak edenler ise yöneticiler tarafından görevlendirilen personeller olabilmektedir.

Bu suçun işlenmesi *“hiç vermeme veya istenilen şekilde verilmemesi”* olarak iki türlü şekilde kendini gösterir.

Bu suça ilişkin ceza 111'inci maddenin birinci fıkrasına göre bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası şeklindedir.

Bağımsız denetçinin denetlemesi durumunda, denetiminin engellenmesi suçunda ise denetimi engelleyen kişilerin yaptıkları fiiller tanımlanmamıştır. Ancak denetimin engellenmesi suçu bilgi ve belge vermeme suçunun işlenmesi şeklinde işlenebilir. Bu engelleme sırasında ise cebir ve şiddet kullanımı da kanun maddesinin ikinci fıkrasında belirtildiği şekilde mümkündür ve suçun ağırlaştırıcı nedenini belirtmektedir.

Denetimin engellenmesi suçunun cezası ise altı aydan iki yıla kadar hapis cezasıdır. Bu engelleme sırasında görevli kişilere karşı cebir veya tehdit kullanılmış olması halinde 5237 sayılı TCK hükümleri uygulanacaktır. Buna göre TCK'nın 265'inci maddesinin birinci fıkrasına göre “(1) Kamu görevlisine karşı görevini yapmasını engellemek amacıyla, cebir veya tehdit kullanan kişi, altı aydan üç yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.” Bu ceza hükmü bağımsız denetçinin tehdit ve cebirle karşılaşması durumunda da uygulanabilir. Bunun nedeni, bağımsız denetçinin de bir kamu yararına hizmet vermesi gerçeğidir. Bunun dayanağı Aydın (2010)'ın ceza hukukunda kamu görevlisi kavramı konusundaki çalışmasıdır. Şöyle ki Aydın(2010)'un aktardığına göre TCK'nın 6'ıncı maddesinin birinci fıkrasının (c) bendinde kamu görevlisi tanımının “ *kamusal faaliyetin yürütülmesine atama veya seçilme yoluyla ya da herhangi bir surette sürekli, süreli veya geçici olarak katılan kişi*” olarak yapılmış olmasıdır. Bu tanıma göre, bağımsız denetçinin görevine atanması şekillerini hatırlayalım; asliye ticaret mahkemesinin kararıyla atanma yoluyla, yönetim kurulu tarafından seçilme ve süreli sözleşme ile göreve başlayabilmektedir. Bunun yanında denetim faaliyetinin kamu yararını gözetme amacıyla yapılması nedeniyle bağımsız denetçinin kamu görevlisi olarak tanımlanması mümkündür. Ayrıca 765 sayılı TCK'nın kamu görevlisi tanımını da inceleyen Aydın (2010), 279'uncu madde uyarınca kamu görevlisi tanımı ile 5237 sayılı TCK'nın 6'ıncı maddesindeki tanımla karşılaştırıldığı zaman 765 sayılı TCK'nın kamu görevlisi tanımının oldukça dar olduğunu açıklamıştır.¹⁹³

¹⁹³ AYDIN, Hüseyin Ceza Hukukunda Kamu Görevlisi Tanımı, Ankara Barosu Dergisi, Sayı:1, 2010,s 117-122.

5. Defterler, Muhasebe Kayıtları, Finansal Tablo ve Raporlarda Usulsüzlük

Sermaye Piyasası'nda düzenlenen bu usulsüzlüklerin kasten yapılması aranmaktadır ve taksirle usulsüzlük yapılması mümkün değildir. Maddi unsurlar; yasal defterler, muhasebe kayıtları, finansal tablolar ve raporlardır. Usulsüzlüğü oluşturan fiiller ise birinci fıkrada defter ve kayıtları usulüne uygun olarak tutmamak, defterleri yasal süresi boyunca saklamamak, yasal defter ve muhasebe kayıtlarına ilişkin suçun fiilini oluşturmakta ve ikinci fıkrada kasıtlı olarak finansal tablo ve raporları gerçeği yansıtmayan şekilde düzenlemek, gerçeğe aykırı hesap açanlar, kayıtlarda her türlü muhasebe hilesi yapmak, yanlış ve yanıltıcı değerlendirme ve denetim raporu düzenlemek ve düzenlemesini sağlamak da finansal tablo ve raporlara ilişkin usulsüzlük suçunun fiilleridir.

Usulsüzlüğü yapanlar ise 112'inci maddenin birinci fıkrasında belirtilen fiilleri yapmakla yükümlü olanlar ve onların temsilcileri bu usulsüzlüğü gerçekleştirebilir. İkinci fıkradaki finansal tabloları ve raporları gerçeği yansıtmayan şekilde düzenleme, gerçeğe aykırı hesap açma, muhasebe hilesi yapma fiillerini yönetim kurulu üyeleri ve sorumlu yöneticileri tarafından yapılmakla birlikte, yanlış ve yanıltıcı değerlendirme ve denetim raporu düzenleyen kişiler ise denetim raporunu düzenlemekle yetkili bağımsız denetim kuruluşu ve şirketin aktiflerini oluşturan tüm varlıkların değerlendirme sonuçlarının belirtildiği değerlendirme raporunu sunmakla yükümlü menkul ve gayrimenkul varlık değerlendirme kuruluşlarıdır. Ancak denetçi raporu düzenlenmesinde katkısının önemli ölçüde olduğu göz önüne alınırsa şirket yöneticileri de yalan beyandan dolayı suçludur.

Bu usulsüzlükler için Ser.PK'da hükmedilen cezalar birinci fıkradaki fiiller için altı aydan iki yıla kadar hapis ve beşbin güne kadar adli para cezasıdır. İkinci fıkradaki usulsüzlüklere ilişkin olarak 5237 sayılı TCK hükümleri uygulanır. Bağımsız denetçinin düzenlediği denetim raporunun denetçi tarafından kasıtlı olarak gerçeğe aykırı şekilde düzenlenmesi TCK'nın 204'üncü maddesindeki resmi belgede sahtecilik suçunu oluşturmaktadır ve 204'üncü maddenin ikinci fıkrasındaki, "*gerçeğe aykırı olarak belge düzenleyen*" ibaresi itibariyle üç yıldan sekiz yıla kadar hapis cezası ile bağımsız denetçi cezalandırılır. Bunun yanında doktrin açıklamaları gereği

resmi belge olarak tanımlanan denetim raporunun¹⁹⁴ düzenlenmesinde yalan beyan veren yetkililer de TCK'nın 206'ncı maddesindeki resmi belgenin düzenlenmesinde yalan beyan suçunu işlemektedir ve bu suçun cezası, üç aydan iki yıla kadar hapis cezasıdır. Özel belgelerde sahtecilik suçunda ise belgeyi kullanma şartı aranmamaktadır. Ser.PK 112'inci maddenin üçüncü fıkrasında ise yatırım kuruluşları ve kanunun Üçüncü kısım Dördüncü bölümünde yer alan kuruluşlar yani kolektif yatırım kuruluşları 5237 sayılı TCK'nın 244'üncü maddesindeki sistemi engelleme, bozma, verileri yok etme veya değiştirme suçu açısından banka veya kredi kurumu sayıldığı da belirtilerek sahtecilik suçunun bu kişiler tarafından da gerçekleştirilebileceğine dikkat çekilmektedir. Zira güveni kötüye kullanma ve sahtecilik suçunu işleyen failer arasında kanunun belirttiği üzere bu iki kurum tipidir.

6. Sır Saklama Yükümlülüğü

Sır saklama yükümlülüğü bağımsız denetçiler için hukuki bir sorumluluk olmakla birlikte, sermaye piyasası kanunları gereği ihlal nedeniyle cezai sorumluluk da yüklemektedir. Ser. PK'nın 113'üncü maddesinin birinci fıkrasında bağımsız denetçilerle, SPK'nın görevlendirdiği inceleme memurlarının da inceleme ve denetim sırasında istediği bilgi ve belgelere ilişkin olarak başkalarına açıklama yapmakla bu suçu işleyenler bir yıldan üç yıla kadar hapis ve beşbin güne kadar adli para cezası ile cezalandırılır.

7. Yazılı Başvuru ve Özel Soruşturma Usulleri ve Yargılama Yeri

Sermaye piyasası suçlarının bildirilmesi kanun gereği yazılı başvuru ve bu başvurunun SPK tarafından Cumhuriyet Başsavcılığına birinci fıkra hükmü gereği yapılması öngörülmüştür. Ancak TCK md 73/1'deki hükme göre sermaye piyasası suçları, diğer şikayete bağlı suçlardan ayrılmış ve ikinci fıkra hükmü gereği SPK davaya müdahil olabilmektedir.

¹⁹⁴ Resmi belgenin temel unsurları doktrinde, kamu görevlisi tarafından düzenlenmesi, görevi gereği düzenlenmesi, öngörülmüşse usul ve şekil bakımından kurallara uyulması şeklindedir.(Akt. Hasan Tahsin Gökcan,Özel Belgede Sahtecilik Suçu(TCK. m.207), Ankara Barosu Dergisi,(1),2010:218; Tezcan vd.2008:678) Bu nedenle daha önce de belirtildiği üzere bağımsız denetçi kamu yararı taşıyan bir faaliyette bulunması nedeniyle kamu görevlisidir ve denetim raporu kamu görevi gereği düzenlenmiştir ve denetim raporunun kanun gereği belirlenmiş usul ve şekli vardır. Sonuç olarak denetim raporu resmi belge niteliğindedir.

Cumhuriyet başsavcısı Ser.PK md 115/3'e göre SPK'nın meslek personelinin yararlanabilir ve soruşturma sırasında bu meslek personellerinin bulunması da sağlanabilir. Ayrıca kanunda belirtilen suçlara ilişkin soruşturma ve kovuşturmaya yer olmadığına yönelik karar olması durumunda SPK itiraz yetkilisidir¹⁹⁵.

Sermaye piyasası suçlarına yönelik yargılama yeri HYK'nın ihtisas mahkemesi olarak görevlendireceği asliye ceza mahkemeleridir.¹⁹⁶

B. Amerika Sermaye Piyasası Suçları

Bu kısımda, Anglo-Sakson hukukuna ait, Amerikan sermaye piyasası suçları ve cezalarına yer verilmiştir.

1. İçeriden Öğrenenlerin Ticareti ve Bilgi Suistimali

İçeriden öğrenenlerin ticareti uygulamaları tarihsel sürece göre bir literatür taraması yapıldığında, oldukça çok eski tarihlere uzanmaktadır. Bu sermaye piyasası suçunun ilk çalışmaları İngiltere'de başlamıştır. 1696 senesinde kurulan Ticaret Komisyonu sermaye piyasasında işlem gören şirketlerin ihraç ettikleri sermaye piyasası araçlarının alımı ve satımına ilişkin hileli işlemler hakkında ilk tedbirler alındığı görülmüştür. İçeriden öğrenenlerin ticaretine yönelik ilk olay ise İngiltere'nin South Sea Company şirketinde gerçekleştiği belirtilmiştir. Karasioğlu(1998)'in Turanboy(1990)'dan aktardığına göre, 1720 senesinde 128 sterline alınıp satılan hisse senetlerinin birden 1000 sterline yükseltilmesi sonucu şirket yöneticileri kendilerine ait hisseleri 1000 sterlinden satarak kar ettiler. Daha sonra kısa süre içerisinde 128 sterline düştü.¹⁹⁷

Yaşanan bu ilk skandal şirket yöneticileri, menfaatlerini gözeterek piyasanın işleyişini bilgi akışını hileli işlemlerle değiştirmeleri sonucu piyasa fiyatları önemli ölçüde etkilenmiş ve piyasanın suiistimali yani manipüle edilmesi sağlanmıştır. Bu şekilde yöneticiler haksız kazanç elde etmişlerdir. Bu nedenle yöneticilerin şirket

¹⁹⁵ Ser.PK md 115/4

¹⁹⁶ Ser.PK md 116.

¹⁹⁷ Akt. KARASIOĞLU, Fehmi, İçeriden Öğrenenler Ticareti(İnsider Trading) ve Türkiye'de Muhasebenin Yatırımcılara Bilgi Sağlama Sorumluluğu, Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Dergisi, Güz, 1993, s.115; Asuman Turanboy,1990:10-11.

üzerindeki önemli görevlerinin kötüye kullanmalarının engellenmesi için cezai yaptırımlar uygulamak için hukuki düzenlemeler gerekmiştir.

ABD’de içeriden öğrenenlerin ticareti ve bilgi suiistimaline yönelik yasa çalışmasının ilk örneği 1933 tarihli Menkul Kıymetler Yasası’dır. Bu kanunun amacı, uluslararası ticarete ve devletlerarası ticarete satılan menkul kıymetlerin özelliklerinin doğru ve adil bir şekilde ifşa edilmesini ve posta gibi iletişim araçlarıyla bunların satılmasında sahtekarları önlemek ve diğer amaçlarla yapılan piyasa eylemlerini düzenlemektir.¹⁹⁸ Ardından 1934 tarihinde düzenlenen yasada ise içeriden öğrenenlerin ticaret ve piyasa suiistimali eylemleri suç tanımına geçmiştir ve bu yasa ile SEC Amerikan sermaye piyasalarının gözetimi anlamında yetkilendirilmiştir.

1934 tarihli yasada, içeriden öğrenenler ticareti ve bilgi suiistimali için kullanılan hükümler Bölüm 10(b) ve Federal Düzenlemeler Kodu’nda (CFR) bulunan 17 CFR 240/10b-5 hükümleri olmak üzere Bölüm 9’da da fiyatların etkilenmesi suretiyle meydana gelen bilgi suiistimallerine ilişkin hükümleri kapsar. Bu hükümler sermaye piyasasında kullanılan ticaret ve iletişim araçlarının üçüncü kişilerin ya da kullanan yetkilinin yararına kullanılmasını yasaklar.¹⁹⁹

1984 tarihli Insider Trading Sanctions Yasası ile içeriden öğrenenlere yönelik caydırıcı yaptırımlar düzenlenmiştir. Kamuoyuna açıklanmamış bir bilgiye sahip olan kişi suça konu olan sermaye piyasası aracını satın alması veya satması halinde SEC ABD bölge mahkemesinde ceza davası açabilecektir.²⁰⁰ Yapılan işleme yönelik zarara yönelik para cezası zararın üç katıdır. Bunun yanında 1988 tarihli Insider Trading and Securities Fraud Enforcement Yasası ile şirket içi ticareti önlemek amacı ile yeterli önlemleri alamayan kişiler için medeni hukuk yasaları genişletildi. Buna göre ihlal eden kişiyi kontrol eden kişi 1 milyon dolardan fazla ya da kar veya zararın üç katı ceza alır.²⁰¹

Son olarak 2012 tarihli Stop Trading on Congressional Knowledge (STOCK) yasası ile senato üyelerinin ve çalışanlarının kamuya açık olmayan bilgilere yönelik hisse alım satımlarına ilişkin içeriden öğrenenler ticaretinden muaf tutulmamış ve etik

¹⁹⁸ Securities Act Of 1933’ün açıklaması

¹⁹⁹ 17 CFR 240 10b-5 ; Securities Act of 1934 Section 10(b)

²⁰⁰ US Code, 78u-1- İçeriden bilgi ticareti için verilen hukuki cezalar

²⁰¹ US Code, 78 t-1 İçeriden bilgi ticareti için eş zamanlı tüccarlara karşı yükümlülük

kurallar gereği Kural 10b-5 ve 1934 tarihli yasanın Bölüm 10b'deki maddelerin ihlaline yönelik yaptırımlara da tabi tutulmuştur.²⁰²

2. Sahtecilik ve Dolandırıcılık

Sahteciliğe ilişkin hukuki sorumluluk yükleyen ve belirli durumlarda cezai ihlalin öngörülmesine hizmet eden ilgili yasalar şöyledir; sivil sahtecilik iddiaları yasası²⁰³, Menkul Kıymetler Yasası'nın 11, 12(a), 17(a) hükümleri, 1934 tarihli Menkul Kıymetler ve Borsa Yasası 9, 10(b),14,16(b),18 bölümlerindeki hükümleri, SEC kuralları²⁰⁴, 180.1 sayılı Emtia Vadeli İşlemleri Ticareti Komisyonu Kuralı (CFTC) ve 1989 tarihli Finansal Kurumlar Reformu, Kurtarma ve İcra Yasası.

Cezai yaptırım uygulayan 1934 tarihli Menkul Kıymetler ve Borsa Yasası'nın 32'inci bölümünün a maddesinde sahtecilik suçunun tanımı ve verilecek ceza şu şekilde tanımlanmaktadır;

“ Bu yasanın herhangi bir hükmünü (30 A Bölümü hariç) veya herhangi bir kural veya yönetmeliğe yönelik herhangi bir başvuru, bir rapor veya bir belgenin bilerek yanıltıcı bir şekilde düzenlenmesi veya beyanda bulunulması, bu yasanın 15'inci bölümünün (d) maddesindeki kuruma verilen bir kayıt beyanında karşılaşılan yanlış ve yanıltıcı beyanlar ile karşılaşılması durumunda düzenleyici kuruluş tarafından şahıslar için 5 milyon dolar para cezası veya 20 yıldan fazla hapis cezası, eğer bu kişi gerçek kişiden başka bir kişi olması durumunda(tüzel kişilik) ise 25 milyon dolar para cezasına çarptırılacaktır. Bu kural hakkında herhangi bir bilgisi olmadığını ispatlayan herkes herhangi bir kural veya yönetmeliği ihlali durumunda bu bölümde ceza verilmeyecektir.”

1933 tarihli yasanın 24'üncü bölümde ise 23'üncü bölümdeki tescil beyanlarının doğru olduğuna ilişkin ifadelerin komisyon tarafından onaylandığının ne de yürürlüğe geçirildiğinin bir güvence sağladığına ilişkin bir bulgu teşkil etmeyeceğinin hükmedilmesinin üzerine, tescil beyanında herhangi bir yanıltıcı bir beyanın, gerçeği yansıtmadığına yönelik herhangi bir söylemde bulunulmaması ve kasten gerçeği yansıtmayan beyanlarda bulunulması suretiyle ihlalde bulunan kişiye 10 bin dolardan fazla para cezası veya beş yıldan fazla hapis cezasına çarptırılmayacağına hükmedilmiştir.

ABD Yasası'nın 18'inci bölümünün 287'inci maddesine göre her kim bir sivil memurun, bir asker gibi kamu görevlisine hayali, yanıltıcı ve hileli iddialarda bulunursa, kişi 5 yıl hapis cezasına çarptırılır. Bunun yanında ABD Yasası'nın 31'inci

²⁰² Stop Trading on Congressional Knowledge Act of 2012- Sec.4(a)

²⁰³ 31 US.Code 3729-3733

²⁰⁴ SEC Rules, 10b-5 ve 14a-9

başlığının 3729 numaralı maddesine ilişkin olarak hileli bir işlemin onayı için herhangi bir iddia sahte düzenlenmiş bir kayıt veya materyali G bendine göre bilerek yapan, kullanan ve bu suretle elde ettiği para ve malı devletten gizleyen ve öğrenilmesine ilişkin önlemler alan kişi Federal Hükümete karşı sorumludur. Şahıslar için bu ceza en az 5 bin dolar en fazla 10 bin dolar para cezasıdır ve verilen zararın 3 katı üzerinden ceza verilir. Eğer kişi Federal Hükümet ile işbirliği yaparsa ve zararın verilmesinden sonra 30 gün içinde ihlal hakkında bir bilgi verirse ve kişi ihlallere yönelik ceza prosedürlerinin ve yaptığı fiilin cezai sonuçları hakkında bir bilgisi olmadığını ispatlaması durumunda mahkeme uğratılan zararın 2 katından az olmamak üzere değerlendirir. Ayrıca bu cezalar 1986 tarihli İç Gelir Kodu'ndan (yani vergi kanunu) ayrı değerlendirilen sahtecilik suçlarına ilişkin cezalardır.²⁰⁵

Büyük Dolandırıcılık Yasası²⁰⁶ ile Amerika Birleşik Devletleri'ni dolandırmak veya sahte iddialar, temsiller veya vaatler ile para veya mülk elde etmek amacıyla yapılan dolandırıcılık girişimlere yönelik cezalar belirlenmiştir. Buna göre ABD'nin teşvik ve 2008 Ekonomik İstikrar Yasası gibi düzenlemelerinden kaynak sağlayan kişilerin sağladıkları kaynağın değeri 1 milyon dolardan fazla ise c bendine göre cezalandırılacaktır. Bunun dışında 1 milyon dolardan fazla değilse 10 yıldan fazla hapis ve 1 milyon dolardan fazla para cezasına çarptırılmayacaktır. 1 milyon dolardan fazla ise 10 milyon dolara kadar para cezası çarptırılacaktır. Kovuşturma esnasında mahkeme yasanın (e) bendine ilişkin olarak verilecek para cezası Amerika Birleşik Devletleri Hüküm Verme Komisyonu'nun kılavuz ve politika bildirimlerindeki faktörlere göre karar verecektir. Bu faktörler; suçun ciddiyeti, sanığın benzer bir suçtan dolayı daha önce hüküm giyip giymediği ve diğer uygun adil şartlardır.

3. Kayıt Tutmaya İlişkin İhlaller

Kayıt tutmaya ilişkin ihlaller, SEC kuralları 13b 2-1 ve 13(b)2-2 ve Sarbanes Oxley Yasası'nın 802'inci bölümünün 1519 ve 1520 numaralı başlıklarında hukuki sorumluluklar yüklemiş ve SEC kuralları bakımından yöneticilere ve şirket yetkililerine Yabancı Yolsuzluk Uygulamaları Yasası'na ilişkin olarak tutulması gereken muhasebe kayıtlarının doğru tutulmaması, tahrif edilmesi ve gizlenmesi veya

²⁰⁵ 26 US Code 7206- Dolandırıcılık ve Yanlış beyanlar

²⁰⁶ 18 US Code 1031- Büyük Dolandırıcılık Yasası

denetçilere yanlış bilgi verilmesi yasaklanmış ve Sarbanes-Oxley Yasası'na ilişkin olarak da denetçilere mali yılın denetiminin bitiminden sonra 5 yıl boyunca denetim kayıtlarını gözden geçirmeyi sürdürmesi ve denetim sırasında elde edilen tüm kayıtların arşivlenmesi ve saklanması sorumluluğu getirilmiş ve bu sorumluluğun ihlalinin gerçekleşmesi sonucunda zararın büyüklüğüne göre 10 yıla kadar hapis veya bireyler için 250 bin dolar, şirketler için 500 bin dolar para cezası verileceği öngörülmüştür²⁰⁷. Bunun yanında hileli iflas gerçekleştirmek için kasten SEC soruşturmalarını etkilemek amacıyla herhangi bir kayıt, belge veya bir nesnede değişiklik yapmak, gizlemek, örtbas etmek için gerçekleştirilen herhangi bir eyleme ilişkin ceza 20 yıla kadar hapis veya para cezasıdır.

SEC Kuralları bakımından ise yöneticilerin muhasebe kayıtlarına ilişkin Menkul Kıymetler Borsası Kanunu'nun 13(b)-2(A) paragrafına tabi hiçbir kişi doğrudan veya dolaylı olarak tahrif etmesi suçtur.²⁰⁸ Bu kişiler (a) bendine göre doğrudan veya dolaylı olarak herhangi bir hisse senedi ihraç eden bir şirketin yöneticisi veya memurudur. Bu kişiler eğer bir kamu muhasebecisi ile bağlantılı olarak yanlış ve yanıltıcı beyanda bulunmaması ve herhangi bir ifşada bulunulmamış olması ve herhangi bir ihmalde bulunulmaması, mali tabloları incelenmiş ve denetlenmiş, SEC'e verilecek denetim raporlarının dosyalanması durumunda ise bu kişiler hakkında herhangi bir suç yöneltilemez.²⁰⁹ B paragrafında ise yöneticilerin bağımsız denetçinin denetim performansı üzerinde herhangi bir manipüle edici herhangi bir girişimde bulunabilmektedir. Böyle bir durumda o döneme ilişkin denetim raporlarını, ihraççı eğer başarılı olup zorlarsa ve manipüle ederse, raporu hazırlayan denetçiyi de etkileyecektir. Bu etkiler; şirketin finansal durumu hakkındaki garanti edilmeyen raporu yayınlayacak veya yeniden yayınlayacak, genel kabul görmüş muhasebe ve diğer mesleki standartların gerektirdiği denetimi ve diğer prosedürleri uygulamayacak, verilen raporu geri çekmeyecek veya denetim komitesine meseleleri iletmeyecek olmasıdır.²¹⁰

²⁰⁷ <https://uk.practicallaw.thomsonreuters.com> Erişim tar 23.09.2018.

²⁰⁸ 17 CFR 240.13b2-1 - Muhasebe kayıtlarının tahrif edilmesi.

²⁰⁹ 17 CFR 240.13b2-2- Gerekli ve rapor ve belgelerin hazırlanmasında temsil ve yürütme.

²¹⁰ 17 CFR 240.13b2-2-B

4. Whistleblower (Bilgi İfşacı) Koruması

Hileli finansal raporlamaya ilişkin yaşanan ABD'deki Enron skandalı hatırlanacak olursa Enron skandalının ortaya çıkarılmasındaki kilit rol suçun ihbar edilmesiydi. Amerikan kurumsal yönetim tarihindeki bu önemli ayrıntı, Amerikan hükümetinin oldukça dikkatini çekmekle birlikte dünyada da önemli bir fenomen haline gelerek örgütsel yönetimin önemli bir parçası haline gelmiştir.

Whistleblowing hakkında yaşanmış örnekler verilebilir. Örneğin; Enron vakasındaki Genel Müdür Yardımcısı Sherron Watkins, şirket içi yolsuzlukları farketmiş ve bu durumu CEO'ya aktarmıştır, ancak üst yönetim tarafından daha pasif bir göreve atanmış ve şirketin yolsuzlukları yetkili mercilere açıklayarak işten ayrılmıştır. Worldcom şirketinin mali denetçisi ve başkan yardımcısı Synthia Cooper ise şirket hesaplarında 9 milyar dolarlık hileyi saptaması sonucu durumu bağımsız denetim şirketi Arthur Andersen'e bildirmesi ancak denetim şirketinin bunu göz ardı etmesi ve harekete geçmemesi sonucu Cooper, saptadığı yolsuzluğu hükümete açıklayarak soruşturma sürecini başlatmıştır. Kamusal yönetimden bir örnek verilirse Coleen Rowley bir FBI ajanı olarak görevini yapmaktayken 11 Eylül saldırılarından önce birkaç şüpheli kişinin uçuş dersleri aldığını hatta bu şüpheliler arasında Moussaoui'nin de önemli bir şüpheli olduğunu fark etmesi üzerine durumu amirlerine iletmış ancak dikkate alınmamış, 11 Eylül saldırıları gerçekleştikten sonra ise Senato İstihbarat Komitesi'ne bir rapor sunmuştur. Halen Rowley, çeşitli ayrımcı söylemlere rağmen görevine devam etmektedir.²¹¹ Bu örneklerden anlaşılmaktadır ki örgüt içi yolsuzlukların ortaya çıkarılmasında whistleblowing yöntemi önemli bir yer elde etmiştir. Ancak bunu yapan kişiler örgüt içerisinde genel bir söylemle "ispiyoncu" olarak algılanmakta ve örneklerden anlaşıldığı gibi çeşitli yöntemlerle bastırılmakla birlikte tehdide maruz da kalabilmektedir. Bu nedenle "whistleblower"ların hukuki korunması önem arz etmektedir.

Whistleblowing kavramı whistle (ıslık) ve blow (çalmak) kelimelerinden oluşmaktadır. Sanılana göre whistleblowing, bir suç işlendiğinde polisin düdük çalarak bir suç işlendiğini belli etmesi veya bir oyun alanını yöneten hakemin oyundaki kural dışı davranışların meydana geldiğini görmesi durumunda düdük çalarak oyuncuları

²¹¹ Akt. CEMALOĞLU Necati ve AKYÜREK, Muhammet İbrahim Örgütlerde Whistleblowing (Bilgi Uçurma), Turkish Journal of Educational Studies, 4, (3), Ekim 2017, s.124; Aydın,2000.

ikaz etmesinden esinlenerek kullanılan bir deyiştir²¹². Bu deyişin kurumsal yönetim literatüründeki en yaygın kullanım şekli ise bilgi uçurmak veya bilgi ifşa etmektir²¹³. Whistleblower ise suç işlendiğini belli eden kişi, Türkçe karşılığı ile ihbarcı veya muhbirdir.

Amerikan hukukunda, whistleblowerlara ilişkin bir dizi koruma önlemi içeren yasalar mevcuttur. Kurumsal yönetime ilişkin olarak yapılan ilk önemli yasa o 1934 tarihli Menkul Kıymetler Borsa Yasası'dır. Yasanın 21F bölümünde whistleblower korumasının nedenleri ve ifşa edilen bilginin özelliğinin neler olduğu açıklanmıştır. Buna göre whistleblower tarafından ifşa edilen bilginin özelliği şu şekilde olacaktır;

- Bağımsız bir bilgiden veya ihbarcının analizinden elde edilir.
- Bilginin kaynağı bilgi hırsızlığı şeklinde Komisyon'a ulaşmaz.
- Bilginin kaynağı olmadığı sürece, adli ve idari bir duruşmada, soruşturmada ve denetimde ortaya çıkan bir iddiadan veya bir medya haberinden kaynaklanmaz.²¹⁴

1934 tarihli borsa yasasına göre ihbarcıya adli ve idari eylemden doğan parasal yaptırımlardan toplanan paralardan bazı yönetmelikler ve yasalar uyarınca Komisyon, gönüllü olarak verilen bilgilerden dolayı ihbarcılara ödül verilmektedir. Bu ödüller davadan doğan yaptırımlara ilişkin Fon'a yatırılan para cezalarının toplamının yüzde 10'undan az ve yüzde 30'undan fazla olamaz.²¹⁵ Bu ödül, ilgili düzenleyici kurum, Adalet Bakanlığı, kendi kendini düzenleyen bir organizasyon, Kamu Şirket Muhasebesi Gözetim Kurulu ve bir kolluk teşkilatı üyesi ve çalışanına, dava ile ilgili olarak bir suçun ihlalinden dolayı yargılananlara ve finansal tablo denetiminden dolayı bu bilgileri elde eden ve komisyona bilgi iletemeyen ihbarcılara verilmez.²¹⁶

İhbarcı ödül verilinceye kadar avukatı kendisini temsil edebilir. Verilecek ödül için sözleşmeye kural ve yönetmelikle aksi belirtilmedikçe gerek yoktur. Verilecek ödül miktarı Komisyonun takdirine bağlı olmakla birlikte, verilecek ödül miktarı tespiti b bendine göre yapılmışsa 30 güne kadar ihbarcıya temyiz mahkemesinde itiraz hakkı doğar ve mahkeme Birleşik Devletler Kodunun Bölüm 706'nın 5'inci başlığına

²¹² Akt. Necati Cemaloğlu ve Muhammet İbrahim Akyürek, 2017,s.125; Balcı 2016, Jubb, 1999.

²¹³ . CEMALOĞLU Necati ve Akyürek, Muhammet İbrahim, Örgütlerde Whistleblowing (Bilgi Uçurma)2017,s.125.

²¹⁴ Security Exchange Act of 1934, Section 21F, 78u-6

²¹⁵ Security Exchange Act of 1934, Section 21F, b)

²¹⁶ Security Exchange Act of 1934, Section 21F,2/ (A), (B),(C).

göre keyfi ve yetkinin kötüye kullanılması gibi faktörlere göre miktara karar verilip verilmediğine karar verir.²¹⁷

21 F bölümünün (h) başlığında ihbarcının korunmasına ilişkin hükümler bulunmaktadır. Buna göre A paragrafında hiçbir işveren ihbarcı hakkında ayrımcı davranamaz, istihdam şart ve koşullarında değişiklik yapılamaz, tehdit edilemez ve taciz edilemez. Bu yasa ve Sarbanes Oxley Yasası kapsamında ve SEC'in yetki kapsamındaki tüm yasalar ve yönetmelikler bu kurallara tabidir.²¹⁸

İhbarcının taciz ve ayrımcılık iddia etmesi durumunda bu yasa maddesi kapsamında ABD'nin uygun bölge mahkemesinde dava açılabilir. Ancak yasanın getirdiği hukuki süre sınırlamalarına göre ihlalin gerçekleşmesinden 6 yıl sonrasına kadar veya gerçekleşme hakkındaki materyallerin verilmesinden 3 yıl sonrasına kadar davanın açılmış olması gerekir ve olayın gerçekleşmesinden 10 yıldan fazla olan süreler için herhangi bir eylem gerçekleştirilmez. Davanın açılması durumunda ihbarcı istihdam edildiği şirket içerisindeki statüsü değiştirilmişse eski statüsüne geri getirilir ancak ayrımcılık gerçekleşmişse ihbarcıya ödenecek borçlu olunan tutarın iki katı ve dava masrafları, uzman tanıklık ücretleri ve avukat ücretleri için tazminat ödenir. Bu kanun kapsamındaki hiçbir şey mahkemede Başsavcının ihlale yönelik hiçbir kanıt sunmasına engel olmamaktadır ve dava süresince büyük jüriyle, sanıkla ve tanıklarla kanıt paylaşabilir.²¹⁹

İhbarcının gizliliğiyle ilgili olarak yasa, Komisyon çalışanları, ihbarcının verdiği tüm bilgiler dahil olmak üzere, herhangi bir bilgi açıklamayacağına hükmettikten sonra, Komisyon'un açtığı bir kamu davası ile ilgili olarak davalıya ve kamu görevlisine ifşa edilmedikçe ihbarcının kimliğini kendisinin açıklamasının bekleneceğini belirtmektedir. Hatta bu bilgileri, Amerika Birleşik Devletleri Başsavcısı, uygun bir düzenleyici makam, düzenleyici bir kurum, herhangi bir cezai soruşturma ile bağlantılı bir devlet avukatı, uygun herhangi bir Devlet düzenleyici makamı, Kamu Şirket Muhasebesi Gözetim Kurulu, bir yabancı menkul makam, yabancı kolluk idaresi saklamakla yükümlüdür. Bunun dışında, ihbarcının hukuk yolu

²¹⁷ Security Exchange Act of 1934, Section 21F, d, e, f

²¹⁸ Security Exchange Act of 1934, Section 21F, h/A

²¹⁹ Security Exchange Act of 1934, Section 21F, h/B-iii, C,2-C

ile ilgili olan haklarını herhangi bir toplu pazarlık anlaşması da engelleyemeyecektir.²²⁰

İhbarcının vereceği bilgiler hakkında, hileli, hayali ve yalan beyanların yer aldığı bir belge ve materyale dayalı olarak ihbar vermeye hakkı yoktur.²²¹

Bu hükümler Sarbanes Oxley yasası için de geçerli olmakla birlikte, sermaye piyasaları suçları bağlamında da ihbarcılarının önemli ölçüde dikkate alındığı yapılan yasa incelemesi sonucunda görülmüştür. Ancak bu yasa düzenlemesi, Türk Hukuku'nda özel bir düzenleme ile vücut bulmamıştır.

²²⁰ Security Exchange Act of 1934, Section 21F, h/ 2-C, D/ii

²²¹ Security Exchange Act of 1934, Section 21F,3 3/i

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KURUMSAL YÖNETİMDE BAĞIMSIZ DENETİMİN ROLÜNE İLİŞKİN ÖRNEK OLAY ÇALIŞMASI

I. ÇALIŞMANIN KAPSAMI VE YÖNTEMİ

Muhasebe ve finansal raporlamadaki başarısızlıkların sonucu kurumsal yönetimde ve bağımsız denetim mekanizmalarında da değişiklikler ve ulusal anlamdaki çalışmalar diğer ülkeler üzerinde de etkisini göstermiş ve uluslararası alanda bağımsız denetim ve kurumsal yönetime ilişkin çalışmalar yapılmasına ön ayak olmuştur. Buna göre, kurumsal yönetimin gelişimi paralelinde bağımsız denetimin rolü daha belirgin bir hal almış ve hukuki anlamda şekillenme sürecine girmiştir. Bu durumun oluşmasının temelinde dünyada yaşanan muhasebe olayları paralelinde gerçekleşen şirket başarısızlıklarıdır.

Bu tezde araştırmanın amacının kurumsal yönetimde bağımsız denetimin rolünü ortaya çıkarmak öncelikli olmasından dolayı, yaşanmış muhasebe skandallarının önemli örneklerinin incelenmesinin gerekli olduğu düşünülmektedir. Bu nedenle dünyada ve Türkiye’de yaşanan muhasebe skandalları ele alınmış olup bu örnek olaylar ışığında şirketlerin muhasebe skandallarının yaşanmasında bağımsız denetçinin ve şirketin yönetim kurulunun rolünü açıklamak suretiyle yaşanmış olaylar analize tabi tutulmuştur.

Bu örnek olay çalışmasında bazı örnek olayların halen davalarının görülmesi veya sonucunun belli olmaması nedeniyle kamuya açıklanan denetçiler ve denetim kurumlarının isimleri verilmemiştir. Bunun yanında, yaşanan bu şirket muhasebesi olaylarının araştırmasında kullanılan gazete haberlerinin akademik anlamda güvenilirliği düşük düzeyde olduğundan ileri tarihlerde ortaya çıkabilecek olası iddiaların olması durumu yararlananlar tarafından göz önünde tutularak okunması tavsiye edilmektedir. Bu şekilde, gelecekte yapılacak araştırmalara objektif bir görüş sağlanması konusunda katkı sağlanabilir.

II. DÜNYADA YAŞANAN ŞİRKET MUHASEBESİ OLAYLARI

Bu kısımda dünyada yaşanan muhasebe olaylarına yer verilmiştir. Buna göre ele alınan vakalar hem Avrupa hem de Amerika kaynaklı olup hem Kıta Avrupası hem de Anglo-Sakson hukuk sistemine ve kurumsal yönetim sistemine dahil ülkelerde yaşanmış muhasebe olaylarını içermektedir.

A. Enron Olayı (ABD)

Bu örnek olayda Anglo-Sakson hukuk sistemini benimseyen ABD'nin en çarpıcı muhasebe hilesi olayı olan Enron olayının gelişimi incelenirken, yapılan muhasebe ve finansal raporlama hatalarını, kurumsal yönetim ilkelerine aykırılığı ile birlikte bağımsız denetçinin bu olayın ortaya çıkması ile ilgili olarak katkılarının belirlenmesi amacıyla muhasebe ve finansal raporlama, şirket yönetimi ve bağımsız denetçi faktörleri ayrı ayrı belirtilerek analiz edilmiştir.

1. Enron Olayının Gelişimi

Enron, 1985 yılında iki doğalgaz dağıtım şirketinin birleşmesi sonucu kurulmuş bir şirkettir. Enron'un kurulduğu ilk dönemlerden bu yana iktisadi gelişiminin artmasının temel nedeninin ABD ekonomisinin gelişimi ve iktisadi alanda yaptığı hukuki düzenlemeler olduğu söylenebilir. Şöyle ki, 1980'e kadar istikrarlı şekilde büyüyen doğalgaz piyasası, ABD hükümetinin deregülasyon(serbestleştirme) politikaları nedeniyle spot bir piyasa haline gelmiştir. Bu nedenle Enron, daha da büyümek amacıyla doğalgaz piyasasındaki iş modelini elektrik, kömür, çelik, kağıt, kağıt hamuru, su ve geniş band fiber optik kablo endüstrilerinde de piyasa aracı ve düzenleyicisi olma yoluna gitmiştir. Ancak doğalgaz piyasasındaki bu serbestleşme doğalgaz arzını genişletmiş ve fiyatları düşürmüş olsa da fiyatların hızlı dalgalanmasına yol açmıştır. Enron, doğalgaz piyasasının düzenleyicisi rolü oynadığından dolayı, piyasa risklerini zayıflatma amacı güderek bir nevi enerji bankası oluşturmuş ve tüketicilerle doğalgaz tedarikçileri arasında aracı şirket konumunda olmuştur. Bu şekilde doğalgaz üreticileriyle çeşitli sözleşmeler yaparak uzun dönemde fiyatların sabitlenmesini öngörerek swap, forward ve futures işlemleri gibi finansal araçlarla doğalgaz fiyatlarını kontrol etme yoluna girmiştir. Bu işlemlerin çoğunu

fonlayabilmek amacıyla bilanço dışı finansman araçlarına başvurmuştur ancak Enron 1990'ların sonuna doğru, varlık stratejilerinde finansman araçlarına daha fazla yer verdiği görülmüştür. Yani, sahip olduğu boru hattı kapasitesinin 20 katına kadar finansal işlemler yapmıştır. Enron ABD'nin yanı sıra diğer serbestleşen doğalgaz piyasalarına da adımını atmıştır; Çin, Hindistan, Ortadoğu, Afrika gibi ülkelerin piyasaları gelişmekte olmasının yanı sıra siyasetin etkili rol oynaması ve yeni ve gelişen piyasalara yeni rakipler katılması da Enron'un rekabetteki gücünü azaltmış ve karlılığını düşürmüştür. Bu durumun Enron'un finansal tablo manipülasyonu yapması için yeterli bir sebep olarak görülebilir²²².

2000'lere gelindiğinde ise ekonomideki durgunluk ve yatırımların değer kaybına uğraması sonucu Enron'un varlıklarıyla borçları arasındaki denge git gide bozulmuş ve borçlarını çeviremez duruma gelmiştir. Ancak buna rağmen dış piyasalarda şirketin sürekliliğinin devam etmesi ise piyasaların dikkatini çekmekle beraber Enron'un çeşitli muhasebe oyunları gerçekleştirdiği söylentileri dolaşmaktadır. 2000 yılında Enron'un hisse senedi fiyatları 90 USD'yi aşmış ancak ABD'nin deregülasyon politikasının başarısızlığı enerji piyasasını derinden sarsmıştır. 2000 yılının sonunda Enron'un yıllık raporlarında yıllık global cirosu 100 milyar USD'ye ulaşmış ve grup karı yüzde 40'a ulaşmıştır. Söz konusu mali başarı, mali işler başkanı Andrew Fastow'un özel ortaklıklar fikridir. Bu fikir sayesinde Enron'un ortaklıkları iştirak değil de bağımsız tüzel kişilikler olarak kurmuştur. Bu şekilde SEC'in daha katı muhasebe politikaları önermesine ve daha fazla açıklama yapma şeklindeki katı denetimine maruz kalınmamıştır. Bu özel amaçlı kurulan şirketler aynı zamanda Enron'un likidite krizini de yavaşlatmakta rol oynamıştır. Yani bu şirketlerin satışlarının gerçekleşmesi durumunda varlık karlılığı da yapay olarak artmıştır. Özel amaçlı varlıkların diğer bir fonksiyonu ise Enron borçlarının bilanço dışına çıkarılmasını sağlamasıdır bu şekilde borçların azaltılması ile borç/özkaynak oranını arttırarak sermaye maliyetini de minimize edilmiştir. Sonuç olarak muhasebe politikalarındaki esneklikler hile riskini de meydana getirmekte rol oynamıştır.²²³

Enron'un iflasında siyaset ayağı da mevcuttur. Enron'un yöneticileri eski ABD Başkanı George Bush'un kampanyasına 10 bin USD bağışta bulunmuşlar ve diğer

²²². HEALY Paul M and PALEPU, Krishna G. The Fall Of Enron, Journal of Economic Perspectives, Vol.17, No:2, Spring 2003, s.4-9

²²³ SAĞLAR Jale ve Kandemir, Canol Enron Olayı: Muhasebe Hilesi mi, Sistem Hatası mı?, Çukurova Üniversitesi İİBF Dergisi, Cilt:11, Sayı:1, Haziran 2007, ss.20-39.

yandan da başkan yardımcısı Dick Cheney tarafından yürütülen enerji sektörüne ilişkin projelerle yakından ilgilenmişlerdir. Proje enerji sektörü lehine hukuki düzenlemeler getirilmesini sağlamıştır.

2001'in yarısına doğru Enron'un geleceği açısından umutsuz gelişmeler meydana gelmiştir. Söz gelimi, Enron'un kurumsal görünümü oldukça şeffaflık ve hesap verilebilirlikten uzak hale gelmiştir. Çünkü özel amaçlı varlıkların yönetimindeki yanlışlıklar Enron'un bundan oluşacak sorunlar hakkında kamuoyunu eksik bilgilendirmesine neden olmuştur. Yani, Enron likiditesini kaybetmiş yatırımlardaki risklerini özel amaçlı varlıklarla minimize ettiğini kamuoyuna açıklamış olsa da, gerçekte özel amaçlı varlıkların riski korumak için Enron hisse senetlerini ve mali garantilerini kullandığını kamuya açıklamamıştır.²²⁴ Ayrıca hisse senetlerinin satışının artması ve hisse senedi fiyatının düşmesi yatırımcıları endişelendirmiş ancak Kenneth Lay kamuoyuna yaptığı açıklamalarda hiçbir problem olmadığı şeklinde beyan vermiştir. Diğer yandan şirket çalışanlarına şirket hakkında herhangi bir bilgi dahi verilmemiş ve emeklilik fonlarını son ana kadar şirket hisse senetlerine yapılması istenmiştir. Bu olay ortaya çıktıktan sonra yöneticiler içeriden öğrenenlerin ticareti suçundan yargılanmışlardır. Bağımsız denetim cephesinden duruma bakılacak olursa hileli finansal raporlama hakkında daha da kötü bir tabloyla karşı karşıya kalınmıştır. Enron'un bağımsız denetçisi Arthur Andersen şirketine 1997 mali sonuçlarını denetlerken Andersen'in kurula sunduğu ifadede yıllık gelirini yaklaşık yüzde 50 oranında azaltacak düzeltmeleri, 105 milyon USD'den 54 milyon USD'ye düşürmeyi önerdi, ancak Enron yönetim kurulu bu düzeltmeleri yapmamayı seçti ve Andersen yine de şirketin mali raporunu onayladı şeklinde suçlamalar yöneltilmiştir²²⁵. Öte yandan Andersen denetim şirketinin Enron'un danışmanlığını da yürütmekte olduğundan meslek etiğine uymayan çeşitli fiiller gerçekleştirdiğini de dava sonuçları göstermektedir.

Ağustos 2001'de genel müdür yardımcısı Sherron Watkins, Kenneth Lay'e isimsiz bir mektup yazarak Enron'un bir muhasebe skandalı içerisinde bulunduğunu söylemiştir ve bu mektubu yayınlarak Watkins "whistleblower" işletme ve

²²⁴ HEALY Paul M and PALEPU, Krishna G. The Fall Of Enron 2003, s.11.

²²⁵ HILZENRATH, David S, (30.12.2001), Washington Post., Early Warnings of Trouble at Enron (<https://www.washingtonpost.com/>) Erişim tar: 06.08.2018

finansman literatüründe bilgi ifşacısı olarak dava araştırmalarında merkezi bir figür haline gelmiştir.²²⁶

SEC, Ekim 2001'de Enron'un gerçek gelirlerini ortaya çıkarması için soruşturma başlatmış ve 1997-2000 yılları arasındaki mali tablolarının yeniden denetlenmesi ve özel ortaklıkların yeniden değerlemesinin yapılması istenmiştir. Yapılan düzeltmeler sonucunda Enron'un çöküşü tam anlamıyla başlamıştır. Eğer son gelişmeler yaşanmayacak olsaydı, Enron Texaco'nun büyük hissedarı olan Dynegy'ye satılacaktı ancak hileli finansal raporlamanın ortaya çıkması nedeniyle Dynegy Enron'u satın almamaya karar vermiştir. 2 Aralık 2001'de iflasını isteyen Enron, 4000 çalışanını işten çıkardı ve bir çoğu emeklilik fonları Enron hisseleri ile dolu olduğundan emeklilik fonlarını iptal etti. Andersen'in Enron çalışanlarını işe alması hakkında iddialar ortaya atılmış ve Enron belgelerinin de tahrip edilmesi hakkında Houston/Texas'ta FBI araştırma yapmıştır. Kenneth Lay Enron'un başkanı ve genel müdürü olarak istifa etmiştir. Ocak 2002'de Enron'un eski başkan yardımcısı John Baxter'ın arabada silahla kendini öldürdüğü ortaya çıkmıştır. Başkan yardımcısı Dick Cheney Beyaz Saray'da Enron yöneticileriyle yapılan görüşmelerin ayrıntılarını anlatmayı reddetmiştir. Mart 2002'de Arthur Andersen delilleri yok ederek adaletin engellenmesinden suçlu bulunmuş ve Ağustos'ta Andersen faaliyet ruhsatı iptal edilmiştir. 85.000 kişi işsiz kalmıştır. Enron'un mali işler başkanı Fastow, 78 komplo, dolandırıcılık, kara para aklama ve diğer suçlamalardan suçlu bulundu ve ardından 2003'te karısı Lea ile yedi eski Enron yöneticisi suçlandı. Fastow 10 yıl hapis ve 23 milyon USD adli para cezasına çarptırılırken, karısı Lea bir yıl kamu hizmeti cezası uygun görülmüştür.²²⁷ Genel müdür Jeff Skilling dolandırıcılık ve içeriden öğrenenlerin ticaretinden 24 yıl 4 ay hapis istemi ve 45 milyon USD adli para cezasıyla yargılandı. Hapis süresi içerisinde hukuk mücadelesi devam etmiş ve 2013'te federal mahkeme hapis cezasını 10 yıla düşürmüştür.²²⁸ Son olarak Kenneth Lay ise hisse senedi fiyatları düştüğü için çok yüksek miktarlarda Enron hissesi sattı ve 300 milyon USD'den fazla para tasfiye etti ve 20 bin çalışanın işsiz kalmasına ve milyonlarca dolar zarara neden oldu. 6 komplo, dolandırıcılık ve yanlış beyan vermekten dolayı şirketin

²²⁶ YARDLEY, Jim (16.01.2002) ,Enron's Collapse: The Employee; Author Letter To Enron Chief is Called Tough.,(www.nytimes.com), Erişim tar:06.08.2018.

²²⁷ The Guardian, (30.01 2016), Timeline:Enron, (<https://www.theguardian.com/>) Erişim tar:06.08.2018)

²²⁸ Jeffrey Skilling Biography,(<https://www.biography.com/>), Erişim tar:06.08.2018

çöküşünün sorumlusu olarak ilan edildi. Cezasının verilmesi Ekim 2006 yılında beklenirken kalp krizi sonucu Temmuz 2006'da hayatını kaybetti.²²⁹

Skandaldan sonra New York Borsası, SEC'e kurumsal yönetim anlamında yeni kural önerileri vermiştir. Bu önerilerin ana hükümleri şunlardır²³⁰;

- Yönetim kurullarında bağımsız üyeler çoğunlukta olmalıdır.
- Bağımsız üye tanımı olmalıdır ve bağımsız üyeler bu tanıma uymalıdır.
- Ücret komitesi, aday komitesi ve denetim komitesi bağımsız üyelerden oluşmalıdır.
- Tüm denetim kurulu üyeleri finans konusunda yetkin olmalıdır. Buna ilave olarak, denetim komitesi üyelerinden en az birinin muhasebe veya finansman konusunda uzmanlığının olması gerekir.
- Düzenli toplantıların dışında yönetim kurulu, yöneticilerin katılmadığı toplantılar yapılmalıdır.

2. Enron Olayının Gerçekleşmesine Etki Eden Faktörler

Bu kısımda Enron olayının gerçekleşmesine etki eden faktörler olarak finansal raporlama ve muhasebe, şirket yönetim kurulu ve bağımsız denetçi faktörleri ele alınmıştır.

a. Finansal Raporlama ve Muhasebe Standartları Faktörü

Enron'un çöküşünün temelini oluşturan faktör finansal işlemlerdir. Enron şirketinin varlıkları ve yükümlülüklerini saklamak amacıyla kurduğu Enron'dan ayrı olan bağımsız şirketler, ilişkili taraf işlemlerini açıklamakla ilgili hem bağımsız denetim standartlarına hem de finansal raporlamaya yönelik kurumsal sorumlulukların yapılmamasını sağlamakla birlikte yapılan verimsiz yatırımların Enron hisse senedi fiyatlarına olumsuz etki etmemesi ve yapılan yatırımlar için üstlenilen borçların saklanması gibi görevler üstlenmiştir. Enron şirketinin yaptığı bu işlemler yasal boşlukların kullanılması yoluyla aykırı muhasebe işlemlerinin yapılmasını da sağlamıştır.

²²⁹ Kenneth Lay Biography, (<https://www.biography.com>) Erişim tar:06.08.2018

²³⁰ Shearman&Sterling,2002,<https://www.shearman.com/>, Erişim tarihi: 06.08.2018

Sonuç olarak şirket yönetimi, agresif muhasebe yöntemlerini kullanarak bir çok işlemi ört bas etmiş ve borsada işlem gören hisse senetlerinin fiyatlarını etkileyerek asimetrik bilgi ortamı sunmuş, işlem bazlı piyasa dolandırıcılığının yanında, içeriden öğrenenlerin ticareti yoluyla şirketin mali bilgilerinin şirket yöneticilerinin kendi yararlarına kullanarak zimmete para geçirme suçlarını işlemiştir. Tüm bu suçların işlenmesine ön ayak olan şirket yöneticileri, finansal raporlama standartlarına ve muhasebe uygulamalarına aykırı şekilde kullanmış olup esasen finansal raporların açıklayıcılığı ve güvenilirliğinin bozulması suretiyle bu ekonomik suçları gerçekleştirmişlerdir.

b. Şirket Yönetim Kurulu Faktörü

Enron şirket yönetimi yapısı , kurumsal yönetim anlamında şeffaflık, hesap verilebilirlik kavramlarının içinin boşaldığı bir profil oluşturmuştur. Bu durum, piyasa güvenliğini sarsıcı niteliktedir. Enron'un CFO'su Andrew Fastow, şirketin menfaatlerini korurken, tarafsızlığı kaybederek çıkar çatışması yaşamış ve icracı olmayan hissedarların menfaatlerini koruyacak önlemler almamıştır. Dahası bağımsız denetim süreci içerisinde finansal raporlamada kurumsal sorumluluğa yönelik CFO ve şirketin genel müdürünün yapması gereken hukuki adımları doğru şekilde gerçekleştirilmediği görülmektedir. Sarbanes-Oxley Yasası'nın 302'inci bölümünü kapsayan bu durumda finansal raporların tarafsız ve eksiksiz düzenlenmesi ile birlikte denetim prosedürlerinin etkin şekilde işlenmesini sağlamak için tüm önlemlerin alınmadığı söylenebilir. Bu duruma Enron'un çalışanlarının Arthur Andersen'da denetçi olarak çalışması ile birlikte, Arthur Andersen şirketinin önerdiği düzeltmelerin yapılmasının reddedilmesi de eşlik etmektedir. Bir başka konu da, kurumsal yönetimin önemli bir birleşeni olan hesap verilebilirlik kavramı gereğinin yerine getirilmemesidir. Enron'un gerçekte yaşadığı finansal durumun yatırımcılara doğru olarak bildirilmemesi asimetrik bilgi ortamını oluşturmuş, böylelikle şirketin finansal bilgilerinin içeriden öğrenenlerin ticareti suçuna açık kapı bırakmıştır.

Enron'un iflasındaki en çarpıcı durum, McKinsey uluslararası yönetim danışmanlık şirketinin danışmanlığında şirket yönetiminin sürdürülmesidir. Enerji yönetim danışmanı Jeff Skilling, 21 yıldır McKinsey danışmanı olarak Enron'da çalışmalarını yapmış ve 2001 yılına kadar McKinsey adı altında Enron'un sonunu

hazırlayan muhasebe politikaları önermiştir. Daha fazla kazanmak adına çok fazla risk alınmasına teşvik etmiş ve şirket yönetimini gerçekçi olmayan hedeflere yöneltmiştir.²³¹ McKinsey'in , yönetim alanında uzman olan bir şirket iken, muhasebe standartlarına uygun olmayan şekilde finansal yönetim yapılmasına izin vermesi ve bu yönde tavsiyeler vererek Enron'u piyasa riskine açık hale getirmiştir.

c. Bağımsız Denetim Faktörü

Enron'un denetimini gerçekleştiren Arthur Andersen şirketi, Enron'daki çalışanları şirketine kabul etmesi, Enron'a denetim dışı hizmet veriyor olması, denetçi bağımsızlığını tehlikeye düşüren durumlardan biri olmakla birlikte Arthur Andersen şirketi tarafından yapılan bağımsız denetim sonucunda bildirilen denetim görüşünün, olumsuz olması gerektiği halde olumlu rapor edilmesi, Houston'daki bürosunda bağımsız denetim kayıtlarının denetçiler tarafından örtbas edilmesi, bağımsız denetim kuruluşlarının mesleğe ve mesleğin getirmiş olduğu güveni kötüye kullanmakta, düzenledikleri yanıltıcı denetim raporu ile piyasada asimetrik bilgi ortamı oluşturmaktadır. Bu asimetrik bilgi ortamı, yatırım analistlerinin hisse senedi değerlemelerinin yanlış yapmasına ve sonucunda yatırımcıların yanlış yatırım kararı vermesine neden olmaktadır. Bu olayda bağımsız denetimin etik değerler çerçevesinde uygulanmaması ve uygulanması konusunda gerekli önlemlerin alınmaması sorumluluklarının gerçekleştirilmemesinden ileri gelmektedir. ABD'de yaşanan bu olay sonrası bağımsız denetimde daha katı kurallar getirilmiştir. Denetim dışı hizmetler yasaklanmış, finansal raporların yanıltıcı hazırlanması konusunda önemli cezalar getirilmiştir.

B. Parmalat Olayı (İtalya)

Bu örnek olayda Kıta Avrupası hukuk sistemine dahil olan İtalya'da meydana gelen ve dünyada da ses getiren Parmalat adındaki süt ve süt ürünleri şirketinin hileli işlemleri ile gerçekleşen iflasının gelişim süreci ile birlikte, iflasın iç dinamikleri olan finansal raporlama ve muhasebe, şirket yönetim kurulu ve bağımsız denetçi faktörleri ayrı ayrı ele alınmıştır.

²³¹ The Guardian, 2002.Erişim tar:25.12.2018

1. Parmalat Olayının Gelişimi

İtalyan gıda devi olarak bilinen Parmalat, 30 ülkede faaliyet göstermekte olup büyük bir aile şirketi olarak varlığını sürdürmekteydi. Aralık 2003'te Bank of America'daki hesabında yasadışı olarak düzenlenen 4 milyar Avro'luk değerli kağıt olduğu ancak bankanın beyanına göre öyle bir hesabın var olmadığı gerçekte 4 milyar Avro'nun Cayman Adaları'na aktarıldığının ortaya çıkması üzerine meydana gelen dolandırıcılık vakası ile Avrupa'daki kurumsal yönetim hakkındaki yaklaşımları değiştirmiştir. Söz konusu bu dolandırıcılık vakası ile ilgili olarak SEC bu konuda araştırma komisyonu kurmuş ve ABD'deki New York Güney Bölge mahkemesine şikayetini sunmuştur. Söz konusu şikayette;

"Parmalat, Ağustos'tan Kasım 2003'e kadar, şirketin varlıklarını maddi olarak aşırı derecede düşürerek ve yükümlülüklerini önemli ölçüde azaltarak, ABD yatırımcılarına 100 milyon dolarlık teminatsız Üst Düzey Garantili Notlar sunmuştur. Parmalat'ın 19 Aralık 2003 tarihli basın açıklamasında kabul ettiği üzere, 2002 denetlenmiş mali tablolarındaki varlıklar en az 3.95 milyar Avro (yaklaşık 4.9 milyar dolar) fazladır. Buna ek olarak Parmalat, ABD yatırımcılarına, gerçekte mevcut olmayan "fazla nakit bakiyelerini" borç yükümlülüklerini geri almamış olsalar da, 2.9 milyar Avro değerindeki borç senetlerini geri almak için kullandığını açık bir şekilde ifade etmiştir. Parmalat denetçilerinin 100 bin dolarlık banka notu hakkında yeterli soru ve delil bulamadıklarından başarısız olmuşlardır. Şikâyet ayrıca 2002 yılı sonu itibarıyla Parmalat'ın Bonin Financing Corporation ("Bonlat") adına New York'taki Bank of America'daki bir hesapta 3.95 milyar Avro değerindeki nakit ve menkul kıymetler tuttuğunu iddia etmektedir. Bonlat'ın denetçileri 2002 mali raporlarını Bonlat'ın bu varlıklarını Bank of America'da yaptığı konusunda yanlış bir teyit üzerine onayladı. Banka hesabı ve varlıkları mevcut değildi ancak iddia edilen onaylanmıştır. Var olmayan varlıklar Bonlat'ın 2002 defterlerine ve kayıtlarına ve Parmalat'ın 2002 konsolide finansal tablolarına ve 30 Haziran 2003 tarihli konsolide finansal tablolarına yansımış olup, Parmalat'ın Ağustos ayından Kasım 2003'e kadar olan banka notları teklif ettiği ABD'li yatırımcılara verilmiştir. Şikâyet, Parmalat'ın Ağustos 2003'te ABD yatırımcılarına sağladığı özel bir yerleştirme muhtırasının şirketin mali durumu hakkında birçok önemli yanlış beyan içerdiğini ileri sürmektedir. Örneğin, muhtıra yanılıcı olarak şöyle ifade etmektedir: "Likidite önemli ölçüde nakit ve menkul kıymet bakiyeleriyle yüksektir" Ayrıca, bu açıklamalara dayanarak, New York firmasının temsilcilerinin, şirketin yeniden yapılanma grubunun üyelerini Parmalat temsilcileriyle görüşmek üzere teklif etmeyi önerdiklerini iddia etmektedir. Ertesi gün, şirketin yeniden yapılanma grubu temsilcileri Parmalat temsilcileriyle bir araya geldiler ve Parmalat'ın New York firmasına işfa edilen gerçekleri herhangi bir katılımı sürdürmeye devam etmesi durumunda kamuya açıklamak zorunda olduklarını bildirdiler. Parmalat temsilcilerinin bunu yapmak istemedikleri anlaşıldığında, New York firmasının temsilcileri Parmalat ile görüşmelerini sonlandırmışlardır.

Şikâyet, 1998'den 2002'ye kadar, Parmalat ve o zamanki Yönetim Kurulu Başkanı ve CEO'su ve CFO'su dahil olmak üzere üst düzey yöneticileri ve direktörlerinin, ABD yatırımcılarına yaklaşık 1,5 milyar dolarlık banknot ve tahvil sattığını iddia etmektedir. Parmalat ayrıca bir Amerikan Depozit Makbuzları ("ADR") programına sponsor olmuştur. Parmalat'ın ADR'leri, 9 Ağustos 1996 tarihinde ABD'de özel olarak yerleştirilmiştir. 19 Aralık 2003'ten önce, Parmalat ADR'lerinin fiyatı maddi olarak yanlış ve yanılıcı ifadelerle yapay olarak şişirilmiştir."²³²

Yukarıdaki ifadelere göre Parmalat, 1933 tarihli Menkul Kıymetler Yasası'nın 17 (a) maddesini ihlal etmekle suçlanmıştır²³³. Komisyon, Parmalat'a gelecekteki

²³² Litigation Release No. 18527 / December 30, 2003, <https://www.sec.gov/litigation/litreleases/lr18527.htm> Erişim tar: 08.08.2018

²³³ Securities of Act 1933'ün 17. maddesi menkul kıymetlerin ilk satışı veya ihracı için geçerli bir dolandırıcılık karşıtı hükmüdür.

menkul kıymetler sahteciliği ihlallerinden ve önemli bir sivil cezadan kalıcı bir tedbir almayı amaçlamaktadır.

Bunun yanında skandal sadece 4 milyar Avro ile sınırlı olmadığı da belirtilmelidir. Milano savcıları, bu skandalın 13 milyar Avro büyüklüğünde olabileceğini düşünmüşlerdir²³⁴. Skandalın ortaya çıkışından itibaren finans kuruluşları ve yatırımcılar arasında endişeler artmıştır. Bank of America'nın yanında Citigroup, Morgan Stanley, Deutsche Bank ve İsviçre Bankalarının, İtalya'dan ise Banca Popolare di Lodi ve Banca İntesa bankalarının Parmalat'ın borçlarını saklaması konusunda bir yardımlarının olup olmaması kuşkusuyla soruşturma kapsamına alınmışlardır.²³⁵

Parmalat olayının gerçekleşmesi sonrasında üst düzey yöneticilerle birlikte, bağımsız denetim şirketleri de soruşturmaya alınmışlardır. Calisto Tanzi, uzun yıllar süren dava oturumları sonucunda hakkında açılan iki davada biri 2010'da suça iştirak ve hileli iflas suçlarından 18 yıl hapis ve 2011 yılında ise 10 yıl olarak öngörülen piyasa oyunu yapma suçundan 8 yıl hapis cezası almıştır.²³⁶

Parmalat vakasının oluşma nedenlerini sıralayacak olursak;

- Karmaşık finansal işlemlerin yapılması(off-shore bankacılık),
- Yönetimin aile içinde olup tek elde toplanması,
- Bağımsız denetçilerin ihmali ve bağımsızlığını yitirmesi,
- Bağımsız denetçi rotasyonuna uyulmaması ve Parmalat'ın diğer grup şirketlerinde denetime bir önceki denetçinin devam etmesi,
- Çeşitli hilelerle borçların gizlenmesi ve gelirlerin fazla gösterilmesi,
- Karmaşık finansal işlemlerin yapılması sırasında sahte evrak düzenleme olarak sıralanabilir.

Parmalat muhasebe skandalından sonra 15 Temmuz 2011'de Lactalis adında dünya süt devi Fransa merkezli bir gıda şirketine satılmıştır.

²³⁴ NTV,30.12.2003,(<http://arsiv.ntv.com.tr/news/250398.asp>) Erişim tar:08.08.2018

²³⁵ BBC,10.02.2004,(http://www.bbc.co.uk/turkish/europe/story/2004/02/040210_parmalat.shtml) Erişim tar:08.08.2018

²³⁶ Hürriyet,05.05.2011,(<http://www.hurriyet.com.tr/gundem/iflas-eden-parmalatin-patronuna-8-yil-hapis-17717604>), Erişim tarihi:09.08.2018

2. Parmalat Olayının Gerçekleşmesine Etki Eden Faktörler

Bu kısımda Parmalat olayının gelişmesine etki eden faktörler açıklanmıştır. Buna göre finansal raporlama ve muhasebede Parmalat'ın ilişkili taraflarla olan işlemlerinin hileli olduğu, şirket yönetim kurulunun ise yanıltıcı finansal raporlama hazırlamaktan, şirket varlıklarını aile şirketi olarak istismar ettiği gibi durumlardan sorumlu olduğu, bağımsız denetçilerin ise denetçi rotasyonu kuralına uymaması ve ilişkili tarafın denetçilerinin sahte hazırlanan teyit mektuplarının doğruluğuna ilişkin yeterli kayıta ulaşmaması gibi ihmalden dolayı hileli finansal raporlamanın tespit edilememesi bağımsız denetimin yasadışı işlemlere karşı savunmasız olduğu görülmüştür.

a. Finansal Raporlama ve Muhasebe Standartları Faktörü

Parmalat, şirketin varlıklarını maddi olarak aşırı derecede düşürerek yükümlülüklerini önemli ölçüde azaltmış ve bu yolla ABD yatırımcılarına 100 milyon dolarlık teminatsız Üst Düzey Garantili Notlar sunmuş olup, ABD yatırımcılarına yaklaşık 1,5 milyar dolarlık banknot ve tahvil satarak kendini finanse ettiği düşünülmektedir. Bunun yanında Parmalat'ın ABD'de dahil olduğu ADR programında söz konusu ADR adı verilen kıymetli evrakların değerinin olduğundan fazla gösterildiği görülmesinin yanında Bank of America'da olduğu beyan edilen 4 milyar Avro'nun Cayman Adaları'nda olduğunun ortaya çıkması şeklindeki olaylar, muhasebe ve finansal raporlama standartlarına aykırı raporlama ve muhasebe uygulaması yapıldığının göstergesi olduğu gibi, yapılan muhasebe hilelerinin piyasa dolandırıcılığına işaret ettiği anlamına gelmektedir. Bu mali olayların meydana gelmesini sağlayan temel faktör şirketin yönetim kuruludur.

b. Şirket Yönetim Kurulu Faktörü

Parmalat yönetimi, söz konusu piyasaya sürdüğü kıymetli evrakların yanıltıcı şekilde değerlemesinin yapılması konusunda sorumludur. Bunun yanında hesap verilebilirlik ilkesi gereği şirket yönetim kurulu, şirketin mali durumu hakkında yanıltıcı bilgi vermiştir ve sahte finansal rapor hazırlamıştır.

Kurumsal yönetim ile yönetilen bu büyük şirketin temel sorunu aile işletmesi olarak varlığını sürdürmesidir. Bu durum diğer yatırımcılar arasında çıkar çatışmasına

neden olmuş ve Parmalat'a ait olan varlıklar onu yöneten aile tarafından istismar edilmiştir. Parmalat'ın iflasının çarpıcı bir noktası ise İtalya hükümetinin Parmalat'ın iflasına izin vermemesi ve bunun için önlemler almasıdır. Berlusconi, AB Komisyonu'ndan bu anlamda destek talep etmiştir ve hükümet tarafından verilen kredilerle Parmalat'ın borçları ödenmiştir²³⁷. Yaşanan mali skandallara rağmen Parmalat'a destek verilmesindeki en büyük etkenin oldukça çok fazla çalışan sayısına sahip olması ve süt ve süt ürünlerinde dünya devlerinin arasında olmasıdır.

Parmalat olayının temeli olan yönetim kurulunun başarısızlığından sonra AB, şirketler hukuku ve dolayısıyla bağımsız denetimle ilgili düzenlemelere yönelik değişikliklere gitme ihtiyacı duymuştur. Çünkü mevcut 4'üncü ve 7'inci direktifler kurumsal şirketlerde denetimin kapsamını tanımlamış ancak denetimleri kimlerin gerçekleştirmeye yetkileri olduğu belirtilmemiştir. 8'inci direktif bu anlamda Avrupa Şirketler Hukuku'nu muhasebe ve denetim anlamında geliştirmiş ve şirketlerin hesap verilebilirliğini arttıracak bir netlik ve yenilik kazandırmıştır.²³⁸ Paralelinde, Türkiye'nin AB'ye katılımı sırasında da bir kriter oluşturmakla beraber 6102 sayılı TTK'nın kurumsal yönetim ve denetim hakkındaki hükümlerini de doğal olarak etkilemiş ve günümüz muhasebe ve denetim standartlarına ulaşılmış olduğu yorumunu yapmak mümkündür.

c. Bağımsız Denetim Faktörü

. İtalya'da bağımsız denetçi rotasyonu uygulaması 9 yılda bir yapılmaktayken Parmalat'ın denetçiliğini yapan Grant Thornton 1999 yılında bu kurala uymadığından dolayı denetimi Deloitte Touche'ye verilmiştir. Ancak buna rağmen yine de Parmalat'ın grup şirketlerinin bir kısmını denetlemeye devam etmiştir.²³⁹ Parmalat'ın denetimini alan Deloitte'ten önceki denetim şirketi Grant Thornton'ın denetimini tekrardan gözden geçirmemesinin ortaya çıkması da şüphe uyandırmıştır. Bu sebeple bağımsız denetim firmalarının oluşturduğu konfederasyon yapısı da bu muhasebe skandalı sonucunda gündeme oturmuştur.²⁴⁰ Öte yandan, Grant Thornton ile Deloitte

²³⁷ BAYRAKTAR, Ahmet, Türkiye'de Muhasebe Hileleri Tarihi, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007, s.43.;Radikal Gazetesi, 23.12.2003.

²³⁸ İstanbul YMMO, Avrupa Şirketler Hukuku Sekizinci Direktifi Raporu, 2006, s.24

²³⁹ BAYRAKTAR, Ahmet, Türkiye'de Muhasebe Hileleri Tarihi, 2007, s.43

²⁴⁰ Akt. CEYLAN, Erdoğan Bağımsız Dış Denetim ve 6102 Sayılı Türk Ticaret Kanunu, Dokuz Eylül Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2013, s.52; Senal, 2011:90.

Touche ile herhangi bir paralelliği olduğu iddiaları çıktıysa da Grant Thornton bu iddiaları reddetmiştir.

SEC'in yaptığı şikayette ise diğer bir çarpıcı nokta Bonlat denetçilerinin verilen teyit mektupları sebebiyle yanlış bir beyan vermesidir. Bu durum bağımsız denetçilerin denetimlerini ihmal etmek suretiyle iflasın geç anlaşılmasına zemin hazırladığı görülmektedir.

C. Royal Ahold Olayı (Hollanda)

Bu örnek olayda Kıta Avrupası hukuk sistemine dahil olan Hollanda merkezli Royal Ahold'un şirket muhasebesi olayı ele alınmış olup, yaşanan muhasebe olaylarının muhasebe ve finansal raporlama, şirket yönetim kurulu ve bağımsız denetim faktörleri açısından ayrı ayrı ele alınmıştır.

1. Royal Ahold Olayının Gelişimi

Royal Ahold 1887 yılında Albert Heijin tarafından Hollanda'da kurulan dünyanın üçüncü büyük süpermarket zinciri Enron ve Parmalat gibi benzer şekilde Şubat 2003'te yaşandı²⁴¹. Şubat 2003'te Royal Ahold, denetçisi Deloitte Touche'nin yapmış olduğu denetimler sonucunda 1999-2002 yılları arasındaki karını 500 milyar dolar olarak düzeltmesi ardından borsadaki değeri yüzde 60 oranında düştü. Yapılan denetimlerde meydana çıkan usulsüzlüklerin daha çok derin bir muhasebe skandalının olduğunu göstermektedir. Ahold'un tamamen sahip olduğu iştiraki olan US Foodservices'in gelirlerinin büyük bir kısmını oluşturan "*promosyon ödeneklerinin aşırı şekilde şişirilmesi ve hileli bir şekilde yan mektuplar yoluyla ortak girişimlerin uygunsuz konsolidasyonu ve diğer muhasebe hataları ve usulsüzlükleri*"²⁴² nedeniyle SEC 13 Ekim 2004'te Amerika Birleşik Devletleri Bölge Mahkemesi'nde 3 eski üst düzey yöneticiye dava açıldı. Özellikle denetim kurulu ve denetim kurulu eski üyesi Roland Fahlin'i menkul kıymet yasalarının raporlama, defter ve kayıtlarının ve iç kontrol hükümlerinin ihlaline ilişkin idari dava da açılmıştır.

²⁴¹ ODABAŞI Cahit ve ERGEN, Hasan, Bağımsız Denetim'de Kamu Gözetimi ve Skandallar, Muhasebe ve Denetim Dünyası Dergisi, (<http://www.kgkuzder.org.tr/>) Erişim tar:11.08.2018

²⁴² SEC, Litigation Release No. 18929 / October 13, 2004, (<https://www.sec.gov/litigation/litreleases/lr18929.htm>) Erişim tar:12.08.2018

Davaya konu olan promosyon ödeneklerinin şişirilmesi sonucu söz konusu hileli işlem Ahold'un faaliyet gelirlerine de yansımıştır. SEC, Ahold'u US Food Services'a suça tam iştirak etmekten yargılamıştır.²⁴³

Söz konusu bu skandal sonrasında Ahold yöneticileri hissedarların açtıkları davalar sonucunda Ahold'un eski yöneticilerinden Cees Van Der Hooven bu muhasebe skandalının baş sorumlusu olarak belirlenmiş ve şirkete verdiği zararlardan dolayı 7 milyar dolar ödeme yaparak SEC'in açtığı dava sonucunda 9 yıl hapis cezası almaktan kurtulmuştur.²⁴⁴

Royal Ahold, halen varlığını sürdürmekte olup, 2016 yılında Delhaize şirketi ile birleşme kararı alarak Ahold Delhaize olarak isim değiştirmiştir.²⁴⁵

2. Royal Ahold Olayının Gerçekleşmesine Etki Eden Faktörler

Bu kısımda, Royal Ahold şirket skandalının gerçekleşmesinde rol oynayan, finansal raporlama ve muhasebe, şirket yönetim kurulu ve bağımsız denetçi faktörleri incelenmiştir.

a. Finansal Raporlama ve Muhasebe Standartları Faktörü

Royal Ahold skandalında gerçekleştirilen önemli bir finansal raporlama ve muhasebe hataları gerçekleşmiştir. Royal Ahold, Parmalat gibi, sınır ötesi dolandırıcılık örneği teşkil etmektedir. Yüzde yüz iştiraki olan Food Services ile yapılan promosyon ödeneklerinin hileli bir şekilde arttırılması sonucu Ahold'un gelirleri de artmıştır. Finansal raporlama ve muhasebe standartlarına yine aykırılık taşıyan bu durum, Ahold skandalında önemli bir yer teşkil etmektedir. Bu skandalda da gerçeği yansıtmayan raporlama yapılmış ve yatırımcıların yatırım kararlarında, piyasada bilgi asimetrisi oluşturulmuştur.

²⁴³ SEC, Litigation Release No. 18929/ October 13,2004

²⁴⁴ Hürriyet,07.10.2007, (<http://www.hurriyet.com.tr/gundem/satis-rakamiyla-oynayan-ceo-7-milyon-dolar-odeyecek-7436265>) Erişim tar: 13.08.2018

²⁴⁵ <https://www.aholddelhaize.com/> Erişim tar: 13.08.2018

b. Şirket Yönetim Kurulu Faktörü

US Foodservices ile birlikte yapılan bu skandal, ilişkili taraf işlemlerinin sağlanmasında şeffaf olunmaması ve yeterli şekilde açıklama yapılmaması sonucunda gerçekleşmiştir. İddiaya göre US Food Services'in yöneticileri, Ahold'un bağımsız denetçilerini yanlış bilgi vermelerini sağlamıştır. Dahası Ahold yöneticileri bağımsız denetçilerin haberi olmaksızın iştirakleriyle olan işlemleri gerçekleştirmişlerdir. Bağımsız denetçilerden gelen kontrol mektupları da gizlenmek suretiyle hileli işlemler devam ettirilmiştir. Denetim komitesi bu anlamda denetçi bağımsızlığını sağlama konusundaki görevini yerine getirmemiş, bağımsız denetçilerin yanlış bilgilendirilmesiyle birlikte söz konusu bağımsız denetim raporlarının yanıltıcı olmasına sebebiyet verilmiştir.

c. Bağımsız Denetim Faktörü

Ahold skandalında bağımsız denetçilerin rolü, hileli finansal raporlamada bağımsız denetçilerin görevlerini ihmal etmesi ve elde edilen her denetim kanıtının titizlikle incelenmemesinden dolayı ortaya çıkmaktadır. Bu durum denetim raporlarının hazırlanırken denetim süreçlerinin her birinin üstünde önemle durulması konusunda önemli bir örnek teşkil etmektedir.

III. TÜRKİYE'DE YAŞANAN ŞİRKET MUHASEBESİ OLAYLARI

Örnek olay çalışmasının ikinci kısmını oluşturan bu bölümde Türkiye'de yaşanan önemli şirket muhasebesi olayları ve akabinde gerçekleşen şirket başarısızlıkları akademik makalelerle, devlet kurumlarının raporları ve bazı gazete haberlerinden bilgi elde edilmesi suretiyle bir araya getirilerek olayın gelişimi ele alınmıştır.

A. Uzan Holding

Bu örnek olayda Uzan Holding'in iflasının gelişimi ele alınırken iflasa neden olan hileli işlemlerde rol oynayan finansal raporlama ve muhasebe standartları, şirket yönetim kurulu ve bağımsız denetçi faktörleri ayrı ayrı ele alınmıştır. Uzan Holding'in

iflası hakkında görülen davalar halen çözüme kavuşmadığından denetçi ve denetim kurumları isimleri verilmemiştir.

1. Uzan Holding Olayının Gelişimi

Uzan Holding 1956 yılında Kemal Uzan tarafından kurulan bir şirkettir. Uzan Holding 1980-1998 yıllarına kadar asıl olarak Türkiye ekonomisinin bir çok alanında söz sahibi olmuştur. İlk adımı Ali Sami Yen Stadı'nın inşaatını yapmasıyla başladı.²⁴⁶ 1980'li yıllarda Türkiye'de, büyük bir özelleştirme dalgası meydana gelmiştir. Bu dalgadan Uzan Grubu da yararlanmış, hatta asıl hedefi haline gelmiştir.

Uzan Holding önemli çıkışını, Çukurova ve Kepez Elektrik hisselerini satın almakla yapmıştır. 1993 yılında imzalanan imtiyaz sözleşmesiyle birlikte Çukurova ve Kepez Elektrik işletmeleri Uzan Grubu tarafından ele geçirilmiştir. Ancak Uzan Holding bu iki karlı enerji işletmesinin bilançolarında kar yerine zarar göstermiş²⁴⁷ ve görev bölgelerinde bulunan abonelerin elektriklerini haksız yere kesmiş, Enerji Piyasası Düzenleme ve Denetleme Kurulu'nun belirttiği elektrik direklerindeki güvenlik önlemlerini almamış, resmi dairelerin enerji bedeli borcu olmadığı halde gecikme zammı tahakkuk ettirilip elektrikleri kesilmiş, TRT'ye ödenmesi gereken katkı payları ödenmemiş, TRT tarafından bu konuya ilişkin Adana Asliye Ticaret Mahkemesi'nde alacak davası açılmış ve ÇEAŞ'ın mevzuata aykırı davranışlarından dolayı 16.09.1998 tarihli E.1996/565 K. 1998/999 kararı ile 120.000.000.000 TL'nin 29.08.1996 temerrüt tarihinden itibaren TRT'ye ödemenin yapılmasına karar verilmiş olup ödememe konusunda direnç gösterilmiştir. Ayrıca Uzan Grubu döneminde TEDAŞ ile ÇEAŞ arasında fatura ödemeleri yönünden uyuşmazlık doğmuş ve mülga TEK ile aralarında imzaladıkları 20.06.1988 tarihli anlaşmaya göre fatura tutarlarınının 30 gün içerisinde ödeneceği öngörüldüğünden TEDAŞ'tan alınan enerji bedelleri fatura tarihinden itibaren otuz gün içerisinde ödemiş, sattığı enerji bedelleri ise TEDAŞ'ı abone olarak varsayıldığı üzere Elektrik Tarifeleri Yönetmeliği'ne göre TEDAŞ'ın fatura tarihinden itibaren 15 gün içerisinde ödeme yapmasını istemiş ve

²⁴⁶ Milliyet,10.07.2010, (<http://www.milliyet.com.tr/uzanlar-sakiz-satarak-zengin-oldu-ekonomi-1270189/>) Erişim tar: 14.08.2018

²⁴⁷ Hürriyet,02.10.2001,(<http://www.hurriyet.com.tr/uzan-alesinin-off-shore-vurgunu-19089>) Erişim tar: 14.08.2018

aldığı elektriği geç ödeyip, sattığı elektrik bedelini ise erken tahsil ederek aradaki sürede finansman geliri elde ederek haksız kazanç sağlamıştır.²⁴⁸

Kepez Elektrik A.Ş.'de ise turizm geliri sağlanan yerlerde günlerce elektrik verilmemiş ve turistler ile bölge halkı üzerinde olumsuz etki yaratılmıştır. Ayrıca bölgeye, şirket tarafından anlaşmada taahhüt edilen yatırımlar 1993 tarihinden beri yapılmamıştır. Söz konusu bu durum Isparta Ticaret Odası ve Elektrik Mühendisleri Odası Antalya Şubesi tarafından Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı'na şikayet dilekçesi olarak iletilmiştir.²⁴⁹

Bu iki şirket, ayrıca, Enerji Satış Anlaşması'nı imzalamayarak şirket karlarının makul oranda tutulmasını engelleyerek örtülü kazanç elde edilmesini sağlamıştır. Yapılan mali denetimler sonucunda şirketlerin oldukça yüksek kar elde ettiği, ayrıca gelirlerin yatırımları ve giderleri karşılayacak büyüklükte olduğu belirlenmiştir.²⁵⁰

Uzan Grubu Çukurova Elektrik üzerinden elde ettiği kazançla İmar Bankası'na çeşitli yıllarda örtülü kazanç dağıtımını yapmış, İmar Bankası ve İmar Bank Off-shore Ltd.'den kullanılan sözleşmeli kredilerle ilgili 1998 yılına ait herhangi bir kaynak aktarımına rastlanmamış, 1999 yılında bu şirketlerden grup bankalarına 6.4 trilyon TL üzerinde kaynak aktarılmış ve Çukurova Elektrik'in elektrik tesisleri fiilen devredilmemiş, İmar Bankası'ndan kullanılan kredilerden 1998 yılında 35 milyon 92 bin USD, 1999 yılında ise 60 milyon 455 bin USD faiz ve komisyon adı altında ödeme yapıldığı ve şirket adına açılan vadeli hesaplarda emsaline göre düşük faiz uygulanarak şirketin faiz gelirinden mahrum bırakıldığı, grup çimento şirketlerinden Ladik ve Şanlıurfa Çimento'nun 16.12.1998 tarihli genel kurul toplantısında sermaye artırımı kararı gereğince, rüçhan hakkı olarak 66 bin USD ödemeyerek ve rüçhan hakkının bu tutar üzerinden Rumeli Çimento'nun kullanılmasına imkan tanınarak, Ladik Çimento'daki iştirak oranının %13,12'den %2,62'ye, Şanlıurfa Çimento'daki iştirak oranının % 37,59'dan % 7,52'ye düşürülmüş, böylece Çukurova Elektrik'in Ladik ve Şanlıurfa'nın sermaye artırımına ilişkin genel kurul toplantısından 40 gün sonra yaptığı hisse satışındaki fiyatlarının iç emsal olarak kullanılması ile Uzan Grubu'na

²⁴⁸ ASLAN, Erol, YAVAŞ, Özcan, Çukurova Elektrik A.Ş ve Kepez ve Antalya Havalisi Elektrik Santralleri A.Ş ve İmtiyaz Sözleşmeleri ve Sözleşmelerin Feshi, İdare Hukuku ve İlimleri Dergisi, Cilt:15, Sayı:1, Ocak 2012, s.117-166.

²⁴⁹ ASLAN, Erol, YAVAŞ, Özcan, Çukurova Elektrik A.Ş ve Kepez ve Antalya Havalisi Elektrik Santralleri A.Ş ve İmtiyaz Sözleşmeleri ve Sözleşmelerin Feshi, 2012, s.125

²⁵⁰ ASLAN, Erol, YAVAŞ, Özcan, Çukurova Elektrik A.Ş ve Kepez ve Antalya Havalisi Elektrik Santralleri A.Ş ve İmtiyaz Sözleşmeleri ve Sözleşmelerin Feshi 2012, s. 124

dahil Rumeli Çimento'ya yaklaşık 28.73 milyon USD tutarında kâr aktarımında bulunulduğu tespit edilmiştir.²⁵¹ Çimento fabrikalarının alımında olduğu gibi Telsim'in alımında da Çukurova Elektrik kullanılıyordu. Telsim'e yapılan kaynak aktarımının karşılığında Çukurova Elektrik'e de %15 hisse verilmiştir. Ancak bu işlemde Çukurova Elektrik sözleşmeye göre faaliyet konusu dışında başka bir sektör üzerinde yatırım yapması yasaktır. Bu usulsüzlüklerden dolayı SPK, Uzan Grubu'na inceleme başlatmıştır. Bankalarındaki usulsüz kredi hesaplarından dolayı 15 milyar 600 milyon TL ceza kesilmiştir. Antalya Sulh Ceza Mahkemesi'nde açılan davada ise Kemal Uzan'ın borsa alım satım işlemlerini borsada tescil ettirmediği için ve belgelerini SPK'ya göndermediği için Kemal ve Yavuz Uzan hakkında iki yıla hapis cezası istemi ile yargılanmışlardır ancak yönetim kurulunda muhalif pozisyonda oldukları için ceza almamışlardır.²⁵²

Telsim Telekomünikasyon A.Ş Motorola'yla 1998 yılında yapmış oldukları Türkiye'deki cep telefonu sistemini kurmak ve malzeme için 560 milyon USD'lik satıcı kredisi sözleşmesi yapılmış ve Motorola bu ödemeleri Telsim'e yapmıştır. Benzer şekilde Nokia ile 700 milyon USD'lik anlaşma yapılmış ve karşılığında iki şirkete de teminat olarak Telsim'de hisse payı verilmiştir. Ancak Uzan Grubu, Telsim'de sermaye artırımına giderek hisse paylarını Motorola'da %66'dan %22'ye Nokia'da %7.5'ten %2.5'a düşürülmüştür. Motorola ve Nokia, nitelikli dolandırıcılıktan dolayı mahkemeye başvurmuşlardır. Motorola New York Eyalet Mahkemesi'nde açtığı dava sonucunda Uzan Grubu 4.2 milyar USD para cezasına çarptırılmıştır. Nokia'da ise İsviçre Tahkim Mahkemesi'ne başvurusu haklı bulunarak Nokia'nın ve Motorola'nın da borcunun ödenmesine karar verilmiştir.²⁵³

Çukurova ve Kepez Elektrik, İmar Bankası, Telsim şirketleri başlıca olmak üzere Uzan Grubu üzerindeki bir çok şirket, Uzan Grubu'nun para hırsının kurbanı haline gelmiş ve bu şirketler faaliyetlerinden çok, Uzan Grubu'na özel bir finans kuruluşu şeklinde çalışmaya başlamışlardır.

²⁵¹ Akt. ASLAN, Erol ve YAVAŞ, Özcan, Çukurova Elektrik A.Ş ve Kepez ve Antalya Havalisi Elektrik Santralleri A.Ş ve İmtiyaz Sözleşmeleri ve Sözleşmelerin Feshi 2012; 25.09.2000 tarihli Sermaye Piyasası Kurulu Denetim Raporu, (Yayınlanmamıştır)

²⁵² Cumhuriyet, Uzan Hanedanının Çöküşü, 27.10.2009

, (http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/diger/95554/Uzan_Hanedaninin_Cokusu.html) Erişim tar: 12.08.2018

²⁵³ Oprisk Dergisi, Motorola, Telsim'de 1.4 milyar USD kaybetti, (http://www.opriskdergisi.com/oprisk-ornek-18-motorola_telsimde_1_4_milyar_usd_kaybetti.html) Erişim tar. 15.08.2018

Usulsüz şekilde grup şirketlerine verilen krediler ve usule aykırı mevduat toplama ve 2000 ve 2001 krizinin çıkışı ile birlikte likidite sıkıntısı ve yabancı paraların yurtdışı hesaplara çıkış yapması İmar Bankası'nın TMSF'ye devrine neden olan birincil nedenlerden olmak üzere bankalar yeminli murakıplarının uyarılarını dikkate almayan hükümet yetkilileri de neden olmuştur. Sayılan bu nedenlerden dolayı İmar Bankası'nın bankacılık işlemleri yapma ve mevduat kabul etme izni mülga 18/06/1999 tarihli ve Bankalar Kanunu'nun 14'üncü maddesinin (3) numaralı fıkrası uyarınca 03/07/2003 tarihli 1085 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile faaliyeti durdurularak TMSF'ye devrolmuştur. İmar Bankası ile ilgili sorunların ortaya çıkarılmaması ile ilgili olarak İmar Bankası'nın denetimini raporlayan sorumlu ortak baş denetçinin hazırladığı bağımsız denetim raporu görüşü Milliyet Gazetesi yazarı Meliha Okur tarafından şu şekilde aktarılmıştır²⁵⁴;

“Sınırlı Denetim 4389 sayılı Bankalar Kanunu uyarınca yürürlüğe konulan hesap ve kayıt düzeni ile muhasebe ve bağımsız denetim ilkelerine ilişkin düzenlemelere uygun olarak gerçekleştirilmiştir. Bu düzenlemeler, sınırlı denetimin mali tablolarında önemli bir yanlışlığın bulunup bulunmadığına dair sınırlı bir güvence verecek şekilde planlanmasını ve yapılmasını öngörür. Sınırlı denetim, temel olarak mali tabloların analitik yöntemler uygulanarak incelenmesi, doğruluğunun sorgulanması ve denetlenenin yönetimi ile görüşmeler yapılarak bilgi toplanması ile sınırlı olduğundan, tam kapsamlı denetime kıyasla daha az güvence sağlar. Tam kapsamlı bir denetim çalışması yürütülmemesi nedeniyle bir denetim görüşü bildirilmemiştir.”

Görüldüğü gibi bağımsız denetim raporunda gerçekleştirilen bağımsız denetim uygulaması kanun çerçevesinde yapıldığından ve söz konusu 4389 sayılı Bankalar Kanunu'nun tam denetim yetkisini vermemesi nedeniyle etkin bir denetim uygulaması söz konusu değildir.

Çukurova ve Kepez usulsüzlüklerinde, enerji satış sözleşmesinin imzalanmamasının söz konusu olduğu bir durumda kullanım hakkı verilmesi haksız kazançların sağlanmasına neden olan başlıca bir durumdur. Dönem içerisinde bu şirketlerde etkin bir iç kontrol denetimi olmadığından muhasebe denetimi de yöneticilerin nezdinde yürütülmektedir. Bu da mali tablolarda güvensizlik yaratmıştır ve yatırımcılar zarara uğramışlardır. Bu nedenle Uzan Grubu'nun imtiyaz sözleşmesi anlatılan sebeplerden ötürü 12/06/2003 tarih ve 2003/5712 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile iptal edilmiş ve tekrar kamuya devredilmiştir.

²⁵⁴ OKUR, Meliha Milliyet Gazetesi, 30.08.2003 tarihli yazısı,(<http://www.milliyet.com.tr>) Erişim tarihi: 01.09.2018

Son olarak Telsim usulsüzlüğünün temel sebeplerinden biri, cep telefonu ağıyla ilgili olarak yasal bir platformun olmamasından doğmakla birlikte, Motorola ve Nokia'nın anlaşmanın yapılmasından önce verileceği vaadedilen teminatın güçlü olup olmadığı hakkında bilgiler alınmadığı ve anlaşmanın yeterince sağlam temeller üzerine kurulmadığından dolayı olduğu söylenebilir. Çünkü hisse senetlerinde oluşacak pay değişikliği yatırımcıyı zarara sokacağından bu durumu tazmin edecek ayrıca bir sözleşme maddesi de eklenebilmesi gerekirdi. Motorola ve Nokia bu durumda basiretsiz davranmışlardır ve teminatlarını garantiye almamışlardır.

2. Uzan Holding Olayının Gerçekleşmesine Etki Eden Faktörler

Bu örnek olayın gelişiminde gerçekleşen olay ve durumlar finansal raporlama ve muhasebe standartları, şirket yönetim kurulu ve bağımsız denetçi faktörü olarak ayrı ayrı ele alınmıştır.

a. Finansal Raporlama ve Muhasebe Standartları Faktörü

Uzan holding skandalında birçok hileli işlem bulunmaktadır. İmar Bankası yoluyla elde edilen gelirler yurtdışına çıkarılmış, diğer grup şirketler arasında kar transferi yapılmış, grup şirketlerinin ilişkili oldukları mevzuatlarda önemli ihlaller gerçekleştirilmiştir. Sermaye piyasasında usulsüz hisse senedi satışı gerçekleştirilmiştir. Şirket kaynakları Uzan ailesi lehine kullanılarak zimmete büyük miktarda para geçirilmiştir. Böylece Uzan Holding'in borçlu olduğu her bir menfaat sahibi uluslararası hukuk anlamında dava açmıştır.

b. Şirket Yönetim Kurulu Faktörü

Şirketin yönetiminde Uzan ailesi önemli bir yer tutmaktadır. Parmalat olayındaki gibi, aile şirketi olması dolayısıyla skandal boyut kazanmaktayken, Enron skandalıyla olan benzerliği de vardır. Enron ABD hükümetinin özelleştirme kapsamında özel bir şirket olma özelliğini kazanırken, benzer şekilde Türkiye'de de Uzan holding enerji grubunu oluşturan şirketler ve çimento işletmeleri gibi devlet eliyle özelleştirme kapsamında faaliyet gösteren şirketler olmasıdır. Ancak klasik

anlamda Kıta Avrupası modeli teşkil eden Türkiye’de aile şirketi olması onu Enron skandalından ayırmaktadır.

Yönetim kurulu modeli bu şekilde olan bu şirket grubu, şirket yönetiminde çıkar çatışmasına sebep olmuş ve şirketlerin varlıkları Uzan ailesinin haksız bir şekilde gelir elde etmesine olanak vermiştir. Şirket, piyasa şartlarında işlem yapmamak adına hisse senetleri paylarında değer düşüklüğü yaratarak iş ortaklığı kurduğu şirketlerin haklarını gasp etmiştir. Özelleştirme sonucu elde edilen şirketlerin denetiminde denetçilere bilgi ve belge verilmesinden kaçınılmış ve denetim engellenmiştir.

c. Bağımsız Denetim Faktörü

Büyük ölçüde denetimi devlet eliyle yapılan şirketlere sahip olan Uzan Holding, ilişkili oldukları mevzuata tabi olan düzenleyici kurumlar eliyle denetlenmiştir. Bu neden olayın bürokrasi yönü ağır basmaktadır. Bu durum, verilen denetim raporları gereken zamanlamada dikkate alınmamasına sebebiyet vermiş ve ivedilikle işlem yapılmasını engellemiştir. Denetim gruplarının istediği bilgi ve belgeler verilmediğinden gerekli denetimler gerçekleştirilememiştir.

İmar Bankası skandalında sınırlı denetim uygulaması nedeniyle yeterli sonuç alınamamıştır. Düzenlenen denetim raporu da göstermektedir ki denetçiye tam olarak belgeler denetime tabi tutulmamış, belki de saklanmış ya da denetçi tarafından olumsuz görüşten kaçınma davranışı gerçekleştirdiği düşünülebilir.

Telsim olayının açığa çıkması Nokia ve Motorola dolandırıcılığının ortaya çıkmasıyla olmakla birlikte, Telsim varlıklarının ne derece aile adına kullanıldığı da gözler önüne serilmesi durumu Telsim’i TMSF’ye alınması sonucu gerçekleştirilen denetimler sayesinde. Telsim Teftiş Kurulu, yaptığı denetimlerde şirket hesabından ailenin kredi kartlarına ödenmek suretiyle 3 yılda 27 trilyonluk para çıkışı tespit edilmiştir. Hazırlanan dava dilekçesi ile Telsim denetçileri, gereken işlemlerin yapılması ve sorumluların belirlenmesi için harekete geçmiş ve bu zararın sorumluları olan denetçilerin malvarlığına tedbir ve haciz konulmuştur.²⁵⁵

²⁵⁵ Vatan Gazetesi, 19.11.2005. (www.gazetevatan.com), Erişim tar: 21.12.2018

B. Pamukbank

Bu örnek olayda, Pamukbank iflasının gelişimi incelenirken, diğer yandan yaşanan olayların finansal raporlama ve muhasebe, şirket yönetim kurulu ve bağımsız denetçi faktörü ayrı ayrı incelenmiştir.

1. Pamukbank Olayının Gelişimi

Pamukbank T.A.Ş., Çukurova bölgesindeki pamuk üreticilerine kaynak sağlamak amacıyla 22 Nisan 1955'te Adana'da kurulmuştur. Kuruluş sermayesi 17 milyon lira olan Pamukbank 1973 yılında Çukurova Grubu'na katıldı.

Pamukbank'ın bankacılık sektörü içerisindeki payı toplam aktiflerinin yüzde 5,5'ine kredilerde yüzde 12,7'sine, mevduat büyüklüğünde ise 6,2'sine sahiptir.²⁵⁶ Ancak bu rakamların çok iyi gibi görünmesine rağmen bankanın ortaklıklara verdiği kredilerin hariç tutulmasıyla birlikte bankacılık sektöründeki payı oldukça düşük görünmektedir. BDDK'nın yaptığı denetimler sonucunda Aralık 2001'de toplam aktifi 6.273 trilyon TL olarak belirlenmiştir. Bununla birlikte bilançoda yapılan düzeltmeler sonucu Pamukbank'ın dönem zararı Aralık 2001 itibariyle 4.024 trilyon TL tutarında olduğu görülmüş ve bankanın mevzuata uygun olan asgari sermaye yeterliliğine ulaşması için gerekli kaynak ihtiyacı 2.963 trilyon TL olarak belirlenmiştir. Oluşan bu açık pozisyon sebebiyle banka, likidite bakımından işlevsiz hale gelmiş ve grup içinde verilen kredilerin yıllardır ödenmemesi nedeniyle aktif ve pasif vade uyumsuzluğu, özkaynak yetersizliği sorunu meydana gelmiştir.²⁵⁷

Sorunlar daha yakından incelenirse, grup firmalara verilen usulsüz kredilerden dolayı banka tarafından bu kredi hesaplarına ait kredi faiz tahakkuku ve tahsilatı yapılmadığı ve kredilere ilişkin kur farkı ve reeskontlarını Tek Düzen Hesap Planı ve İzahnamesi'ne aykırı olarak geçici hesaplarda takip edilmiş olduğu gerçeği açığa çıkmaktadır. Yapılan bu usulsüz işlemle Pamukbank kendine karlı bir şirket görünümü kazandırmıştır. Yine yapılan denetimler sonucu, karşılık mevzuatına uygunsuz şekilde

²⁵⁶ BDDK, Pamukbank'ın Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonuna Geçişi Hakkında Bilgilendirme Raporu 2002, s.1

²⁵⁷ BDDK, Pamukbank'ın Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonuna Geçişi Hakkında Bilgilendirme Raporu 2002.s.2.

söz konusu grup kredilerine karşılıklar ayrılmayarak öz kaynakların şişirilmiş olduğu tespit edilmiştir.²⁵⁸

Bunun dışında Fiskobirlik'e kullandırılan grup dışı krediler de mevcuttur. Pamukbank, toplamda Fiskobirlik'e 16,5 milyar TL kredi kullandırmıştır. Bu kredilerin geri ödenmeyip şüpheli hale geldiği halde reeskont hesaplanmaya devam edilmiştir²⁵⁹. 30.12.1999 tarih ve 4494 sayılı 2000 Mali Yılı Bütçe Kanunu'nun 44'üncü maddesinin (e) bendinde Fiskobirlik'in 1989 yılı fındık ürünü alımlarından doğan zararlarının yapılacak inceleme sonucunda belirlenecek kısmının Hazine Müsteşarlığı tarafından Özel Tertip Devlet Tahvili ihraç edilmek suretiyle karşılanacağı ve bu hususla ilgili usul ve esasların Bakanlar Kurulu tarafından belirleneceği hükme bağlanmıştır. Ancak Hazine Müsteşarlığı'nın 22.12.2000 tarihli yazısıyla, bu kredilere TÜFE+%10 üzerinden faiz hesaplanmış ancak bankanın hesapladığı alacak miktarından daha düşük çıktığından 26.01.2001 tarihli yazıyla kabul etmediklerini Hazine Müsteşarlığı'na bildirmişlerdir. Çünkü bankaların faiz hesaplama yöntemleriyle Hazine'nin hesaplama yöntemi farklıdır.²⁶⁰

Batık kredilerden daha farklı olarak BDDK'nın raporuna göre Pamukbank yurtdışı bankalardan yabancı nakit kredi ve Döviz Tevdiat Hesabı olarak TL'ye çevirerek kaynak yaratmıştır ancak Pamukbank kambiyo zararı ile karşılaşmıştır. Ancak banka, vadeli döviz alım anlaşmaları ile açık pozisyonunu kapatarak yabancı para net genel pozisyon/sermaye tabanı rasyosunu²⁶¹ yasal sınırlar içine çekmiştir.²⁶²

Denetim otoritesi olan BDDK, 1989 yılından beri denetim altında olan bankayı uyarmış, grup kredilerinin kapatılmasını istemiş olmasına rağmen çok düşük miktarda bir bölümünü kapatmak dışında herhangi bir girişimi olmamıştır ve halka arz yapılmasının istenmesi halinde gereken tutarda halka arz yapmamıştır. Diğer yandan, bankanın mali probleminin temeli olan grup kredilerinin teminata bağlanması istenmiş

²⁵⁸ BDDK, Pamukbank'ın Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonuna Geçişi Hakkında Bilgilendirme Raporu 2002, s.4.

²⁵⁹ 213 Sayılı V.U.K md. 323'e göre şüpheli ticari alacaklara reeskont hesaplanmaz ve pasif kısımda karşılık ayrılıp dönem sonunda gider yazılır. Ancak dönem karı düşeceğinden Pamukbank reeskont hesaplamıştır.

²⁶⁰ BDDK, Pamukbank'ın Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonuna Geçişi Hakkında Bilgilendirme Raporu ,2002,s.6.

²⁶¹ Daha fazla bilgi için,29.08.1998 tarih ve 23448 sayılı RG, Yabancı Para Net Genel Pozisyon/Sermaye Tabanı Standart Rasyosunun Bankalarca Hesaplanmasına ve Uygulanmasına İlişkin Esaslar Hakkında Tebliğ, 6. md

²⁶² BDDK, Pamukbank'ın Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonuna Geçişi Hakkında Bilgilendirme Raporu 2002, s.7

ve grup firmalardan alınan teminatların tamamı sermaye yeterliliği kapsamında hesaplanmıştır. Çukurova Grup, bankanın Yapı Kredi Bankası ile birleştirilmesini BDDK'dan talep etmiş ancak grup kredilerinin düşürülmesi halinde birleşme olumlu sonuçlanacağı halde bu talebe yönelik herhangi bir girişimde bulunulmamıştır. Yaşanan 2001 krizinin etkisi ile banka maliyetleri ciddi oranda artmış ve bankanın zararları artmıştır. Bu nedenle yapılması istenen birleşme kararının Yapı Kredi Bankası'nın da mali durumunu bozacağı düşünülmüş ve bankanın TMSF'ye devrinin gerçekleştirilmesine aşağıdaki sebeplerden dolayı karar verilmiştir²⁶³;

- 4389 sayılı Bankalar Kanunu'nun 14'üncü maddesinin 1 ve 2 numaralı fıkralara yönelik alınması gereken tedbirlerin alınmaması
- Yatırımcıların güvenini ve piyasa istikrarını bozması
- Bankanın çalışmasını tehlikeye düşürecek şekilde bankanın denetim ve yönetimini doğrudan ve dolaylı olarak kendilerinin ve diğer ortaklarının lehlerine olacak şekilde kullanılmasına izin verilmesi nedeniyle,

19/06/2002 tarihli ve 24790 mükerrer Resmi Gazete'de karar yayımlanmıştır.

Çukurova Grubu'nun patronu Mehmet Emin Karamehmet'in bu olayla ilgili olarak rolü zimmete para geçirme şeklindedir. İstanbul 8. Ağır Ceza Mahkemesi Mehmet Emin Karamehmet'i Pamukbank'tan alınan kredileri Çukurova Grubu adına alınıyormuş gibi gösterip usulsüz işlemlerle 'back to back' kredi alıp verdiği bu yolla Çukurova Grubu şirketlere menfaat sağlamakla suçlanmış ve 417.435.580 TL'yi zimmete geçirerek "adiyen zimmet suçu" işlediğine karar verilmiş Yargıtay 7. Ceza Dairesi tarafından 7 yıl 1 ay 16 gün hapis cezası onanmıştır.²⁶⁴

Türkiye'de Pamukbank ve daha nice banka iflası, Türkiye'nin bugünkü bankacılık sisteminin daha iyi denetlenebilir, güvenli, şeffaf ve hesap verilebilir olması için gelişimine yol açmıştır. Türk bankacılık sisteminde yapısal reformlar yapılması için Mayıs 2001 yılında Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı hazırlanmıştır. Bu programla batık bankaların çözüme ulaştırılması amaçlanmış ve çıkarılan kanunlarla bankaların devlet iç borçlanma senetleri yoluyla tasfiye edilmesi sağlanmış, kamu bankalarına nakit ve nakit dışı sermaye desteği verilerek sermayesi güçlendirilmiştir. Diğer yandan fona devredilen bankaların ya birleşmesine ya da devredilmesine karar verilmiştir. En önemlisi, bankalar üçlü denetim sistemine tabi

²⁶³ BDDK, Pamukbank'ın Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonuna Geçişi Hakkında Bilgilendirme Raporu 2002,s.12-15

²⁶⁴ KARAMAN, Sabah Gazetesi, Karamehmet'in Cezasına Yargıtay Onayı, 29.12.2016,(www.sabah.com.tr), Erişim tar: 17.08.2018

tutularak gözetim ve denetim çevresi güçlendirilmiştir. Çıkarılan 4389 sayılı Bankalar Kanunu ve beraberinde çıkarılan tebliğlerle, sermaye yeterliliği, risk düzenlemeleri, kredi ve iştirak sınırlamaları ile karşılıklar ve muhasebe standartları gibi alanlarda değişiklikler yapılarak uluslararası uyum sağlanmaya çalışılmıştır. Tüm bu çözümleme maliyeti ise toplam 30.231 milyon USD'dir.²⁶⁵

2. Pamukbank Olayının Gerçekleşmesine Etki Eden Faktörler

Bu kısımda, Pamukbank olayının gelişim süreci içerisinde kurumsal başarısızlığı meydana getiren finansal raporlama ve muhasebe, şirket yönetim kurulu ve bağımsız denetçi faktörleri ayrı ayrı incelenmiştir.

a. Finansal Raporlama ve Muhasebe Standartları Faktörü

Pamukbank'ın muhasebe ve finansal raporlamasında temel usulsüzlük ilişkili taraf işlemlerinin adaletli bir şekilde gerçekleştirilmemesidir. Pamukbank'ın kredi hacminin büyük bir kısmını oluşturan grup kredileri usulsüz olarak geçici hesaplarda takip edilmiş ve faiz tahakkuku gerçekleştirilmemiştir. Banka bu şekilde likidite krizine girmiş ve iflasa sürüklenmiştir.

b. Şirket Yönetim Kurulu Faktörü

Çukurova grubu tarafından yönetilen bu şirket, Mehmet Emin Karamehmet ve ailesi tarafından hakimiyet altındadır. Bir aile şirketi skandalı özelliği taşımakla birlikte şirket yönetimi tek elden gerçekleştirilmiştir. Bu nedenle denetim zaafiyeti gerçekleşmiş ve banka hesapları suiistimale açık hale getirilmiştir.

c. Bağımsız Denetim Faktörü

BDDK denetçileri tarafından gerçekleştirilen denetimler sayesinde söz konusu skandal ortaya çıkarılmıştır. Ancak yapılan denetimler sonucu bankadan istenen

²⁶⁵ BDDK, Krizden İstikrara Türkiye Tecrübesi Çalışma Tebliği, 2010, s.41 (www.bddk.org.tr) Erişim tar:17.08.2018

önlemler yeterli miktarda yapılmamıştır. Sonuç olarak denetim faktörü hileli işlemleri önleme boyutunda değil, yalnızca ortaya çıkarma şeklinde yer almıştır.

IV. ÖRNEK OLAY ÇALIŞMASINA İLİŞKİN SONUÇLAR

Kurumsal yönetimde bağımsız denetimin rolünü somut olarak ele almak amacıyla yapılan bu örnek olay çalışmasında elde edilen bilgiler ve yapılan üç farklı konu üzerinden yapılan analizden elde edilen bulgular aşağıdaki şekilde kurumsal yönetimde bağımsız denetimin rolünü ortaya koymakta ancak incelemeye alınan olayların birbiriyle olan benzerlikleri ve farklılıkları da önem arz etmektedir. Bu nedenle, bağımsız denetimin başarısızlığı sonucunda, ülkelerdeki olaylara yönelik olarak benzerlik göstermesi, bağımsız denetimin hukuki esaslarının oluşmasında ve her ülke için de uluslararası anlamda geçerliliğinin olmasında önemli bir nokta olduğunu göstermektedir. Bu noktada yaşanan örnek olaylar arasındaki yapılan karşılaştırma oldukça önem arz etmektedir.

Dünyada meydana gelen Enron, Parmalat ve Royal Ahold olaylarına temel olarak birinci ve ikinci bölümlerde elde edilen bilgilerle birlikte bakıldığı üzere Enron'un dahil olduğu ülke hukuk sistemi Anglo-Sakson iken, Parmalat ve Royal Ahold olaylarının Kıta Avrupası hukuk sistemi içerisinde olduğu bilinmekle beraber, olayların çıkış noktasının benzer nedenlere bağlı olduğu görülmektedir. Yani, riskli finansal işlemler yapılmış, şirket borçlarının saklanması için off-shore şirketler kurulmuş ve hisse senedi değerini yüksek tutmak için aşırı karlı bilanço açıklanmış, piyasada asimetrik bilgi ortamı sağlanarak yatırımcılardan fon temini yapılmış, bununla birlikte, ilişkili taraf işlemleri usulsüz yollardan yapılmıştır. Bunun yanında bağımsız denetçilerle olan iletişimde bağımsızlık ve etik çerçeveden tamamen uzaklaşarak en önemlisi teyit mektupları ile denetçiler yanlış bilgilendirilmiş veya Enron denetçilerinde olduğu gibi suçun işlenmesine yardım edilmesi sağlanmıştır. Enron şirketi olayında, bağımsız denetim, şirkette yapılan usulsüzlüklere ilişkin delillerin üstünü örtmek gibi etik olmayan ve hukuka aykırı eylemlerde rol oynamış, Parmalat olayında da benzer biçimde Grant Thornton da bağımsız denetçi rotasyonu süresine uymayarak usulsüzlük yapmış, bununla birlikte merkez şirkette denetçi değiştirilmesine rağmen eski denetçinin Parmalat'ın iştiraklerini de denetlemesi ile bağımsızlığını koruyamadığı görülmüştür. Royal Ahold olayında ise daha farklı bir

sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Royal Ahold olayında bağımsız denetim kurulunun finansal raporlama ve muhasebe usulsüzlüklerinde ön plana çıktığı, bağımsız denetçilerin ise şirket hakkında yeterli kanıt sağlamamaları, görevlerini ihmal etmeleri sonucu hileli işlemlerin yapılmasına sebebiyet verilmiştir. Sonrasında seçilen Deloitte Touche denetim şirketinin ise Royal Ahold olayının ortaya çıkarılmasında rol oynamıştır.

Türkiye’de yaşanan muhasebe olaylarına da benzer şekilde bakıldığında ortaya çıkışı Amerika’daki yönetim kurulu başarısızlıklarından farklıdır. Bu temel farklılık aile ağırlıklı sermayelerin ön planda olması ve temel fonlama biçiminin ise kredi tabanlı fonlama sisteminin olmasıdır. Bu nedenle şirketleri ele geçiren sermayedarlar, hisse senedi paylarının aşırı değerlendirilmesini potansiyel kazanç olarak görmemekte, aşağıda incelenen Uzan Holding olayında olduğu gibi hisse senedi paylarını satarak kar elde etme yoluna gitmek yerine şirketleri zarara yakın pozisyonda tutarak şirketler arasında örtülü kazanç dağıtımını yapılması ile birlikte, karı şişirmek yerine zararda veya zarara yakın düzeyde faaliyette göstermek eğiliminde olduğu görülmektedir. Özellikle Türkiye’deki grup şirketlere ait gerçekleşen muhasebe olaylarının büyük oranda bankacılık kesiminde meydana geldiği de görülmektedir. Türkiye’de kredi tabanlı fonlama yaygın olduğundan bankacılık işlemlerinin usulsüz yapılması sorunu da kendini göstermektedir. Bu da finans sistemini kırılgan hale getirmektedir.

Türkiye’de yaşanan şirket muhasebesi olaylarında bağımsız denetçilerin önemli rolleri olduğuna dikkat çekilebilir. Örneğin, Uzan Holding olayında Telsim denetçilerinin bir kısmı uğratılan zararı örtbas etmeye çalışırken, bir kısmı ise bu uğratılan zararı ortaya çıkararak zarara sebebiyet veren denetçiler hakkında soruşturma açmıştır. İmar Bankası olayında, bağımsız denetim şirketi sınırlı bağımsız denetim faaliyeti yapması nedeniyle yeterli düzeyde denetim kanıtı toplayamaması sonucu görüş bildirmekten kaçınmış, bunun yanında banka yeminli murakıplarının uyarılarının hem yönetim hem de siyasi çevrelerce bir süre göz ardı edilmiştir. ÇEAŞ ve Kepez Elektrik işletmelerinde ise imzalanan imtiyaz sözleşmelerinden dolayı denetçiler devlet tarafından gönderilmiş, denetçi raporları Uzan grubu tarafından dikkate alınmayarak usulsüz işlemlere devam edilmiştir. İlişkili taraf işlemlerinde usulsüzlüklere rastlanmış ve ilgili sektörle alakalı mevzuata bağlı kalınmadığı görülmüştür. Grup şirketleri arasında kar aktarımı tek elden Uzan ailesi tarafından gerçekleştirilmiş, elde edilen haksız kazançlar off-shore şirketlerin hesaplarına

yurtdışına çıkarılmıştır. Pamukbank'ın iflasında da Uzan grubunda İmar Bankası ile benzer biçimde grup şirketler adına açılan krediler ve usulsüz olarak bu kredilerin geçici hesaplarda tutulması da önemli rol oynamaktadır.

Dünyada meydana gelen muhasebe olayları ile Türkiye'de yaşanan ele aldığımız muhasebe olayları arasında karşılaştırma yapılırsa, aşağıdaki gibi bir sonuç çıkacaktır.

Uzan Holding'in çöküşü ve Enron'un çöküşünün etkileri finansal işlemler bakımından benzerlik göstermektedir. Her iki şirket de özel amaçlı şirketler kurmuş ve aralarında kar dağıtımını gerçekleştirmiştir. Ancak Uzan Holding'e ait özelleştirme kapsamında yönettiği ÇEAŞ gibi şirketlerin mali durumu olduğundan daha kötü gösterilmiştir. Her iki işletme de özelleştirme kapsamında faaliyette olan işletmelere sahiptir ancak Enron aile şirketi özelliği göstermemekle beraber, Mc Kinsey'den profesyonel kurumsal yönetim danışmanlığı hizmeti almaktadır. Bunun yanında bağımsız denetimin rolü konusunda oldukça farklılık göstermektedirler. Örneğin, Enron bağımsız denetim şirketini bilançoların olumlu görüş olarak bildirilmesi konusunda şirketle işbirliği halindeyken, Uzan Holding'in ÇEAŞ ve Kepez şirketleri ile İmar Bankası açısından tam tersine bilgi vermemekte, ÇEAŞ ve Kepez şirketlerinin denetçileri ile yönetimi arasında gergin bir ilişki varken, olayın bürokrasi tarafından incelenmesi durumunda yolsuzluk gözardı edilmiştir.

Parmalat ve Uzan Holding ile Pamukbank aile şirketleri, Parmalat ile Uzan Holding'in benzer şekilde off-shore şirketlerde hesapları mevcuttur, elde ettikleri haksız kazançları vergi cennetlerinde değerlendirmişlerdir. Parmalat, iş gücü bakımından oldukça önemli yer sahip olmakla birlikte, sektörel anlamda pazar payı da oldukça yüksek bir şirkettir. Bu nedenle Avrupa Birliği Konseyi ve İtalya bu şirketin ayakta kalabilmesi için önemli çabalar sarf etmişlerdir ancak Uzan Holding'teki hiçbir muhasebe olayından dolayı devlet özel bir girişimde bulunmamıştır. Sadece ÇEAŞ ve Kepez elektrik şirketleri devlet himayesine tekrar alınmış olup İmar Bankası TMSF'ye devredilmiştir.

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Çalışmanın çıkış noktası, kurumsal yönetimin işleyişinin 1930'lardan bu yana mülkiyet ve yönetim unsurlarının birbirlerinden ayrılması nedeniyle meydana gelen yönetim başarısızlıklarıdır. Bu yönetim başarısızlıklarının önüne geçilmesi amacıyla şirket yönetiminde hissedar haklarının korunması hükümetler tarafından göz önüne alınarak şirket yönetimine hukuki kurallar ve hukuk kurallarının yanında kurumsal yönetim kodları ve raporları oluşturulmuştur. Buna göre kurumsal yönetim uygulamaları hukuk kurallarına göre Anglo-Sakson ve Kıta Avrupası olarak ikiye ayrılmıştır. Anglo Sakson kurumsal yönetim modeline göre şirketin sahiplik yapısının çok sayıda hissedara dağıldığı ve yönetimin CEO denilen profesyonel yöneticilere bırakıldığı, Kıta Avrupası kurumsal yönetim modellerinde ise hisselerin belli bir grupta toplandığı, imtiyazlı paylara sahip yöneticiler olduğu görülmektedir. Bu modellerin belli dezavantajları görülmektedir. Anglo-Sakson modelinde şirketlerin fon bulma olasılığı daha yüksek olduğu halde fazla rekabetten dolayı kısa vadeli olarak yatırımcılar piyasada varlık göstermektedirler bu nedenle genel olarak şirketlerin piyasadaki varlıkları sürdürülebilir olmamaktadır ve krizlere açık bir yapı arz etmektedir. Kıta Avrupası sistemlerinde ise gerek hissedar yapısı gerekse rekabet düşüklüğünden dolayı bu tip sermaye piyasalarında fon bulmak zordur. Tüm bu farklılıklara rağmen, yapılan tez çalışması göstermektedir ki uluslararası alanda yapılan yeknesaklaşma çalışmaları bu iki sistemin uygulamalarının benzer şekilde yapılmasını sağlamıştır.

Bu tez çalışmasında öncelik olarak kurumsal yönetimin gelişmesinde etkili olan finansal skandallar ve krizler üzerinde durularak bu olayların çerçevesinde kurumsal yönetimde bağımsız denetimin muhasebe ve finansal raporlamada, şirket yönetimi ve denetimi ile olan ilişkisinde ve etik kurallardaki rolünü ve uluslararası ve ulusal anlamda hukuki perspektifte karşılıkları ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Bu amaca yönelik olarak tez çalışmasında bölümler itibariyle ulaşılan bulgular kurumsal yönetimde bağımsız denetimin rolünü ve bağımsız denetimin kurumsal yönetim içerisindeki işleyişinin hukuki esaslarını destekler niteliktedir.

Bu teorik bilgiler ışığında, çalışmanın ikinci bölümünde kurumsal yönetimde bağımsız denetimin rolü muhasebe ve finansal raporlama, şirket yönetimi ile denetimi ve etik kurallar olmak üzere üç açıdan incelenmiştir. Finansal raporlama ve muhasebenin güvenilirliğinin ve doğruluğunun bağımsız denetimin etkili, verimli

olması için muhasebe ve finansal raporlama standartlarının harfiyen uygulanmasının yanında, şirketin finans politikasının finansal muhasebe tekniklerindeki değişikliklere yol açması, finansal tabloların yatırımcı kararlarına olan etkilerinin de önemli olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bunun yanında, finansal raporlamada hileleri üzerinde durulmuş, sonucunda bağımsız denetçilerin hileyi ortaya çıkarma ve rapor etme sorumluluğunun yanında, ihmal ve kasti davranışlarla hilenin yapılmasına sebebiyet verebileceğinden dolayı, en az şirket yöneticileri kadar önemli hukuki ve cezai sorumluluklarının da olduğu anlaşılmıştır. Şirketin yönetimi ve denetimi açısından da incelendiğinde risk bazlı denetim anlayışının, hukuki düzenlemeler ve standartların ana esaslarından olduğu görülmektedir. Şirket yönetimi ile bağımsız denetçi arasındaki ilişkinin hukuki yanı, sözleşme sonucu ortaya çıkmaktadır ve bu sözleşmede meydana gelecek olumlu veya olumsuz sonuçlar, üçüncü kişiler olan yatırımcılar ve diğer şirket paydaşlarını da etkilemektedir. Hileli finansal raporlama olması durumunda, bağımsız denetçinin ihmali ve kasti, sözleşme nedeniyle meydana gelen hukuki ve cezai sorumluluk da ortaya çıkacaktır. Kasti ve ihmali mevcut olmayan bağımsız denetçilerde ise, sözleşme feshi hakkında hem TTK'da zorlaştırıcı hükümler bulunmakla beraber, Seri:X No:22 sayılı "Sermaye Piyasası'nda Bağımsız Denetim Faaliyeti Standardı Hakkında Tebliğ"de SPK nezdinde feshin gerçekleşmesi uygun durumlar eşliğinde mümkün olmaktadır. Bu durumda bağımsız denetim etik ilkelerin uygulanması, uygun hale getirilerek bağımsız denetçinin etik olmayan durumlara karşılık bağımsızlığının korunması sağlanmıştır.

İkinci bölümde yöneticilerin yapmış olduğu hileli raporlamadan kaynaklanan suçlar ve bağımsız denetçinin bu suçlardaki olası konumları ile birlikte hileli finansal raporları onaylamasından dolayı işleme olasılığı olan resmi belgede sahtecilik, güveni kötüye kullanma, içeriden öğrenenlerin ticareti gibi suçları hem Amerikan hukukunda hem de Türk hukukunda ele alınmıştır. Verilen suçların cezaları özellikle göz önüne alındığında, Amerika'daki cezaların oldukça fazla olduğu görülmektedir. Kurumsal örgüt davranışının korunması ve şirketlerin sürekliliği, şeffaflığını ve hissedarların haklarının korunması ve şirket yönetimi hilelerinin ortaya çıkarılması konusunda önemli hale gelen whistleblowing yasası da ele alınmış olup, whistleblowerların korunması için gerekli önlemler ve cezalar mevcut olduğu görülmektedir.

Üçüncü bölümde, hem dünyada hem de Türkiye'de meydana gelen şirket muhasebesi olayları incelenmiştir. Dünyada, ABD'de Enron, İtalya'da Parmalat,

Hollanda’da Royal Ahold olayları, Türkiye’de Uzan Holding ve Pamukbank olayları, muhasebe ve finansal raporlama, şirket yönetim kurulu ve bağımsız denetçi faktörleri üzerinde geçen bu olaylarda, hukuk sistemlerinin farklı olmasına rağmen, çıkar çatışması nedeniyle şirket yönetiminin etik olmayan işlemler yapması, bağımsız denetçilerin yetersiz denetim koşulları ile ihmali veya kastı ile birlikte mümkün olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bunun yanında, Kıta Avrupası hukuk sistemlerindeki şirketler, örnek olaylarda anlatılan, Uzan Holding, Parmalat ve Pamukbank olayları, aile şirketi yönetim kurulu yapısı mevcut olarak söz konusu muhasebe skandallarını yaşarken, Enron olayı, profesyonel kurumsal yönetim şirketi olan Mc Kinsey şirketi tarafından atanan profesyonel kişiler yönetim içerisindeyken gerçekleşmiştir. Enron olayında, bağımsız kurulan şirketler yoluyla hileler başarıyla saklanmış, hissedar aktivizmi mekanizması yoluyla yatırımcıların şüpheleri devreye girmiş, ancak bu olayın erken ortaya çıkmasına yetmemiş, bağımsız denetimle uzun süreli çalışmalar nedeniyle ve Enron çalışanlarının da Arthur Andersen’da çalışmaları dolayısıyla olayın oluşumu önlenememiştir. Örgütsel davranışın bir örneği olan whistleblowing olayı Enron olayının gerçek suçlularının ortaya çıkarılmasında rol oynamıştır. Parmalat olayında, off-shore işlemler yapılmış, aile şirketi olması ve bağımsız denetçi rotasyonuna uyulmamasıyla birlikte, İtalya’nın süt sektörünün devi olması ve istihdam ettiği işçi sayısının fazla olması nedeniyle İtalya hükümetinin şirkete önemli ölçüde yardım etmesine rağmen Lactalis süt şirketine satılmıştır. Royal Ahold’da da benzer şekilde sınır ötesi işlemler yapılmış ve bu işlemler ilişkili taraf işlemleri sebebiyle olmuştur. Uzan olayında, off-shore işlemlerle şirketin gelirleri yurtdışına çıkarılmış, şirket kaynakları aile üyelerinin lehine kullanılmıştır. Uzan Holding tarafından kurulan İmar Bankası, grup şirketlerine önemli ölçüde ucuz finansman kaynağı olmuştur. Pamukbank olayında Çukurova grup şirketleri ve Fiskobirlik’e verilen kredilerde kayırma yapılmış, benzer şekilde Pamukbank finansman kaynağı aile şirketi lehine kullanılmış ve muhasebe kayıtları muhasebe ve finansal raporlama standartlarına aykırı tutulmuştur. Bağımsız denetim ve düzenleyici ve denetleyici kurumların denetçileri, bu hileli işlemlerde ihmal veya kasti olarak rolleri ortaya çıkmıştır.

Bu yaşanmış örnek olaylar, kurumsal yönetimde bağımsız denetimin etik olmayan olaylar karşısında bağımsızlığını koruyamamış olduğu gözlenmiş, bunun sonucunda ABD hükümeti hukuki düzenlemelerin ön ayağı olmuş, akabinde IFAC, IESBA, OECD gibi uluslararası kuruluşlar kurumsal yönetime ve bağımsız denetime

çerçeve oluşturmuşlar ve üye ülke kuruluşlarına rehberlik etmişlerdir. Bu kuruluşlara üye olan Türkiye, 2003 yılından itibaren öncelikle finansal kuruluşların istikrarını sağlamaya başlamış, kurumsal yönetim ilkeleri benimsenmiş, 2012 yılında 6102 sayılı TTK yürürlüğe girmiş, SPK'da bağımsız denetim ve kurumsal yönetim ilkeleri sermaye şirketlerine zorunlu kılınmış ve bu şirketler özellikle kamu yararı sebebiyle kontrol altında tutulmuştur. Bu gelişmeler sonrasında, bağımsız denetimin sadece özel şirketler bazında ilerlemeyeceği, belediyeler, il özel idareleri gibi kamusal alanda faaliyet gösteren kuruluşlarda da ilk etapta zorunlu hale geleceği düşünülmektedir.

Bu tez çalışması kapsamında gelecekte yapılabilecek hukuki anlamda Türkiye çalışmaları, örgütsel olarak yolsuzluğun önlenmesi açısından suçun ihbarını teşvik edecek politikalar yürütülmesi suretiyle whistleblowing yasası çıkarılabilir. Hatta whistleblowing yasası vergi, kamu hukuku ve iş hukuku alanında da uygulanabilir. Bununla birlikte, Türkiye'deki yolsuzluk olaylarının devlet yöneticileri tarafından hisse senetleri piyasalarına ilişkin bilgilerden dolayı hisse alımı ve satımı yapılmamasını sağlamak amacıyla ABD'deki 2012 tarihli Stop Trading on Congressional Knowledge (STOCK) yasası örnek alınabilir. Bu tip bir yasa devlet yönetimini daha şeffaf hale getirecek ve yolsuzlukların siyasi çıkarlara yönelik kullanılmasını sağlayacaktır.

Gelecekte yapılabilecek akademik çalışmalar ise Türkiye'de kurumsal yönetimle bağımsız denetim arasındaki etkileşimine yönelik istatistikî araştırmaların artırılması şeklinde yürütülebilir. Örneğin Türkiye'de denetçi bağımsızlığını olumlu ve olumsuz etkileyen faktörlere yönelik olarak çalışmalar ya da müşteri şirketin yöneticilerinin bağımsız denetçilerin denetimlerini kolaylaştıracak şirket içinde çalışmaların yürütülüp yürütülmediği yürütülüyorsa bunun hangi aşamada olduğu veya bu çalışmaların yeterli olup olmadığı konularında çalışmalar yapılabilir. Ayrıca Türkiye'deki bağımsız denetim komitelerinin kurumsal yönetimdeki etkinliği, aile şirketlerinin kurumsal yönetime, hileye ve hileyi önlemeye, bağımsız denetimin gerekliliğine yönelik eğilimleriyle ilgili araştırmalar yapılabilir.

KAYNAKÇA

ABBOTT, L. J. ,PARKER, S., “Auditor Selection and Audit Committee Characteristics”, *A Journal of Practice & Theory*, 19(2), 2000, s.47

ACAR, D., SENAL, S. ,USUL, H., “Bağımsız Denetim Kalitesi:Denetim Firmaları Üzerine Bir Araştırma”, *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, Cilt:11, Sayı:22, 2011, s.273-306.

AICPA, AICPA Opposes PCAOB's Mandatory Audit Firm Rotation Proposal, 9 January 2012, <https://www.aicpa.org>

AJAO, O. S. OLAMİDE J.O. , TEMİTOPE A. A., “Evolution and Development of Auditing”, *Unique Research Journals*, Vol 3, April 2016, S. 32-40

AKTAN, C.C, “Kurumsal Şirket Yönetimi”, *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, Cilt 5, Sayı 1, 2013

AMAT O., BLAKE J.,DOWDS J., “The Ethics of Creative Accounting”, *Economics Working Paper*, 1999

ASLAN, E., ÖZCAN, Y., “Çukurova Elektrik A.Ş ve Kepez ve Antalya Havalisi Elektrik Santralleri A.Ş ve İmtiyaz Sözleşmeleri ve Sözleşmelerin Feshi”, *İdare Hukuku ve İlimleri Dergisi*, Cilt:15, Sayı:1, Ocak 2012, s.117-166.

ASUNAKUTLU, T., “Klasik ve Neoklasik Dönemde Örgütsel Güvenin Karşılaştırılması Üzerine Bir Deneme”, *Muğla Üniversitesi SBE Dergisi*, Sayı:5, Güz, 2001, s.5.

ATA, H. A., UĞURLU, M., ALTUN, M. Ö., “Finansal Tablo Hilelerinin Önlenmesinde Denetçi Algılamaları”, *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(1), 2009, ss.215-230.

ATAN M., *Yaratıcı Muhasebe Teknikleri ile Finansal Tablo Manipülasyonu ve Örnek Uygulamalı Finansal Tablolar*, İstanbul Ticaret Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2015

Avrupa Komisyonu, *Regulation (EU) No 537/2014 of the European Parliament and of the Council of 16 April 2014 on specific requirements regarding statutory audit of public-interest entities and repealing Commission Decision 2005/909/EC*, OJ L158/77-112, 27 Mayıs 2014

AYDIN, H., “Ceza Hukukunda Kamu Görevlisi Tanımı”, *Ankara Barosu Dergisi*, Sayı:1, 2010, s 109-128.

BAKKALCI, Ş. M., “Avrupa Birliği’nde İçeriden Öğrenenler Ticareti ile İlgili Hukuki Düzenlemeler”, *Aksaray Üniversitesi İİBF Dergisi*, Cilt 1, Sayı 1, Ocak, 2009 s.48

BAYRAKTAR, A., *Türkiye’de Muhasebe Hileleri Tarihi*, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007

BDDK, “Krizden İstikrara Türkiye Tecrübesi Çalışma Tebliği”, 2010, (www.bddk.org.tr)

BEİDLEMAN C.R., “Income Smoothing: The Role of Management: A Reply”, *The Accounting Review*, Vol:50, No:1, 1975

BEİDLEMAN, C.R., “Income Smoothing: The Role of Management”, *The Accounting Review*, Vol:48, No:4, 1973

BHASİN, M.L., “The Creative Accounting Practices; An Experience of A Developing Economy”, *International Journal of Management and Social Sciences Research*, Vol:5, No:4, 2016

BOZKURT, C “Risk, Kurumsal Risk Yönetimi ve İç Denetim”, *Denetim Dergisi*, Sayı:4, 2010, s.17-30.

BYRNES, P. E., AL-AWADHİ, A., GULLVİST, B., Helen Brown-Liburd Teeter, R., WARREN, J. D. VASARHELYİ, M., “Evolution of Auditing: From the Traditional Approach to the Future Audit”, *AICPA, WhitePaper*, 2012.(https://www.aicpa.org/)

CEMALOĞLU, N., AKYÜREK, M. İ., “Örgütlerde Whistleblowing (Bilgi Uçurma)”, *Turkish Journal of Educational Studies*, 4, (3), Ekim 2017, s.123-142.

CEYLAN, E., *Bağımsız Dış Denetim ve 6102 Sayılı Türk Ticaret Kanunu*, Dokuz Eylül Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2013

CİVAN, M. “*Finansal Muhasebe*”, Yaşar Cevizli Mağazaları, 3. Baskı ,Gaziantep, 2007

DEMİREL, Y. “Yönetim Kurulu Yapısının Şirketlere Getirdiği Fırsat ve Tehditler: e-Bay Örneği”, *Yönetim Dergisi*, Sayı:76, 2014.

ELİTAŞ, B. L., “Muhasebe Manipülasyonu ve Muhasebe Bilgi Kalitesine Etkisi”, *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, Nisan 2013, s.41-54.

ERDOĞAN S., SOLAK, B., Türkiye’de Şeffaflık Raporları ve Bağımsız Denetim Sektörüne Yönelik Ampirik Bir Çalışma, *Çankırı Karatekin Üniversitesi İİBF Dergisi*, Cilt 6, Sayı:2, 2016, s. 175-196.

ERDOĞAN, M., “Muhasebe, Denetim ve Bağımsız Denetimin Gerekliği”, *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, Vol:5, 2002, s.59.

EYCEYURT, T., SERÇEMELİ, M., “Şirket Birleşme ve Satın almalarının Hisse Senedi Fiyatına Etkisi”, *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt 27, Sayı:1, 2013, s.163-164

FARRAGHE E. J., KLEİMAN, R., BAZAZ, Mohammed, “Do Investor Relations Make A Difference?”, *The Quarterly Review of Economics and Finance*, V.34,I:4, Winter 1994, p:403-412.

GAA, J. C., SMİTH, C. H., “Auditors and deceptive financial statements: Assigning responsibility and blame”, *Contemporary Accounting Research*, Vol:1, Issue:2, Spring, 1985, pp.219-241.

GEÇER, A. E., “Sermaye Piyasası Hukukunda Piyasa Dolandırıcılığı Suçu”, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt XXI, Sayı:2, 2017, s. 241-270.

GİLLIAN, S., STARKS, L., “Corporate governance proposals and shareholder activism: the role of institutional investors”, *Journal of Financial Economics*, V:57, August 2000, s.275-305

GOVINDARAJAN, V., GUPTA, A. K., “Linking Control Systems to Business Unit Strategy: Impact on Performance”, *Accounting Organizations and Society*, 1985, s. 51-66.

GÖKCAN, H. T., “Resmi Belgede Sahtecilik Suçu”, *Ankara Barosu Dergisi*, Sayı:3, 2009, s.93-126.

GÖKCAN, H. T., “Özel Belgede Sahtecilik Suçu(TCK. m.207)”, *Ankara Barosu Dergisi*,(1), 2010, s.209-236.

GÖZLER, K., *Hukuka Giriş*, Ekin Kitabevi, Bursa, 1998

GÜREDİN, E., *Denetim ve Güvence Hizmetleri*, 11. Basım, Arıkan Matbaası, İstanbul, 2007

HAMPEL, R., *The Committee on Corporate Governance Final Report*, p:1, United Kingdom, 1998

HEALY, P. M., PALEPU, K. G., The Fall Of Enron, *Journal of Economic Perspectives*, Vol.17, No:2, Spring 2003,

HERGÜNER, Ümit., YAVEROĞLU, Levent, *Nedir bu Kurumsal Yönetim?*, TKYD ve Deloitte, 2006, (<http://www.tkyd.org/>)

HERMALİN, B. E., “The effects of competition on executive behavior”, *The Rand Journal of Economics*, Vol. 23, No. 3, Autumn 1992, s. 350-365

IESBA, *Handbook Of The International Code of Ethics for Professional Accountants*, 2018.(www.ethicsboard.org)

IFAC, *International Standards, Global Status Report*, 2017, s.20 (www.ifac.org)

IMHOFF, E.A., “Income Smoothing: The Role of Management:A Comment”, *The Accounting Review*, Vol:50, No:1, 1975, pp.118-121.

İstanbul YMMO, *Avrupa Şirketler Hukuku Sekizinci Direktifi Raporu*, 2006

JONES, M., *Creative Accounting, Fraud and International Accounting Standards*, West Sussex, Wiley, 2011

KANDEMİR, T.,AKBULUT, H., “Bağımsız Denetimin Etkinliğinde Denetimden Sorumlu Komitenin Rolü, Türkiye’deki Bağımsız Denetim Firmalarına Yönelik Bir Araştırma”, *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, Cilt 9, Sayı:20, 2013

KARASİOĞLU, F., “İçeriden Öğrenenler Ticareti (İnsider Trading) ve Türkiye’de Muhasebenin Yatırımcılara Bilgi Sağlama Sorumluluğu”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Dergisi*, Güz, 1998, s.113-122.

KARATEPE, K., “Bürokratik Dokunulmazlığın İnşası: Denetim Sisteminde "Reform" ve Teftiş Kurullarının Kaldırılması”, *Mülkiye Dergisi*, Cilt 34, Sayı:168, 2010, s.91-121.

KARPOFF, J., MALATESTA, P. H., WALKLING, R. A., “Corporate governance and shareholder initiatives: Empirical evidence”, *Journal of Financial Economics*, 1996, s.365-395.

KARPUZOĞLU, E., *Kurumsal Yönetişimde Yönetim Kurulu*, Hayat Yayıncılık İstanbul, 2010

KESGİN, A., “Etik Üstüne”, *Dinî Araştırmalar Dergisi*, Cilt:12, Eylül-Aralık 2009, s.143-160.

KIZIL, C., ÇELİK, İ. E., AKMAN, V., ŞENER, S., “Yaratıcı Muhasebe Yöntemleri ve Finansal Bilgilerin Manipülasyonu: Profesyonel Meslek Mensupları Üzerinde Örnek Bir Uygulama”, *Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, cilt:9, sayı:1, 2016, ss.1-18.

KNAPP, C.A, KNAPP, M.C, “The Effects of Experience and explicit Fraud Risk Assessment in Detecting Fraud with Analytical Procedure”, *Accounting, Organizations and Society*, Vol:26, 2001, pp 25-37.

KÖKSAL, A., *Bağımsız Denetim Sözleşmesi*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara, 2008.

KULA, V. *Kurumsal Yönetim: Hissedarların Korunması Uygulamaları ve Türkiye Örneği*, Papatya Yayıncılık Eğitim, Birinci Basım, İstanbul, 2006.

KÜÇÜKSÖZEN, C., *Finansal Bilgi Manipülasyonu: Nedenleri, Yöntemleri, Amaçları, Teknikleri, Sonuçları ve İMKB Şirketleri Üzerine Ampirik Bir Çalışma*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2004.

LA PORTA, R., SİLİNES, F.L, SHLEİFER, A., VİSHNY, R., “Law and Finance”, *Journal of Political Economy*, Vol. 106, no. 6 ,1998, p: 1113-1155

LEE, H. Y., MANDE, V, ORTMAN, R., “The Effect of Audit Committee and Board of Director Independence on Auditor Resignation, Auditing”, *A Journal of Practice & Theory* ,September, Vol. 23, No. 2, 2004, pp. 131-146

LİN, J. W., HWANG, M. I., “Audit Quality, Corporate Governance, and Earnings Management: A Meta-Analysis”, *International Journal Of Auditing*, Vol:14, Issue:1, 2010, s.57-77.

MANİSALI, G., TAŞTAN, B.,SEÇKİN, S.S, KIR, C., (*Kurumsal Yönetim*, SPK Lisanslama Sınavları Çalışma Kitapları, 2017, (online)

MODİGLİANİ, F. ve PEROTTİ, E., “Protection of Minority Interest and The Development of Security Markets”, *Managerial and Decision Economics* Volume 18, Issue 7-8 ,November - December 1997, 519–528

MOORE, Micheal L, “Management Changes and Discretionary Accounting Decisions”, *Journal of Accounting Research*, Vol.11, No.1, 1973

MOYES ,G. D., İFEKHAR, H., “An Emprical Analysis of Fraud Detection Likelihood”, *Managerial Auditing Journal*,11/3, 1996, pp 41-46.

MULFORD, C.W, COMİSKEY, E. E., *The Financial Numbers Game: Detecting Creative Accounting Practises*, John Wiley&Sons, Inc., New York.,2002

NEVZAT, B.N., *Türkuaz’a Dönüş: Anılardan Asil Nadir Gerçeği*, Emre Matbaası, İstanbul, 1996

NOBES, C., PARKER, R, *Comparative International Accounting* ,Pearson Education, Edinburgh., 2008

O'CONNOR, M., "The Enron Board: The Perils Of Groupthink", *University of Cincinnati Law Review*, Vol: 71, 2003

ODABAŞI C., ERGEN, H., "Bağımsız Denetim'de Kamu Gözetimi ve Skandallar", *Muhasebe ve Denetim Dünyası Dergisi*,(www.kgkuzder.org.tr/)

OECD, *Principles of Corporate Governance*, 2004

ÖZÇELİK, H., ARACI KARATAŞ. Ö.N, KESKİN S., "Muhasebe Hata ve Hileleri: Meslek Mensupları Üzerine Bir Araştırma", *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı:29, 2017, s.197-214.

ÖZEROĞLU, A. İ., "Finansal Aldatmaca ve İşletme Hileleri", *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl:2, Sayı:2/2, 2014, s.180-196.

PCAOB, *Concept Release on Auditor Independence and Audit Firm Rotation*, *Public Company Accounting Oversight Board Release No. 2011-006*, August, 2011

PARKER, Mike, LAUGHTER, Jane S., *Choosing Sides. Unions and the Team Concept*, South End Press, Boston, 1988.

ROSENFELD, P., "What drives earnings management?", *Journal of Accountancy*; New York, Vol:190, Iss.4, 2000, ss. 106-110.

SAĞLAR, J., KANDEMİR, C., "Enron Olayı:Muhasebe Hilesi mi, Sistem Hatası mı?", *Çukurova Üniversitesi İİBF Dergisi*,Cilt:11,Sayı:1, Haziran 2007,ss.20-39.

SAYGILI, A. T., "Bilgisayar Teknolojisi ve Muhasebe Denetimi", *Mevzuat Dergisi*, Sayı: 91, 2005, (online)

SEC, *Litigation Release No. 18929*, October 13, 2004,(www.sec.gov/)

Shearman&Sterling, *NYSE Approves New Corporate Governance Rules*, 2002, (www.shearman.com/)

SHLEIFER, A., VISHNY, R., "A Survey of the Corporate Governance", *The Journal of Finance*,Vol:LII,No:2, 1997

SIMONS, R., "Accounting Control Systems and Business Strategy: An Empirical Analysis", *Accounting, Organizations and Society*, Issue 4, 1987, s. 357-374.

ŞENOL, C., "İçeriden Öğrenilen Bilgi ve İçeriden Öğrenen Kavramlarının Ceza Hukuku Açısından İncelenmesi", *Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2(2), 2012 s. 126-145.

ŞENSOY, D., “Manipülasyon;Piyasa Dolandırıcılığı Suçu, Uygulanacak Tedbirler ve Yaptırımlar”, *Ankara Barosu Dergisi*, Sayı 3, 2013, s. 371-399.

ŞENYİĞİT, Y. B., ZEYTİNOĞLU, E., “Zorunlu Denetçi Rotasyonunun Denetim Kalitesi Üzerindeki Etkileri: Literatür Araştırması”, İ.Ü İşletme Fakültesi İşletme İktisadi Enstitüsü Yönetim Dergisi, Yıl:25, Sayı: 77, Aralık 2014.

TANYERİ, Ayşe, MEMİŞ, M. Ü., “Bağımsız Denetimin Etkinliği Açısından İç Kontrol Sisteminin İncelenmesi ve Komitelerin Önemi”, *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi (online)*, Cilt 9, Sayı 1, 2017, s. 61-77.

TOKUGA, Y., YAMASHİTA, T., “Big Bath and Management Change”, *Working Paper*, 2011 (www.econ.kyoto-u.ac.jp/~chousa/WP/123.pdf.)

UĞURLU, M., "Agency Costs and Corporate Control Devices In The Turkish Manufacturing Industry", *Journal of Economic Studies*, Vol. 27 Issue: 6, 2000, pp.566-599

ULUSOY, Y., “Halka Açık Anonim Ortaklıklarda Bağımsız Dış Denetimin Fonksiyonları ve Denetçi Bağımsızlığı”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt :7, Sayı : 2, 2005,s.265-300.

VARICI, İ. , Hileli Finansal Raporlama Açısından Denetçinin Sorumluluğu: İMKB’de Faaliyet Gösteren İşletmelerin Denetim Raporlarının İncelenmesi, *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler E-Dergisi*, Sayı:5, 2012, s 122-144.

WALSH, J., “Doing a deal: Merger and acquisition negotiations and their impact upon target company top management turnover”, *Strategic Management Journal*,Vol.10, 1989

YARDIMCIOĞLU, M, KOCA, N, GÜNAY, Y., KOCAMAZ, H, “Yolsuzluk, Muhasebe Hileleri ve Örnekleri”, *KSÜ İİBF Dergisi*, Cilt:4, Sayı:2, 2014, s. 171-187.

YAŞAR, T., N., “Anonim Şirketlerde Riskin Erken Saptanması ve Yönetimi”, *Ticaret ve Fikri Mülkiyet Hukuku Dergisi*, Cilt 2, Sayı 2, Ocak 2016, s. 69-91.

YENİDÜNYA, A. C. CANPOLAT, C., “Sermaye Piyasası Kanunu’nda Düzenlenen Güveni Kötüye Kullanma Suçu (Ser.PK m.110/1,3)”, *Bankacılık Finans ve Hukuk Dergisi*, C :3, Sayı:9, 2014, s.110-162.

UZUN, A. K., *İşletmelerde İç Denetimin Kurulması Rolü ve Önemi*, Deloitte Türkiye, 2007

Kanunlar, Tebliğler ve Standartlar

Civil Penalties for Insider Trading, 15 US Code, 78u-1-

Falsification of Accounting Records, 17 CFR 240.13b2-1 –44 FR 10970 , 23 February 1979

KGK, BDS 240- Finansal Tabloların Bağımsız Denetiminde Bağımsız Denetçinin Hileye İlişkin Sorumlulukları

KGK, BDS 550- İlişkili Taraflar

KGK, BDS 260-Üst Yönetimle Kurulacak İletişim

Major Fraud Against The United States, 18 US Code 1031

PCAOB, AU Section 110, , Responsibilities and Functions Of The Independent Auditor.

PCAOB, QC 20- System of Quality Control for a CPA Firm’s Accounting and Auditing Practice, 16 April 2003.

PCAOB, AS 2401 numaralı Mali Tablo Denetiminde Sahteciliğin Değerlendirilmesi

PCAOB, AS 3110-Bağımsız Denetçi Raporunun Tarihlendirilmesi

PCAOB, AS 3101- Niteliksiz Görüş Bildirdiğinde Mali Tabloların Denetimi Hakkında Denetçi Raporu

PCAOB, AS 3105- Niteliksiz Görüşlerden ve Diğer Raporlama Koşullarından Sapma,

Representations and conduct in connection with the preparation of required reports and documents,. 17 CFR 240.13b2- 2, (Oct. 4, 2018) as amended at 83 FR 50222,

Sarbanes-Oxley Act of 2002, 07/30/2002 Became P.L. No: 107-204

Security Exchange Act of 1934, P.L. 115-141, Enacted March 23, 2018

Stop Trading on Congressional Knowledge Act of 2012 (Pub.L. 112–105, S. 2038, 126 Stat. 291, enacted April 4, 2012)

Gazete ve Elektronik Kaynaklar

BBC,10.02.2004,(http://www.bbc.co.uk/turkish/europe/story/2004/02/040210_parma_lat.shtml)

BDDK, *Pamukbank’ın Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu’na Devir Nedenleri Bilgilendirme Raporu*, 2002 (www.bddk.gov.tr)

CUMHURİYET, (27.10.2009) *Uzan Hanedanının Çöküşü*,
(<http://www.cumhuriyet.com.tr/>)

GÜÇLÜ, H. *Kurumsal Yönetim*, (<http://www.hakanguclu.com/kurumsal-yonetim/soru-cevap/kurumsal-yonetim/>)

HİLZENRATH, D. S., (30.12.2001), “Early Warnings of Trouble at Enron”,
Washington Post.(<https://www.washingtonpost.com/>)

HÜRRİYET, 02.10.2001,(<http://www.hurriyet.com.tr/uzan-ailesinin-off-shore-vurgunu-19089>)

HÜRRİYET, 05.05.2011,(<http://www.hurriyet.com.tr/gundem/iflas-eden-parmalatin-patronuna-8-yil-hapis-17717604>)

JEFFREY SKILLING BIOGRAPHY,(<https://www.biography.com>),

KARAMAN, N.,“Karam Mehmet’in Cezasına Yargıtay Onayı”, *Sabah Gazetesi*
29.12.2016, (www.sabah.com.tr)

KENNETH LAY BIOGRAPHY,(<https://www.biography.com>)

SEC, Litigation Release No. 18527 / December 30, 2003,
(www.sec.gov/litigation/litreleases/lr18527.htm.)

NTV,30.12.2003, (<http://arsiv.ntv.com.tr/news/250398.asp>) Erişim tar:08.08.2018

OKUR, M., Milliyet Gazetesi, 30.08.2003 tarihli yazısı,(<http://www.milliyet.com.tr>)

OPRİSK DERGİSİ, *Motorola, Telsim’de 1.4 milyar USD kaybetti*,
(www.opriskdergisi.com) Erişim tar.15.08.2018

SAYDAM, S., “Polly Peck’in Satın Alınması”, 2012 (<http://ekoavrasya.net/>)

STANLEY, D, *McKesson-Robbins: One of the Greatest Frauds of the Twentieth Century*,2014
(<https://prezi.com/tux4huhyvkd4/mckesson-robbins-one-of-the-greatest-frauds-of-the-twentieth/>)

THE GUARDIAN, *The Firm That Build The House Of Enron*, 24.03.2002
(<https://www.theguardian.com/business/2002/mar/24/enron.theobserver>)

THE GUARDIAN, *Timeline: Enron*, 30 01 2016 (<https://www.theguardian.com/>)

YARDLEY, J., “Enron’s Collapse: The Employee; Author Letter To Enron Chief is Called Tough”, *New York Times*, 16.01.2002,(www.nytimes.com).

